

~~144~~

Kcit. knjiz. Ljub. št. 96.

~~Inv. št. 396~~

Zbornik

znanstvenih in poučnih spisov.

Na svetlo daje

Slovenska Matica

v Ljubljani.

VI. zvezek.

Uredil

L. Pintar.

V Ljubljani.

Natisnila „Narodna tiskarna“

1904.

Vsebina.

	Na strani
1. Dr. Fran Ilešič: Pohlinova „Bibliotheca Carnioliae“	1—22.
2. Ivan Steklasa: Vid Kisel, karlovški general	23—57.
3. Ivan Steklasa: Pavel Ritter Vitezovič	58—70.
4. Dr. Niko Zupanič: Macedonija. (Etnografska skica)	71—101.
5. Dr. Fran Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca	102—168.
6. L. P.: Različne korespondence	169—189.
7. Dr. Janko Šebinger: Slovenska bibliografija za l. 1903.	190—234.
8. L. P.: Iz pozabljenih rokopisov	235—239.

E-3004002

Pohlinova „Bibliotheca Carnioliae“.

Spisal Dr. Fran Ilešič.

I.

Tisk iz leta 1862. in rokopis ljubljanske licejske knjižnice.

O bčni zbor „Zgodovinskega društva za Kranjsko“ je dne 16. maja 1861 sklenil, da naj se natisne Pohlinov rokopis „Bibliotheca Carnioliae“, hranjen v ljubljanski licejski knjižnici pod sign. 171. II. C. a. L. 1862. so društveniki dobili „den ganz unveränderten und vollständigen Text des bezeichneten Manuskriptes, welches aus XIV Seiten Vorrede und 116 Blättern Text besteht.“

V tem smislu pišeta o Pohlinovi „Kranjski knjižnici“ Marn v „Jezičniku“ in Glaser v svoji „Zgodovini slov. slovstva“ (I. 194).

Licejska knjižnica je dobila rokopis, po katerem se je l. 1862. tiskalo, iz knjižnice barona Žige Cojza.

1.) Pisava kaže, da je ta rokopis pisalo troje ljudi. Prvi je napisal začetek do članka „Averoldi“; zadnje besede, ki jih je pisal ta-le, so: Averoldi (Altobellus) episcopus Polae, feu Juliae Pietatis, a že konec te zadnje besede (atis) je pisala druga roka. Drugi je pisal od tod do članka „Caietanus“ (incl.), a tretji vse sledeče od „Caimus (Euseb.)“ do konca. Različnosti prepisovavcev ne izpričujejo samo različne poteze njih rokopisa — osebito se razločuje rokopis prvega od rokopisa drugega in tretjega prepisovavca — marveč še tudi druge posebnosti; tako n. pr. pozna tretji prepisovavec dolgi „f“ pač v zvezi „fs“ (= ss), drugače redkeje, a prvi in drugi ga pišeta navadno za glas „s“ in „z“; nasprotno pa imata drugi in tretji za letnicami piko, a prvi zdaj piko, zdaj vejico, zdaj zopet nič; prvi dosledno začčenja naštevanje del poedinih pisateljev na novi vrsti, takisto tretji, drugi navadno ne.

Prvi prepisovavec je krstna imena, plemiške predikate posameznih pisateljev, sploh vse, kar je dodano njih priimku, podčrtal, takisto vse naslove del, drugi ni podčrtal nič razen par besed v tekstu samem; nič podčrtano ni bilo izprva tudi v rokopisu tretjega, šele pozneje so se z drugo tinto podčrtali

priimki pisateljev, (navadno vodilne besede, ki se v vseh treh rokopisih razločujejo po večji pisavi), a samo do članka „Rofseti Marc.“

2.) Na robu rokopisa je pogostoma s svinčnikom narejen klicaj ali „NB“; na par mestih je pripisano „Mittheil. 1853“, a pri članku „Taufreffer“ „Mitth. 1859“. Takisto s svinčnikom je v celem rokopisu Pohlinovega dela podčrtanih več besed, tako n. pr. v uvodu „ordine alphabetico“, sub „Auersperg“: Brigido, sub „Blagay“: Accessit, sub „Breviarii“: Aliud editum est Romae 1688 litteris Glagoliticis in Sclavonico idiomate, nadalje sub *Callistus, Cithardi, Dolar, Edling, Felber, Ferber, Genealogia Turriana, Herrmann Bened., Ignatius, Khisel, Laurizh, Mani, Pelzhofer, Pius, Pochlin, Rabata, Redeskini, Repesch, Seybold, Stersshinar, Thalberg, Vergerius (iunior)* in sicer besede ali opombe, ki se nanašajo posebno na domačo zgodovino. To podčrtavanje s svinčnikom ni bilo za tisk namenjeno, podčrtaval si je marveč dotična mesta ob svojih študijah g. pl. Radics, hoteč si posebno važne točke kot take označiti; to je brezdvomno in se med drugim jasno razvidi iz tega, da je poleg podčrtanih besed na robu klicaj ali n. pr. sub „Seybold“ poleg „Gesellschaft der Vereinigten“ na robu razlaga: Uitorum. Leta 1862. pa so se ti znaki krivo umeli in so se dotične besede tiskale razprto.

3.) V tisk l. 1862. sprejete so pa tudi poprave, ki jih je delal nekdo v rokopisu licejske knjižnice. Teh korektur poteze so različne od rokopisa vseh treh prepisovavcev in očitno narejene s tinto, s katero so podčrtane vodilne besede člankov od „Caimus“ do „Rofseti“. Korekture segajo od začetka do I, vsaj kolikor sem mogel opaziti, nekaj jih je še potem pri črki P. Evo jih:

Prvotno v rokopisu:

v uvodu:

augustis limitibus (str. II.)
v „protensis“ (sc. limitibus) je nejasen
t in n (str. III.)
interis Austriae (str. IV.)
subministratur (str. IV.)
v „materiarum“ (str. X.)
plurimum Eruditorum (str. XI.)
Philantia (str. XI.)
memento (str. XIV.)
sub „Apes academicae“:

sub „Acta“: Diaecesanae
sub „Barbaro, b.“: IVI.
sub „Caimus Jac. d.“: comiffis

V rokopisu popravljeno in po tem tiskano:

angustis
zato je t popravljen in n čez napisan
interioris
subministratur
popravljen t
plurimorum
Philautia
momento
za tema besedama dodano: Sowohl das gedruckte Exemplar, als die auf der k. k. Theresian. Biblioth. befindliche Originalhandschrift hat aCaDeMICae.

Diaecesanae
III.
comiffis

ibid.:	quedam	quaedam
sub „Chrysogonus“:	Martyrio effectus	affectus
sub „Corenini Rud., i“:	Epitasio	Epitafio
ibid.	l*: Teresiam	Theresiam (<i>a v tisku: Teresiam, ker je bil h nerazločen.</i>)
sub „Cyrillus“:	characteribus	characteribus
sub „Dominicus“:	scisma	schisma
sub „Eckenberg“:	Rosolia	Rosalia
sub „Ellffen“:	e Comitibus de Petatiis	Pettazziis
sub „Erschen“:	Mariā	Mariae
sub „Fanton de Brunn“:	Emmo	Emmo (<i>tiskano le Emmo</i>)
ibid.:	Carniolis,	„Carniolis . . .
quae sint leges, ratioque loquendi. In lucem dederas pridem, Patriamque bearas Grammatica primus: quam nunc pro jure paterno Correxisti Auctor, quamquam auctam mittis in orbem. Laudo Novum Patriae quod fers Novus ipse proboque Munus. ¹⁾		. . . „In . . .
		. . . paterno / „Correxisti . . .
		. . . orbem. / „Laudo.
		. . . proboque / „Munus.
		<i>Popravljenelj je očividno z narekovaji hotel označiti začetek novih verzov in s črtami valjda označiti, da naj se verzi tudi na vnanje lbdijo, a v tisku 1862 se je postavil narekovaj le v začetku in na koncu celega citata.</i>
sub „Felix“:	insecuto	in seculo
ibid.:	servidus (<i>sigurno zamemba f in dolgega f.</i>)	fervidus
ibid.:	Schiffakrt	Schiffahrt
sub „Ferfilla“:	Fersilla	Ferfilla (<i>tudi zamemba f in dolgega f, gl. zgoraj „servidus“ sub „Felix.“</i>)
sub „Fidelis“:	rerum creata tum	creatarum
sub „Flaccus“:	Non ego	non nego
ibid.:	acquae	aeque
sub „Florianschitsch Dism.“:	Griechenfeld	Grienfeld
ibid.:	Kaltschmid	Kalkschmid
sub „Florianschitsch Steph.“:	Titulus	Tinnulus
sub „Frälich“:	Souneckerum	Souneckorum
sub „Gerlach“:	Zygomale	Zygomalae
sub „Gorjupp“:	Zirkovnu	Zirkovnu
sub „Gottscheer“:	Chraen	Chroen
sub „Gutsmann“:	num explicationi satisfecerit	expectationi (<i>moralo bi dakako biti: expectationi.</i>)
sub „Hallerstein Georg, a“:	His tribus ex oris Carinthia Laude meretur	His tribVs ex oris Carinthia LauDe MeretVr (= 1680.)
ibid.	b)*: Me Decet et Patriae reflexos texere Versus:	Me DeCet et Patriae refLeXos teXere Verfus. ²⁾

¹⁾ Teh verzov cenzor l. 1783. ni pustil natisniti!!

²⁾ V tej obliki bi dal kronogram letnico 1676, toda v besedi Verfus je pomotno ostal mali u namesto praviinega VerfVs, kar bi pomenilo skupaj letnico 1681. Hallersteinovo delo, pri katerem se navaja ta kronogram, je sicer po Pohlinovi navedbi izišlo 1682, a ne 1681.

ibid.: Dormiat in sancta quiete quo
usque introierit aethra Laureatus

sub „Hieronymus“: inventis litterarum
ibid.: appellatur
sub „Jellentschitsch“: Labacense
ibid.: Quiquenni
sub „Ignatius“: Universitatis
sub „Ildephonsus“: Supperior
sub „Jurizhizh“: es
ibid.: tamen est verum est
cognomen
sub „Papalis“: Regnum
sub „Paulini Fab.“: Galeni
sub „Paulinus Patriarcha“: voluit
ibid.: Paptismum
ibid.: affere
sub „Paulus Winfridus c“: Perna
ibid.: e“: Hymnam
sub „Pettanzi“: Selymum
sub „Premishluvanje“: nu u'saki dan
Tedna
sub „Ritter“: candida ad illa rubet

*Popravljavec je seveda mistil,
naj bi se v prvotno navadno pisana
verz spraviil kronogram, a v tisk
l. 1862. se je sprejel navadno pisani
verz, pod njim pa še kronostilron.*

DorMIat In sanCta qVIete, qVo VfqVe
Introlerit aethra LaVreatVs (= 1686.)

*Te besede so se l. 1862. tiskale
s kronogramom, pa tudi brez njega,
a razprto: razprtega tiska je kriva
črta, ki jo je popravljavec napravil
pod besede, hoteč s tem opozoriti
le na kronogram na robu.*

inventio
appellatur
Labacensis
Quinquenni
Universitas
Supprior
eo
ejus
Regum
Galleni
valuit
Baptismum
afferre
Berna
Hymnum
Solymum
na u'saki dan Tedna
candida at illa rubet

Rokopis ni bil za tisk enotno urejen; podčrtavanje ni bilo izvedeno, oziroma ni bilo za tisk namenjeno; tudi poprave niso bile izvedene po celem rokopisu.

Po tem tako neurejenem rokopisu se je tiskalo l. 1862 in ravnateljstvo zgod. društva je v uvodu tiska zatrjevalo, da z njim nudi „den ganz unveränderten und vollständigen Text des bezeichneten Manuskriptes“. Izpreminjalo torej rokopisa namenoma ni, pač pa se je v tisk vrnilo več pomot, ki jih v rokopisu ni.

Že iz ravnokar podane primere prvotnega rokopisa s popravljenim rokopisom in tiskom se je razvidelo, da se je v tisku prezrlo nekaj poprav (glej sub „Corenini, 1“, „Fanton de Brunn“), ali so se krivo umele (sub „Hallerstein“), ali se niso umele (sub „Apes“).

Razen tega naj navedem še nekaj pomot; v naslovu je „ordine alphabetica“ (rok. —o); v uvodu „allegetis“ (rok. allegatis), „percunis“ (rokopis „perennis“, a nejasno pisano), „reperinatur“ (rokopis „reperiuntur“, nejasno), veriant (rokopis „veniant“, nejasno pisano); — sub „Abraham“: „percussa“

(rok. „procusa“), sub „*Aleander senior*“: *diversas Principes* (rok. „diversos“), sub „*Amaseus Pomp.*“: *de Bononiensium scholarium exaedificatione* (rok. „scholarum“), sub „*Bresnek*“ naslov „Vezhne Pratique“ v rokopisu ni ves naveden, zato je tam, kjer se ga je del izpustil, narejena črta: „oberniti — mogel“, a v tisku se je črta opustila; sub „*Breviarii*“: *Slavonico* (rokopis „Sclavonico“), sub „*Brugler*“: *Juriseti* (rokopis „Juriscti“, *ligatura se ni umela!*), sub „*Coppinis Georg*“: *quanda* (rokopis „quando“), sub „*Corednig*“: *de praecipus dogmate* (rok. „de praecipuo“), sub „*Cyrillus*“: *extabant* (v rok. pač: „extabant“, u narejen iz prejšnjega a), sub „*Debevoz*“: *Kratki Nauki, regelze inu molitva* (rok. „regelze, inu, molitva“), sub „*Directorium*“: *Pastoribus, animarum Curatoribus* (rok. „Pastoribus, ac animarum“), sub „*Fanton de Brunn*“: *de Offactu* (rok. „Olfactu“, samo da je pisec mesto l izprva res morebiti hotel napraviti f), sub „*Flaccus*“: *A. 1757* (rok. „a 1757“), sub „*Florianschitsch Joan. Steph.*“: *Finnulus* (rok: *Tinnulus*), sub „*Fortunatianus*“: *Βρῆχύρατα* (rok.: *Βρῆχύρατα*), sub „*Gladich*“: *Vetus et nova* (rok.: *Vetus, et nova*), sub „*Haebling*“: *Haebling* (rok. „Haelbling“), sub „*Ildephonsus*“ je v rokopisu pred latinskima napisoma praznega prostora za tri, odnosno štiri vrste; to se v tisku ne pozna (prim. spodaj II. 3.!), sub „*Joannes Damasc.*“: *med Savo in Dunavo od smerte Mar. Teresije* (rok.: *med Savo, in Dunavo . . Teresye*), sub „*Rajn*“: *quodque* (rok. „quoque“), sub „*Sucquet*“: *Kransku* (rok. „Krainsku“), sub „*Valvasor*“: *mala monte* (rok. „mente“).

Razen tega se razločuje tisk iz l. 1862. od svojega rokopisa po dosledni pisavi znaka „s“ mesto „f“, po izpušcanju vejice pred letnicami; tudi rad opušča novo vrsto pri začetku naštevanja del poedinih pisateljev, celo tam, kjer ima rokopis novo vrsto, tako osobito v rokopisu prvega prepisovavca sub „*Aleander jun.*“, „*Altmann*“, „*Arquoti*“ in v nekaterih slučajih rokopisa tretjega prepisovavca („*Casura*“, „*Corednig*“).

Pomembne pa so izpremene v teh slučajih:

Tisk 1862:

Rokopis lic. knjižnice:

sub „*Anselmus*“: *Doctrina catholica in systema redacta . . . Vien. typ. a Ghelen 1786*

a Ghelen. 1788

sub „*Blagay Joan. Nep.*“: *Beantwortungsschrift über die . . . Preisfrage: Die Vereinbarung der unterthänigen Dorfbesitzungen . . . extat inter Opera Societatis 1774. Labaci 4. editis*

1779 (*dasi je ta zadnja številka številki 4 zelo podobna.*)

sub „*Fischer, d.*“: *Insignis solemnitate dies . . . 1766*

. . . 1706 den 22. Augusti seine Hochfürstl. Gnaden Hr. Hr. Loci Ord-

sub „*Rajn*“: Praeservativum universale naturale Lab. typis J. Bapt. Mayr 1682

sub „*Weibel*“: Propositiones ex universa mentis, sensuum et morum Philosophia. Lab. litteris Egerianis 1770

narius in der neu erbauten Dom-Kirche der erste die heil Mefs solenniter abgesungen.

1680

1772 [prim. letnico 1772 v Mittheilungen des histor. Vereines für Krain 1852, 71.]

Očividno so letnice rokopisa prave; pri Fischerju se razvidi to že iz tega, ker so druga njegova dela, med katerimi stoji ono delo, izišla med leti 1684 in 1711, in ker je tudi sicer znano, da je bila nova cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani v začetku 18. stoletja dovršena (1706.) Prim. spodaj II. 3.!

Večina omenjenih poprav v lic. rokopisu so poprave tako očitih pomot, da se vsilijo vsakemu čitatelju; drugače je pa s kronostih sub „*Apes*“ in „*Hallerstein Georg*“. Tisti, ki je dodal kronograme sub „*Hallerstein*“, je moral imeti drug rokopis pred seboj ali pa Hallersteinovo delo z onimi verzi; opomba sub „*Apes*“ je nekoliko dvomna; ne vé se namreč, ali misli popravljatelj z besedami „das gedruckte Exemplar“ in „die auf der k. k. Theres. Bibliothek befindliche Originalhandschrift“ tiskani primerki in rokopis dela „*Apes academicae*“ ali pa Pohlinovo „*Bibliotheca Carn.*“; vendar sodim, da je misliti na Pohlinovo delo.

Rezultat.

1. Popravljavec rokopisa licejske knjižnice ni tisti, ki ga je l. 1862. priredil za tisk; to se vidi že iz tega, ker ni ves rokopis popravljen in je uredništvo izjavilo, da podaja društvenikom rokopis neizpremenjen.

2. Iz pripombe sub „*Apes academicae*“ že smemo izvajati, da je popravljavec popravljal po „tiskanem primerku“ in „izvirnem rokopisu“ Pohlinovega dela v dunajskem Terezijanišču. To mnenje se nam bo potrdilo v nastopnem poglavju.

II.

Rokopis v Terezijanišču na Dunaju in tisk iz l. 1803.

1.

Baš je bilo poudarjeno, da je v opombi licejskega rokopisa pri članku „*Apes academicae*“ misliti pač na izvirni rokopis Pohlinovega dela v Terezijanišču.

O tem rokopisu Dimitz ni nič drugega vedel, nego kar citira v opombi na zadnji strani svojega tiska iz dela Hoff H. G., *Hist.-topograph. Gemälde vom Herzogth. Krain, Laib.*

1808. Vol. 3. 146: „Im Intelligenzblatte der Annalen der österr. Litteratur und Kunst vom Mai 1803 werden die vielen Werkchen, die (P. Markus) drucken ließ, sowie seine hinterlassenen Manuscripte in chronologischer Ordnung aufgezählt, unter welchen letzteren auch eine krainerische Litteraturgeschichte vorkommt, die er zum Druck bestimmt hatte und nun in der Bibliothek der Theres. Ritter-Akademie in Wien aufbewahrt wird“.

Mesto, ki se tu Hoff nanje ozira, se nahaja v 14. številki (predzadnji številki meseca maja) „Intelligenzblatta“ iz l. 1803. Tam je pod zaglavjem „Beyträge zum gelehrten Österreich. Von früher verstorbenen Gelehrten“ članek o Pohlinu in sicer iz peresa dr. phil. F. C. (Frana Karla) Alterja, kustosa dunajske vseučiliške knjižnice.¹⁾

¹⁾ Alter govori tu o življenju Pohlinovem in o njegovih delih. V životopisnih podatkih ni ničesar važnega, kar bi ne bilo že znano. Hoff ima na zgoraj navedenem mestu leto 1804. kot leto Pohlinove smrti; to letnico je ponatisnil tudi Dimitz v svoji opombi in Glaser (l. 192) piše valjda baš radi tega: „1801. l. ali 1804.“. Prava je letnica 1801, kakor ima Alter. Pred l. 1803 je umrl tudi Pohlinov brat Josip; Alter ga v svojem članku imenuje že umrlega.

V izvestju o Pohlinovih delih nas zanima „Antwort auf das kritische Freundschaftsschreiben des Hrn. Mathias Chöp, Sprachlehrer über die krainerische Grammatik, bloß ein Quartblatt, den 26. Weinmonath 1768 dem Wienerdiarium beygelegt“.

Pohlinove knjige „Kmetam fa potrebo inu pomozh, Grosser 1789, 442“ nemški izvirnik navaja Alter s polnim naslovom: Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute oder lehrreiche Freuden- und Trauergeschichte des Dorfs Mildheim für Junge und Alte beschrieben. Zweyte verbesserte und vermehrte Auflage. I. Theil, Wien gedruckt bey Christian Großer in der Theinfaltstraße im Baron Wetzlarischen Hause Nr. 76. 1789 Blatts. 394. Der zweyte Theil wurde gedruckt zu Grätz bey Caspar Zaunrith 1791. 8°. Blatts. 352. O tej knjigi še dodaja Alter: „Mein lieber Freund, P. Johann Peter, Bibliothekär im Augustiner Hofkloster zu Wien, hat den verstorbenen Marcus aufgemuntert zur Uebersetzung des obgedachten Noth- und Hülfsbüchleins“.

Tega avguština, o. Ivana Petra se Marko Pohlin spominja v uvodu svoje „Bibl. Carn.“, češ: „(Eius) memoriam tanto magis gratus recolo, quod nostras non sit, in rem tamen meam nullo non tempore nostratibus et promptior extiterit atque paratior“.

O. Ivan Peter Sulzer je bil Dunajčan ter si je kot knjižničar stekel mnogo zaslug za ureditev knjižnice svojega samostana; baš njega je doletela čast, da je z razlaganjem v knjižnici celo uro zabaval papeža Pija VI., ko je ta posetil cesarja Jožefa II. na Dunaju. To čitam v Marianovem delu „Austria sacra“, IV. del, 9. zvezek (Wien 1788), kjer se nahaja zgodovina pridvornega samostana bosonogih avguštincev na Dunaju. Malo pred o. Ivanom Petrom Sulzerjem je v istem spisu med znamenitimi možmi tega samostana imenovan tudi o. Marko Pohlin. Iz tega smemo sklepati, da je bil Pohlin takrat, ko se je pisala zgodovina pridvornega avguštinskega samostana (1787? 1786?), v tem samostanu, ne pa v Mariabrunnu; uvažiti je pri tem še Pohlinove besede v uvodu „Bibl. Carn.“, da so mu pri sestavljanju tega dela največ pomogle „bibliothecae nostrorum Conventuum Laba-

Alter piše tam: „P. Marcus a S. Antonio Paduano hat auch eine krainerische Literatur-Geschichte in lateinischer Sprache hinterlassen. Die Handschrift wird in der Theresianischen Bibliothek aufbewahrt. Der thätige und gelehrte Custos der genannten Bibliothek, Hr. Herbitz, hat mir den Titel gütigst mitgetheilet“. (Sledi naslov.) Za zgled Pohlinovega pisanja navaja iz „Bibliothek“ celi članek o Pohlinu samem, s katerim mu je poslužil isti kustos Herbitz¹⁾, ter pripominja pri besedah „Praeter praesentem Bibliothecam Carnioliae evulgavit...“ sledeče: „Diese Bibliotheca Carnioliae ist mit der eigenen Hand des Pater Marcus geschrieben auf 11 Octavbogen ganz ordentlich und leserlich, und es wäre zu wünschen, daß dieses opus posthumum bald bekannt gemacht würde.“²⁾

censis et Viennensis ac praecipue hujus p. t. bibliothecarius R. P. Joannes Petrus...“.

Ako je Marko Pohlin v istini živel tudi v pridvornem avguštinskem samostanu, je tem lažje prijateljaval s knjižničarjem o. Ivanom Petrom.

Sedaj vidimo, da je bil naš Marko v učenih in knjižniških krogih dunajskih dobro znana oseba.

¹⁾ Abbé Fr. Herbitz je bil po svojem glavnem zanimanju prirodopisec, osobito botanik; svojo zbirko knjig, ki je obsegala tudi literarnozgodovinske zanimivosti, je podaril knjižnici terezijaniški.

²⁾ Alter Fran Karel je bil rojen l. 1749. v Engelsbergu v Šleziji, a je umrl na Dunaju 29. maja 1804. Odgojen za jezuita, je bil nekaj časa profesor v Pragi, pozneje na Dunaju in sicer za grški jezik, a končno kustos dunajske vseučiliške knjižnice (Wurzbach).

Po svojem znanstvenem delu je bil zlasti orientalist in slavist. Izdajal je grške in latinske klasike ter napisal kakih šest večjih del, a veliko število člankov, ocen, nekrologov itd. Slavistično je pred vsem njegovo delo „Beitrag zur praktischen Diplomatie für Slaven, vorzüglich für Böhmen, Wien, 1801“ (popolnilo o hrvatskem koledarju jezuita Muliča v njegovem delu „Ueber die Tagalische Sprache, Wien, 1803“ str. 62. sl.) S slavističnimi vprašanji se tudi bavi n. pr. v delu „Ueber georgianische Literatur, Wien 1798“ in v „Philologisch-kritische Miscellaneen, Wien 1799“ („Ueber ein Slavisches Chronikon in der auserlesenen Stiftbibliothek der . . . Benediktiner zu den Schotten in Wien“; „Ueber den Gebrauch des Infinitivs für den Imperativ in der Griechischen, Slavischen, und Georgianischen Sprache“, . . . des Dativs anstatt des Genitivs in der Griechischen und Slavischen Sprache“; „Ueber eine Slavische Inschrift in einem Löffel“, „Ueber eine Servischslavische Inschrift auf einem Siegelstempel des Servischen Großfürsten Lazar“; „Ueber die biblischen Stellen in den Slavischen Annalen des Nestor“; „Litteratur der Slavischen Grammatiken“; „Ueber das Polabische Vaterunser“).

Alter je bil znan z najznamenitejšimi slavisti one dobe, tako z Dobrovškim, s profesorjem češkega jezika Zlobickim z Zlobica (umrl marca 1810), z Justinom Višnjevskim (r. v Rjezanu 1750, profesorjem ruskega jezika, pozneje domačim kaplanom pri ruskem poslaniku v Benetkah, potem na Dunaju, gl. Misc. 123 sl.), tudi Duricha imenuje svojega „ljubega prijatelja“ ter govori o svojih „poljskih in ruskih prijateljih“ (Beitrag, IV). V korespondenci Dobrovškega in Kopitarja je Alter večkrat imenovan, v Jagličevih „Neue Briefe“ (str. 712 sl.) pa nahajamo troje pisem Alterjevih, pisanih metropolitu Stratimiroviću (iz l. 1796. dvojce, eno iz l. 1801).

2.

In baš leta 1803. je bila Pohlinova „Bibliotheca“ že tiskana in sicer v četrtem zvezku dela „Catalogus bibliographicus librorum saeculi secundi typographici. Ab anno MDXXXVII. usque MDCXXXVI. inclusive in bibliotheca caes. reg. et equestris academiae Theresianae exstantium cum duabus appendicibus et indice triplici. Volumen quartum. Vindobonae, typis J. V. Degen. MDCCCIII.

„Appendix prima“ tega četrtega zvezka (str. 205.—316.) je Pohlinovo delo.

Istega meseca maja 1803, ko je izišel članek Alterjev v „Intelligenzblattu“, je pisal urednik omenjenega „Kataloga“¹⁾ uvod četrtemu zvezku svojega dela („Scripsi in bibliotheca C. R. Academiae Theresianae Idibus May MDCCCIII“). Tu nam med drugim tudi razlaga, kako da je Pohlinova „Bibliotheca Carnioliae“ prišla v „Katalog“ knjig Terezijanišča, ter pravi: „Cum hoc volumen ob defectum librorum, qui ad secundum saeculum typographicum directe pertinent, proportionem reliquorum voluminum non poenitus adaequet, appendicis instar bibliothecam Carnioliae cl. P. Marci a S. Paduano Er. Aug. disc. Ord. professi adjeci, cujus manuscriptum ab ipsa auctoris manu exaratum post ejus mortem

Z vneto je Alter uvaževal Slované in njih jezik. Stratimiroviću je pisal l. 1801.: „Slaven, die die halbe österreichische Monarchie ausmachen, verdienen alle Aufmerksamkeit“, a že l. 1797: „Ich werde es mir sicherlich angelegen sein lassen, die Vorzüge der slavischen Sprache den Gelehrten bekannt zu machen, damit ihr jener Rang eingeräumt werde, den sie allerdings verdient“ (Misc. 37—38). V uvodu njegovega dela „Beitrag itd.“, str. 1. čitamo: „Wozu brauchen wir eine Hebräische und Griechische Diplomatie? Eine slavische Diplomatie ist bei weitem unentbehrlicher, da das durchlauchtigste Erzhaus Oesterreich über zwölf Millionen Slaven herrschet.“ Osobito je iztikal sorodnost slovanskega jezika z grščino, pišoč na pr.: „Gewiß keine Sprache hat die Vorzüge, und soviel Analogisches mit der Griechischen Sprache, als die Slavische Sprache“ (Misc. 37) ali: „Mein vorzügliches Bestreben war seit 15 Jahren (torej od l. 1784 ali 1785) Analogien der Griechischen Sprache mit der Slavischen aufzufinden. Ich kann mir schmeicheln, daß ich im höheren Gracismus und Slavonismus vieles aufgekläret habe“. (Prim. še „Annalen der Literatur und Kunst“ 1803, št. 48, juni). Želel si je stolice „učeno-slovanskega jezika in slovstva“ na vseučilišču dunajskem in sicer v probitek cerkve in v probitek dinastije, habsburške, ki vlada tolikim milijonom Slovanov (Beitrag V. sl.).

Imel je Alter v svoji posesti Popovičevo cirilsko in glagolsko abecedo, v svoji diplomatiki navaja tudi „kranjske“ nazive in koledarje (38), v „Intelligenzblatt der Lit. u. Kunst“ 1803, št. 8. so iz njegovega peresa podatki o Gutschmannu.

Umevno je, da si je ta prijatelj Slovanov in slovanstva, jezikoslovec in kustos knjižnice, želel tiskane Pohlinove „Kranjske knjižnice“.

¹⁾ Jos. pl. Sartori, cesarski svetnik in knjižničar v Terezijanišču, prej knjižničar v Elwangnu, rojen v Wallersteinu 1749. (Meusel, Das gelehrte Deutschland, III. 333).

nostrae bibliothecae accessit; non levis certe momenti hoc opus omnibus illis erit, quibus studium historiae patriae nostrae cordi est; permulti enim eorum¹⁾ jam optarunt, ut praeclarum hoc eruditionis monumentum quanto citius in usum publicum typis exhibeatur; illorum desideriis ipsemet nunc eo libentius respondeo, cum etiam in hac bibliotheca Carnioliae non exigua librorum pars ad secundum saeculum typographicum nempe ab A. 1537. usque 1636 inclusive spectet. Adjungam porro uni sequentium voluminum hujus catalogi aliam bibliothecam hucdum ineditam, quae ob praestantiam collectaneorum praecipue studii mathematici cultoribus non displicebit.*

Iz tega poročila se da posneti: 1). Pohlinov izvirni rokopis je po njegovi smrti prišel v knjižnico Terezijanišča, a kako in zakaj?²⁾

2). Izdajatelj „Kataloga“ je rokopis dal natisniti iz dveh vzrokov: prvič je z njim hotel nadopolniti njega četrti zvezek, drugič je s tem hotel ustreči vsem tistim, ki so se zanimali za Pohlinovo delo, med temi je bil sigurno Alter. Opravičil

¹⁾ Cl. d. Alter, bibliothecae C. R. Vindobonensis universitatis custos, in annalibus austriacis litteraturae et artium pro mense Majo 1803 p. 171. biographiam P. Marci edidit, omnesque quasi notitias biographicas ex hoc manuscripto ipsi ad hunc scopum communicato hausit.

[Pomota je „171“; prav je Intell. Bl. 112—115].

Predgovor „Catalogi bibliographici“ je bil pisan „Idibus May“ 1803. „Intelligenzblatta“ je tega meseca izišlo četvero števil, Alterjev članek je v tretji številki in je izišel gotovo v drugi polovici meseca maja. Urednik „Kataloga“ je svojo opombo o Alterjevem članku dodal pač šele v korekturah. Dne 1. novembra 1802 je Sartori napisal naznanilo o nadaljevanju svojega „Kataloga“ (natisnjeno v Intell. blattu der Annalen der Literatur und Kunst* 1803, marcij, št. 9), kjer pravi: „Mit der künftigen Ostermesse wird der zweyte und dritte Band, und sofort jedesmahl nach drei Monaten ein Band erscheinen“; po tem načrtu bi četrti zvezek bil izišel nekako avgusta l. 1803. [Sicer se pa te besede Sartorijeve ne ujemajo s podatki v „Katalogu“ samem: prvi zvezek nosi letnico 1801, a predgovor mu je Sartori napisal v začetku julija 1800; drugi zvezek 1802, predgovor pisan julija tega leta; tretji zvezek 1803, predgovor pisan januarija 1803. Po takem bi samo tretji zvezek izišel o Veliki noči 1803. Ali se je morebiti z izdajo drugega zvezka počakalo do tretjega, ker sta oba bila suplement prvemu?]

²⁾ Vsled reform cesarja Jožefa II. je prvotna knjižnica Terezijanišča l. 1785. bila prenesena v Lvov. Ko pa je l. 1797. bila ta akademija uzpostavljena, se je z vneto začela ustanavljati tudi nova knjižnica; cesar sam je s primernimi ukazi poskrbel, da je knjižnica hitro narastla. Podlaga so ji bile knjižnice uklinjenih samostanov, pa tudi posamezniki so ji darovali svoje zbirke. Vnanji znak nabiranja knjig in sestavljanja nove, velike knjižnice je bil baš Sartorijev „Katalog“, kojega prvi zvezek se je začel tiskati, ko je bil Pohlin še živ. S tem nastankom knjižnice v Terezijanišču si pač moramo tolmačiti, da je tudi Pohlinov rokopis prišel tja. Vneto vodstvo knjižnice se je pobrinilo za zanimivi Pohlinov prispevek k obči bibliografiji. („Historische Nachricht von der neuen Bibliothek der Theresianischen Akademie“ od Josipa pl. Sartorija v uvodu k tretjemu zvezku „Kataloga“).

je svoj postopek s tem, da Pohlinova „Bibliotheca“ obsega itak mnogo starih knjig iz 16. in 17. veka.

Vsekakor pa je moral Alter svoj članek napisati dosti pred majem 1803, gotovo že leta 1802. ali celo 1801., ker še ni nič vedel za tisk „Biblioteke“.

3.

Tisk iz l. 1803. se po mnogih malenkostih razločuje od tiska iz l. 1862., oziroma od rokopisa licejske knjižnice, tako po skrajšatvah besed, po dosledni pisavi „f“ za glas s in z, po večiji pred veznikom „et“, po piki za letnicami.

Kjer se razločujeta tisk iz leta 1862. in rokopis licejske knjižnice, tam se tisk iz l. 1803. ujema z licejskim rokopisom.

Sljedeča preglednica naj pokaže nekoliko važnejših razlik.

Tisk 1803.	Tisk 1862.	Lic. rokopis. ¹⁾
<i>V naslovu:</i>		
ordine alphabetico	alphabetica	= 1803
<i>V uvodu:</i>		
Bibliothecam nominari plurimos scire nullus dubito . . .	Bibliotheca	
Collectio Bibliorum novi, et veteris Testamenti . . .	veteris et novi	
Cujus praesens hoc Carnioliae Bibliotheca sit generis . . .	haec	
ex allegatis	allegetis	= 1803
praecipuae	praecipue	
et vel ideo cujusvis benevolentiae confido	et ideo cujusvis benevolentiae vel confido	
vel istud tentasse	illud	
aperta jam via	abrepta	
perpulare	perpulere	
convitium convellere	convicium compellere	
Auctorum Terrae, et Linguae patriae Cultorum . . . memoria m obli- vioni eripere	[beseda „memoriam“ manjka]	
in uno libello libros plurimos eorum, qui domi nostrae scientias pro- moverant	libro nostra	
Perjucundum amico, cum amici sui in se aliquo memoria refricetur elogio	[beseda „memoria“ manjka]	
perennis	percunis	= 1803
reperiuntur	reperinatur	= 1803
veniant	veriant	= 1803
philantia	Philautia	pred popravo = 1803
quia eo ordine in mea Encyclopedia eos colligo, eos heic, omnium gratisimo ordine alphabetico exhibere malui	et . . . gravissimo	

¹⁾ Kjer ne stoji v tem stolpcu nič, tam se lic. rokopis ujema s tiskom iz l. 1862. Terezijaniškega rokopisa žal da nisem mogel dobiti za primerjanje.

sicut ad probandum, ita et ad respu-	ita ad	
endum		
sub „Abraham“: pluribus primae Notae	nota	
Philosophis procusa	percussa	
sub „Acta a“: MDCCLXXXVI.	1786	
sub „Aleander (iunior) h“: Epi-	VI.	
stolae IV.		
sub „Aleander (senior)“: ad diversos	diversas	= 1803
Princ.		
De sub prelo subierunt	De his	
sub „Amandus“: Blaggaj, May	Blagaj, Maj	
sub „Amaseus Pomp.“: de scholarum	scholarium	= 1803
exaedificatione		
sub „Ambschel“: Caesares Regii Prof.	Caesarei	
sub „Androcha“: vetustissimae	vetustissimae	
sub „Bellini“: Vid. Joecheri) Lexic.	Vid. Joecher.	= 1803
Erudit.		
sub „Berchtold“: apis laboriosa	operosa	
sub „Bochoritsch“: Anno MDLXXXIV.	MDCCLXXXIV.	
sub „Bresnek“: ad gospodarstva ...	od Gosp ...	
hisni oberniti — mogel	oberniti mogel	= 1803
sub „Breviarii“: Sclavonico	Slavonico	= 1803
sub „Brugler“: Juris consulti	Juriseti	Jurisṯi
sub „Caimus Euseb.“: Responsa juris	Responsio	
sub „Chrysogonus“: Martyrio effectus	affectus	pred popravo = 1803
sub „Coppinis Georg“: quando	quanda	= 1803
sub „Corednig“: de praecipuo dog-	praecipus	= 1803
mate		
sub „Cyrillus“: extabant	extabant	pač = 1803
sub „Debevz“: Kratki Nauki, regelze,	Nauki, regelze inu	= 1803
inu, molitva	molitva	
sub „Directorium“: Pastoribus, ac	Pastoribus, anim ...	= 1803
animarum Curatoribus		(brez vejice)
sub „Dominis d“: Limborchi	Limborechi	
sub „Fanton de Brunn“: de Olfactu	Olfactu	= 1803
sub „Felber“: Provinciae Carnioliae		
in Praetorialibus Advocatus	[manjka „in“]	
sub „Felix c“: applausus quaestionibus	exhibitis	
publice exhibitus, ac dedicatus	A. 1757	a. 1757.
sub „Flaccus“: a. 1557	Non nego	pred popravo = 1803
Non ego		
sub „Florianschitsch Joan. Dismas“:		pred popravo
Kaltschmid	Kalkschmid	= 1803
sub „Florianschitsch Joan. Steph.“:		pred popravo
Tinnulus	Finnulus	Titulus
... in 8. c. Votiva ...	in 8. Votiva	
sub „Fortunatianus“: Βράχματα ὑπο-	Βράχματα ὑπο-	Βράχματα ὑπο-
μνήματα	μνήματα	μνήματα (pred po- pravo ὑπομνήματ)
sub „Gerlach“: Zygomale	Zygomalae	pred popravo = 1803
sub „Gutsmann“: expectationi	expectioni	pred popravo
sub „Haebling“:	Haebling	explicationi = 1803

1) V tekstu podčrtano.

sub „ <i>Hieronymus</i> “: Bukviza appellitatur	Bukvize appelle- tatur	Bukvize (in pred popravo:) appellitatur Savo, in ... Teresyje
sub „ <i>Joannes Damasc.</i> “: med Savo, inu Dunavo . . . Teresyje	Savo in . . . Teresyje	
sub „ <i>Jurizhizh</i> “: visokorojeno mo Herzegu, inu Gospudu . . . inu Vajvode v' Bavaryi, inu . . .	visokorojenimu Herzogu inu Gospodu . . . in Vajvode . . ., in	
sub „ <i>Lazari b</i> “: Revanche c“: Waldreichin	Evanche Waldreichen	
sub „ <i>Lewenberg P. Rud.</i> “: ornatus fuit	ornatus est	
sub „ <i>Marcus</i> “: Te odperte, ali	od perte ali	
sub „ <i>Michelitsch</i> “: skuspravlanje	skus pravlanje	
sub „ <i>Paulinus Patr. f</i> “: assere (affere)	afferre	pred popravo: affere
sub „ <i>Rajn</i> “: quoque	quodque	= 1803
sub „ <i>Redeskin</i> “: Osem, inu hestdeset c“: molituvze	Osem in hestdeset molitovze	Osem, in
sub „ <i>Ritter, Mss. c</i> “: Croatiae	Cratae (sic!)	Cratae
sub „ <i>Schönleben Ludov.</i> “: Crain Statthaubtman	Krain Staathaubtman	
sub „ <i>Scopoli</i> “: Chymiae h“: succinte	Chemiae succinte	
sub „ <i>Sucquet</i> “: Krainsku	Kransku	= 1803
sub „ <i>Valvasor</i> “: mala mente	monte	= 1803
sub „ <i>Victorinus</i> “: apogrypha	apogryphia	
sub „ <i>Walter</i> “: Presbyter	Prebyter	
sub „ <i>Wertoschnig b</i> “: Αομογραφία	Αομογραφία	

Zgoraj smo videli, da se tisk iz l. 1862. in rokopis licejske knjižnice razločujeta med seboj osobito tudi v nekaterih letnicah. Poglejmo si te letnice v tisku iz l. 1803; ta ima:

- sub „*Anselmus*“: typ. a Ghelenianis 1788,
- sub „*Blagay Joan. Nep.*“: ext. inter opera Societatis 1779,
- sub „*Fischer, d*“: 1706,
- sub „*Rajn*“: 1680,
- sub „*Weibel*“: 1772.

Letnice tiska iz l. 1803. se vseskozi ujemajo z letnicami licejskega rokopisa. Letnice v tisku iz l. 1862. so tiskovne pomote.

Tisk iz l. 1803. ima več kronogramov nego jih je v licejskem rokopisu, oz. v tisku iz l. 1862.

Tu je najprej še enkrat navesti že omenjena slučaja „*Apes academicae*“ in „*Hallerstein*“. Onega članka vodilni besedi imata kronogram: ACADEMICAE (1701); na to se gotovo nanaša opomba v licejskem rokopisu, ki govori o kronogramu v „gedrucktem Exemplar“. Sub „*Hallerstein Georg*“ imamo v že označenih dveh verzih in v zadnjem stavku kronogram, a ti trije stavki niso najprej tiskani z navadnim tiskom, kakor smo to videli zgoraj v lic. rokopisu in v tisku iz l. 1862.

- Razen tega ima tisk iz l. 1803. kronogram še
- sub „Luzenthal“: orbis Monarchae Principibus Leopoldis (= 1712.)
- sub „Petschnigg, a“: ADMIRABILIS AVSTRALIAE GLORIA. HVMILIS
IN DEO NATIO CARNOLIAE, IN GLORIOSO NATALIS DIE SVAE
CAESAREAE MALEFICITATIS AVSTRALIAE CORVM DECORA PRAESENTAT.¹⁾
ibid. b: SEMPLITERNA LAVS, ET GLORIA SANCTI
ANTONII PAVLI (= 1716.)
ibid. c: ORATIONES SACERDOTIS IN EXTREMIS CON-
STITUTI. PRAEVENTA, ET ANTE VIGINTI ANNOS FACTA SECURA,
ET BONA MORTE DISPOSITIO.²⁾
- sub „Ritter“: QVAS ELSDEM HEROLBUS CONFECRAT (= 1712.)
- Tisk iz l. 1803. pa ima tudi nekoliko opomb, ki manjkajo
v lic. rokopisu in v tisku l. 1862:

Tisk 1803:

Lic. rokopis in tisk 1862:

V uvodu:

- ... millies optaveram, ut alius ...
suppleat defectum. Volui ego
majoribus destitutus subsi-
diis aliis materiem, et
campum scriptioni relin-
quere, quibus bene de patria
merendi ignis, et animus insidet ...
- sub „Theses“: defendebantur, jam in
Archiducali Soc. J. Gymnasio La-
baci: jam apud Franciscanos ...
in eorum Ecclesiis: jam apud
PP. Augustinianos conventua-
les extra portam hospi-
talem: jam apud PP.
Augustinianos Discalceatos ...
- sub „Herrman Bened.“: Abriß der phy-
sikalischen Beschaffenheit der
österreichischen Staaten, und des
gegenwärtigen Zustandes der
Landwirthschaft, Gewerben, Ma-
nufacturen, Fabriken und
Handlungen in denselben. Wien
1782. in 8.

millies optaveram, ut alius ... suppleat
defectum, quibus bene de Patria
merendi, ignis et animus insidet

[Manjka torej cel stavek, ki je
radi smisla absolutno potreben.]

[Manjka celi stavek o Augu-
štincih pred Špitalskimi vrati.]

Abriß der physikalischen Beschaffen-
heit der österreichischen Staaten,
und des gegenwärtigen Zustandes
der Landwirthschaft, Gewerben,
und Handlungen in denselben.
Wien 1782. in 8.

[Po Bücherlexikonu one dobe:
Petersburg und Leipzig 1782. Cnob-
loch in Leipz. — V Meusel „Das
gelehrte Deutschland“ II. zv. citamo
popolni naslov, kakor ga ima tisk
iz l. 1803., a seveda: „St. Petersburg
und Leipzig.“]

¹⁾ Štirikat letnica 1711. Zvezdica za „gloria“, „Carnioliae“, „Maiestatis“ pomeni konec poedinih kronogramov; nahaja se tudi v licejskem rokopisu in v tisku iz l. 1862., dasi ni kronogramov. Takisto je z zvezdico sub c.)

²⁾ Dva kronograma, vsak za letnico 1721. Zvezdica za „constituti“ in pač nekatere velike začetnice v licejskem rokopisu in v tisku iz l. 1862. še spominjajo prvotnih kronogramov; prim. v rokopisu: Orationes Sacerdotis In Extremis Constituti. Praelenta, et ante Viginti annos facta secura, et bona Morte Dispositio.

sub „*Sprung*“: Dissertationes Dogmaticae, de Paradiso terrestri . . . et iudicio particulari. De resurrectione mortuorum, et iudicio universali. De supernaturali hominis beatitudine . . .

[*Manjkajo besede* „De resurrectione mortuorum, et iudicio universali“. Sicer pa je Sprug poleg del, ki jih našteva Pohlinovala, napisal še „Dissertationes dogmaticas de statu hominis in originali Justitia“ i. t. d., Venetiis MDCCLXXIV, drugi del 1775.)]

* * *

Že zgoraj je bilo omenjeno, da ima licejski rokopis sub „*Ildephonsus*“ pred besedami „*Beatae, et gloriosae Virgini Mariae* itd.“ tri vrste prazne, a za temi besedami in pred besedami „*Ex lege Moysis* itd.“ prazne štiri vrste. Te vrste niso slučajno ostale prazne. Tisk iz l. 1803. ima tu hebrejski tekst (s hebrejskimi črkami); transkribiran se glasi:

limuše rā uke budā be thulā
 Mirjam
 liqdošā jolede th a donaj umalkath
 haššamajim ve thebel hagbirā me od.
 Mitthorath Moše
 Berešith ve ellē še moth bamidbar
 Minu e biim rišonim Jehošua
 Minu e biim acharonim Jonā Obadjā
 Michethubim Ruth homo abijā.>)

Vsebina hebrejskega in latinskega teksta je ista.

Prepisovavec ni znal hebrejsko pisati in je pustil prostor prazen. Leta 1862. se za vzrok praznine ni vedelo in se je praznina v tisku kar opustila.

Očividna je pomota prepisovavčeva v letnici 1757 (sub „*Flaccus*“) namesto 1557, kakor je v tisku iz l. 1803.

Poudariti je še eno letnico sub „*Turre*“; tisk iz l. 1803. navaja l. 1657 kot leto njegovega rojstva, lic. rokopis in tisk iz l. 1862. pa 1637. Katero je pravo?

¹⁾ Pohlinovala očividno niti svojih del ni popisal natančno. Sub „*Bouhour*“ piše: Christliche Gedanken auf alle Tage des Monaths. Layb. beyrn Eger 1775. in 8. ex Gallico translatum, in carniolicum vero verbum P. Marci manuscriptum jacet apud eundem typographum Eger. — Ta „*P. Marcus*“ pač ne more biti nikdo drug nego Pohlinovala sam, a onega dela ne navaja niti med svojimi tiskanimi deli niti med rokopisi.

V „*Meusel, Das gelehrte Deutschland*“, III. zv. (1784) str. 150. se imenuje med Pohlinovalini deli tudi: „*Mes z boshye lubesne. eb. (sc. v Ljubljani) 1768.*“ Tudi tega dela ne imenuje Pohlinovala. — Isti Meusel poroča, da so Pohlinovaline „*Molitivne bukuvze*“ izišle pomnožene l. 1771. v 12. Pri „*Abecediki*“ ima letnico: 1768, pri „*Suvenih postnih Evangelijih*“ pa: 1773; te dve zadnji letnici sta pač pomoti (in ne pomenita drugih natiskov!)

Prim. še zgoraj str. 7 navedeni odgovor Matiji Chöpu!

²⁾ Hebrejski tekst ima nekaj pomot; tako je pomotoma tiskano v prvi besedi: limuše **kch**, v drugi besedi manjka 'k', nadalje: 'Mikjam' in 'liqdršā'.

Hebrejski tekst mi je potolmačil profesor bogoslovja, č. g. Jos. Doleneč. Hvala mu za to prijaznost!

Rezultat: 1. Tisk iz l. 1803. začenja naštevanje del na novi vrsti; v tem se ujema s prvim piscem licejskega rokopisa.

Podčrtan (oz. ležeče tiskan) je tekst tiska iz l. 1803. po tistem načelu, ki se ga je držal prvi pisec licejskega rokopisa.

Prvi pisec licejskega rokopisa je torej najbliže tisku iz l. 1803.

Ta prvi pisec je v uvodu podčrtal besede „Allgemeine deutsche Bibliothek“, sub „Aquilejense concilium“ pa besedo „Labbeum“; to ni podčrtano v tisku iz l. 1803. To bi bila (dasi malo trdna) opora za trditev, da pisec ni prepisoval po tisku, ampak po izvirnem rokopisu; prim. spodaj III. 2. b.

2. Licejski rokopis pred popravo se v nekaterih točkah ujema s tiskom iz l. 1803, po popravi ne več; uvažuj posebno popravo „Kaltschmid“ v „Kalkschmid“ (sub „Floriantschitsch Joan. Dismas“); za Kalkschmid je pisec pač moral imeti poseben vzorec pred seboj. To in pa opomba sub „Apes“ kažeta, da je popravljatelj licejskega rokopisa poznal izvirni rokopis v Terezijanišču.

4.

Naznanjen in ocenjen je bil tisk iz leta 1803. v aprilski številki „Neuer Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthumes, 1807, str. 173—176. Kritika je neugodna.

Ocenjevatelju se zdi primerno, da loči recenzijo Pohlinovega dela od „Kataloga“ Sartorijevega, ker pravzaprav vobče ne spada v oni „Katalog“, in ga je pl. Sartori sprejel vanj le iz vnanjih vzrokov. Pri tem pa se noče ozirati na to, ali bodo prenumeranti zadovoljni, da dobe kranjsko knjižnico, ko pa so se s težkimi novci prenumerirali na katalog terezijanske knjižnice; govoriti hoče le o vrednosti dela samega.

Ocenjevatelj se čudi, kako je mogel Pohlin v opreki z naslovom svoje „Kranjske knjižnice“ v uvodu razširiti polje svojega izsledovanja čez „Carinthos, Vindos, Forojulienses, Istros, etc. usque ad maris Adriatici litora conterminos Scriptores“, „wenn wir auch dem Vf. Triest, Görz und Gradisca zum Ueberflusse einräumen.“ Čim bolj je pisec tako razširil meje svojega dela, tem nedostatneje mu je postalo; saj bi se o Ogleju samem dalo navesti toliko literature, kakor je cela Pohlinova „knjižnica“. „Entweder hätte der Vf. alle Schriften von Istriern, Friaulern und über Istrien, Friaul, etc. oder gar keine anführen und sich einzig auf das wirkliche Krain einschränken sollen. Er würde im letzten Falle einen zwar [pač izostalo: nicht] sehr compendiösen, aber auch einen nicht so außerordentlich mangelhaften Catalog verfaßt haben.“ Ako bi se ta „Knjižnica“ očistila vseh takih piscev, ki so le v slučajni in sila rahli, vnanji

zvezi s Kranjsko (kakor kardinal Bona, cesar Karel V., Coraldi, Caspar Scioppius [nicht „Sciopus“], Rosignoli, Segneri, Schickaneder), „so wird man leider finden, daß die rühmlich bekannten Schriftsteller Apfalterer, Hacquet, Linhart, Scopoli, Steinberg, Vega und Valvasor abgerechnet, das Herzogthum Krain kaum etwas mehr als einige ascetische Schriften und fliegende Abhandlungen geliefert habe.“ Slavni možje kakor Tartarotti, Sanctorius Santorinus („nicht Sanctorius Santorius“¹⁾, Vergerius, Delfino ne spadajo med Kranjce²⁾, takisto ne Rečana Bagellardi in Cortivo ali Senjana Chiolich in Dominis, „wenn man nicht alles ohne Wahl aufnehmen will, was nur unter die Feder kommt. Weit besser wäre es gewesen, wenn der Vf. die Schriften der angeführten Schriftsteller vollständiger geliefert, und mehrere wirkliche Krainer, die Verschiedenes drucken ließen, nicht gänzlich ausgelassen hätte.“ Tu opozarja na profesorja dunajskega vseučilišča Dolinarja³⁾ in na „Zergolla“⁴⁾, ki mu nista mogla biti nepoznana rojaka, ker samostan Mariabrunn ni daleč od Dunaja. Pesnik „Zovenzonius“ iz Trsta⁵⁾, ki je osobito tiskarjema Joanu in Vendelinu „von Speyer“ v 15. veku delal verze, v oni dobi navadne na koncu knjig, naj bi bil omenjen, iz novejše dobe pa tržaški pisatelj Anton pl. Giuliani. Poleg neznanega Sietzenheima bi morali biti pisatelji kakor Liruti, Florio i. t. d.

Nato izpopolnjuje nekatere pisatelje.

Pri *Bonomu* manjka za zgodovino tržaško zelo rabljivo delo „Sopra le monete de' Vescove di Trieste. Dissertazione di Orniteo Lusanio. Trieste 1788. m. fol.“⁶⁾

¹⁾ Stancovich Pietro, Biografia degli uomini distinti dell' Istria, I. 235 ga imenuje „Santorio Santorio“: Col nome di Santorio fu egli battezzato, ch' era pur quello del suo cognome. V latinski obliki je to: Sanctorius Santorius. (Stancovich ima njegovo sliko; pod njo je imenovan: Santorius Santorio.) — Po takem bi imel Pohlin prav.

²⁾ Naslov Delfinovich „Tragedij“ navaja recenzent po svojem izvodu natančno.

³⁾ Tomaž Dolinar, rojen v Dorfarjih pri Stari Loki l. 1760., izza l. 1805. profesor cerkvenega prava na dunajskem vseučilišču, umrl 1841. (Mittheil. des historischen Vereines f. Krain 1852.)

⁴⁾ Zergoll P. Andr., ki ga navaja Pohlin, je mnogo starejši († 1645); bil je „Carn. ex oppido S. Crucis e Soc. J.“ — Dne 30. decembra 1775 je potoval neki „pl. Zergollern“ iz Ljubljane v Idrijo. (Wöch. Kundschaftsblatt 1776, I. št.)

⁵⁾ Zovenzoni Rafael, dober latinski pesnik okoli 1475, „pubblico maestro di belle lettere in Capodistria.“ (Stancovich, Biografia II. 74—75.)

⁶⁾ Bonomo Andrea Giuseppe, gentiluomo triestino nato il 21 novembre... fu cancelliere della sanità e soggetto per qualità personali e per coltura di spirito riputatissimo, cessò di vivere in patria il 3 gennaio 1797 (Stancovich, III. 221.) — Razen dela, ki ga navaja Pohlin, in onega, ki ga dodaja ocenjevatelj, je Bonomo izdal še „Dell' antica moneta goriziana. Lettera prima dedicata al conte Guidobaldo de Cobenzel“ (1785.) Več spisov je ostalo nezadanih. (Stancovich III. 222.)

- Sub *Codelli* manjka jezuit Ernest, ki je l. 1713. dal tiskati italijanski prevod latinskega molitvenika pri Remondiniju v Bassanu, in še živi prošt Peter Anton, kojega spisov je obilo.
- Sub *Coronini* („nicht Corenini“) manjka 4 ali 5 pisateljev tega imena in
- sub *Rud. Coronini* navedeno delo: „Tentamen genealogicum — cronologicum (p r o m o v e n d a e s e r i e i) Comitum et rerum Goritiae“ v istini ni njegovo, dasi nosi njegovo ime, marveč je delo pokojnega profesorja terezijanske akademije P. Frölicha.
- Sub „*Grandi*“ manjka: Prolegomena selecta de principiis seu fontibus juris ecclesiastici. Goritiae 1776.
- Sub „*Linhart*“ manjka: Shupanova Mizka itd.
- Sub „*Rubeys*“: Discorso storico-cronologico-diplomatico sopra una pergamena antica veneziana. Venetia 1748 in 8, *potem dvoje razprav*: De nummis Patriarcharum Aquilejensium. Venetiis per Joan. Bapt. Pasquali 1747 in 1748, 8 itd. *Razprava iz l. 1747. se nahaja v „Knjižnici“ sub Aquilejensium, a brez imena pisateljevega.* Monumenta Ecclesiae Aquilejensis imajo sicer tiskališče „*Argentinae*“, a niso tiskana v *Straßburgu*, marveč pri istem Pasqualiju.
- Sub „*Vergerius Peter Paul. jun.*“: De ingenuis moribus. Brixiae per Jacobum Britannicum 1485¹⁾ in 4° *in večkrat v sledečih letih;*

¹⁾ Izprva sem imel to letnico za krivo, ker se ne zлага z dobo, v kateri je živel Trubarjev sotrudnik Peter Pavel Vergerij, ter sem mislil na leto 1548. A stvar je drugačna.

Sartorijev „Catalogus bibliographicus librorum latinorum saeculi primi typographici“ (sc. 1469—1536), vol. secundum, str. 185., navaja pod letom MCCCCLXXXV. (= 1485) Vergerijevo delo, češ: Petri Pauli Vergerii Justinopolitani ad Ubertinum Carariensem de ingenuis moribus ac liberalibus studiis libellus incipit — fol. 26. lin. 18. Petri Pauli Vergerii justinopolitani de ingenuis moribus ac liberalibus studiis liber explicit. — Tiskano je bilo delo „Brixiae per Jacobum Britannicum Brixianum die XXVIII. Nov. MCCCCLXXXV.“ „Jacobus Britannicus“ je v Brixenu tiskal še l. 1488. in 1498. (Sartorijev „Catalogus“, zv. I. 34 in 71), a l. 1511. že „Joannes Bapt. Antonius Bonetus Brixianus“ (ib. 58) in sicer med drugim tudi „Pauli Vergerii Justinopolitani de ingeniorum educatione liberorum et liberalibus artibus“ (correctumque in novam conciniorumque formam redactum.)

To vse se ujema z letnico našega ocenjevatelja, a zmotil se je ocenjevatelj, ko je to delo pripisoval Petru Pavlu Vergeriju mlajšemu, Trubarjevemu vrstniku. To je marveč delo Petra Pavla Vergerija starejšega.

Zares navaja Pohlin to delo sub „Vergerius (Petr. Paul de) Nobilis Justinopolita Paduae Logices Professor publicus, ubi Philosophiae, Medicinae et J. U. D. creatus fuit“ z naslovom: De ingenuis moribus et liberalibus studiis.

Mnogobrojna dela tega Petra Pavla starejšega našteva Stancovich (Biografia, II. 63—74); naslov naše knjige se glasi pri njem: De ingenuis moribus, et liberalibus disciplinis ad Ubertinum de Carraria.. Doživela je

Catalogo de' libri, li quali sono stati condannati, e scomunicati per eretici da M. Gio. della Casa, Legato in Venetia l'anno 1548, con un discorso sopra lo stesso. S. l. et typog. 1549. in 4° 1),
dalje poleg drugih še sledeča, zelo redka mala spisa, ki ju je imel recenzent:

Alcuni importanti luoghi tradotti fuor delle epistole latine di M. Francesco Petrarca, che fu canonico di Padoa etc., con tre suoi sonetti, e con XVIII stanze del Berna, che fu secretario di Papa Clemente VII. Ove vedessi che opinione hebber ambi due della Rom. chiesa, Nell' anno LVII (1557) 16 str. m. 4°, *brez kraja, tiskarja in paginacije. Pred soneti je Vergerij podpisan le z „Verg“.* Drugi spis: De Gregorio Papa ejus nominis primo, quem cognomento Magnum appellant, et inter praecipuos Ecclesiae Romanae Doctores annumerant etc. Regio monti Borussiae excudebat Johannes Daubmannus Anno MDLVI. Mense Oct., s posvetilom in predgovorom 106 ne štetih strani v m. 4°. *Pod posvetilom grofu Stanislavu Tenzinu je podpis: Vergerius exul Jesu Christi.*²⁾

Ocenjevatelj ne mara dalje izpopolnjevati, da bi ne prekoračil mej recenzije, tudi ne karati mnogobrojnih tiskovnih napak, omeniti hoče le še nekatere neizpravnosti, ki bi ne smele biti v bibliografskih delih:

Missale Aquilejense ni prvič tiskanò leta 1517.; javna knjižnica tržaška ima krasen primerek, tiskan leta 1508. v Benetkah pri L. A. Giunti.³⁾

Padovski tiskar 17. veka je *Frambottus, ne Trambottus*, kakor ga čitamo sub *Caimus Jac.*

mnogo izdaj, „la prima edizione fu fatta in Milano nel 1474,“ pravi Stancovich, druga istotam 1477, nadalje je bila izdana 1502. v Benetkah, 1509. v Turinu. V raznih izdajah je delo očevidno menjalo naslov. Ta starejši Peter Pavel Vergerij, imeniten humanist, je bil prastric mlajšemu.

¹⁾ Prim. Vergerijevo delo „Pastorale a suoi dioicesani a 15 di agosto del 1546 pubblicata, con cui rende conto della sua difesa fatta alle calunnie imputategli nel processo istituito contro di esso da M. Giovanni Della Casa nuncio in Venezia e vi pone le sue risposte ad ogni articolo di accusa. 1546. (Stancovich I. 421.)

²⁾ Prim. Vergerijevo delo „Che cosa siano le XXX Messe chiamate di S. Gregorio, e quando prima incominciassero ad asarsi (senza luogo e stampatore) in 8vo. 1555.

Nobenega izmed teh treh del Vergerija mlajšega, ki jih imenuje naš ocenjevatelj, ne pozna Peter Stanković (Stancovich) v svojem delu „Biografia degli uomini distinti dell' Istria. Tomo primo. Trieste 1828“, kjer na straneh 419.—426. našteva Vergerijeve spise, razločujoč jih v dve skupini, v eno, ki obsega dobo Vergerijevega škofovanja (1522—1546), in v drugo od l. 1549 počenski; o zadnjih pravi: „Tutte queste opere sono senza data, luogo di stampa e di stampatore“, a ta trditev ne stoji, kakor kaže zgoraj imenovano delo „De Gregorio Papa . . .“

³⁾ V licejski knjižnici ljubljanski nahaja se še starejši iz l. 1494. Ured.

Sub „*Irenaeus*“: P. Irenaeus a Cruce ali Irenes della Croce, *bosonog karmelit, ne kapucin; njegova Istorija di Trieste ni bila v Trstu tiskana, ampak v Benetkah in sicer* 1698 in Fol.

Sub „*Stampfer-Statuta*“: drugi natis je iz l. 1727.; ne 1728.

Sub „*Pius III.*“: Pius II. (Aeneas Sylvius).

Ne „*Sadnig*“, ampak „*Sadnec*“ se piše učeni župnik in izza več let kanonik pri katedrali v Trstu.¹⁾

„*Post*“ namesto „*Pot*“ (Weg)²⁾, „*hestdeset*“ (sub „*Redeskini*“) namesto „*šiestdeset*“, „*proprio morte*“ namesto „*proprio Marte*“ (sub „*Parthenius*“), „*Predecca*“ namesto „*Predica*“ (sub „*Rocci*“), „*perfecta*“ namesto „*perfetta*“ (sub „*Wützenstein Ivan*“) so pač le težje tiskovne pomote.

Končno navaja ocenjevatelj še „*einen lustigen Irrthum*“, ki se je Pohlinu primeril sub „*Peregrini a Tergeste*“. Po Pohlinovi navedbi bi bilo misliti, da je ta „*quidam Peregrinus a Tergesto*“ kak redovnik, pater Peregrin iz Trsta; nikomur bi ne prišlo na misel, da je to grof Henrik Anton Trieste de' Pellegrini iz Asola, glavnega mesta malega ozemlja z istim imenom v ex-benečanski državi med Feltre, Treviso, Bassano in Vicenza. Ne prvi, ampak 5. zvezek „*Commentarium de rebus Austriacis*“ je dodelal ta grof Trieste, ki je v svojem prevodu: „*Storia genealogica dell' Augusta Casa d' Austria*“ celo delo očistil samovoljnih genealogij grofa Amadeja. Rokopis pa se baje ne nahaja v Požunu, kakor poroča Pohlin, marveč v cesarski dvorni knjižnici; tako vsaj pripoveduje grof Peter Trieste de' Pellegrini, sin prejšnjega . . . Ta pisec iz Asola je prišel v „*Kranjsko knjižnico*“ samo radi tega, ker ga je o. Marko imel za Tržačana in ni vedel, da je Trieste priimek njegove rodbine.

„*Wir glauben sattsame Beweise von der Dürftigkeit dieses Werkes angeführt zu haben; obwohl wir auf der andern Seite nicht läugnen, daß es den Krainer, ungeachtet der vielen Fehler, doch mit einigen ihm vielleicht unbekanntem ältern Schriftstellern seines Vaterlandes bekannt machen kann. Wir wollen auch nicht dem Vf. das Verdienst absprechen, daß er der erste war, der einen Versuch zu einer krainerischen Bibliothek machte, und dadurch einem bibliographischen Nachfolger zur Bearbeitung eines besseren ähnlichen Werkes den Weg bahnte, und ihm die Auffindung vieler kleineren Flugschriften, die so leicht in Vergessenheit gerathen, erleichterte.*“³⁾

¹⁾ V „*Schematismus des Kaiserl. Königl. Gubernii zu Triest*“ za l. 1777. je v konsistoriju naveden res: Marcus Sadnec, Vicarius Curatus in der Theresia-Stadt und des Consistorii Assessor.

²⁾ sub „*Hast*“? Tam je prav „*Post*“. — Sub „*Ruppnig*“? Tudi tu je prav „*Post*“.

³⁾ Glej tudi Kopitar Gramm. str. 444, opomb.

Ocenjevatelj ni bil Kranjec, marveč očitno Primorec, morda Tržačan; to izvajam iz njegovega znanja na polju dotične zgodovine in literature. Znal je slovenski; njegova poprava „shestdeset“ bi nam kazala v njegovo domovino, če ni morda tiskovna pomota za „shestdeset“.

Spričo sodbe tega recenzenta se pa moramo spomniti, da se je Pohlin sam zavedal nepopolnosti svojega dela, pišoč v uvodu: „— neque quispiam omnium absolutam, ab origine usque ad haec nostra tempora productam scriptorum Carniolicorum Bibliothecam expectet. Hoc praestare unius et solius privati hominis exuperare potestatem aetatemque, si nemo alius, ego profecto non ignoro, praesertim, si quis, quemadmodum ego . . . in praesenti opere compilando per paucos nancisci potuit populares coadjutores; quin immo plures (absit innato vitio) adversario, et propeditores experiat . . . quum mihi Eruditorum Carniolorum alicujus opus, fortuito non raro casu ad manus, et sub oculos venisset: vel quum aliquem in aliorum voluminibus laudatum legi, colligere eos coepi . . . Collectioni huic pluribus annis, usque in hanc diem assidua cum diligentia, et pervestigatione inhaesi. Bibliothecae nostrorum conventuum Labacensis et Viennensis, ac praecipue hujus p. t. Bibliothecarius: R. P. Johannes Petrus (cujus memoriam tanto magis gratus recolo, quod nostras non sit, in rem tamen meam nullo non tempore nostratibus et promptior extiterit atque paratior) plurimum subvenerunt, plurimos subministrarunt scriptores. Ast . . . plures tamen inquisitionem meam subterfugisse non diffiteor . . . Mea quidem haec erat intentio, et sic animum induxi meum: expectare tempus, quo omnes collectos haberem: sed urgentibus amicis, ac quibusdam ferventioribus extra Patriam viventibus Patriotis, ne haec mea collectio iterum perperam distrahatur . . . ad ordinem dirigendam me resolvi.“

Pohlin je imel svoje delo za prvi poskus „Kranjske knjižnice“ in to vrednost mu je prisodil tudi ocenjevatelj iz l. 1807.

III.

Posnetek.

1. Tisk iz leta 1803.

a) Pohlin je lastnoročno priredil svoj rokopis „Bibliothecae Carnioliae“ za tisk. Uverjen je bil, da ga bo mogel v tisku izdati; to se razvidi že iz besed, s katerimi v delu samem sub „Marcus“ začinja naštevati svoje tiskane spise: Praeter praesentem Bibliothecam Carnioliae evulgavit . . . Prim. besede Hoffove, str. 7 in zgoraj navedene besede Pohlina samega v uvodu njegovega dela!

b) Po njegovi smrti je prišel v knjižnico Terezijanišča na Dunaju. Prijatelji pokojnega Pohlina, n. pr. kustos vseučiliške knjižnice dunajske Alter, so želeli, da bi „Bibl. Carn.“ izišla v tisku. Tej želji je ugodil pl. Sartori ter jo je izdal kot „Appendix“ četrtega zvezka svojega dela „Catalogus bibliographicus librorum . . . in bibliotheca Academiae Theresianae exstantium“ l. 1803.

2. Rokopis ljubljanske licejske knjižnice.

a) Rokopis ljubljanske licejske knjižnice je bil prepisan iz izvirnega Pohlinovega rokopisa, ki je po smrti Pohlinovi prišel v knjižnico Terezijanišča na Dunaju.

b) Prepisan je bil izvestno pred l. 1803.; zakaj tega leta je „Bibl. Carn.“ izišla v tisku in bi bilo jedva verjetno, da si je kdo preskrbel prepis Pohlinovega dela, ko je bilo že tiskano, premda pl. Sartori „catalogi editionem ad centum solum exemplaria restrinxit.“

c) Kdo si je dal Pohlinovo delo prepisati, tega ne morem povedati. Mislili bi lahko na barona Žigo Cojza, iz čigar knjižnice je prepis dobila ljubljanska licejska knjižnica. Tudi prepisovavci mi niso znani.

d) Po l. 1803., ko je delo že izišlo v tisku, je nekdo ta prepis popravljal; rabil je tisk iz l. 1803. in izvirni rokopis terezijanske knjižnice. Poprava je le delomična; tudi v vnanjostih je ostal rokopis brez enotne uredbe.

3. Tisk iz l. 1862.

a) Po neenotnem, neurejenem rokopisu ljubljanske licejske knjižnice se je tiskalo l. 1862.

b) Vsled tiskovnih stvarih od svojega rokopisa.

c) Izdajatelji tiska iz l. 1862. niso vedeli za tisk iz l. 1803. **Ta tisk iz l. 1803. je bil do sedaj naši literarni zgodovini sploh neznan.**

* * *

A) Pohlin je svoje delo sestavil brez jasnega načrta. Njegove navedbe so večkrat nedostatne ali pomotne. (Prim. gornjo oceno iz l. 1807. sub II. 4, II. 3 sub „Sprug“; prim. tudi „Izvestja Muz. društva 1904 o Miheliču, ki ni bil iz Kroke domá.)

B) Pomanjkljivosti so se pomnožile v prepisu (rokopisu ljubljanske licejske knjižnice), ker so prepisovavci n. pr. izpustili cele stavke. (Prim. II. 3.)

C) Tiskovne pomote iz l. 1862. so iznova pomnožile število nedostatkov.

Táko čitamo Pohlinovo delo v tisku „Zgodovinskega društva“ iz l. 1862.

Vid Kisel, karlovški general.

(1602 — 1609.)

Spisal Ivan Steklasa.

I. Vid Kisel in tedanji politični položaj na Ogrskem, Hrvaškem in Slovenskem.

Po smrti glasovitega glavnega zapovednika na hrvaški Krajini, Jurja Lenkoviča,¹⁾ je prevzel to zapovedništvo Vid Kisel, baron Fužinski.²⁾ Bil je vnuk Vida Kisla, ljubljanskega župana,³⁾ a sin Ivana Kisla, ki je dobil prvi plemstvo za svoje zasluge na Krajini, kjer je bil podzapovednik manjšim četam in pa blagajnik. Leta 1584. je vzel Turkom trdnjavo Drežnik. Trdnjava se je na to izročila zapovedniku Križaniću. Kmalu potem pa je dobil Križanić zapovedništvo v novosezidanem Turnu blizu Karlovca. Nato je prosil zapovednik Krajine Josip Turn, da se izroči Drežnik kateremu drugemu zapovedniku, ali pa stotniku v Bihaću, ki je tudi poprej tukaj zapovedoval.⁴⁾ Ivan Kisel je bil tudi kranjski upravitelj leta 1566 — 1568. Poznat je tudi Jurij Kisel, ki je bil kot kranjski deželni upravitelj (1592 — 1599) poslan od kranjskih stanov leta 1594. na državni zbor v Regensburg z instrukcijami in s poverilnimi pismi na cesarja, na vse državne stanove in volilne kneze glede obrambe slovenskih dežel, ker je ravno takrat Turke najhuje napredoval v te kraje.⁵⁾ Ivan Jakob Kisel pa je bil predsednik bojnega sveta v Gradcu in komisar na hrvaški Krajini leta 1607.⁶⁾

¹⁾ Letopis Slovenske Matice za leto 1895., str. 53—145.

²⁾ Popolni naslov Vida Kisla je ta le: Vid Kisel, baron Fužinski in Konjiški, dedni nadlovec vojvodine Kranjske in Marke Slovenske, dedni točaj Goriški, svetnik cesarja Rudolfa II. in nadvojvode Ferdinanda, general hrvaške in primorske Krajine. (R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine I., str. 351—353.)

³⁾ Vid Kisel, ded generala, je bil ljubljanski župan leta 1533, 1534, 1537, 1540—1546., a sodnik leta 1530. in 1531. (Valvasor XI., 701.)

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine I., str. 129. Listina je izdana v Karlovcu 31. sušca leta 1584. V listini se zove osvovitelj Drežnika „herr Khiesl“.

⁵⁾ Valvasor IX., 76.

⁶⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 387; R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, II., str. 16.

Leta 1623. je bil povzdignjen Ivan Jakob Kisel v grofovski stan. Ker je bil že poprej posestnik Kočevja — dobil ga je od rodovine Blagajev — je dobil naslov „kočevski“. Z mestom in graščino kočevsko sta bili namreč takrat združeni posesti Ribnica in Poljane ter kot grofija Kočevska izročeni Ivanu Jakobu Kislu in njegovim naslednikom. Vendar pa je to grofijo kmalu potem kupil od Kisla Vuk Engelbert Turjaški. (Valvasor XI., str. 198.) Kdaj je prišel Vid Kisel na Krajino, nam ni znano, vsekakor pa se je moral odlikovati v bojih, ker je postal najprej veliki stotnik v Karlovcu, a leta 1607. je bil povišan v dostojanstvo generala kot samostalni zapovednik na celi hrvaški Krajini. Precej pri nastopu službe v Karlovcu je bil na mejah proti Turkom, kakor je sam sporočil v enem pismu nadvojvodu Ferdinandu.¹⁾ Še kot veliki stotnik se je odlikoval v večjem boju s Turki leta 1605. pri Sv. Jurju v Ostroškem polju. Tukaj je pobil Šabar pašo popolnoma, ujel 20 odličnih Turkov, zaplenil dve zastavi in še mnogo drugega blaga.²⁾ Pri tej priložnosti je izvel Kisel iz Ostroškega polja več stotin Vlahov, med njimi do 200 dobrih strelcev. Teh Vlahov ni mogel Kisel nikjer naseliti, pa so se klatili eno celo zimo med Severinom in Bosiljevom, a največ po vasi Jadrču, dokler jih ni sprejel knez Nikolaj Frankapan v Ponikvah in Dobravi, kjer žive še dandanes njihovi potomci.³⁾ Istega leta so bili hudi obmejni boji tudi po drugih mestih, posebno pri Sisku, kjer je padel od kranjskih vitezov Erazem Wagen Wagensperški, zadet od turške krogle.⁴⁾ Hudo je vrela takrat tudi v Senju, ker so cesarski zapovedniki gazili starodavne pravice tega mesta. V teh borbah je umrl grozne smrti general Josip Rabata, a Senjani so se vendar izza tega dogodka (leta 1601.) malo umirili.⁵⁾ Tudi turška vojna je vedno bolj pojemala, ker se je turška država silno iztrošila in ker so se začeli neredi v sami turški vojski posebno med janičarji. Turki so zdaj poslali v boj na Ogrsko krimske Tatare, ki so zatirali krščanske kraje kot živi ogenj. Na Hrvaško so prodirali skoz Medmurje, vendar pa so jih Hrvati srečno odbijali. Tudi Turki so se kmalu zaisitili te svoje pomočne vojske. Vrhutega pa so se vzdignili v Carigradu leta 1603. še janičarji, pa so padale glave turških poglavarjev pri visoki porti in perzijski šah je osvajal turške zemlje v Aziji, a umrl je tudi istega leta sultan Muhamed III.

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 313. Pismo je od 6. prosinca leta 1603. iz Karlovca. Isto omenja tudi v poročilu od 5. prosinca leta 1605. iz Karlovca v Spomenicih I., str. 333.

²⁾ Valvasor, XII., 17.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 345.

⁴⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., 387.

⁵⁾ Letopis Slovenske Matice za leto 1895., str. 130—142.

Novega sultana Ahmeda I. so dočakali tedaj nemiri, a on je zato precej pri nastopu dal zadaviti vélikega vezirja, češ da je on kriv tako velikih državnih zmed.

Tudi v cesarski vojski ni bilo mnogo bolje. Živela je ta vojska na račun siromašnega naroda. Na Ogrskem pa tudi na Hrvaškem so že od zdavnaj smatrali nemškega vojnika kot razbojnika in požigavca. Vrhutega se je pridružila na Ogrskem še verska borba. Cesarski general Basta je zatiral protestante, a v pomoč zato si je vzel hajduke, razbojniško nomadsko sodrgo od Tise, katera je bila pripravna po besedah samega generala za dobro plačo ubiti očeta in mater. Na čelo protestantom se je postavil leta 1604. erdeljski velikaš Štefan Bočkaj, ki je s hajduki, katere je znal pridobiti zase, razbijal po Ogrskem cesarske vojske. Leta 1605. je zapretil tudi Štajerski. Kranjski stanovi so zato na prošnjo nadvojvodkinje Marije poslali Štajercem v pomoč 400 strelcev na konjih. Viteze je vodil na bojišče Erazem Scheyer, strelce pa Ivan Gal. Meseca vélikega srpana so prispeli v Radgono in 30. istega meseca so se udarili s sovražnikom pri Šimeku, kjer je padlo nekoliko vitezov v boju. Kmalu pa se je ta četa podala v Karlovec, namesto tamošnje posadke, ki je bila poklicana na Štajersko.¹⁾

Seveda so Turki podpirali novega pretendenta Štefana Bočkaja, a njegovi privrženci so ga v kratkem proglasili za kralja Ogrske in Erdelja. Pregarjali so vsakega in proglasili ga za izdajavca, kdor ni hotel priznati Bočkaja za kralja. Palež in klanje se je zdaj širilo po celem Ogrskem na žalost vsega krščanstva. Štefan Bočkaj je povabil seveda tudi hrvaškega bana Ivana Draškovića (1596—1605) in hrvaške stanovce, da ga sprejmo za kralja. A ko so ga le ti odbili, se je vzdignila vsa pobunjena Ogrska na Hrvaško. Sešel se je na to hitro hrvaški zbor ter odredil tri vojske. Z eno se je podal Peter Erdedi na Krajino, da brani mejo pred Turki, ker ni bilo dosti vojske pod zapovedništvom Vida Kisla. Druga vojska pod zapovedništvom zagrebškega škofa Nikolaja Stjepanića je stala na Dravi, da brani prelaze na Hrvaško. S tretjo pa se je podal sam ban Ivan Drašković na Ogrsko, da se tam snide na bojišču s sovražnikom. Pri Kermendu se strne ban z vojsko Bočkajevo ter mu razbije besne hajduke leta 1605. Kar ni pobegnilo, to je padlo vse pod mečem. Od tukaj je potem ban očistil hudega sovražnika vso mejo štajersko in avstrijsko.²⁾

Poprej je Štefan Bočkaj prezirno odbijal ponudbe cesarjeve na mir, zdaj pa, ko ni mogel pridobiti Hrvatov za se, se je začel dogovarjati o miru z nadvojvodom Matijem. Razume

¹⁾ Dimitz, *Gesch. Krains*, III., str. 387.

²⁾ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II., str. 91.

se, da je zato besnel na Hrvate, posebno pa še njegov prvi svetovavec Illéshazy, ki ni mogel oprostiti Hrvatom, da so oni s svojim ravnanjem rešili cesarju Štajersko, Koroško in Kranjsko. Nadvojvoda Matija pa je bil zdaj v vrlo neugodnem položaju. Teško mu je bilo nadaljevati vojsko, ker so se bile tudi njegove dežele silno iztrošile, a cesar Rudolf II. mu je bil nepoverljiv v vsakem pogledu. Vrhutega pa je priznal sultan Štefana Bočkaja za kralja, mu poslal že sijajno krono ter se dogovarjal z njim o medsebojni zvezi. Vse to je prisililo nadvojvoda Matija, da sklene mir s Turki in z Bočkajem leta 1606. Štefana Bočkaja je priznal za vojvoda erdeljskega, in na Ogrskem je bila razglašena ravnopravnost obeh ver, katoliške in protestantske. Tuja vojska je morala zapustiti Ogrsko, ki je dobila zopet svojega palatina. Tudi hrvaške stanovne je pozval Matija, da pošljejo svoje poslance na dogovore o miru na Dunaj. Kakor se je Ogrska pritoževala že mnogo let, da jej ne dadó palatina, a da so zapovedniki nad vojsko sami Nemci, tako je bila sedaj tudi Hrvaška brez bana, ko se je prošlega leta Ivan Drašković na tej časti zahvalil, ker njegova vojska ni dobivala nikdar plače. Hrvati so bili prisiljeni, da si izvolijo „gubernatorja“ Petra Erdeda, da jih povede na vojno, ako bo potrebno. Poslancem so še naložili stanovni hrvaški, naj zahtevajo od kralja, da daje zanaprej vojaške službe na Krajini samo domačim sinovom, a ban da ostane s starinsko oblastjo od Drave do Jadranskega morja v vojaških in državljanskih stvareh; naj dobi tudi kraljestvo Hrvaško iste svobode, katere ima že Ogrska razen verske, ker Hrvati ostanejo pri svoji katoliški veri, a druge vere ne puste v svojo zemljo. Ta dunajski mir je potrdil tudi cesar, čeprav nerad, pa je precej od početka snoval, kako bi ga prekršil.¹⁾

Zmaga Vida Kisla na Ostroškem polju je nam edino poznato večje junaško delo tega zapovednika na Krajini. Turki so se bili ravno takrat malo umirili; dolgotrajna vojna jih je iztrošila in oslabila, pa so bili celo prisiljeni skleniti mir s cesarjem v Žitva Dorogu leta 1606. Vsaka stranka si je pridržala, kar je imela takrat v posesti, a cesar je vrhutega plačal enkrat za vselej 200.000 tolarjev. Hrvaški je ostala Moslavina in nekaj zemlje prek Kolpe z glavno trdnjavo Petrinjo. To je bil mir, a ne premirje, kakor so ga poprej Turki prezirno sklepali s kristjani. Tudi v sami pogodbi o miru se ne nahajajo nič več oholi in ošabni izrazi o mogočnosti turškega sultana, kakor so to prej činili pri sklepanju vsakega miru. Navalna politika turška je prenehala s tem mirom. Da so bile zdaj evropske države edine, bi bile mogle Turke že takrat iztisniti

¹⁾ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II., str. 92.

iz Evrope, toda bile so nesložne, kakor so o tem vprašanju še dandanes.¹⁾

Vendar pa se ne more trditi, da je prenehal vsak boj, vsaj na mejah ga je bilo vedno dosti, posebno še na bosenski, seveda le bolj z malimi četami. Zato so imeli karlovški generali kot zapovedniki vse hrvaške Krajine vedno dosti opraviti ter skrbeti, da so bile pomejne trdnjave vedno dobro oskrbljene z vsemi bojnimi potrebščinami. Zategadelj so pogostoma pregledovali vojsko in trdnjave ter pošiljali o tem poročila v Gradec in na Dunaj. Ta poročila so jako zanimiva tudi iz tega gledišča, ker se iz njih vidi, kako je cesarska vlada neprenehoma gledala, da bi spravila Krajino docela pod svojo oblast navzlic vsej borbi hrvaških stanov proti tej nakani. Da je tudi Vid Kisel podpiral cesarsko vlado, je čisto naravna stvar, a on je storil še več, nego je moral, s tem, da je povsod zatiral svoboščine hrvaškega naroda, posebno v Senju, kar dokažemo kasneje.

Glavna skrb vojaških zapovednikov na Krajini je bila, da dobijo dovolj pomoči za svojo vojsko, pa so se zato prav pogostoma obračali za pomoč v Gradec in na Dunaj. Ravno vsled Bočkajevega upora je nastopila večja nevarnost tudi za štajersko mejo, pa se je zato posebno trudil nadvojvoda Ferdinand, ki je bil od leta 1600. v hrvaški Krajini naslednik svojemu očetu Karolu, da poskrbi za boljšo uredbo vojske v notranjeavstrijskih deželah. Zato je sklical stanove teh dežel 1. rožnika leta 1606. v Gradec na posvetovanje. Kranjska je poslala tjakaj Vajkarda barona Turjaškega in Jurja Andreja Kacijanarja. Za glavne zastopnike so bili določeni Žiga Friderik baron Herberstein, deželni glavar Štajerske, Ivan Jakob baron Kisel, predsednik bojnega sveta in Žiga Friderik Trautmansdorf, oberstar slavonske (varaždinske) Krajine (1603—1630). Prvi je bil predsednik ter je vodil razprave. Nadvojvoda Ferdinand je priposlal svetovavcem pismeno poročilo o potrebah vojske, toda osnove pa ni predložil, kako bi se moglo zadovoljiti tej zahtevi, nego je iskal od poslancev, da se o tem izjavijo.²⁾

5. rožnika so izročili svetovavci nadvojvodu Ferdinandu svoje mnenje. V svojem odgovoru omenjajo že poprejšnjega obrambnega reda dunajskega iz leta 1572. in bruškega iz leta 1578., ki se pa nista izvrševala, pa se je morala zato vojska najemati za plačo in pošiljati na mejo. Pa ko bi zdaj tudi hotel nadvojvoda Ferdinand izvesti te obrambne osnove, ne bi uspel, ker ni dovolj časa za to in pa ker niso deželni stanovi voljni dati za vojsko več, nego je bilo sklenjeno na

¹⁾ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II., str. 92.

²⁾ Dimitz, *Geschichte Krains*, III., str. 387.

zadnjih zasedanjih; a če se bo nabirala vojska iznovič, se bo moralo od deželnih zborov tudi iznovič zahtevati, da določijo nove izdatke v to svrhu. A če bo morala kranjska in koroška vojska oditi na nevarna mesta Štajerske naproti Ogrski, in če bo morala vsled tega dati tudi Štajerska vsakega desetega moža, potem je treba dobro upoštevati, koliko bo ostalo vojske za obrambo hrvaške in morske meje, in kaj bo na Štajerskem z užitninskim davkom, če se potroši za vojsko. Ker pa pri vsem tem ta vojska vedno ne bo kos jakemu sovražniku, a v vsakem pogledu iztrošene dežele niso v stanu več žrtvovati, je neobhodno potrebno, da se nadvojvoda obrne za pomoč na svoje prijateljske sosedbe, a cesarja poprosi, da poskrbi za varnost meje od Donave do Drave, kakor se to zahteva po pogodbi, ko je nadvojvoda Karol prevzel Krajino. Pred vsem pa naj poskrbi nadvojvoda, da se štajerska pomejna mesta Radgona, Fürstenfeld, Feldbach in Hartberg, ki so vsled zadnjega napada mnogo trpela, zopet uredijo in preskrbijo s strelivom. Ker so v zadnjem uporu ostali nekateri Ogrji vendarle verni svojemu kralju, a Hrvati se celo za vojsko vzdignili proti upornikom, zato naj nadvojvoda Ferdinand povabi v Gradec hrvaškega bana in hrvaške stanovne ter grofa Zrinskega, pa jih sam nagovori, da ostanejo cesarju še dalje verni ter Štajerski dobri sosedje. Sečenija in Jurja Banfija pa naj za to pridobi kateri izmed njegovih odličnih svetnikov. Obenem naj se naprosijo, da bi sprejeli v slučaju potrebe v svoje trdnjave Čakovec, Kisek, Limbach in Olšnico nemške posadke na korist vsega krščanstva. Že 12. rožnika je na to odgovoril nadvojvoda Ferdinand, da on ni govoril o kakšnem pooblastilu deželnih stanov glede dovolitve novih stroškov, nego je hotel stanovne le opozoriti, kako naj se porabijo že dovoljeni stroški; sicer se pa ne more natanko določiti, koliki bodo stroški, kajti sovražnik more napasti vsak čas deželo, in potem stroški iznovič narastejo. Zares prav žalostno je, da se v vseh teh burnih časih ni storilo na Štajerskem za domačo vojsko prav nič, nego so se najemali tujci, škodljivi in nevarni vojaki, ki so posebno kmetskemu ljudstvu storili veliko zla. Bana hrvaškega in kneza Zrinskega ter drugih velikašev se pa nadvojvoda ne upa poklicati v Gradec, kajti le ti bi gotovo porabili priložnost ter zahtevali svoje pravice in vojaške pomoči, česar jim pa nadvojvoda ne bi mogel izpolniti. Bolje bo, ako se tudi njim sporoči isto in na isti način, kakor se je zgodilo s Sečenijem in Jurjem Banfijem. Za vojaško plačo je trebalo poskrbeti najprej doma, potem pa tudi na hrvaški in pomorski Krajini, in posebno še za Uskoke.¹⁾

Potem je trebalo tudi preiskati, ni li potrebno, da se od Radgone do Legrada meja učvrsti, prelazi zapro ter v nje po-

¹⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 388—389.

stavi 100 do 200 haramij (lahka hrvaška pehota). Omenilo se je tudi, da bi bilo koristno utrditi opatijo sv. Gotharda radi večje varnosti. Razume se, da nadvojvoda Ferdinand v tem poslu ni pozabil, da opomni nadvojvoda Matija in cesarja Rudolfa II. na točno izvršitev dogovorov glede vzdrževanja Krajine. V trgu Feldbachu je bil določen prostor za tabor kot pribežališče za konjike.¹⁾

Tudi je trebalo preskrbeti orodja in delavcev za utrjevanje mest. Poklicati bi se morali v službo vsak trideseti, dvajseti, deseti in peti mož ter jim imenovati stotnike in druge zapovednike, Vaje naj bi se začele še pred koncem meseca, posebno na Štajerskem. Vsi vojaki naj bi se točno popisali. Orožje in bojna oprava naj bi se naročila na dolg iz nemške države ter hitro poslala semkaj. Od kmetov naj bi se sklical za sedaj vsak deseti in peti mož ter uporabil za posadke. Za zapovednika črne vojske naj bi se izbral spreten in sposoben vojak. Črna vojska bi se morala razdeliti na dva polka, vsak z oberstlajtnantom na čelu; en polk bi bil za četrt Borovo, Judenburg in dolino Anize, drugi pa za četrt med Muro in Dravo ter Celje. Nadvojvoda sprejme z veseljem ponudbo kranjske in koroške vojske, zato naj bi se za slučaj potrebe sklicala vsa črna vojska ter poslala na štajersko mejo, kakor so tudi zares iz grofije Celjske prosili za eno stotnijo v pomoč za nekoliko mesecev. Za tabor bi bila sicer Radgona najbolj pripravna, toda mesto za tabor se izbira po potrebi, kakor sovražnik napreduje. Ker se premirje končuje z mesecem rožnikom, zato naj bi se štiri čete štajerskih vojakov urile v borovski četrti že 1. malega srpana, v drugih pa 15. istega meseca. A ker slednjič nemška konjica ni sposobna za preganjanje sovražnika, za to naj bi se najela v to svrhu četa lahkih hrvaških konjikov.²⁾

Na to poročilo nadvojvoda Ferdinanda so odgovorili stanovi že 21. rožnika ter prosili nadvojvoda še enkrat, da se na vsak način snide s hrvaškim banom Zrinjskim in drugimi velikaši, da skličejo hrvaški deželni zbor, na kateri naj bi tudi prišla zapovednika slavonske in hrvaške Krajine, grof Žiga Friderik Trautmansdorf in baron Vid Kisel. Ban naj bi na tem zboru nagovarjal hrvaške stanove na vernost in vztrajnost, kakor so bili v zadnjem boju proti Štefanu Bočkaju, ko so toliko žrtvovali za svojega kralja. Na dovoljene zneske za vojsko naj se točno pazi, da se oni zares porabijo v to svrhu; če bi pa zmanjkalo denarja za hrvaško vojsko, potem naj se posodi denar na dva meseca. Stanovi so se strinjali z nazori nadvojvoda glede utrjevanja pomejnih mest, le glede Sv. Gotharda

¹⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 389.

²⁾ Ibid., str. 390.

so bili različnega mnenja, ker to mesto stoji na ogrskih tleh, pa bi mogle nastati neugodne posledice, ko bi se v to trdnjavo poslala tudi še štajerska posadka. Sicer pa naj bi se poprosil gospod Bačani kot okrožni zapovednik ter gospa Poplin kot posestnica Sv. Gotharda, da se sme utrditi to mesto, a za delo pri utrjevanju naj se dajo spretni ljudje.¹⁾

Utrditi bi se moral tudi na vsak način Fering in Hohenbruck. Glede vojaških vaj pa naj bi ostalo vse pri starem, ker se črna vojska ne dá v tako kratkem času zbrati, a glede kranjske in koroške vojske naj bi nadvojvoda popustil, ker bi sicer mogla nastati nevarnost za hrvaško Krajino. Novih stroškov dežele ne bi mogle zmagati, ker so se že dosedaj docela iztrošile, sicer pa nadvojvoda ni zahteval po svoji lastni izjavi novih davščin, a stanovi se nadjajo, da jih bo znal v sili drugod poiskati.

21. rožnika so se razprave končale s temi le sklepi samega nadvojvoda Ferdinanda: Glede povabila hrvaškega bana in drugih velikašev bi se moralo še počakati, ker se niso še dokončale mirovne razprave. Glede bojnih stroškov se je že poskrbelo za Štajersko, za hrvaško vojsko pa se bo moral posoditi večji znesek na dva meseca, pa se je glede tega določilo tudi že vse potrebno. Kranjski in koroški poslanci naj samo poskrbe, da se zaostala dovoljena denarna pripomoč čimprej pošlje na določeno mesto. V vseh drugih predlogih se je nadvojvoda ujemal s predlogi zbranih stanov, pa je tako ostalo pri stari obrambeni osnovi.²⁾

Sreča je bila za Hrvaško in sosedne dežele, da je Turška tako oslabela in da se je držala mira žitvadoroškega, četudi so imeli lepo priložnost napasti krščanske zemlje, ker je med bratoma Matijem in Rudolfom II. nastal hud prepir. Videli smo, da je cesar Rudolf II. prav nerad podpisal dunajski mir l. 1606. Matija je celo sklenil vzeti svojemu bratu vlado avstrijskih dežel ter je nato zbral okoli sebe avstrijske, moravske, ogrske in hrvaške stanovne. Hrvatom je pisal, naj se združijo z njim in s sosednimi narodi, „da skupno žive in umirajo“. Hrvati so se zares oklenili Matija, ker so čvrsto verovali, da si bodo na ta način izvojevali svobode, katere jim je odvzel cesar. Matija zbere na to zares vojsko, udari na brata Rudolfa v Pragi ter ga prisili, da je leta 1608. pridržal samo nemško cesarsko krono in kraljestvo Češko. Nadvojvoda Matija je postal na to od regenta kralj ogrski in hrvaški ter vladar na Avstrijskem in Moravskem. Od tega časa je vladal Matija samostalno v svojih zemljah, a prvi svetovavec mu je bil škof Melhior

¹⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 390—391.

²⁾ Ibid., str. 391.

Klesl, ki je postal pozneje tudi kardinal. Klesl je v marsičem odločeval na dvoru Matijeve, posebno še v verskih stvareh. Matija je bil pravzaprav odvisen od njega. Matija je sklical državni zbor na 29. kimavca leta 1608.; na tem zboru se je imelo obaviti tudi svečano kronanje. Hrvati so poslali na ta zbor v Požun svoje poslance, kajti nadjali so se od svojega novega kralja, da bo povrnil Hrvatom pravice, ki so se gazile že zdavnaj pred mirom žitvadoroškim. Nadvojvoda Ferdinand, naslednik nadvojvoda Karola na hrvaški Krajini, je gledal pri vsaki priliki prezreti vlast hrvaškega bana. Razen tega so bile opravljene tožbe hrvaških stanov tudi radi selitve Vlahov na hrvaška zemljišča. Posebno mnogo naroda je prešlo v zadnji vojni čez mejo v slavonsko Krajino iz Bosne in Slavonije. Ta narod se je naselil po navadi okoli pustih gradov. Ravnotako je prešlo iz Bosne prek Une v hrvaške zemlje sila naroda, ki je ostal naseljen po raznih posestvih tostran Une. Vodil jih je vladika Simon Vratanja. Temu narodu je podelil cesar Rudolf II. leta 1604. neke pravice, da ne plačajo nobenega davka in da svobodno uživajo naseljeno zemljo, toda v sili morajo vojevati proti Turkom. En oddelek teh novih naseljencev se je razširil od Gomirja na Vrbovsko, Ravno goro, Mrkopalj in dalje po gorskem kotaru hrvaškega Primorja. Ves ta narod je zdaj prebival na posestvih one gospode, ki je zdaj bila svobodnejša in mirnejša pred Turki, a naseljenci niso bili v nobenem pogledu odvisni od lastnikov teh gradov, nego so morali biti pokorni le krajiškim stotnikom. V utrjenih mestih pa so zapovedovali zapovedniki, imenovani od graškega nadvojvoda, večjidel sinovi plemičev štajerskih, kranjskih in koroških, z lepimi plačami in dohodki od posestev na Krajini. Tako vemo, da je imel karlovški general do 12.000 goldinarjev letnih dohodkov. Zemlje njihove okoli mest so jim obdelovali po navadi ljudje, ki so bili sicer določeni za popravila trdnjav. Ta gospoda niso bili vedno na svojem mestu, nego so živeli na svojih posestvih v svoji domovini, mesto sebe pa so po navadi pustili v službi namestnika, upravitelja. Le kadar je bilo neobhodno potrebno, so dohajali v svojo službo. Dogajalo se je, da so dobivali te mastne službe pogostoma po protekciji nevredni ali po rodu poznati plemiški razvajenci, samo da si popravijo svoje slabo gmotno stanje.¹⁾

Hrvati so seveda nejevoljno gledali, kako zdaj na mestih njih prednikov sedé tujci, a okoli njih narod, ki samo tujcu služi in samo njega posluša. Mnogi odlični tujci so iskali pri kralju celo indigenat, samo da zadobe takoj vse pravice velikašev na Ogrskem in Hrvaškem. Zato so se Ogrji in Hrvati

¹⁾ Tade Smičiklas, Poviest hrvatska, II., str. 115—116.

združevali, da bi se laže upirali tem tujim pohlepnejšem za službami. V neki poslanici pravijo Hrvati: „Sklenili smo rajši umreti, nego da nam tujec v deželi gospodari in da opravlja najmanjo službo na škodo naših svoboščin.“ Tudi nadvojvoda Ferdinand se je silno polakomnil za hrvaško zemljo. Resnobno se je trdil, da vzame Hrvatom počasi celo Primorje, o katerem je sicer priznaval, da je del hrvaškega kraljestva. Zrinjske in Frankapane je potisnil od morja, vzemši jim Baker, Kraljevico in Novi, kakor jim je bil že prej vzel Senj, samo da pride vsa morska obal v roke samega nadvojvoda. Sam cesar Rudolf II. in nadvojvoda Ferdinand sta se neprenehoma trudila, da iztrgata banu vrhovno vojaško zapovedništvo, a da mu ostane samo sodnijska oblast.¹⁾

S temi pritožbami so prišli hrvaški poslanci na državni zbor v Požun. Še pred kronanjem so zahtevali Ogrji, da se izvoli palatin, in Matija je moral popustiti, ker so proti njemu rovarili na zboru Rudolfovi glasniki. Da ne uspejo privrženci Rudolfovi, je odobril Matija vse zakonske članke še pred kronanjem. Med temi članki so bile tudi hrvaške pritožbe. Ogrska je dobila versko svobodo, a na Hrvaškem je veljal zakon, ki tega ni dopuščal. Kralj je moral precej namestiti bana s „starinsko oblastjo od Drave do Jadranskega morja“. Po vzgledu drugih narodov, ki so svobodni, ne smejo tujci v zemlji zapovedati; zato morajo na Ogrskem in Hrvaškem vse časti dobivati le domači sinovi in v službah na Krajini biti nameščeni le sami Hrvati, a vrhovni zapovednik vse vojske na Hrvaškem more biti le ban s popolno in najobsežnejšo oblastjo. Zato naj mu dá kralj po stari navadi banderij in naj ga tudi plača. Kralj naj pošlje radi tega svoje poslanca k nadvojvodu, da se o vsem tem sporazumeta. Senj naj se ne trga od Hrvaške. Tako so Hrvati v slogi z Ogrji zmagali, da jim je kralj slednjič vendarle izpolnil želje. Po kronanju je imenoval kralj za bana Tomaža Erdeda (1608—1615), katerega je predlagal tudi Ogrom za palatina, toda onj niso hoteli imeti katoličana, nego so si izvolili protestanta Štefana Illeshazyja, ki se je sedaj kazal kralju bolj veren.²⁾

Kralj Matija je Hrvatom potrdil vse pravice, toda oni so se morali zdaj zanje šele pravzaprav boriti. Kranjska, Štajerska in Koroška so se silno vznemirile, ko so jim sporočili glasniki, da bodo morali izročiti vsa mesta na Krajini Hrvatom in da se bodo vse višje službe popolnile le s Hrvati. Štajerci so sicer o teh zahtevah trezno sodili, pa je bilo med njimi dosti odličnih mož, ki so se izjavili: zemlja je hrvaška, nevarnost za-

¹⁾ Tade Smičklas, *Povest hrvatska*, II., str. 116—117.

²⁾ *Ibid.*, str. 117.

jedniške obrambe je prenehala, pa je prav, da se izroče mesta Hrvatom. Raznesel se je bil celo glas, da Štajerci v vsem popuščajo, in da se že mesta Hrvatom izročajo.¹⁾

Kranjski stanovi pa so bili vsled takih poročil silno vznemirjeni in ko jim je predložil (21. svečana 1608.) nadvojvoda Ferdinand hrvaške zahteve ter jih vprašal za svet, so se čule prav ostre besede proti tem predlogom. Deželni upravitelj Herbart Turjaški (1608—1618) se je nepovoljno izrazil o sosednih Hrvatih (zove jih seveda Ogre), da so Kranjcem že od narave sovražni in protivni, a da je Kranjska imela vedno dosti sposobnih mož za službe na Krajini. Tudi se po njegovem mnenju protivi ta zahteva ugledu in dostojanstvu deželnega kneza. Vuk Paradeiser pa je izgovoril že za takrat značilne besede ošabnih Nemcev, „da se ne smejo vdati barbarskim narodom“. In to je še dandanes znana stara pesem nemškega naroda nasproti Slovanom. Sklenili so nato, da se posvetujejo s štajerskimi in koroškimi stanovi, a tudi s samim nadvojvodom, da mu izjavijo svoje nazore o tem vprašanju. Za poslanca so izvolili Herbarta Turjaškega in Herbarta Lamberga. V Gradcu sta poslanca izvedela, da so zares štajerski stanovi v tem vprašanju Hrvatom popustili. Zato sta se pa zdaj onadva najodločneje uprla vsem hrvaškim zahtevam. Na drugem zboru se je iznovič oglasil upravitelj Kranjske ter rekel odločno: „Ogrska in Hrvaška zahtevata trdnjave. Ako jim jih ne damo, potem smo gotovi „Slavi“, ker se bodo na nas vzdignili. Toliko pa tudi ne moremo popustiti kakor Štajerci, Bog jim odpusti! Bati se je, da udarijo na našo deželo še Uskoki, ako jim ne izpolnimo zahteve. Trebalo bi vso stvar priporočiti cesarskemu Veličanstvu, toda od tega se ne moremo nadjati mnogo pomoči.“ Nekateri so bili za to, da se obrne zbor na nemško carstvo, da se Kranjska od njega ne odtrga. Tudi pri tej napravi je prav razžaljivo govoril Andrej Paradeiser o Ogrih in Hrvatih, češ da so bili vselej nasproti njim nezaupni kakor tudi proti svojim kraljem. Slednjič pa so sprejeli ta-le predlog: „Krajina je last Njegove sijajnosti nadvojvoda Ferdinanda. Brez njegovega dovoljenja ne sme o njej nobeden odločevati“. Za dogovore s Korošci so izvolili kranjski stanovi deželnega upravitelja in Andreja Paradeiserja.²⁾

Meseca vélikega travna leta 1609. so se sešli poslanci kranjskih, koroških in štajerskih stanov v Gradcu ter so odločno zavrnili hrvaško zahtevo o predaji trdnjav na Krajini. Vendar pa še s tem dogovarjanja niso prenehala, nego so se nadaljevala. Tako je imel stanovski odbor vseh treh dežel sestanek

¹⁾ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II., str. 117.

²⁾ Dimitz, *Geschichte Krains*, III., str. 392—394.

20. sušca leta 1609. v Gradcu, kjer se je Andrej Kacijanar izjavil, da imajo Hrvati za svoje zahteve dober temelj, kajti Krajina je del hrvaškega kraljestva, a pravice so jim zagotovljene z dunajskim mirom leta 1606. Vendar pa naj bi se pozvali stanovi na sveto rimsko carstvo, da si zagotovijo Krajino za sebe, dasi ni mnogo nade od vlade slabega cesarja Rudolfa II. Ob istem času je pisal (21. sušca leta 1609.) grof Ambrož Turn, bivši kranjski deželni glavar, z Dunaja nadvojvodu Ferdinandu, kateremu je bil najvernejši svetovavec, takole: „Hrvati hočejo Nemce iztisniti iz pomejnih trdnjav in obrambo trdnjav sami prevzeti, stroške pa naj bi Nemci plačevali. Proti sovražniku naj bi se tudi Nemci borili, toda pri tem tudi sami sebe vzdrževali ter stali kot tlačani Hrvatov in Ogrov v službi.“ Turn je zategadelj svetoval nadvojvodu Ferdinandu, da naj utrjuje pomejne trdnjave proti Turkom, kakor tudi proti nezvestim Ogrom in Hrvatom na svoji lastni zemlji. Saj je ravno zadnji Bočkajev upor pokazal, koliko se more kdo zanesti na njihovo sosedstvo. Vidi se, da je Turn v tem poročilu čisto krivo sodil o Hrvatih, saj so vendar ravno oni pomagali zadržati Bočkajev upor. Krivo so sodili tudi stanovi sploh, ko so govorili o nezvestobi Ogrov, ker niso razločevali hrvaških pravic od ogrskih.¹⁾

Vendar pa je sklenil kranjski zbor (10. kimavca l. 1609.), da se hoče sporazumeti s Hrvati, ako bo ravno sila, samo da si ohranijo nekaj trdnjav kot Karlovec, Senj in še nekoliko drugih. Razpravljalo se je o tem vprašanju še dalje, toda brez uspeha, ker je nadvojvoda Ferdinand poslušal svete Ambroža Turna in Vida Kisla ter odbil vse hrvaške zahteve. Prav pogrljivo piše nadvojvoda hrvaškim stanovom, „naj le Hrvati najprej gledajo, da osvoje zopet one zemlje, katere so jim Turki vzeli, in šele potem se bo dalo misliti o tem, kaj se ima zgoditi z njegovimi zemljami.“ Zahteval je celo, naj mu Hrvati povrnejo ono, kar je njegov oče potrošil za poprave trdnjav, pa bo potem odpeljal iz trdnjav vse bojne priprave, kar se jih je nakupilo stroškom njegovih dežel. Ko so mu pa Hrvati odgovorili, da so s svojo krvjo obranili njegove zemlje, a da je Krajina zemlja hrvaška, jim je odgovoril predrzno, da bo odzdaj držal vsa ona mesta za svojo last, a ne samo kot upravitelj, kakor je bilo dozdej. Hrvati so se vsled tega razjarili, pa se je sam trmoglavi Ferdinand zbal silovitih preprirov, zato je gledal, da nima opraviti na dveh krajih, ter je poprosil cesarja Rudolfa II. v Pragi, da on sam s svojim cesarskim ugledom poravna ta prepis s Hrvati. Dogovori so se zares začeli. Toda Hrvatom je bilo že preveč tega potovanja na

¹⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III., str. 395.

dogovore v Gradec, pa so zahtevali l. 1610. od svojega kralja, naj vendar že enkrat izpolni one članke, na katere je prisegel. Sami pravijo v svojem poročilu, da bi kralj hotel to storiti, ali nekdo tega ne dá in kralja od tega odgovarja. Tako so ostala njihova poslanstva v Požun in Gradec brezuspešna. Zato so soglasno sklenili in prišegli, da se bodo v javnem zboru vsega kraljestva vzdignile vse pesti proti takemu rušitelju svoboščin celokupne domovine, če ga le najdejo. Kdo je pa to bil, to je ostalo tajno. Po naši poprejšnji trditvi je bil bržkone Primož Turn in z njim v zvezi Vid Kisel, ki sta oba nagovarjala nadvojvoda Ferdinanda na odpor. Hrvaški stanovi so še dalje vztrajno spominjali kralja njegove prisege, toda Krajina je ostala takšna, kakršna je bila poprej.¹⁾

II. Vid Kisel in Senjani.

Po smrti generala Josipa Rabata (31. grudna leta 1601.) so se bili Senjani malo pomirili; posebno so bili zadovoljni z novim stotnikom Danijelom Frankolom, ki je bil glavni protivnik generala Rabata. Razume se, da je moral ta novi stotnik lepo ravnati s Senjani, in zares je dal samo enega Senjana usmrtiti, ki je prvi streljal na Rabata. Vsi iz Senja pregnani in izseljeni Uskoki so se zopet svobodno povrnili v mesto. Senjani so se pomirili tudi s svojim vladarjem in z benečanskim zapovednikom Paskvaligom, dasi le-ta ni verjel njihovim obljubam o miru. A da niso mogli mirovati, so poskrbeli sami Benečani, ki so jim s svojim brodovjem zapirali pot na morje. Še celo v bojih proti Turkom so jih ovirali, zato so se Senjani Benečanom večkrat osvetili ter napadali tudi njihove trgovske ladje. Nastopili so zopet časi, kakršni so bili pred prihodom generala Rabata. Benečani so se iznova potožili v Gradcu na Uskoke. Obenem so se potožili pa tudi Dubrovčani po svojem poslancu Francu Mariji Sagriju na Dunaju radi četovanja Uskokov po njihovih krajih, posebno po Popovem polju in po Neretvi, koder so Uskoki preganjali le Turke.²⁾ Nadvojvoda Ferdinand je poslal na te pritožbe za komisarja v Senj tedanjega karlovškega zapovednika Vida Kisla z nalogom, da natančno razvidi vse in izpraša o storjenih uskoških zločinstvih. Zapovedal mu je tudi, da odvzame ves plen, kar ga najde, pa da o vsem točno sporoči v Gradec. Vid Kisel je poslal po dokončani preiskavi nadvojvodu Ferdinandu o svojem uspehu obsežno poročilo iz Ljubljane že 13. svečana leta 1604.³⁾ V tem poročilu trdi Vid Kisel, da pri tem napadu niso Uskoki nič krivi, marveč

¹⁾ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II., str. 118—119.

²⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske Krajine*, I., str. 319—321.

³⁾ *Ibid.*, str. 321.

Dubrovčani. Senjani so se bili namreč spoprijeli s Turki na morju ter so jih kmalu pognali, a oni so zbežali v malo dubrovniško luko. Tukaj so jih napali Senjani iznova, in bili bi lahko vse polovili in velik plen zaplenili, da niso začeli nanje streljati s topovi Dubrovčani ter tako rešili Turke. Ker so se pa Dubrovčani zbal, da bi mogli Senjani zahajati še večkrat v njihove luke, so se hitro pritožili nadvojvodu Ferdinandu. Senjski Uskoki pa so zatrjevali Vidu Kislu, da niso nič zakrivil, in da dadó radi svojo glavo, če se jim dokaže, da so storili pri tej priložnosti Benečanom ali Dubrovčanom le za vinar škode. Sicer pa je Vid Kisel že poprej strogo zabranil, da ne sme nobena ladja brez znanja senjskega stotnika pluti v Neretvo. Seveda je oponesel Vid Kisel tudi Dubrovčanom njihovo pristranost pri tem dogodku in nepotrepljivost proti Senjanom, ki so vršili le svojo dolžnost, ker so preganjali sovražnika. Senjani so bili prisiljeni na boj s Turki tudi radi plena, od katerega so večidel živeli, ker niso dobivali nobene plače. To so tudi sami priznali zapovedniku Kislu. Razume se, da za to tudi ni mogel nobenega kazniti. Pri tej priložnosti je posredoval Vid Kisel tudi pri prodaji senjske šume, za katero so poželjivo gledali Benečani, kadarkoli so se vozili ob senjski obali. Na srečo samih Senjanov dogovori o prodaji niso uspeli, ker Benečani niso hoteli plačati zahtevane cené v znesku 400.000 tolarjev.¹⁾ Vid Kisel je sestavil nato obsežno poročilo o vsem tem ter se povrnil na svoje mesto v Karlovec.

Že 24. svečana potem je dobil poslanec dubrovniške republike odgovor na svojo pritožbo od nadvojvoda Ferdinanda v zmislu poročila krajiškega zapovednika Vidu Kisl. Nadvojvoda Ferdinand je celo zahteval od Dubrovčanov, da ostanejo nepristranski v takih slučajih, kakor je bil zadnji, da se vzdrže dobri odnošaji med njimi in cesarjem. Senjskim Uskokom pa je strogo zabranil napadati Dubrovčane, drugače pa jim je dovolil, da zamorejo prehajati na turško zemljišče skozi Neretvo in še celo skozi dubrovniško republiko, če je sila v borbi s Turki, kar pa seveda ni bilo po volji Dubrovčanom, toda morali so potrpeti.²⁾

Tako je ostala tudi ta preiskava brez vsakega daljnega uspeha, a senjski Uskoki so napadali in plenili še dalje Turke in Benečane. Danilo Frankol, novi senjski stotnik, je sporočil nadvojvodu Ferdinandu iz Senja 5. vélikega travna leta 1605., da so se izjavili tudi Vlahi iz Like in Kotorov, da nočejo biti nič več pokorni Turkom. Frankol je zato udaril precej po morju proti Kotorom, kjer je premagal trdnjavo, pokončal bližnje vasi

¹⁾ Zbornik. Na svetlo daje „Slovenska Matica“ v Ljubljani I. zvezek, str. 3—4.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I, str. 323.

in tudi prelaze, samo da se ne bi mogli Turki nič več držati v teh krajih. Pripeljal pa je s seboj do 700 ljudi, med njimi do 200 prav dobrih vojakov. Zaplenil je tudi do 20.000 glav živine. Ti novi doseljenci so poznali prav dobro Liko, pa je zato Vid Kisel dovolil Frankolu, da se ta kraj napade in da se Turki preženo. Frankol pa je moral zdaj preskrbeti naselišča za nove doseljence. Namestil jih je v Lič.¹⁾

Leta 1606. pa so senjski Uskoki zaplenili ladjo samega benečanskega dožeta in z njo gotovine do 10.000 cekinov. Napali so celo ladje v benečanskih lukah. To je bilo Benečanom že preveč, pa je admiral Ivan Contarini s svojim brodom zaprl Jadransko morje pri Reki, Bakru in Senju ter zabranil vsako druženje in vsako trgovino. Proti temu nastopu se je seveda potožil senjski podstotnik Jakob de Leo v ime svoje in mesta Senja ter admiralu dokazal, da so to storili proti njegovi volji in proti volji mesta samo nekateri nepokorni Uskoki. Pretil je iznova hud razpor. Nadvojvoda Ferdinand se je bal, da ne bi lokavi Benečani za osveto osvojili primorskih mest, pa je poslal iznovič zapovednika Vida Kisla v Senj, da poravnava vse te zadeve. Vid Kisel je prišel v Senj s 400 vojaki, začel preiskavo, obsodil na smrt dva največja krivca ter povrnil tajniku benečanskega admirala, ki so ga poslali v to svrhu v Senj, 7500 cekinov in del najdene robe; obenem mu je še obljubil, da mu bo po mogočnosti povrnil tudi še ostalo.

Duhovi so se zopet malo pomirili, toda le za kratek čas. Ko je leta 1606. sklenil cesar Rudolf II. mir s Turki, se je mogel resneje baviti s senjskim vprašanjem. Hotel je, da se vzdrži tudi tukaj mir na vsak način. Zato je zabranil celo plovitbo po morju. S to odredbo pa Senjani niso bili zadovoljni, ker so živeli od morja in plena. Poslali so zato svojega poslanca vojvoda Nikolaja Radića v Prago k cesarju, da mu dokaže, kako da senjski Uskoki ne morejo živeti brez plena, ker nimajo nič drugega razen morje. Naj jim dá cesar drugih sredstev za življenje, pa bodo mirovali. Toda odkod vzeti denar, saj je znano, da je bil cesar Rudolf II. v večnih denarnih zadregah. Nato predloži Nikolaj Radić cesarju, naj prepusti senjskim Uskokom dohodke od nekih morlaških vasi, od katerih je dozdaj pobiral dohodke karlovški general. Z majhnim dodatkom od cesarjeve strani bi se mogli pokrivati stroški za mestno posadko in za stotnika. Cesar je bil s tem predlogom zadovoljen, a Nikolaj Radić se je vesel povrnil, češ da je cesarski sklep že gotova stvar. Toda prevaril se je. Na graškem dvoru so bili drugega mnenja ter niso hoteli na noben način odobriti Radićevega predloga, izgovarjaje se, da se v dohodke karlov-

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 340.

škega generala ne sme nobeden mešati. Zadovoljen pa je mogel biti s to odredbo le Vid Kisel. Vendar cesar Rudolf II. je potreboval Senjane, saj so mu bili vedno verni zavezniki v vojnah s Turki. Ker jim ni mogel preskrbeti stalne plače, se jim je hotel prikupiti s tem, da jim je potrdil 2. velikega travna l. 1607. iznovič mestni grb, in sicer po izjavi samega cesarja radi njihove vernosti in velikega junaštva proti Turkom. Ob istem času je prispela v Prago tožba od Antona Mikulanića, stotnika v Otočcu¹), v ime vseh vojvod, stotnikov, zastavnikov ter vseh vojakov v mestu Senju proti Vidu Kislu radi preziranja pravic senjskih, ki so jih dobili od poprejšnjih vladarjev, posebno od kralja Matija Korvina in drugih. Da pomiri razburjene Senjane, je izdal cesar Rudolf II. v Pragi 10. velikega travna na prošnjo Antona Mikulanića listino, v kateri je iznovič potrdil vse stare pravice senjskih meščanov ter jim izročil vse vasi in gradove z dohodki, kar so jih vzeli Turkom, da morejo skupno s svojimi rodovinami mirno in pošteno živeti. Obenem pa je strogo zabranil, posebno še generalu Vidu Kislu, naj ne krši samovoljno svoboščin senjskih meščanov, in naj se ne meša v njihove zadeve, kajti vse kar imajo ti ljudje, so si stekli v dolgotrajni borbi s Turki s svojo lastno krvjo, pa je popolnoma pravično, da zdaj to v miru uživajo.²) Radi te pritožbe se je kesneje Vid Kisel Antonu Mikulaniću hudo osvetil, mu vzel službo ter ga dal celo zapreti.

Cesar Rudolf II. ni hotel potrditi žitvadoroškega mira. Vsled tega je bilo senjskim Uskokom iznovič dovoljeno napadati Turke po mili volji. Ker so pa Uskoki napadali tudi Benečane, so le-ti odločno zahtevali, da se stori temu nasilju konec. Po zapovedi cesarjevi je poslal nadvojvoda Ferdinand leta 1607. zopet novo komisijo v Senj. Komisarja sta bila predsednik bojnega sveta Ivan Jakob Kisel in karlovški general Vid Kisel. Obsodila sta več senjskih Uskokov, med njimi naj-

¹) Anton Mikulanić se je podpisoval: „comes palatinus, eques aureatae militiae, nuntiusque Segniensis“. (R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I, 360—361.)

²) *Essent tamen nonnulli ex Vobis, ac praesertim Tu Vite Kisel, qui non curatis hujusmodi Libertatibus et immunitatibus, illis variis modis contravenirent, easque infringere et violare vererentur, ac insuper Tributum, seu Contributionem illam de certis, ac non paucis locis et Possessionibus in Turcicā Ditione et Terra existentibus et ante plures annos per ipsos solos Milites nostros Segnienses Virtute militari et armis, largaque Sanguinis effusione, et cum Vitae discrimine ad deditioem et solutionem compulsis et adactis, ipsis pro sustentatione eorum legitima cedere et provenire debentem, Vi ac indebite e manibus illis eripere, ac pro se ipsis exigere et colligere curarent, injuria et damno ac praepjudicio ipsorum manifesto.* (R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I, str. 351—353. — Topografija i poviest grada Senja. Napisao Mile Magdić. Sa fotografijom grada Senja. U Senju. Tiskara H. Lusteru 1877. Str. 123—124.)

hujše Ivana in Miha Vladkovića ter Juriša na prognanstvo iz vseh nadvojvodskih dežel.¹⁾ Ti izgnanci so se razšli na vse strani ter so pod vodstvom Juriša še huje napadali Benečane, ker so jih smatrali za provzročitelje svojega pregnanstva. Benečani so iznovič zaprli morje pri Senju in Reki ter se začeli prav oholo ponašati proti hrvaškim Primorcem; zato se je bilo bati, da se celo polaste hrvaške obale. Nato je Vid Kisel pomilostil vse izgnance, da so se smeli vrniti v Senj po preteku šestih mesecev. Leta 1609. je pisal Vid Kisel meseca svečana zadnje poročilo o zločinih obeh Vladkovićeve, ki sta silno gospodarila po beneških posestvih in po morju,²⁾ kar je dalo tudi povod dolgotrajni vojni z Benečani, katero smo opisali na drugem mestu.³⁾

Po smrti Vida Kisla je imel mnogo opraviti s Senjani Žiga Gušić, véliki stotnik senjski (1606—1612). Zdaj se je začel med Senjani in Benečani že očit boj. O tem poroča Žiga Gušić iz Senja 28. vélikega srpana leta 1609. Krištofu Obričanu⁴⁾, ki je bil namestnik pokojnega Vida Kisla. Ker je moral Žiga Gušić paziti tudi na nove Vlahe, a ni mogel držati pravega reda v Senju, se je izjavil, da bi se jih rad rešil, čim bode priložnost. Sicer je pa že prav težko pričakoval nove komisije, ki je imela iznovič soditi senjskim Uskokom. Toži se, da on ni mogel dozdej nič storiti proti upornim Senjanom z nemško četo, kakor tudi nista mogla nič storiti niti Ivan Jakob Kisel niti Vid Kisel. Zdaj je upotrebil sicer vso moč, toda teh ljudi ni mogoče loviti po kamenju, napasti bi jih mogli le tedaj, kadar se vrnejo s plenom v Senj.⁵⁾ Da jih tudi Žiga Gušić, niti vsi drugi komisarji niso mogli ukrotiti, je dokaz druga benečanska vojna.

III. Vid Kisel in Vlahi.

Omenili smo že v življenjepisu Jurja Lenkovića, kako so karlovški generali branili v hrvaško Krajino doseljene Vlahe, ker so jih smatrali za svoje zaveznike v bojih s Turki.⁶⁾ Za te Vlahe pa je bilo težko najti zemlje, na kateri so hoteli svobodno

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, II., str. 16.

²⁾ Ibid., str. 16.

³⁾ Zbornik I. zv. 1—8.

⁴⁾ Krištof Obričan Starograjski, kneževski svetnik, obristlajtnant na hrvaških in primorskih mejah, stotnik nemške čete (das Fendl deutscher Knecht) je bil leta 1600.—1602. žumberški stotnik, a od leta 1609.—1613. namestnik karlovškega generala. Obričani so imeli Stari grad na Dolenjskem od leta 1430.—1615. Erazem Obričan je padel v boju s Turki, a sin Krištof je bil zadnji iz te rodovine († 1615.) (Valvasor XI. 15.)

⁵⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 382.

⁶⁾ Letopis „Slovenske Matice“ za leto 1895 str. 141—142.

živeti, kakor so živeli že po nekih krajih slavonske (varaždinske) Krajine. Bilo je sicer tudi na hrvaški Krajini mnogo puste zemlje, katera bi se bila mogla lahko porazdeliti med Vlahe, toda te zemlje so bile last velikašev Zrinjskih in Frankapanov. Le-ti so zahtevali od naseljencev, da postanejo njihovi podložniki. To je bil vzrok večnim tožbam med karlovškim generalom ter Zrinjskim in Frankapanom, katerim so sicer brez vsakega prava pošiljali tudi nadvojvodi svoje zapovedi, kako naj se ravna z Vlahi. Toda Zrinjski in Frankapani so neprenehoma zahtevali podložnost Vlahov, kolikor jih je bilo naseljenih po njihovih zemljiščih, ter so imeli radi tega neprestane tožbe s karlovškimi generali.

Prepir radi Vlahov, naseljenih v Gomirju, ni bil še rešen, ko je umrl Juri Lenković¹⁾, pa je moral v tem vprašanju posredovati naslednik Lenkovičev Vid Kisel. Juri Zrinjski je namreč prosil nadvojvoda Ferdinanda, da reši čim prej njegove tožbe po posebnem poslanstvu, ki ima tako priti v Karlovec. Na to je privolil nadvojvoda in Juri Zrinjski je prišel zato na svoje posestvo Ozalj blizu Karlovca, kamor je imel priti tudi Vid Kisel z že zdavnaj napovedano hrvaško komisijo. Toda Vid Kisel mu je sporočil, da ne more priti v Karlovec s komisijo radi nekih zadržkov. Sam pa tudi ne more priti v Ozalj, ker ima preveč drugih opravkov in ker še ni postavljen za prvega zapovednika hrvaške Krajine. Iz teh razlogov se tudi ne more še zdaj mešati v njihove zadeve. Juri Zrinjski se je nato povrnil v Čakovec, odkoder se je iznovič oglasil radi svojih Vlahov²⁾, s katerimi ni pomagano niti samemu nadvojvodu, niti deželi Kranjski, niti Zrinjskemu, niti sploh komu, marveč je s tem storjena le velika škoda. Saj je vendar vsakemu znano in se more z živimi pričami dokazati, da ti Vlahi ne služijo samo Turkom ter si z njimi dopisujejo, nego da tudi plenijo in robijo siromašni narod, kar je Juri Zrinjski sporočil že nadvojvodu iz slovinske zemlje ter potrdil z mnogimi dokazi. Zemljišče, kjer so se naselili Vlahi, je bilo sicer poprej prazno in pusto, pa je Juri Zrinjski vendar pobiral po navadi desetino tudi od Vlahov, ki so tukaj želi in pasli svojo živino. Teh pravic mu ne sme na njegovem posestvu nobeden kratiti, a še manj njemu, siromašnemu vojaku, posestvo odvzeti, saj zategadelj tudi ne zahteva od Vlahov nič več, kakor se po navadi plačuje. Tudi je nadvojvoda krivo poučen, češ da imajo na to zemljišče pravico Frankapani. Ker je tedaj to zemljišče od davnaj posestvo Zrinjskih, zato prosi Juri Zrinjski nadvojvoda, da mu izroči pod njegovo oblast tudi tukaj naseljene Vlahe ter mu podeli tudi

¹⁾ Letopis „Slovenske Matice“ za leto 1895 str. 141.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., 310. Pismo iz Čakovca 25. malega travna leta 1602.

pravico, kaznovati jih za njih prestopke. Če dobi Juri Zrinjski to pravico, potem jim bo tudi poskrbel za krščanskega poglavarja, ki jih bo odvrčal od zla in od dopisovanja s Turki. Če mu pa nadvojvoda ne more podeliti teh pravic, naj Vlahe preseli drugam, kajti on jih ne more na tak način trpeti na svojem zemljišču. Ker je Juri Zrinjski sezidal v Liču trdnjavski stolp, prosi nadvojvoda Ferdinanda v istem pismu, da postavi vanj po dogovoru z zapovednikom Krajine 25 haramij (hrvaških pešcev), ki naj se plačajo iz karlovške blagajne, ker je stolp postavljen za obrambo Kranjske, Hrvaške in Primorja.¹⁾ Vid Kisel je napisal že 6. prosinca leta 1603 iz Karlovca²⁾ obsežno poročilo nadvojvodu Ferdinandu glede omenjene naselitve Vlahov. On zatrjuje protivno, da ni bilo samo Gomirje nego tudi Tounj, Oštarije, Ogulin, Modruše, Brinje in Senj posestvo knezov Frankapanov, zato naj se ne dovoli Zrinjskim, da naseljujejo tamkaj Vlahe, marveč Frankapanom, in sicer v Plaškem in Dabru, ker sta ta dva kraja večja in lepša ter bi se dali tam lažlje namestiti. Nadvojvoda Karol je vse te kraje uredil z velikimi stroški in preskrbel tudi s posadkami, a zdaj naj bi si dal nadvojvoda Ferdinand vse to vzeti ter Zrinjskemu izročiti. To vendar ne gre. Na ta način bi se mogli zahtevati nazaj tudi drugi kraji, a vrhutega bi odšli od tod i Vlahi, in potem bi ostala meja odprta na škodo nadvojvoda, ker so se Vlahi izjavili, da ne žele nič drugega, nego mirno živeti le pod vladjo nadvojvodovih namestnikov. Vid Kisel odbija tudi vse napade na Vlahe ter pravi, da ni prišla nanj nobena tožba proti Vlahom, odkar je v Karlovcu, nego podložni Zrinjskega in Frankapana jim pripravljajo mnogo neugodnosti iz nevoščljivosti, ker tudi oni niso podložni teh knezov, pa jih zato preganjajo, a tri so celo ubili. Tudi ni po mnenju Vida Kisla verjetno, da si dopisujejo s Turki. Za zapovednika pa je naseljenim Vlahom Vid Kisel že našel vrednega kranjskega zemljaka Ivana Gala³⁾, ki je bil poprej dober vojak krajiščnik, potem stotnik v Ogulinu in kesneje zapovednik četi 400 kranjskih strelcev. Vid Kisel ga je imenoval za lajtnanta, da pazi in zapoveduje Vlahom, ki so ž njim tudi zadovoljni. Zato nadvojvoda ne sme izročiti Vlahov omenjenim knezom, ker bi se precej izselili, če ne ostanejo svobodni, kakor drugi krajiščniki.

Ni še bilo rešeno vprašanje o gomirskih Vlahih, ko se je Vid Kisel zavzel tudi za one Vlahe, katere je bil sam dovabil

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., 310.

²⁾ Ibid., str. 313.

³⁾ Gali so imeli v posesti Knežji pot na Gorenjskem in Podpeč na Dolenjskem. (Valvasor XI. str. 168—169 in 221—222.) Ivan Gall je bil stotnik v Ogulinu leta 1581., 1593. in 1609.—1611.

prek meje s Turškega. V pismu, pisanem 6. kimavca leta 1603. v Gradcu pri Metliki,¹⁾ vpraša za odlok pri nadvojvodu Ferdinandu v Gradcu. Toži se na Kranjsko in Koroško, da se branita vzdrževati Vlahe, a ker tudi nadvojvoda nima sredstev zanje, bi se morali povrniti nazaj na Turško, kjer se jim gotovo ne bi dobro godilo. Dva njihova kneza sta bila pri Vidu Kislu že 4 mesece ter sta neprenehoma zahtevala zemlje za svoje ljudi. Vid Kisel je slednjič predložil nadvojvodu, naj bi se jim dal Lič, ki leži med hrvaško in primorsko Krajino in je bil že več časa pust. Po Kislovem opisu bi tukaj naseljeni Vlahi ne bili samo čvrsta obramba za hrvaško in primorsko Krajino, marveč tudi za prelaz na Kras in na Pivko. Vid Kisel predlaga v svojem poročilu naselitev za spomlad, ker bodo mogli Vlahi lahko precej obdelovati zemljo. Črez zimo pa bi se morala dobiti za nje podpora, bodisi že v denarjih ali pa v hrani, kar bi se pa tudi izplačalo, ko bi se hoteli ravno precej izseliti; saj bi dobila ž njimi Krajina zopet precejšnje število brambovcev. Zanimivo je, kako je Vid Kisel vkljub vsemu znanemu protivju kranjskih in koroških stanov, še kaj več trošiti na Krajino, nego so dovolili dozdej, vendarle predlagal nadvojvodu Ferdinandu, kako bi se dalo dobiti žita za Vlahe, a da omenjeni dve deželi ne bi mnogo pri tem trpeli. Predložil je zato tudi načrt, kako bi se dalo vse to izvesti, ko bi dalo vsako celo zemljišče četrtinko prosa, ki je obrodilo ravno isto leto prav obilno, ali pa toliko v denarjih, kolikor je ta mera prosa vredna. Žito ali pa denar bi morala zbrati deželna vlada ali pa dotične graščine, odkoder bi se poslalo na Hrvaško.

Pritožbe Zrinjskih proti naseljevanju Vlahov v Gomirju in na nekaterih drugih mestih so bile odbite, češ da ta posestva niso njihova nego knezov Frankapanov. Toda zdaj se vzdignejo knezi Frankapani, da branijo svoje pravice proti Vlahom, ki so se hoteli naseliti na onih zemljiščih. Tako se je pritožil knez Nikolaj Frankapan v obsežnem poročilu iz Bosiljeva 28. velikega travna leta 1604. nadvojvodu Ferdinandu v ime svoje in svojega mlajšega brata radi klevete, češ da ona preganjata Vlahe²⁾ v Gomirju, katere je bil naselil Juri Lenković v tem kraju le za nekaj časa. Zemljišča pa je podelil mlajši brat Nikolaj Frankapan le s posredovanjem Viljema Slovenjegrajskega, tedanjega predsednika bojnega sveta, in Josipa Rabata, tedanjega vicedoma vojvodine Kranjske, ko sta bila v Karlovcu na komisiji. Frankapani so nato privolili le iz privrženosti do nadvojvoda, toda pod to pogodbo, da dobi mlajši Frankapan ravno toliko zemljišča na Kranjskem, kolikor ga je odstopil

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 317.

²⁾ Ibid., str. 326—329.

Vlahom, ali pa da se Vlahi priznajo po deželnih postavah za vlastelinske podložnike. In dasi se je ta pogodba sklenila pred omenjenima komisarjema, se je vendar Vlahi niso držali, nego so posegli po svoji stari, prirojeni jim navadi precej po Lenkovičevi smrti pod tedanjim karlovškim generalom Vidom Kislom še za drugimi zemljami tostran reke Dobre, dasi bi jih moglo na prejšnjem zemljišču živeti še dvakrat toliko. Teh krajev pa Frankapani niso bili voljni odstopiti na noben način, posebno ne Doljnih Moravic, kjer se je bilo naselilo že 14 hiš Vlahov, niti Vrbovskega in sicer radi lepih travnikov ob Dobri, katere so Frankapani potrebovali za svoj grad Severin. Vlahi pa niso samo tako predrzno trgali Frankapanske zemlje, nego so napadali tudi njihove podložnike ter jih preganjali podnevi in ponoči, a nekatere pobili celo do smrti. Ti podložniki so se pritoževali, da niso toliko trpeli celo pod Turki, in da se bodo izselili iz teh krajev, če se kdo za nje ne zavzame. Frankapani so dolgo molčali glede teh krivic, četudi so imeli pravico se pritožiti, le iz spoštovanja do nadvojvoda. Ker pa ni nič koristila pritožba pri karlovškem zapovedniku Vidu Kislu, so se obrnili Frankapani po njegovem svetu na samega nadvojvoda. Pritožbo proti Frankapanom so napisali Vlahi sami, ali pa njihovi branitelji, ki so seveda na vsa usta legáli o krivicah, katere baje trpe od Frankapanov; le ti pa so se javno rotili, da niso nikdar nič žalega storili novim naseljencem. Zato so pa tudi Frankapani odločno zahtevali od nadvojvoda Ferdinanda, da se jim izpolni pogodba glede zemljišča, kakor je bila sklenjena z omenjenima komisarjema, ali pa da postanejo Vlahi njihovi podložniki, a deloma kot vojaki vendar v službi nadvojvoda. Saj je tako nekako bilo sklenjeno tudi na zadnjem državnem zboru v Požunu, da se morajo vsi Vlahi, ki so naseljeni po posestvih vlastelinov, če nočejo biti podložniki in nočejo plačati dohodkov od posestev, kar po pravu in pravici odstraniti iz svojih dosedanjih naselišč. Ali ker so Frankapani Vlahe dobro poznali, da so objestni in da ne bodo tako hitro popustili, so se izjavili prav odločno, da se bodo borili za svoje pravice z vsemi sredstvi, ki so jim dovoljena po ustavi, ker bi se sicer morali sčasoma sami izseliti, kajti na ta način ne bodo kmalu sami imeli nobenih podložnikov.

Tudi v slavonski Krajini so nastali isti odnošaji glede naseljevanja Vlahov po pustih zemljiščih, na katerih so mislili svobodno živeti brez vsakih davščin. Tako so računali tudi vojaški zapovedniki, a zato so ravno oni najbolj pospeševali taka naseljevanja. Ko so se pa javljali posestniki takih pustih zemljišč ter zahtevali od naseljencev davščine, so nastali hudi prepiri in tožbe. Tako so zahtevali nazaj svoja zemljišča vlastelini Držić, Pogan in zagrebški škof. To se pa ni moglo

nemudoma zgoditi, ker so Vlahi bili sprejeti na ta zemljišča po vojaških zapovednikih pod omenjenimi pogodbami. Ko bi se jim tedaj precej vzela vsa posestva, bi se morali drugam izseliti, a to bi moglo provzročiti velike zmešnjave. Zato je tedanji zapovednik slavonske Krajine Žiga Herberstein (1594 do 1603) po zapovedi nadvojvoda Ferdinanda in kralja Matija na državnem zboru v Požunu leta 1600. zagovarjal svoboščine za Vlahe, ali je izposloval le to, da so stanovi ogrski in hrvaški na tem zboru dovolili Vlahom omejene svoboščine le na 10 let. Tako je sporočil Žiga Herberstein nadvojvodu Ferdinandu z Dunaja leta 1604., ko ni bil več zapovednik, pa je dodal v tem poročilu še svoje mnenje, češ da more čez 6 let lahko povrniti vsem vlastelinom zahtevane zemlje, je li pa bi bilo tako ravnanje koristno za Krajino, to bi znal najbolje sporočiti tedanji zapovednik slavonske Krajine, Žiga Friderik Trautmansdorf (1603—1630). Kakor se vidi iz tega poročila, je pri teh krajiških generalih veljala le korist Krajine, a ne pravica hrvaških vlastelinov.¹⁾

Poleg Zrinjskih in Frankapanov so se pritožili na hrvaški Krajini tudi še vlastelini Barilovići po hrvaških stanovih na požunskem državnem zboru, da se jim kar s silo jemljejo zemljišča in utrjena mesta za naseljevanje Vlahov, pa da so na ta način izgubili tudi Barilovići svoj grad. Na te tožbe pa je odgovoril Vid Kisel iz Karlovca 1. rožnika leta 1604.²⁾ prav ostro, češ da se nimajo na kaj tožiti niti Frankapani niti Barilovići, pa tudi ne hrvaški stanovi, ker on ni odstopil Vlahom niti pednja zemlje nego njegov prednik Juri Lenković v Gomirju, toda dogovorno s samimi Frankapani. Seveda Vid Kisel ni hotel omeniti, pod kakšnimi pogodbami se je odstopilo Vlahom zemljišče. Vid Kisel je pa tudi odločno zanikal, da Vlahi sploh koga nadlegujejo, češ da jim to ni potrebno, saj leži med Vlahi in podložniki kneza Frankapana širok pust kraj ter jim ni bilo treba iskati nove zemlje. Vid Kisel je knezom Frankapanom celo oponesel nevhvaležnost nasproti Vlahom, češ da bi jih napadali neprenehoma martolosi (turške čete, slične današnjim bašibozukom), da ni bilo Vlahov na njihovem zemljišču. Če so pa zbežali njihovi podložniki v druge kraje, potem so to zakrivilo vse sami, ker so odveč strogo ravnali s svojimi ljudmi. Gospodje Barilovići so pa sami zažgali svoj grad, ker ga niso mogli obraniti pred Turki, zapovedujočemu generalu karlovškemu pa niso hoteli dovoliti, da postavi vanj nekoliko haramij. Ko je Vid Kisel nastopil službo v Karlovcu, je hotel ta grad popraviti in postaviti vanj posadko, ker stoji na vrlo važnem

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 323—329.

²⁾ Ibid., str. 330—331.

prelazu. Takrat ga je pa hitro Fran Barilović sam malo popravil ter ga izročil siromašnemu kmetu, ker so mislili Barilovići, da jim bo Vid Kisel izročil tjakaj poslane haramije. Ko so pa opazili, da Kisel ni hotel tega storiti iz vrlo važnih razlogov, so siromašnega kmeta odpravili in grad zapustili. Potem šele je Vid Kisel ta grad zasedel z dovoljenjem nadvojvoda Ferdinanda ter tjakaj namestil stare haramije, ki so poprej bili v Drežniku, ne pa Vlahe. Ta grad so na ta način izgubili Barilovići za vselej. Vše prošnje, da se jim grad povrne, so bile odbite. In ko je Fran Barilović leta 1615. iznovič prosil za službo in za grad, ga je nadvojvoda Ferdinand odbil na temelju poročila Vida Kisla o predobitvi grada Barilovića po krajiški vojski.¹⁾ Barilovići so se morali preseliti na svoja posestva okoli Ozlja in Ribnika.²⁾

V istem poročilu je odbil Vid Kisel tudi prav odločno tožbo nekih vlastelinov iz slavonske zemlje (varaždinske županije), češ da so njegovi krajišniki napali in porobili nekoliko hiš v teh krajih. Po trditvi Kislovi niso njegovi krajišniki nikogar napali, niti odgnali konj, niti silili podložnikov, da gredo z njimi v hrvaško Krajino, kajti to je vendar tudi vse predaleč.

Radi teh preprirov je nastala huda mržnja med Vidom Kislom in Nikolajem Frankapanom, pa se je Vid Kisel osvetil Frankapanu s tem, da mu je vzel zapovedništvo nad konjiško stotnijo. Seveda se je Nikolaj Frankapan potožil pri nadvojvodu Ferdinandu radi tega progonstva od generala hrvaške Krajine ter ga prosil, da ga spet vzpostavi, ker gotovo ni nič zakrivil vedoma. Če je pa branil svoje pravice, mu je to gotovo tudi po postavah dovoljeno. Ni nam znano, je li Frankapan zmagal proti Vidu Kislu, in ali je dobil zopet zapovedništvo nad konjiki.³⁾

Vid Kisel se je prav odločno boril proti temu, da se sploh naseljeni Vlaha predadó bodisi že Zrinjskim ali pa Frankapanom. Za to misel je pridobil tudi nadvojvoda Ferdinanda. Zato se je nadvojvoda izjavil v svojem odgovoru na nove pritožbe Zrinjskih glede naselitve,⁴⁾ da on ne odstopi na noben način od poprejšnjih svojih sklepov, a da se naroga Zrinjskemu bržkone po nasvetu samega Kisla, se je slednjič izjavil nadvojvoda, da je pripravljen izročiti naseljene Vlahe, če mu Zrinjski povrnejo vse stroške za hrano, strelivo in plače, kar iznaša gotovo

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, II., str. 62—63.

²⁾ R. Lopašić, Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb, 1895. Str. 40—41.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 330—331. Pritožba je pisana v gradu Bosiljevem.

⁴⁾ Ibid., str. 333. Odgovor je iz Gradca od 6. grudna leta 1604. Prišpodobi še poročilo nadvojvoda Ferdinanda Rudolfu II. od 30. sušca leta 1607., kako se Vid Kisel protivi izročiti Vlahe. (R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 351.)

do 80.000 goldinarjev, in če se Zrinjski zavežejo, da bodo sami vzdrževali v Gomirju vojaško stražo. Zнала sta dobro nadvojvoda Ferdinand in Vid Kisel, da Zrinjski take ponudbe ne bi nikdar sprejeli; toda iz tega slučaja se vidi, kako prezirno se je ravnalo takrat s hrvaškimi velikaši, ko je bil ravno z druge strani cesar Rudolf II. v hudih denarnih stiskah radi Krajine, ker je bil dolžan Nikolaju Zrinjskemu za nakup grada Dubovca, ki ga je potreboval pri zidavi karlovške trdnjave. Cesar Rudolf II. je izdal zato v Pragi 4. velikega srpana leta 1604. dolžno pismo na 93.495 goldinarjev Zrinjskim, da jim bo plačal po 5% obresti, če ne bo mogel v dveh letih izplačati vse vsote.¹⁾ S tem večo pravico je zahteval Zrinjski iznovič od nadvojvoda Ferdinanda gomirske Vlahe za svoje podložnike, češ da mu je pravica na nje po sklepu požunskega državnega zbora zagotovljena; vrhutega se je zavezal, da je pripravljen te Vlahe poslati na pomoč pod svojim stotnikom, kadarkoli jih bo potreboval nadvojvoda. Razume se, da je Vid Kisel iznovič odbil tako ponudbo. Tudi ni dobil Zrinjski povrnjenih dveh topov in 700 krogel, kar je bil poslal njegov oče nadvojvodu v pomoč pri obsedanju Kaniže. Nadvojvoda je sicer naročil zapovedniku topništva, da se to stori čim prej, pa vendar le ni povrnil niti topov niti krogel, četudi jih je Nikolaj silno potreboval za obrambo Čakovca.²⁾ Nikolaj Zrinjski se je moral pa tudi odločno boriti proti nasilju nemške soldateske, katero je seveda branil Vid Kisel. Vē se, da je bila nemška soldateska silno objestna pa je od nje posebno trpel narod v karlovški okolici, kjer so živeli večjidel podložniki Zrinjskih. Karlovška soldateska se ni ozirala niti najmanje na pravice samega kneza, a še manje je marila za siromašne prebivalce. Tako so skozi celo leto pasli konje na najboljših travnikih Nikolaja Zrinjskega, dasi se je bil Zrinjski pogodil s poprejšnjim generalom, da smejo pasti le od Velike noči do konca maja, kesneje pa ne. Pa še hujše je prišlo. Vojaki so pokošeno seno s silo jemali ljudem ter ga vozili v Karlovec, a od onih, ki so ga spravili, so zahtevali nekakšno odškodbo v denarjih. Po pravici je tožil Zrinjski, da njega oče ni prodal Dubovca zato, da mu trgajo zdaj po svoji volji sosedna zemljišča, nego zato, da ga branijo turških napadov, kar je bil obljubil nadvojvodu Karol po svojih komisarjih, a še posebej po Kobenclju. Če pojde pa tako naprej, potem ne kaže nič drugega, nego izseliti se, ter tako ne bo mogel pomagati niti cesarju niti nadvojvodu, kakor tudi ne sebi niti Karlovčanom. Na koncu pritožbe je sicer izrazil nado, da se ne bo treba dalje pritoževati, toda ta nada se ni izpolnila.³⁾

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 332.

²⁾ Ibid., str. 336.

³⁾ Ibid., str. 335.

Zrinjski so imeli v Primorju blizu Reke svoja posestva, na katerih so bili njihovi podložniki od davnih časov prosti vsake mutnine in tridesetine; zato so jim morali vsi trgovci, ki so dohajali iz Benetek ali iz Dalmacije žita kupovat, plačati mutnino in tridesetino. Te pravice je potrdil Zrinjskim tudi nadvojvoda Karol. Toda Rečani, lakomni teh dohodkov, so zahtevali, podpihovani od protivnikov Zrinjskih in podpirani bržkone od Vida Kisle, da se zabrani prodajati žito v Bakru. Tej zahtevi se je seveda Zrinjski najodločneje uprl ter zahteval od nadvojvoda, da se spoštujejo njegove pravice.

Zrinjski so se ravno takrat prav hudo sprli z Vidom Kislom radi nasilstev, ki jih je uganjala njegova nemška soldateska v karlovški okolici ter dražila tamošnje prebivavce. Na nekem pohodu se je sprla nemška četa v gostilni s soslednimi prebivavci. Razsrjeni kmetje so napali vojsko, jo razgnali ter celo ubili dva vojaka. Vid Kisel se je seveda radi tega potožil pri upravitelju graščine Ozaljske ter zahteval zadovoljščino. Krivce so poklicali pred karlovško sodnijo. Ker pa niso spadali pod vojaško sodnijo, niso hoteli sprejeti povabila. Ko se je na to potožil Vid Kisel pri nadvojvodu Ferdinandu, se je moral Nikolaj Zrinjski braniti proti vpletanju karlovškega generala v njegove sodnijske pravice. Zato je Nikolaj Zrinjski poklical na svoj grad Ozalj nekoliko večjih sodnikov in samega podbana. Prišel je tjakaj tudi pooblaščenec karlovške vojske z nekaterimi osebami. Vse to je storil Nikolaj Zrinjski v najbolji nakani, da se stranki pomirita. Vendar se to ni moglo zgoditi, ker so Karlovčani zahtevali od svojih protivnikov tako veliko odškodnino, da je ti niso mogli zmagati. Nato so prosili Zrinjskega podložniki in graščinski oskrbnik podbana in ostale sodnike, da se vsa stvar natančno preišče, in če so oni kaj zakrivil, so pripravljeni kazni pretrpeti. Toda pooblaščenec se je uprl vsaki preiskavi, a zahteval le odškodnino; tedaj je pa sodnija obtožence rešila obtožbe in vsake odškodnine. Sodnija je izdala v tem zmislu pismeni odlok ter se potem razšla. Nato se je Vid Kisel iznovič zagrozil Nikolaju Zrinjskemu, da se bodo njegovi vojaki osvečevali vsem podložnikom grada Ozlja, če ne dobe o pravem času odškodnine. Osveto jim hoče dovoliti sam general. Zato se je Nikolaj Zrinjski iznovič pritožil nadvojvodu in tudi cesarju Rudolfu II. proti Vidu Kislmu ter zahteval, da se sodi njemu in njegovim podložnikom po postavah, ki so veljavne za kraljevino hrvaško, ne pa po odlokih karlovškega generala.¹⁾

Glede Vlahov v Liču je slednjič vendar le deloma popustil nadvojvodu Ferdinandu, ter so bili Vlahi izročeni pod oblast

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 333—337. Pritožba je pisana v Ozlju meseca prosinca leta 1605.

grofom Zrinjskim, katerim so tudi prisegli vernost v cerkvi sv. Jurja v Hreljinu 16. rožnika leta 1605. Kot pričé so bili Damjan Krmpočanin, njihov vojvoda, potem Tomaž Skorapović, Tomaž Maković, Marko Balinović in Mile Ćudorčić. Prisegli so pa Juliju Ćikulinu, stotniku in upravitelju grofov Nikolaja in Jurja Zrinjskega v Vinodolu.¹⁾

Mir med liškimi Vlahi pa ni dolgo trajal. Źe drugo leto so tožili Vlahi upravitelja primorskih posestev grofov Zrinjskih, Julija Ćikulina, da jih preganja. Ćikulin je seveda nadvojvodu Ferdinandu dokazal, da ni storil Vlahom nič hudega.²⁾ Vendar pa so se Vlahi kmalu potem iznoviĉ potožili ter prosili nadvojvoda po posebnem poslanstvu za svojega stotnika v osebi Antona Mikulaniĉa, ki je bil poprej zapovednik v Otoĉcu (1600—1606). To poslanstvo se je potožilo tudi pred nadvojvodom, da jih silijo Zrinjski v njihovo sužnost, kar pa oni odloĉno odbijajo, ĉeš da hoĉejo biti svobodni ter sluŹiti cesarju in nadvojvodu le kot vojaki proti Turkom. Oni noĉejo biti kmetje, nego le svobodni, kakor so drugi vojaki na Krajini. Oni so zato pripravljene, boriti se vedno za Hrvaško in druge sosedne deŹele, zato naj se jim postavi trdnjavski stolp ter dâ dober zapovednik.³⁾ Vlahi so kmalu potem še enkrat prosili nadvojvoda Ferdinanda pomoĉi ter mu razložili v poslanici vaŹnost poloŹaja Liĉa in trdnjavskega stolpa, ki bi se prav lahko sezidal, ker je v Liĉu dosti kamenja in apna, a vrhutega se nahaja v bliŹini še rudnik Źeleza in srebra, kar bi se dalo uporabiti.⁴⁾

Razume se, da je tudi Vid Kisel v tej stvari posredoval ter ravnokar omenjeno poslanstvo do nadvojvoda priporoĉil in nadvojvodu svetoval, da vendarle vzame liške Vlahe Zrinjskim. Zato je nadvojvoda Źe 7. velikega travna opomnil Nikolaja

¹⁾ Prisegli so ti Vlahi, da bodo verni in pokorni gospodom grofom, ki so jih sprejeli, ko so pribeŹali izpod turškega jarma, ter jim izroĉili zemlje v Liĉu, ki spada pod vlastelinstvo Vinodol na mejah Hreljina. Oni so obljubili, da bodo vedno verno sluŹili po zapovedi grofov, da ne bodo nobenega napadali, niti si prilastovali sosedne zemlje, niti hodili na ĉetovanje na Turke brez dovoljenja samih grofov ali njihovega stotnika niti po suhem niti po vodi, in da ne bodo zatajili plena, ĉe ga dobe, nego ga razdelili po pravici. Tudi tatov in razbojnikov ne bodo skrivali, marveĉ jih izroĉevali vlastelinski oblasti, da jih more kazniti. Prisego so sklenili takole: „Će ne bomo drŹali te prisege, naj nam vzmó naše glave ter kaznijo tudi naše otroke in potomce, kakor jih je volja“. Ta prisega se je ohranila pod naslovom: Abschrift des juraments, so die Wallachen zu Lytsch dem Graffen von Serin in der Kirche St. Georgen den 16. juny des 1605. jahrs gelaist haben. (R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 443.)

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 347. Poroĉilo iz Ćakovca od 29. sušĉa leta 1606.

³⁾ Ibid., str. 348—349.

⁴⁾ Ibid., str. 350.

Zrinjskega „dass sy Wallachen vnbetruemt lassen“,¹⁾ a 6. rožnika je general Vid Kisel iznovič sporočil nadvojvodu Ferdinandu, da je tožba upravitelja Čikulina proti Vlahom neosnovana, češ da so se samo nekateri pregrešili proti Vinodolcem, da so pa leti že ujeti. Sicer se pa vé, da je Čikulin zares prav nasilen človek. A ker so ti liški Vlahi prav dobri vojaki, in ker je Lič na važnem prelazu v Kranjsko, naj se postavi tukaj trdnjavnica in Vlahom dá vojaški zapovednik. Zato je nadvojvoda Ferdinand naložil Vidu Kislu, da predloži spretno osebo za liškega stotnika.²⁾

Ravno takrat se je vnel hud prepir iz nam že znanega vzroka med stotnikom Antonom Mikulanićem in Vidom Kislom. Anton Mikulanić je izgubil svojo službo v Otočcu, a mesto njega je bil postavljen za stotnika baron Juri Aichelburg (1606—1608). Tega Mikulanića so zahtevali zdaj Vlahi za svojega zapovednika v Liču, kar pa seveda Vidu Kislu ni bilo po volji. Stotnik Mikulanić se je zdaj radi nasilstva generala Vida Kisla, ki je očitno preganjal domače ljudi ter nameščal tujce, pritožil nadvojvodu Ferdinandu v obsežnem poročilu³⁾, v katerem je omenil vseh zaslug, ki si jih je stekel njegov rod za Krajino, a še posebej za Otočec. Kar je storil ž njim Vid Kisel, je bilo gotovo nepošteno, kajti na Krajini se ni smel noben vojak brez dokazane krivde odstraniti. Zatorej je zahteval tudi Anton Mikulanić, da se njegova stvar preišče, in če je kriv, naj ga kaznujejo. Sicer pa se je podal Anton Mikulanić tudi sam k nadvojvodu Ferdinandu, da pred njim samim dokaže svojo nedolžnost. S to prvo tožbo pa Anton Mikulanić ni bržkone nič opravil, ker je spet sledečega leta 1608. prosil nadvojvoda, da ga brani pred preganjanjem generala Vida Kisla, ki ga je hotel ujeti, ko se je vračal iz ogrskega državnega zbora, kjer je zastopal mesto Senj. Na tem zboru se je potožil Anton Mikulanić javno na generala karlovškega Vida Kisla, kako gospodari samovoljno na Krajini, kako preganja domače junake in kako je mesto njega postavil za stotnika v Otočcu svojega sorodnika Aichelburga, ki je moral pa že iz same plašljivosti zapustiti mesto. To sovraštvo je bilo tako veliko, da so Kislovi ljudje zažgali celo posestvo Mikulanićevo, Žirovnico, a da ni bil noben radi tega kažnjen. Pri tej priložnosti je prosil Mikulanić tudi za svoje sorodnike, ker je Vid Kisel preganjal tudi nje z vso ostrojtjo.⁴⁾ Toda vse te pritožbe niso nič pomagale in Anton Mikulanić se je lotil zadnjega

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 350. Pismo Vida Kisla iz Senja od 25. malega travna leta 1606.

²⁾ Ibid., str. 351.

³⁾ Ibid., str. 353. Poročilo je iz Senja iz leta 1607.

⁴⁾ Ibid., 360—361.

sredstva, da pobuni celo vojsko proti Vidu Kislju. Tako je vsaj sporočil Vidu Kislju senjski stotnik Žiga Gušić (1606—1613) o Mikulaniću, da uganja svoje zdražbe še nadalje „schelmischer weiss“. ¹⁾ Nato so Antona Mikulanića izročili polkovniški sodnji v Karlovcu, kjer so ga zaprli, češ da ni mogel dokazati svojih trditev proti Vidu Kislju. Po tedanjih vojaških postavah je zadela take zločince smrt, Mikulaniću pa so smrtno kazen oprostili iz usmiljenja. Zato je moral preklicati, kar je govoril in pisal proti Vidu Kislju, in podpisati revers ter dati poročstvo, da je pripravljen priti vsak čas, kadar bi ga poklicali, pred nadvojvoda, da tudi tam prekliče obrekovanje proti Vidu Kislju. Sodnik ga je nato udaril trikrat po ustih. Po tedanjih postavah bi mu bili morali kot obrekovavcu užgati na čelo znamenje, toda Vid Kisel mu je odpustil tudi to kazen. ²⁾

Istih zločinov so obdolžili tudi kneza Franca Posedarskega, vendar pa mu niso mogli dokazati nobene krivde ter so ga morali pustiti v miru. Radi tega nasilja Vida Kisla in preganjanja v samem Senju po stotniku Žigu Gušiću se je potožil Franc Posedarski nadvojvodu Ferdinandu v obsežnem pismu, v katerem je razložil na široko o zaslugah svoje rodovine za domovino in da si je zaslužil celo naslov grofa Krbavskega in Posedarskega. ³⁾ Ko je pa zahteval pravico pri sodnji, so mu odgovorili, da bo dobil vrstico okoli vrata. Tako nasilno so nekdanj ravnali z možmi, ki so branili svoje in svojega naroda pravice. ⁴⁾

Ko je prispelo to pismo v roke nadvojvodu Ferdinandu, je bil Vid Kisel že umrl. To je bilo koncem meseca malega travna leta 1609. Anton Mikulanić pa tudi še zdaj ni miroval. Koj ko je prišel iz temnice, se je potožil na ranjkega Vida Kisla, na sodnijo, ki ga je obsodila, in na grozno ječo, v kateri je bil uklenjen ves v železju. „Huje nego s poganom ali s Turkom so ravnali z menoj“ pravi Mikulanić v svoji pritožbi „in vendar sem toliko let zvesto služil habsburški hiši

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 361—363. Poročilo iz Senja od 5. svečana leta 1609.

²⁾ Ibid., str. 364—365. Poročilo iz Karlovca od 3. malega travna leta 1609. Sodniki so bili takrat pri vojaški sodnji v Karlovcu (Kaiserlich Kriegsstubenrecht) vojaki in nekaj hrvaških plemičev iz okolice karlovske. Predsednik je bil Klement Harder (der Zeit Stabhalter allhie zu Carlstadt); potem Krištof Obričan, stotnik nemških pešcev; Juri Gušić, stotnik strelcev; Mihel Mihalović, Gašper Colnić, Krištof Tadić, in Gašpar Janković, vsi hrvaški stotniki; Peter Naglič, lajtnant; Ivan Friderik Raubar, zastavnik pešcev; Ernest Paradeiser in Jeronim Sara, zastavnika konjikov; Kozma Raubar, Lenart Pappa, stražmestra strelcev; Gal Harder in Tomaž Keser, naddesetnika; Mihel Streicher, funir; Štefan Tvrdislavić, orožar; Boštjan Priel, frajtar; Franc Severšičin, Martin Hrastovski, Miloš Vukovac in sodnik Harder, prisežniki.

³⁾ Podpisoval se je Franciscus Torquatus comes Corbaviae et Possedariae.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 369—370. Pismo je pisano v Senju meseca rožnika leta 1609.

in domovini". V svoji pritožbi se je izjavil, da je Vid Kisel priznal, kako ga je dal po nedolžnem obsoditi, in da mu je žal, ker je to storil zapeljan po krivih pričah proti njemu. Konja, ki so mu ga bili njegovi ljudje vzeli, je Vid Kisel povrnil, druge škode pa ne. Vid Kisel mu je nato predložil nekak revers, ki ga je podpisal, dasi ga ni prebral, ker je mislil, da se bo na ta način prej osvobodil strašne ječe. A težko da bi bil kdaj rešen, da ni umrl Vid Kisel, ki mu je sicer rekel, da naj ne toži dalje pri nadvojvodu, on pa je vendar to storil, samo da se vsa ta stvar razjasni. Obenem je Mikulanić zahteval, da se izroče nadvojvodu vsi spisi polkovniške sodnije v Karlovcu in ravno tako tudi spisi in svoboščine senjske, posebno glede onih 2000 turških vasi, katere so morale plačevati Senjanom davek. Vse te spise naj potem prevzame cesarska sodnija ter razsodi o tem pravično, je-li Anton Mikulanić res kaj zakrivil, in je li dolžan plačati 40 goldinarjev sodniku, ki ga je po nedolžnem obsodil.¹⁾

Kmalu potem se je začela nova tožba proti Antonu Mikulaniću radi raznih njegovih izjav glede pripadnosti Senja in glede izpremembe v karlovškem generalatu in v stotništvu v Senju. Anton Mikulanić je namreč govoril javno po Senju, da ima mesto Senj priti neposredno pod kralja Matija in potem bo iznesel iznovič vso pravdo pred samega kralja. Govoril je tudi o pokojnem generalu Vidu Kislu, da ga je prosil odpuščanja, in da je čisto pošteno odšel iz Karlovca. V Vinodolu pa je govoril Mikulanić, da bo odpuščen iz službe senjski sodnik Žiga Gušić.²⁾ Vse te izjave so bile potrjene pri senjski sodnji, ki je morala bržkone po zapovedi samega nadvojvoda Ferdinanda vso stvar hitro preiskati. Tudi polkovniška sodnija v Karlovcu je morala sporočiti nadvojvodu o dogodku z Mikulanićem. Iz tega poročila se vidi,³⁾ da je Mikulanić pred sodnijo preklical, kar je govoril proti Vidu Kislu, da je podpisal revers in da mu je general vrnil konja, ki so mu ga bili vzeli po krivici. Za oproščenje pa Vid Kisel ni prosil Mikulanića, kakor je on sporočil samemu cesarju.

Nadvojvoda Ferdinand je nato še enkrat zahteval točno poročilo na tožbo Franca Posedarskega od senjskega stotnika Žiga Gušića, da mu razjasni, kaj je vzrok tem pritožbam. Žiga Gušić je seveda očrnil iznovič Mikulanića in Posedarskega, kar se je dalo, češ da sta oba velika nemirneža, kar je tudi

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici Hrvatske Krajine, I., str. 371. Pritožba iz Senja meseca rožnika leta 1609.

²⁾ Ibid., str. 373—376. Poročilo senjske sodnije od 3.—5. malega srpana leta 1609.

³⁾ Ibid., str. 376. Poročilo polkovniške sodnije iz Karlovca od 6. malega srpana leta 1609.

že poprej trdil Vid Kisel. Zato je svetoval Žiga Gušić, da bi bilo najbolje, da se ujameta obadva ter iznovič zapreta za svarilen zgled drugim nemirnjakom v teh nemirnih časih. To se pa ni zgodilo, ker se je med tem začela druga benečanska vojna, pa ni bilo časa, da bi se bavili s takimi stvarmi.¹⁾

Kakor smo videli, gomirski Vlahi niso hoteli na noben način biti pokorni in podložni niti Zrinjskim niti Frankapanom, nego so zahtevali iste svobode, kakršne so uživali stareji Vlahi. Zato so iznovič prosili nadvojvoda Ferdinanda v obsežnem pismu, da jim podeli obljubljeni svobode in 200 goldinarjev od kranjskega vicedoma za njihovega zapovednika. „Mi se nismo preselili iz turške sužnosti (aus derselben Türggischen vihischen dinstbarhkeit)“, poročajo oni nadvojvodu, „da živimo na novem posestvu mirno, marveč da ga tudi branimo ter dosežemo svobodo.“ Obenem so točno določili svoje naselitve, in sicer gore, šume in livade med Malim Klekom do Ustanke ali do izliva Vitunjščice v Dobro, potem dalje do Vrbiče, Kamenskega, Vrbovskega, Plešivice, Moščenice, Bileka, Pečovode, Topolovice, Okruglika, Radgonje in Gornjih lazi.²⁾

Glede izplačevanja letnih 200 goldinarjev od kranjskega vicedoma za gomirske Vlahe je zapovedal nadvojvoda Ferdinand dvorski komori, da se ta denar vsako leto točno pošlje generalu Vidu Kislu v Karlovec, odkoder jih pošlje zopet general na določeno mesto.³⁾

Ob istem času je pripeljal Vid Kisel iz Ostroškega polja, kjer je pobil Turke, kakor smo že zgoraj omenili, več stotin uglednih Vlahov z ženami in z deco ter jim je moral preskrbeti naselišče. Obrnil se je radi tega na nadvojvoda Ferdinanda, da on posreduje pri Nikolaju Zrinjskem glede izročitve praznih zemljišč pri Moravicah in Delnicah za naselitev teh Vlahov. Ob enem je prosil Nikolaja Zrinjskega, da pusti Vlahe v miru tamkaj stanovati.⁴⁾ Določilo se pa seveda ni, pod kakšnimi pogodbami jih hoče Zrinjski sprejeti. Potem seveda ni nič čudnega, da se je Vid Kisel kmalu po naselitvi teh Vlahov pritožil nadvojvodu, da jih preganjajo Frankapani in da jih hočejo odstraniti s tega zemljišča, dasi ga dozdej ni nobeden obdeloval. Vid Kisel je te Vlahe silno cenil, češ da se nahaja med njimi do 200 spretnih strelcev, pa se ne sme na noben način dovoliti, da se preženo. Vid Kisel je zategadelj prosil nadvojvoda Ferdinanda, naj posreduje pri Zrinjskih,

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 377. Poročilo iz Senja od 9. malega srpana leta 1609.

²⁾ Ibid., str. 344. Prošnja je pisana v Gomirju meseca vélikega srpana leta 1605.

³⁾ Ibid., str. 346. Zapoved nadvojvoda Ferdinanda iz Gradca od 28. vélikega srpana leta 1605.

⁴⁾ Ibid., str. 345. Pismo iz Gradca od 25. vélikega srpana leta 1605.

da ne bi nadlegovali teh ljudi vsaj zdaj spomladi, ko je treba zemljo obdelati, da dobe kaj hrane, potem se bo itak moralo misliti, da se najde za nje drugo mesto. Ker pa je zvedel, da Frankapani vznemirjajo tudi gomirske Vlahe, zato je opozoril nadvojvoda Ferdinanda, da pošlje nemudoma na Krajino komisarje, ki bodo to stvar preiskali. Nadvojvoda Ferdinand je vsled tega poročila zares poslal kot komisarja Herbarta IX. Turjaškega in Andreja Paradeiserja.¹⁾

Vid Kisel se radi teh razmer ni trpel niti z Zrinjskimi niti s Frankapani. Videli smo že, kako se je maščeval nad Nikolajem Zrinjskim, a tudi Frankapana je preganjal kot vojnika, kjer ga je le mogel. Nikolaj Frankapan Trsatski je bil zapovednik ali stotnik četi 50 huzarjev in je imel dve vojvodstvi na Krajini. Opravljal je to službo prav vestno celih sedem let, odkar mu jo je izročil nadvojvoda Ferdinand. Ker ga je pa Vid Kisel le preveč preziral in preganjal, se je zahvalil na časti ter prosil nadvojvoda, da izroči zapovedništvo izkušnemu namestniku, a njega da nagradi za dosedanjo verno službo.²⁾

Juri in Nikolaj Frankapan nista bila naklonjena Vlahom ter sta prosvetovala, da so se oni širili dalje z onih zemljišč, katera so bili dobili od Jurja Lenkovića, proti Moravicam in Vrbovskemu. Čvrsto sta oba Frankapana zanikala, da so bila ta zemljišča pusta, kakor je bil sporočil nadvojvodu Ferdinandu Vid Kisel, nego sta dokazala s pričama Štefanom Gušićem in Ivanom Galom, ki sta bila poslana kot komisarja v te kraje, da so Frankapani te zemlje obdelovali, zato ni prav, da se veruje vse le Vlahom, protivnim odgovorom pa ne. Pa še huje je prišlo. Vlaha so postali tako predrzni, da so napali l. 1605. oba kneza, ko sta se vračala iz Severina; njima se sicer ni zgodilo nič hudega, pač pa so jima ubili dva človeka. A ker se na pritožbo Vid Kisel ni niti potrudil, da se ta stvar preišče, so postali Vlaha še bolj objestni. Zato so zahtevali Frankapani, da pridejo ti Vlaha pod njihovo oblast, če jih pa nadvojvoda Ferdinand želi imeti pod karlovškim generalom, potem naj odkupi od Frankapanov omenjeno zemljišče, katero so zasedli.³⁾ Frankapani pa so zahtevali od nadvojvoda Ferdinanda tudi preiskavo o vseh nasilstvih, kar so jih storili Vlaha, naseljeni na njihovih posestvih v Bosiljevem in Severinu, in sicer še posebno proti onim Vlahom, katere je pripeljal Vid Kisel z Ostroškega polja, in so bili zdaj naseljeni v vasi Jadrču. Na

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 346—347. Poročilo Vida Kisla iz Grada pri Metliki od 16. svečana leta 1606.

²⁾ Ibid., str. 354. Prošnja je pisana v Bosiljevem 16. svečana leta 1606.

³⁾ Ibid., str. 355—358. Tožba iz Bosiljeva meseca velikega srpana l. 1605.

te tožbe je naložila višja vojaška sodnija Vidu Kislu, da se vse strogo preišče in krivci postavijo pred vojaško sodnijo v Karlovcu. Za komisarje so bili imenovani Ivan Gal, Anton Pečović in tedanji zagrebški prošt. Ti sodniki so imeli soditi o 72 zločinstvih, ki so jih storili Vlahi od leta 1601. do 1608.¹⁾

Tudi liški Vlahi niso živeli v miru s svojimi sosedi Bribirci, dasi so bili prisegli Nikolaju Zrinjskemu vernost. Zrinjskega upravitelj Julij Čikulin se je neprenehoma tožil na njihova nasilja. Senjski stotnik Žiga Gušić je v svojih poročilih o teh prepirih krivil seveda le Bribirce, češ da ne bi bilo nobenih tožb, ko bi bili liški Vlahi popolnoma podložni Zrinjskim.²⁾ Na te tožbe je Vid Kisel predložil nadvojvodu Ferdinandu prošnjo teh Vlahov, da jih preselijo v Gušićpolje, eno miljo od Senja proti Brinju. Tukaj naj se popravi trdnjavski stolp, ki je bil deloma podrt. S to naselitvijo bi se po mnenju Vida Kisla meje učvrstile, ker je bilo teh Ličanov do 250 dobrih vojakov. A ker stoji med Senjem in Brinjem tudi Otočec, bi bili prelazi na Pivko in Kras tako zaprti, da ne bi mogel priti noben martolos v Vinodol, ker bi se mogla vojska jako hitro zbrati ter braniti meje. Na ta način bi prenehali tudi prepiri s podložnimi Zrinjskega. To preselitev v Gušićpolje je zahteval Vid Kisel nemudoma, ker je bila že blizu spomlad in čas za obdelovanje polja.³⁾ Nadvojvoda Ferdinand je nato predložil kralju Matiju, da se Vlahi iz Liča zares preselijo v Brlog in Gušićpolje pri Otočcu, ker ni bilo nobene nade, da bi se mogli kdaj sporazumeti z Zrinjskimi.⁴⁾

Naseljevanje Vlahov v hrvaško Krajino pa je trajalo neprenehoma. Tako je sporočil Žiga Gušić nadvojvodu Ferdinandu iz Senja 4. malega travna leta 1609., da je prišlo iz Ribnika v Liki 33 hiš Vlahov na krščansko stran, ker jih je tamošnji beg tlačil vkup s Turki tako hudo, da so se mu uprli in razdjali njegov grad. Ker se jim je pa isti beg zagrozil s pašo iz Banjaluke, so se preplašili ter pobegnili. Leti begunci so tudi pripovedovali, da se je namenil preseliti iz teh krajev tudi še knez Devčić v Prigorju blizu Karlobaga; mnogi drugi pa so pobegnili že poprej pod benečansko oblast radi prevelikih davkov, ki jih je zahteval od njih turški beg. Žiga Gušić je predložil nadvojvodu Ferdinandu, da se ti Vlahi naselijo okoli Brloga nedaleč od Otočca, a prosil je obenem, da se jim pošlje 200 četrtnic prosa, da bodo imeli kaj sejati.⁵⁾ Isto je sporočil

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 358.

²⁾ Ibid., str. 361—363. Poročilo iz Senja od 5. svečana leta 1609.

³⁾ Ibid., str. 363—364. Poročilo iz Ljubljane od 10. svečana leta 1609.

⁴⁾ Ibid., str. 389. Poročilo iz Gradca od 8. grudna leta 1609.

⁵⁾ Ibid., str. 365. Poročilo iz Senja od 4. malega travna leta 1609.

Žiga Gušič tudi namestniku generala Vida Kisla, ki je bil med tem umrl, Kristofu Obričanu, glede naselitve teh Vlahov, katerih je bilo do 550 duš, ter zahteval, da se jim postavi čim prej zapovednik.¹⁾

Zanimivo je, kako so se kranjski stanovi branili plačati doneske za vzdrževanje Vlahov in kako so sploh sodili o teh Vlahih. „Kranjski stanovi morajo priznati“, pravijo oni v svojem poročilu nadvojvodu Ferdinandu, „če se zmislijo na Vlahe v Gomirju, Liču in sosednih krajih, da so bili Kranjski več na škodo nego na korist. Da ni mogel karlovški general pri svojih napadih na Turško uspevati, je očitvidno dokazano, da so bili zopet Vlaha krivi, ki so poročali o napadih Turkom, pa so mogli zato Turki prej napadati, nego so se mogli naši zbrati. Pa tudi na Kranjsko so prodirali, napadali tabore okoli cerkev ter tukaj plenili, kar so imeli ljudje shranjenega, ljudi pa, ki so svoje branili, so z golimi sabljami razganjali. A če se ne bi bilo o pravem času poskrbelo za obrambo, bi bili celo tudi hiše duhovnikov in drugih poglavarjev napadali in robili. Tudi pastirji na paši niso bili varni, ker je vsak čas kateri izginil, a Vlaha so jih prodajali Turkom. A ker vedo ti Vlaha za vsa pota in za vse prelaze na Kranjsko, se morejo lahko vzdigniti tudi nanjo, a za njimi Turki, s katerimi se lahko zedinijo ter vse poplenijo. Ker se tedaj kranjski stanovi ne nadejajo od teh Vlahov nobene pomoči proti Turkom, marveč je od njih pričakovati le napadov in razbojstev, zato naj se ne sprejemajo ti novi Vlaha, nego naj se tudi oni iz Gomirja in Liča ter sosednih krajev izselijo daleč od meje slovenskega kraja in hrvaške meje.“²⁾

Da pomiri kranjske stanove, ki so se glede Vlahov ujemali z nazori hrvaških velikašev, in da dobi za nje podpore vsaj še za to pot, je moral nadvojvoda Ferdinand Žigu Gušiču zabraniti nadaljnje naseljevanje Vlahov ter sporočiti, da je ranjki Vid Kisel kaznil vse one Vlahe, ki so se kaj pregrešili in zaradi katerih so se toliko tožili kranjski stanovi. O kakšni preselitvi Vlahov iz omenjenih krajev pa ni bilo niti govora, ker jih je bila tudi slavonska Krajina polna.³⁾

Ker se je pa naselilo navzlic prepovedi iznovič okoli Ogulina, Oštarij in Modruš do 500 duš Vlahov, od katerih je bilo 190 dobrih vojakov, so prosili nadvojvoda Ferdinanda, da se smejo preseliti pod Kapelo pri Plaškem okoli potokov Dretulje in Jesenice. A ker bi bili tamkaj radi postavili stolp,

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 367. Poročilo iz Senja od 1. velikega travna leta 1609.

²⁾ Ibid., str. 368—369. Poročilo iz Ljubljane od 28. rožnika leta 1609.

³⁾ Ibid., str. 378. Odgovor iz Gradca od 20. malega srpana leta 1609.

kakršen je bil oni pri Vinici ali pri Pilišču, so iskali pomoči pri kmetih iz Kočevja, Kostela in Poljan, da jim pomorejo vsaj 14 dni pri delu. A ko bi hotel žrtvovati nadvojvoda Ferdinand še dve do tri tisoč goldinarjev za zid okoli stolpa, bi bila potem to jaka trdnjava, in meja bi se tako še bolj učvrstila. Nad posadko bi se moral postaviti lajtnant, ki bi nadziral ob enem tudi posadko v Vinici, kjer je bilo do 60 hrvaških strelcev iz Ogulina in Gomirja. Tako bi potem branilo mejo proti Kranjski od Senja, Slunja, Tounja in Ogulina več tisoč strelcev. To prošnjo so podpisali štirje vlaški zapovedniki v Ogulinu meseca vélikega srpana leta 1609.¹⁾ Nadvojvoda Ferdinand je seveda podpiral naselitev Vlahov ter jim po možnosti dajal podpore in službe. Tako je namestil tri kneze novih Vlahov pri gomirskih Vlahih po Ivanu Galu, ogulinskem stotniku, ter jih je ta vzel v službo za plačo. Da se pa ne povečajo stroški za vojsko, je odredil nadvojvoda Ferdinand, da dobi vsak knez v Gomirju le dve mesti, a kateri jih je imel poprej več, jih je moral zdaj odstopiti drugim. Tako je znal nadvojvoda tem ljudem ugoditi.²⁾

Dolgo je trajal prepir zaradi zemljišč, na katera so se naselili Vlahi okoli Modruš, Ogulina, Tounja in Skrada. Vojaška oblast si jih je prisvajala sama, a potem seveda tudi Vlahe tukaj naseljene. Pravi posestniki Frankapani pa so vedno odločno branili svojo zemljo ter zahtevali slednjič celo od bana, da jim potrdi njihove pravice radi laglje obrambe proti vojaškim oblastim. Ban je tudi zares naložil, da se po cesarski zapovedi izvede dokaz po podžupanih zagrebške županije, Luku Crnkovačkem in Tomažu Severšiču. Oba podžupana sta izdala pismo, kako sta izročila Nikolaju in Vuku Frankapanu ta posestva kot rodbinsko dedovino, dasi je prosvedovala vojaška oblast. In celo Vlahi so se izjavili, da hočejo biti pokorni onemu, čigar posestvo so Modruše.³⁾ Vendar se pa na vse to vojaška oblast ni ozirala, nego je vedno dalje posegala na hrvaško zemljo, katero si je hotela popolnoma prisvojiti. Borba je postajala vedno huja, dokler ni vojaška oblast zmagala, ko je cesar Ferdinand II. (1619—1637) zasnoval posebni teritorij v hrvaški kraljevini, ki se je zval Krajina varadždinska, a prek Kolpe Krajina hrvaška. Tako je razdelil Ferdinand II. ostanke hrvaške kraljevine na dvoje brez vsakega obzira na velike zasluge hrvaškega naroda, ki si jih je ta stekel

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, I., str. 380.

²⁾ Ibid., str. 381—382. Prošnja za nameščenje je bila predana v Gradcu 18. vélikega srpana, a rešena že drugi dan.

³⁾ Ibid., str. 383—384. Izjava je napisana v Bosiljevem 19. kimavca leta 1609.

v borbi proti Turkom. Ta delitev je bila vzrok stoletnih zmešnjav v hrvaški kraljevini, kjer se je od zdaj en narod pod enim kraljem v svoji zemlji moral boriti za edinstvo zemlje.

Kje in kateri dan je umrl Vid Kisel, ni znano. Toda sodeč po pisemenih poročilih, ki so se ohranila, je umrl koncem meseca malega travna v Karlovcu. Zadnje pisмено poročilo Vida Kisla je bilo od 9. svečana leta 1609.¹⁾, a v nekem poročilu Žiga Gušića nadvojvodu Ferdinandu od 4. vélikega travna²⁾ se omenja že o ravnokar umrlem karlovškem generalu Vidu Kislu. Pokopali so ga tudi bržkone v Karlovcu, kakor mnoge druge karlovške generale.

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, II., str. 16.

²⁾ Ibid., I., str. 367.

Pavel Ritter Vitezović.

(1652—1713.)

Spisal Ivan Steklasa.

Poleg Jurja Križanića je v 17. veku gotovo eden najznamenitejših mož Pavel Ritter Vitezović, ki se je proslavil kot hrvaški pisatelj in kot navdušen hrvaški in sploh slovanski rodoljub. O Jurju Križaniću se je pisalo do zdaj že mnogo v ruskem, hrvaškem in tudi v slovenskem jeziku, o Pavlu Vitezoviću pa je sestavil prvi življenjepis Radoslav Lopašić,¹⁾ a pred kratkim se je ozrl na delovanje tega znamenitega Hrvata tudi profesor dr. Šišić.²⁾ Ker je bil Pavel Vitezović vrstnik našega znamenitega zgodovinarja Valvasorja ter je ž njim sodeloval pri velikem delu „Die Ehre des Herzogthums Krain“, je vredno, da se ga spomnimo ter ga v kratkem opišemo po zgoraj omenjenih podatkih in njegovih spisih.

Ritterjeva rodovina je bila nemškega porekla toda kmalu pohrvačena na hrvaški zemlji. Z urejevanjem Krajine se je namreč naselilo mnogo nemških rodovin po krajiških mestih, pa tako tudi Senj in hrvaško Primorje ni ostalo brez njih. Med temi nemškimi rodovinami so se nahajali tudi Ritteri. Prišli so pa v senjski okraj kmalu po umoru generala Rabata (l. 1601.) Že leta 1615. se omenja Anton Ritter kot zapovednik v Ledenicah. Ko je bil Senj v uskoški vojni premagan ter se je moralo vsled madridskega mira (l. 1617.) iz njega izseliti mnogo hrvaških rodovin, so prišli z nemško četo tudi Ritterji v Senj. Ker so se ti Nemci ženili s Hrvatnicami, so se kmalu pohrvatili, pa so bili sčasoma hujši branitelji senjskih pravic nego sami hrvaški prebivavci. Vojaška oblast je to kmalu spazila ter hotela ženitve celo zabraniti, vendar pa tega ni storila, ker bi bila s tem narod preveč razburila.³⁾

¹⁾ Življenjepis je priobčen l. 1897. v knjigi: „Građa za povjest književnosti hrvatske. Na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga 1. Uredio Milivoj Šrepel. U Zagrebu 1897. str. 39—55.

²⁾ Narodne Novine l. 1902. štev. 250. in 252. Podlistek: „Pavao Ritter Vitezović. (Prigodom 250 godišnjice njegova rođenja.)“

³⁾ Vitezovići so starinom iz Elsas, kjer so se zvali Ritter von Urndorf. (Prilozi za život i književni rad Pavla Rittera Vitezovića. Priopćio dr. Artur Schneider v „Vjéstniku kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva.“ Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 121—122.

Oče Pavlov, Anton, je bil že pravi Hrvat ter je pisal samo hrvaški. V Senju je bil prav imeniten, pa tudi v ostalem Primorju; ravno tako sta bila cenjena tudi njegova dva brata Juri in Ivan. Leta 1652. je dobil Anton ogrskohrvaško plemstvo od kralja Ferdinanda III. zase in za svojo rodovino. Tisto leto se mu je rodil sin Pavel. Prve nauke je dovršil Pavel brez dvoma v Senju, v svojem rojstnem mestu. Kesneje pa ga je poslal oče na nauke v Belgijo, kjer se je temeljito naobrazil; in že tukaj se je odločil mladi Vitezović, da bo gojil lepo književnost in znanost tudi v svoji domovini. Ko se je Vitezović povrnil v domovino, je zahajal leta 1676. in 1677. pogostoma k baronu Vajkardu Valvasorju na grad Wagensperg kot gost. Valvasor¹⁾ pravi o njem, da je vrlo učen in posebno spreten v vseh svobodnih in vojaških znanostih, katere je posebno negoval kot plemič in vitez, ki se je odločil služiti svoji domovini tudi na bojnem polju. Po Valvasorjevi trditvi je bil Vitezović tudi spreten risar in celo bakrorezec. Od njega se je ohranila posebno lepo izdelana slika grada Dubice. Valvasor pa je imel tudi za kaj hvaliti Vitezovića, saj je največji del onega, kar se nahaja v njegovem glasovitem delu „Die Ehre des Herzogthums Krain“ o Hrvaški, ravno delo Vitezovićevo. S kolikim trudom in s kakšno gorečnostjo je delal vse, kar se je dotikalo Hrvaške, prikazuje tudi to, da je pod vsemi hrvaškimi spisi izpremenil svoje pristno ime v Vitezović.

Še mlad je posvetil vse svoje duševne sposobnosti javnim deželnim poslom in književnosti. S posebnim veseljem se je lotil izučavanja domače zgodovine ter je pridno zbiral gradivo zanj. Da pride laže do obiteljskih arhivov, ki so bili takrat vsakemu nepristopni, je posvečeval posameznim znamenitim rodovinom anagrame in pohvalne pesmi ter se začel baviti s heraldiko in genealogijo. Iz tega časa imamo tiskano knjižico o krbavskih knezovih²⁾ in rokopis o rodu grofov Keglevičev. Najvažnejša knjiga te vrste pa je „Stemmatographia“ ilirskih rodov in dežel.³⁾ V tej knjigi so opisani grbi vseh slovanskih dežel in držav, katere je Vitezović poznal v svojem času in iz prošlosti. Tukaj se nahajajo sledeči grbi: ilirski, države Nemanjičev, Arbanije, stare Avstrije, moderne Avstrije, Besarabije, Češke, Pruske, Bosne, Bolgarske, Koroške, Celtije, Krete, Hrvaške, Hunske zemlje, Kumanije, Dacije, Dalmacije, Dardanije, Epira, Grške, Hercegovine, Japodije, Istre, Liburnije, Lodomerije, Macedonije, Mezije, Moldavske, Moravske, Mo-

¹⁾ Valvasor XII. 90.

²⁾ Apographon de comitibus Corbaviae in 4to. Labaci. Anno 1681.

³⁾ Stemmatographia sive Armorum Illyricorum Delineatio, Descriptio Et Restitutio. Viennae 1701. Drugo izdanje v Zagrebu 1702. Do zdaj se ni še našel noben komad tega izdanja.

skovije, Panonije, Poljske, Dubrovnika, Rame, Raše, Rumunjske, Skitije, Srbije, Šleske, Srijema, podonavske Slavonije, baltiške Slavonije, moderne Slavonije, Štajerske, Tesalije, Turške, Tracije, Erdelja, Tribalije, Vlaške, Venecije in Ogrske. Seveda je večji del teh grbov izmislil Vitezović sam, kajti nekatere teh držav so bile že poprej, nego se je sploh znalo za grbe, kot Kreta, Mezija, Macedonija, druge pa so pale pod Turka prej, nego so se grbi sploh rabili, n. pr. Bolgarija, Srbija, Vlaška. Pod vsakim grbom so tiskani štirje verzi, ki ga opisujejo ter alegorično tolmačijo. To delo je izdal l. 1741. v slavenskosrbskem prevodu Hristofor Žefarović ter tako poznavanje teh grbov razširil po Balkanu.¹⁾

V mladosti se je bavil Vitezović tudi z latinskim pesništvom. Valvasor (XII. 90.) pripoveduje, da je Vitezović sestavil že leta 1676. veliko zbirko pesmi pod naslovom „Exercitium poeticum“, a od leta 1681. dalje je izdal vrlo mnogo svojih pesniških proizvodov na Dunaju in v Zagrebu; mnogo pesmi pa je ostalo v rokopisih, od katerih so se nekateri ohranili, drugi pa so propali. Kot hrvaški pesnik se je pojavil Vitezović l. 1684. s svojim eposom „Odilenje (oblega) Sigetsko.“²⁾ Akademik dr. Milivoj Šrepel trdi v nedavno izišlem Radu jugoslavenske akademije,³⁾ da je Vitezovića spodbudila na pisanje te pesmi ravno demokratska težnja njegove književne delavnosti,

¹⁾ Tudi Vitezovići so dobili s plemstvom grb. Bil je takole sestavljen: V ščitu se nahaja polje, katero je zdolaj zeleno in po katerem jezdi vitez na belem konju. Vitez je oblečen v modre hlače, rdečo haljo, zlate črevlje z zlatimi ostrogami ter maha z robcem. Nad konjsko glavo, zgoraj v ščitu, je uvrščena zlata zvezda in polumesec. Na kacicgi se nahaja oklopljena desnica, ki drži meč, v sredini je zvezda na desno, a na levo so črne orlove perutnice. Nad tem se vije modrožolti in rdečkastobelii plašč. Plemiška donacija Vitezovičev je razglašena v hrvaškem saboru 25. avgusta l. 1653., a izvorna listina se zdaj nahaja v arhivu jugoslovanske akademije v Zagrebu. Vitezović je izdal tiskan oglas v latinskem jeziku na vse velikaše in plemiče Hrvaške, Slavonije, Dalmacije in vseh ilirskih dežel, kjer prosi gmotne podpore za izdanje svoje „Stematografije“. Obenem pozivlje vse plemiče, mesta in razne korporacije, da mu pošljejo vse potrebne spise o grbih in rodoslovju v Zagreb, kjer se bo delo tiskalo. Zahteval pa je od plemičev za uvrščenje grba šest cesarskih tolarjev, za uvrščenje rodoslovja pa dvanajst tolarjev, za mesta je zahteval petnajst tolarjev.

Pred nedavnim je našel Mirko Breyer v Križevcih na Hrvaškem ta Vitezovičev oglas v izvorniku na platnicah knjige „Szlusba Marialzka od Mihayla Simunicha, u Zagrebu, Letta M.DC.XCVII. (1697.)“, ki je bila tiskana v Vitezovičevi tiskarni. Ta oglas je opisal Mirko Breyer v 1. številki XI. letnika „Prosvjete“ (str. 27—30), a v 3. številki (str. 100) ga je priobčil v izvorniku.

²⁾ Odilenje Sigetsko, hrvatske ritme lipotom spravljeno po plemen. i hrabrenomu gospodinu Pavlu Vitezović aliter Ritter, hrvaškemu i senjskomu vlastelinu, slavnoga vojvodstva Ricardianskoga kapitanu. Prvo izdanje u Beču 1684, a drugo 1685. Prvo izdanje obsega samo prvi del; drugo izdanje pa vse štiri.

³⁾ Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 148. U Zagrebu 1902. Razprava: Sigetski junak u povjesti hrvaškoga pjesništva. IV. del. Konac XVII. stoljeća: Vitezović, str. 103—117.

da se spis razširi vsestransko protivno načinu Petra Zrinjskega, ki je izdal v Benetkah l. 1660. poznato svojo pesem „Adrianskoga mora sirena“ samo za naobražene stanovce. Tudi začenja Vitezović svoje „Odilenje“ po sigetski katastrofi, ker katastrofo samo je opisal natanko Zrinjski. Da se razlikuje njegova pesem od „Sirene“, je upotrebil on apostrofe, govore, pisma, razgovore in epitafije. Pesem se deli na štiri dele. I. del prinaša najprej govor Sigeta hrvaškim gospem, v katerem je ob kratkem opisana borba in smrt banova, in potem sledi razgovor med banom in njegovim sinom Jurjem. V II. delu piše pred vsem ban kralju, ki mu potem odgovarja; za tem sledi pismo banovo orsagu t. j. Hrvaški, ki mu zopet odgovarja. Potem se nadaljujejo razna pisma in govori, a na koncu dialog med Zofijo in Orlom. III. del obsega dialoge med popotnikom in jeko, dočim so v IV. delu same nadgrobnice: sultanu in Zrinjskemu ter mnogim junakom iz družbe obeh zapovednikov. Prve tri dele je napisal Vitezović v dvanajstercu z dvostroko rimo, kakor je to bila navada pri dalmatinskih pesnikih, v IV. delu pa so različni stihi. Glavni značaj „Odilenja“ je lirski; epski predmet se obdeluje v obliki lirike.¹⁾ To krasno pesem je izdal iznovič leta 1836. v Zagrebu pokojni škof Štefan Moyses, dokler je bil še profesor na zagrebški akademiji. Prišla je na svetlo o pravem času, ko se je začel hrvaški narod buditi iz dolgotrajnega spanja, a ta pesem je prav pripravna, da probudi pri bravcih pravo domoljubno čuvstvo.

Kot rojen Senjanin je pomagal svojemu rojstnemu mestu prav pogostoma v važnih zadevah. V Senju je trajala neprestana borba za mestne pravice proti vojaškim zapovednikom senjskim ter proti vrhovnim vojaškim poglavarjem, karlovškim generalom, ki so hoteli z vso silo spraviti to mesto pod vojaško zapovedništvo brez vsakih pravic. Senjani so se vedno odločno upirali takemu nasilstvu ter branili svoje pravice pri kraljevskem dvoru, ali pa na državnih zborih, kamor so pošiljali svoje poslance. To čast je obnašal tudi Vitezović prvokrat l. 1681. na državnem zboru v Požunu, kjer se je potožil na tedanjega karlovškega generala grofa Josipa Herbersteina radi raznih nasilstev. Zbor se je res pritožil radi tega pri kralju Leopoldu I. ter zahteval, da se general kazni radi take samovolje. Toda general Herberstein se za to ni zmenil, marveč je še huje tlačil Senjane, preziral in preganjal meščane, sekal mestno hosto in pobiral nepravilne davke. V tej sili pošljejo Senjani svojega meščana Vitezovića na Dunaj in od todi je bilo kmalu izdano pismo od 19. aprila 1683. vsem javnim oblastim na Hrvaškem, da morajo braniti Senjane in njihove

¹⁾ Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 148., str. 116.

potrjene pravice.¹⁾ Pravijo, da je znal Vitezović pridobiti za se z lepimi pesmami ne samo ministre in mogočnega kardinala, grofa Leopolda Kolonića, nego celo samega kralja. Te pesme so izdane pod naslovom: „Nova musa, Viennae 1682 in 4to.“ Delo je posvečeno banu Nikolaju Erdedu, Martinu Borkoviću, škofu zagrebškemu in vsem hrvaškim stanovom. Jako so slavili Vitezovića radi teh pesmi, tako da so mu Ivan Pongrac, svetomikloški, Fabijan Glavinić, kanonik senjski, Juri Matija Vischar, Julij Mihael de Marinis, Dubrovčan, prorokovali večno slavo. V prvi pesmi, ki je posvečena kralju Leopoldu I., stopajo Ogrska, Dalmacija, Hrvaška in Slavonija kot vile pred prestol ter dokazujejo svojo vernost na temelju prošlosti. Dalmacija omenja tudi mesta Senja ter prosi, da se uslišijo njegove prošnje. Druga pesem je posvečena njegovemu godu, t. j. 7. januarja l. 1652.; a izza tega se vrste razni hvalospevi posameznim državnim velikašem. Vse pesme so spisane ali v distihu ali samo v heksametru.

Poleg te zbirke nam je omeniti še ene druge v dveh delih; to je: „Laurus auxiliatoribus Hungariae Anagrammaton Viennae 1686 in 12na.“ Tukaj poje Vitezović slavo na enak način posameznim tedanjim vladarjem, kot Ivanu Sobeskemu, doždu Giustinianu in papežu, ki so pomagali Leopoldu v tej vojni. Drugi del ima naslov „Germania laureata“. Tukaj se opevajo razne evropske države, a v oddelku „Illyricum laureatum“ se omenjajo hrvaški kraji in mesta, kot Bosna, Croatia, Dalmatia, Ragusina republica in Zagrabia.

Senjani so se vsaj malo oddehnili. Od tega časa se je mudil Vitezović kot agent v javnih in zasebnih stvareh včasih na Dunaju in v Lincu, včasih pa v Zagrebu, Senju in po raznih gradeh hrvaških velikašev.

Leta 1688. se je oženil Vitezović s Katarino, hčerjo ogulinskega stotnika barona Štefana Vojnovića, ki je padel v boju s Turki pred Kostajnico l. 1687. Priženil ni mnogo, ker je rodovina Vojnovićev izgubila večji del svojih posestev pod Petrovo goro, kamor so prodrli Turki. Ostala so jim samo neka imenja okoli Karlovca, kamor je kesneje zahajal prav rad sam Vitezović, kjer se je družil s svojimi sorodniki, ki so imeli tudi v teh krajih svoja posestva. Stanoval je pa po navadi v Zagrebu, kjer si je bil kupil tudi hišo.

Vitezović se je udeležil kot junak tudi raznih bojev proti Turkom, ko so jih krščanske čete gnale iz Slavonije in Hrvaške po porazu pred Dunajem l. 1683. To leto je bil sprejet kot stotnik v konjiški polk grofa Ricardija, Ličanina; kesneje se je

¹⁾ Topografija i poviest grada Senja. Napisao Mile Magdić. U Senju 1877, str. 144—145.

pridružil četam junaškega bana Nikolaja Erdeda ter se ž njim vred bojeval po mnogih krajih Hrvaške.

Kot proslavljen junak se je podal leta 1687. h kronanju maloletnega Josipa, sina Leopoldovega, v Režno (Regensburg), kjer je postal zlati vitez (Eques Auratus). Ta naslov je od zdaj vedno rabil. Prisotstvoval je tudi z mnogo hrvaško gospodo l. 1687. kronanju Josipa za ogrsko-hrvaškega kralja. Vitezović je želel postati popoln kavalir ter hotel biti uvrščen med viteze križarskega reda sv. Jurja (angelicae auratae Constantinianae militiae s. Georgii eques crucifer), pa je zategadelj opravil l. 1689. poskušnjo pri tem redu.

Ko so bili Turki izgnani iz Slavonije in Hrvaške ter so te dežele prišle zopet pod Habsburgovce, so cenili Vitezovića tudi na dvoru, saj je bil on takrat edini, ki je proučil prošlost teh dežel. Zato mu je poveril kralj Leopold I. zbiranje spomenikov o pravu ogrske in hrvaške krone na te kraje. Posebno mu je bilo še zapovedano, naj zbira zgodovinske spomenike, po katerih bi se dale dokazati pravice hrvaške krone na Dalmacijo, da se tako odbijejo pohlepne zahteve Benečanov na to zemljo in še celo na Liko in Krbavo. Njemu so bili v to svrhu odprti državni in javni arhivi ter je mogel tako svoje zgodovinsko znanje jako razširiti.¹⁾ Veselje svoje, da se je velik del hrvaške zemlje rešil turškega jarma, je Vitezović izražal v vseh svojih spisih na mnogih mestih, a posebno še v pesmi, tiskani na čelu Valvasorjevega velikega dela „Die Ehre des Herzogthums Krain“, kjer pozdravlja vila Hrvatica omenjeno delo.²⁾ Vse dogodke pa, pri katerih je tudi sam sodeloval, je popisal s pravim domoljubnim oduševljenjem v „Hrvaški Kroniki“. ³⁾ Ta knjiga je razdeljena na dobo pred Kristusom

¹⁾ Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 117—119 in 120—121. Tukaj poroča zbor senjske stolne cerkve, kako je Pavel Vitezović zbiral po raznih mestih hrvaškega Primorja zgodovinske podatke.

²⁾ Valvasor, I., str. XX—XXII. Naslov tej pesmi se glasi: „Knyigam Kranszki Orszag izpisujuchim, Preszvitloga Goszpodina Gosz. Ivana Bajkharda Valvazora Szlobodnoga Goszpodina od mudje i novoga dvora, Goszp. u Bogenspergu i Szvitloj gorici, dolnyoga Kraja orszaga Kranszskoga Pisacsakoga Kapitana, i Kraljeve u Angly Drushbe uda, Hervatkinga“. Podpis: Paval Ritter aliti Vitezovich, zlati Vitez. V drugi pesmi je pozdrav Dalmacije Varhu Kgnieg od spisanja Rursaga Kragnskoga, Prisvitloga Goszpodina, Gosp. Ivanna Baikarda Valvazora, Slobodnoga Goszpodina od Galneka i Nova dvora, Gosp. u Bogenspergu i svitloj gorici doligne strane od Rursaga Kragnskoga nad piscima glavara i Kraljevskoga drustva u Angly uda Dolmacia.

³⁾ Kronika aliti szpomen vszega szveta vikov, u dva dela razredyen, katerih prvi dershi od pocsetka szvieta do Kristusevoga porojenja; drugi od Kristusevoga porojenja do izpunyenja letta 1690., szlofhen i navvitlo dan po Pavlu Vitezovichu, Zlatnomu Vitezu. U Zagrebu Letta Gofp. 1696., a kesneje še dvakrat izdana v Zagrebu, in sicer l. 1744. z dodatkom Štefana Raffajya od l. 1690—1744 ter l. 1761. s pomnoženjem od l. 1744—1761 o zunanjih dogodkih od Nikolaja Lovrenčića, a o domačih od B. Krčelića.

in po Kristusu. Do XVI. veka posnema Vitezović popolnoma Vramca, katerega je na nekaterih mestih kar naravnost prepisal v kajkavščini. Drugi del pa je sestavil po Bonfiniju, Istvanfiju, po kroniki Tomaševićevi, po Rattkaju, Timonu, Valvasorju, Ivanu Tomku Monaviću ter po nekih talijanskih kronikah. Zapiski, ki se tičejo XVII. veka, so izvirni in največ vredni, tako da jih more rabiti hrvaški zgodovinar še dandanes, kadar piše o turških navalih na Krajino. Tudi v krajših spisih se je rad spominjal domačih dogodkov. Tako opisuje v „Novljančici“ boj s Turki pri Novem na Uni (l. 1689.); v „Senjčici“ pa je opisal v verzih senjsko junaštvo na morju l. 1704. „Novljančica“ ni bil kak poseben časopis, kakor se je nekaj časa mislilo, nego je bila to le prigodna pesem. Zanimiva je tudi njegova pesem v slavo Petru Velikemu; ostala je v rokopisu ohranjena v arhivu jugoslavenske akademije. V tej pesmi se zrcali smer in duh Vitezovićevega književnega delovanja, ki je imelo vedno pravi slovanski značaj.

L. 1687. so si izvolili hrvaški stanovi Vitezovića kot najtočnejšega poznavatelja hrvaške zgodovine za svojega kraljevskega agenta ter mu namenili 150 goldinarjev letne plače.¹⁾ Še večjo čast pa je dosegel l. 1691., ko je bil imenovan za podžupana nove liške županije.²⁾ Toda te časti ni dolgo imel, ker je cesarska komora kmalu za tem prodala to županijo grofu Sinzendorfu. Vojaška oblast namreč ni hotela na noben način dovoliti, da se Lika in Krbava, ravnokar osvobojeni turškega gospodstva, zedinita s Hrvaško ter da se v njima uvede županijska uprava.

Več let se je trudil Vitezović, da se osnuje v Zagrebu za književne potrebe posebna deželna tiskarna. Brez dvoma je vsled njegovega posredovanja mesto Zagreb že l. 1682. določilo potrební prostor za tako tiskarno. Hrvaški deželni zbor je nato odredil l. 1694., da zagrebški škof izroči pri njem spravljeno tipografijo Pavlu Vitezoviću, ki se je zavezal, da bo zanaprej tiskal knjige v Zagrebu in da ne bo prenesel tiskarne nikamor iz Zagreba, a to je mogel tem lažje storiti, ker si je bil naročil tiskarski stroj že poprej z Dunaja.³⁾

Bržkone je bila prva knjiga, ki je izišla iz te tiskarne „Kalendarium iliti misečnik horvatski za leto 1695. od Ljubimira Zelenlugovića (drugač Vitezovića) pritiskan vu Zagrebu 1695“. Kmalu potem je izišla zgoraj opisana „Kronika“. Ta knjiga je bila za tedanje čase precej obsežna, pa se ne bi bila mogla tiskati, da je ni založil poznati mecen in prijatelj umet-

¹⁾ Vjestnik kr. hrvatsko - slavonsko - dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 115.

²⁾ Ibid., str. 114—115.

³⁾ Ibid., str. 116.

nosti, tedanji zagrebški kanonik čuvar, Ivan Znika, o katerem pravi sam Vitezović v tej knjigi, da je „velik cirkve odličitelj i ovih knjig osebnjui pomoćnik i darovnik“. Pomogel pa je za tiskanje te knjige tudi hrvaški deželni zbor s tem, da je določil l. 1695. letnih 200 goldinarjev, a hrvaški stanovi so iznovič dovolili l. 1702. letne denarne podpore 250 goldinarjev.¹⁾

Iz te tiskarne je izišlo prav mnogo Vitezovičevih del v vezani in nevezani besedi, od katerih nam niso niti vsa poznata. Važnejša dela so ta-le: „Croatia rediviva regnante Leopoldo magno caesare deducta. Zagrabrae 1700.“ Po sklepu karlovskega mira l. 1699. se je povečala Hrvaška z osvojenimi zemljami ter so hrvaški stanovi mislili, da se bo Hrvaška vzpostavila v svojem starem obsegu. Dunajski dvor se je tudi trudil, da pridobi zase ves severozapadni del balkanskega polotoka, odkoder se je ravno takrat (za cesarja Leopolda I.) selilo toliko prebivavstva pod oblast Leopoldovo. Zato je hotel cesar, da dokaže svoje pravo na te kraje z državnopravnimi razlogi. Vitezović je imel gotovo pred vsemi drugimi književniki tedanjega časa največ smisla in sposobnosti za tako delo, pa se ga je zato tudi lotil. Delo je majhno, toda vrlo zanimivo, pa se misli, da je bil le poskus ali uvod za večje delo. To njegovo večje delo je imela biti hrvaška zgodovina, katero je kesneje napisal po želji Marije Terezije zagrebški kanonik Balt. Ad. Krčelić. V „Croatia rediviva“ dokazuje Vitezović, da je Hrvaška obsegala v starem času Koroško, Kranjsko, Štajersko, Hrvaško, Slavonijo, Dalmacijo, Bosno, Hercegovino, Črno goro in Srbijo. Glede različnosti v dialektih hrvaškega jezika se drži Vitezović mnenja zaderskega kanonika Ivana Zanotta, ki pravi: „Ne marim svetovne pohvale (namreč za njegov hrvaški prevod Eneide) radi čistoče besedi, kajti kolikor mest se nahaja v tej krajini, morem reči, da je tudi toliko vrst jezika in govorjenja, in vsaki po svojem zakonu posebno govori, tako da smo vsi Hrvati, a drug drugemu ne razumimo vsake besede.“ Temu zrelemu razumevanju v XVII. veku, pa še od Zadrana, ki je bil brčkone italijanskega rodu, se moramo zares še dandanes čuditi. Koroško, Štajersko in Kranjsko imenuje Vitezović v tem spisu „Croatia alpestris“, tedaj alpska (plainska) Hrvaška.

V duhu kronike toda v vezani besedi je napisal Vitezović delo: „Plorantis Croatiae saecula duo CarMINE DesCripta ab equite Pavlo Ritter, S. C. R. Maj. Consiliario. Graecomonti (Grič-Zagreb) 1702“. V heksametrih je opisal v tej knjigi Vitezović dogodke na Hrvaškem, posebno turške boje na Krajini v XVI. in XVII. veku. Posebno so poročila iz XVII. veka za-

¹⁾ Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 116.

nesljiva, a ker jih drugje ne nahajamo, imajo tudi zgodovinsko izvirno važnost. Knjiga obsega dva dela namreč XVI. in XVII. vek.

Vitezović pa je bil na književnem polju tako delaven, da ni dajal dosti dela samo lastni zagrebški tiskarni, nego tudi dunajskim, kjer je dal tiskati poleg „Stematografije“ še druge proizvode. Tako je izdal knjižico: „Natales D. Ladislavo regi Sclavoniae apostolo restituti. Vienna 1701.“, s katero je hotel dokazati, da je sv. Ladislav, kralj ogrski, bil rodom iz Hrvaške, in sicer iz goriškega arhidiakonata, tedaj od nekod tam okoli Topuskega. V „Vita et martyrium beati Vladimiri, Croatiae regis, fido calamo piis patriotis relata . . . Viennae 1701.“ pripoveduje Vitezović po Rattkaju o tem izmišljenem kralju, nazvanem tudi Budimir, ki je užival takrat na Hrvaškem kot narodni svetnik veliko češčenje. Prav pogostoma so mu postavljali sohe po hrvaških cerkvah in pri krstu so prav radi dajali ime Budimir. Važnejše je delo, ki pa ni tiskano, nego je ostalo v rokopisu: „Banalogia sive de banatu Croatiae cum continua banorum chronologia ab an. Chr. 576.“, ker se na temelju mnogoštevilnih listin ž njim izpopolnuje delo Rattkajevo o istem predmetu. Etimologijo besede „ban“ izvaja Vitezović od „bojan“, a čast samo smatra za vrlo znamenito. Vendar pa so njegovi podatki do XVI. veka v glavnem ocenjeni kot nekritični. Rokopis se nahaja v vseučilišni knjižnici.

Vitezovičeva tiskarna je bila postavljena nekje v dolnjem Zagrebu, bliže Kaptola, bržkone v Vlaški ulici, kjer je dal zagrebški škof baron Aleksander Mikulić Vitezoviću na uživanje hišo z gospodarskimi poslopji; l. 1703. pa je premestil Vitezović to tiskarno v gornje mesto, na Grič, kjer je sam stanoval in od koder je pisal razne poslanice „ex museo meo Graecomontano“. Sicer pa se je bavil Vitezović tudi z gospodarstvom na posestvu Ščitarju, ki ga je imel v najemu od kanonika grofa Ivana Ivanovića. Cesar Josip I. je odredil leta 1708. na prošnjo nekaterih velikašev, da dobi po smrti grofa Ivana Ivanovića, kanonika zagrebškega, ki je bil zadnji član te rodovine, posestvi Ščitarjevo in Čanje Pavel Vitezović in njegovi nasledniki. Toda ta nada se Vitezoviću ni izpolnila.¹⁾

Vitezović je bil vedno pripravljen za obrambo pravic svoje domovine Hrvaške. Priložnosti za to ni nikdar manjkalo, saj je imela Hrvaška vedno dosti neprijateljev. Tako je bilo tudi po dokončani vojski s Turki, ko je bilo treba zediniti osvojene dele te starodavne kraljevine z materjo zemljo. Liko in Krbavo so bili sovražniki že vzeli; isto so hoteli storiti tudi z bansko

¹⁾ Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 119.

Krajino, z delom med Uno in Kolpo. Vitezović je branil pravice hrvaškega naroda odločno ter se potožil v pismu iz leta 1695. v Ljubljani zagrebškemu škofu Štefanu Seliščeviću na Štajerce, ki pohlepno iztegajo roke čez Hrvaško, kako bi jo zarobili. Tu svetuje škofu in stanovom hrvaškim, da naj si izposodijo večjo svoto denarja pri Genovežanih ter plačajo vse zahteve Štajercev, a ostanek naj upotrebijo za urejenje zemlje.¹⁾

Iznovič je iskalo pri njem pomoči rojstno mesto, ki se je bilo zaplelo v hude borbe s samim dvorom in karlovškim generalom grofom Fr. Karlom Turjaškim (1694—1701) radi davka od soli. Slaba bi se bila godila Senju, da ni pohitel Vitezović leta 1698. kot kraljevski agent na Dunaj, kjer je s pomočjo na dvoru vrlo uglednega bana Adama Bačana in zagrebškega škofa Štefana Seliščevića izposloval, da se Senjanom niso odvzele vse pravice.²⁾

Leta 1697. je bil Vitezović izvoljen na konferenciji v Kereštinu za tajnika upravnega odbora (konzistorija), ki je imel voditi vsa gospodarska, a tudi mnoga vojaška in politična opravila. Za to je dobival letne plače 250 goldinarjev iz deželnih dohodkov.³⁾ Ko je pa prosil Vitezović samega kralja, da mu podeli kot nagrado za njegovo domoljubno delovanje prigodom urejevanja Slavonije kakšno večje posestvo, ki so se takrat delila mnogim tujcem brez imena in zaslug, mu je odgovoril tedanji general Slavonije, grof Caprari, ki je imel kralju predložiti prošnjo, da on ne pozna nobenih Vitezovićevih zaslug. Tujci so tedaj tudi že takrat gospodarili tako ošabno po slovanskih deželah, da v resnici zaslužni možje niso mogli nič doseči, nego so morali poleg bogatih tujcev ostati praznih rok. Tudi pri urejevanju meje med Hrvaško in Turško po karlovškem miru l. 1699. je sodeloval Vitezović. Hrvati so izvolili v poverjenstvo ravno njega, ker so znali, da bo on s svojim znanjem in poznavanjem deželnih odnošajev v marsičem vplival na člane poverjenstva, kar je tudi v resnici storil. Predsednik poverjenstva grof Marsigli, sicer sirov in oster mož, je cenil Vitezovića, a grof Ferdinand Herberstein ga je še posebno zavolil; toda navzlic temu se vendar niso meje uredile tako, kakor je predlagal Vitezović; zato se je radi tega v svoji pesmi, posvečeni Marsigliju, bridko potožil na krivico, da so Turki pridržali Jasenovac, grad Dubico in Novi. Tudi sicer je bil Vitezović veren svetovavec deželnim stanovom in raznim poglavarjem, posebno grofu Ferdinandu Herbersteinu glede uprave na Krajini.⁴⁾

¹⁾ Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Zv. IV., str. 100—101.

²⁾ Ibid., str. 103—108.

³⁾ Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 116—117.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine, III., str. 144—149.

Ko je nastopila izza tega mirna doba, se je posvetil Vitezović popolnoma književnemu delovanju ter izdal v tem času mnogo svojih že poprej omenjenih del. Živel je pa na Griču, ali na Mirogoju, kjer je imel letovišče, ono isto, kjer je prebival 150 let kasneje njegov naslednik dr. Ljudevit Gaj. Glas o učenosti Vitezovićevi se je od tega časa razširil posebno daleč, tako da so ga smatrali za edinega resnega tolmača prošlosti na slovanskem jugu. Niso ga poznali samo v Zagrebu in na slovanskem jugu, nego so znali zanj tudi v Gradcu in na Dunaju. Celó v Rim je prodril glas o Vitezovićevi učenosti ter so ga večkrat povpraševali o raznih dogodkih, posebno še o genealogiji znamenitih rodovin.

Tudi Pavel Puczl, cistercijan v Stični na Kranjskem, je izročil leta 1705. Vitezoviću kot najučenejšemu kronologu in genealogu do 50 prevažnih pisem raznih hrvaških velikašev, pisanih generalu Kacijanarju. Ta pisma se zdaj nahajajo v hrvaškem deželnem arhivu v škrinji deželnih pooblastic. Sploh so zasluge Vitezovićeve za zbiranje zgodovinskih virov prav velike; v njegovi rokopisni zapuščini se zato nahajajo cele zbirke povelj, listin in zapiskov.

Vitezović je imel med hrvaškimi velikaši mnogo privrženecv, ali še več nasprotnikov, posebno radi svoje tiskarne. Mnogi so ga preganjali, a zagrebški jezuitje so ga celo tožili zagrebškemu škofu radi njegovih tiskanih del. Vse to je spravilo Vitezovića v zlo voljo, a vrhutega je prišel še v denarne zadrege, kajti potreboval je mnogo denarja za potovanja, za nakup znanstvenih del ter za občevanje z učenimi in znamenitimi ljudmi. Zato je poskusil Vitezović še enkrat, da dobi v svoji domovini službo, ki bi odgovarjala njegovi naobrazbi in v kateri bi mogel tudi narodu koristiti. Prosil je za liško stotnijo, katera mu je tudi pripadala po postavi kot bivšemu zakonitemu liškemu podžupanu. Toda prošnje mu niso uslišali; na Dunaju niso verjeli častitemu Hrvatu, nego so postavili za stotnika barona Oberburga, katerega je narod pregnal iz Like radi zatiranja in oderuštva, ter se predal rajši vojaški oblasti, samo da se reši takšnih komorskih zatiravcev.

Poslednja leta svojega življenja je preživel Vitezović večjidel na Dunaju ter je nadaljeval tukaj svoje književno delovanje. Začel je iznovič izdajati svoje knjige. Pisal je v tem času večjidel v latinskem jeziku in sicer v vezani besedi; te knjige za nas niso nobene važnosti razen razprave o propasti bosanskega kraljestva (Bosna captiva). Bržkone Vitezović ni imel pri sebi svojih zbirk za hrvaški jezik in hrvaško zgodovino, zato so njegova dela po navadi splošne vsebine, večjidel prigodne pesmi in slavospevi, katere so zalagali po navadi posamezni velikaši.

Vitezovičevih del je ostalo več v rokopisih, nego jih je tiskanih. Ta dela so večidel pisana v njegovih mlajših letih. Tičejo se po navadi jezika in hrvaške zgodovine. Nekateri rokopisi so nam poznati samo po popisu Valvasorjevem,¹⁾ a dandanes se ne vé nič več zanje. Vitezović je jako želel, da se tiska njegova banologija in razprava o zedinjenju Hrvaške z Ogrsko („Tractatus, qualiter Croatia ad jus Hungariae deveniret“), dokler je bil še on živ, kajti smatral je to delo za vrlo važno. L. 1711. je pisal Vitezović zagrebškemu škofu Mirku Esterhaziju ter ga prosil, da mu izplača zaostanke na plači v znesku 1050 for., ker je nakanil s to svoto izdati omenjeno delo.

Med važnejše rokopise Vitezovičeve spada njegov latinsko-hrvaški besednjak in njegova hrvaška gramatika; poslednji rokopis se je izgubil, besednjak pa se nahaja v nadškofijski knjižnici v Zagrebu. Besednjak ima vrlo mnogo hrvaških besedi, ki niso še nikjer zapisane, a nabrane so med čakavci. Zapisal je še celo naglasek posameznim besedam. Tudi za pravopis hrvaški se je Vitezović zanimal ter se je trudil, da se iz hrvaške knjige iztisne mažarski pravopis.

Posebno zanimiva je knjižica: „Lado horvatzki illiti Sibilla zverhu mnenya dojdучeh pripecheny, na devet vil razluchena, napravljena za krachenye vremena y dugoga chafzi“. Knjiga je tiskana bržkone še pred l. 1702., toda dozdej se od tega prvotiska ni našel še noben komad. Od l. 1781. pa je bila ta knjiga večkrat tiskana v Zagrebu in v Karlovcu. Hrvaškemu narodu je bilo tudi namenjeno delo: „Razlike mudrosti cvitje“,²⁾ ki je bilo tiskano pa šele l. 1835 in 1838 v „Danici Ilirskoj“.

Drugi Vitezovičevi rokopisi se hranijo v arhivu nadškofije zagrebške in jugoslavenske akademije, v peštanskem muzeju in v zasebni knjižnici pokojnega Ljudevita Gaja, zdaj v knjižnici zagrebškega vseučilišča.

Z Dunaja je pisal Vitezović vrlo mnogo pisem v Hrvaško svojim prijateljem in nekaterim velikašem ter se je zval po navadi „exul“ (prognanec). Mož pa je zares trpel na Dunaju veliko pomanjkanje. Tarnal je, da je moral zapustiti domovino, ter se tožil na svoje rojake, da so ga pozabili. Vitezović se je spočetka nadjal, da dobi na dunajskem dvoru podpore, toda tudi tukaj je ni našel, dasi ga je cesar Josip I. povzdignil l. 1708. v baronski stan. On pa od tega ni imel nobene koristi ter je navzlic svojim sijajnim naslovom le živel. Še leto dni pred svojo smrtjo je prosil cesarja, da bi mu podelil

¹⁾ Valvasor XII, 90—91. Valvasor našteva 13 tiskanih in 16 rokopisnih del Vitezovičevih.

²⁾ Popolni naslov temu spisu je: „Priročnik aliti razlike mudrosti cvitje spravljenno po Pavlu Vitezoviću, zlatnomu vitezu, c. kr. svetlosti vičniku“.

nekdaj Frankapanski grad Novi v hrvaškem Primorju, pa ga ni dobil, dasi v svoji prošnji omenja velikih zaslug, ki si jih je stekla njegova rodovina za državo in cesarsko hišo.¹⁾ Spominjali so se ga samo še nekateri verni prijatelji, posebno grof Peter Kegljević in polkovnik Adam Damjanić, od katerih je dobival tudi podpore. Vitezović je umrl v siromaštvu, popolnoma pozabljen od svojih rojakov, 20. januarja l. 1713 okoli 7. ure zjutraj v gostilni „Zum goldenen Bähr“ v ulici „Alter Fleischmarkt“. Čudno je in značilno za tedanje odnose na Hrvaškem, da se ne nahaja v nobenem tedanjem spisu kakšno poročilo o njegovi smrti.²⁾ Pozabili so tega znamenitega moža v njegovi domovini prehitro, in prav ima prof. dr. Šišić, ko pravi, da se je tudi o njem izpolnila ona stara poslovica: „nemo propheta in patria“. Tedanji Hrvati Vitezovića niso razumeli, saj je bil kakor njegovi predniki (Ivan Gundulić, Ivan Segmarda in posebno še Juri Križanić) panslavist, kakršnega si zamore zaželeli vroče slovansko srce. V svojem spisu o narodu slovinskem in o jeziku, v katerem je pisal, pravi Vitezović (Kronika str. 221, Pridavak): „Vzeh ū szpomenu ovom na vech meftih Szlovin i Szlovencev ime, nemoj zató stimatti, dābi pò tom imenu famo onu ftran Szlovenfkoga Naroda razumil, kāfe mēj Dravom i Szavom ali takoj i Dunajem zaderfhava i ofebujno jos danasnyi Dan ime Szlovin zahranya; neg i vfe druge Orfage, kife pod „Illyriae“ imenom pri Gerkih i Latinih razumiju: ā navlaftito „Pannoniu“, kotera je mej Dravom i Dunajem, zovuchife oni lyudi i danasnyi dan Szloveni i jezik fvoj od ftarine flovenfki, dāfu prem od nikuliko vremén f Ugri zmisani i nyim veksim delóm podolfhni. Od te imena i zapovidnistva Szlovinfkoga velicfine i sirine da bolye uputyen bude, ovo nákratkom pridatti hoteh“ (tukaj navaja vse slovanske narode, plemena in zemlje tja do Nove zemlje i do Ledenoga morja). Pripovedovaje nadalje o obsežnosti Slovanstva omenja s ponosom, da se slovanski jezik rabi na turškem dvoru, in da je že cesar Karol IV. odredil v svoji zlati buli, da se morajo njegovi nasledniki naučiti slovanskega jezika, ter sklepa: „Zato vfi moja Gospodo, Bratyo i Priatelyi Szlovinci, kim je Bog dal tako dicfan Jezik i flavnu Domovinu, f' vasimi kripostjami i Jezik proflavite, i Domovinu prodicfite: koju Bog vfemoguchi premilloftivni, i vaf s' nyum i vasse nakon vaf na vfe vike vikov priglyedaj, ofkerbi, blagof lovi.“

¹⁾ Vjestnik kr. hrvatsko - slavonsko - dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 121—123.

²⁾ V vseučilišni knjižnici v Zagrebu se nahaja v izvorniku inventar siromašne zapuščine Vitezovićeve, sestavljen na Dunaju 21. januarja 1713. (Vjestnik kr. hrvatsko - slavonsko - dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uredjuje dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. Godina VI. Zagreb 1904, str. 122—126.)

Macedonija.

Etnografska skica.

Spisal dr. Niko Zupanič.

Literatura o narodnem sestoju Macedonije se odlikuje bolj po mnogobrojnosti nego po vrednosti in zanesljivosti. Mešano prebivavstvo dežele je namreč krivo, da se je o temnem poglavju macedonskih plemen več pisalo, nego o katerikoli drugi evropski deželi: *veselo znamenje za to, da si je pridobil narodno-jezikovni moment splošno veljavo pri ustvarjanju držav.* Vsak narod ima namreč pravico delovati na to, da se zedini in združi. Ker žive v Macedoniji plemena, katerih bratje prebivajo združeni v samostojnih državah zunaj mej turškega cesarstva, potem se ni čuditi, če skuša vsako izmed njih pritisniti Macedoniji svoj etniški pečat, samo da bi moglo pri bližnji likvidaciji Turčije zahtevati zase lepo Macedonijo. Zato toliko publikacij in četudi so opremljene s kritičnim aparatom, ki naj bi zakril njih neutemeljeno tendencijoznost, vendar spozna bistro oko njih prevarljivo luč in jih mora z objektivnega stališča zavreči. Za klasičen vzgled navajam samo knjigo Grka dr. Cl. Nikolaidesa.¹⁾

Zgodovina.

Geografski pregled. Oficijalna turška uprava ne pozna imena Macedonije; to ime je bolj nekak zgodovinski pojem različnega obsega in vsebine v različnih časih. Dandanes se je Macedonija skrčila do svojih naravnih mej in obsega približno vilajete Solun (Saloniki), Bitolj (Monastir) in Kosovo, zadnjega le južno od srbsko-macedonskega razvodja. To ozemlje obsega približno vardarsko in strumino porečje, macedonsko pogorje in gričevje z mnogimi pogorji, ki se vlečejo nepravilno, vendar vzporedno s pritoki omenjenih dveh glavnih vodnih žil (do 2000 *m* višine) in tvorijo številne kotline. Čimbolj se bližamo periferiji macedonske zemlje, tem višja so gorska slemena, ki delajo s tem i mejo: na vzhodu Dospat Dag (2183 *m*); na severo-vzhodu Rila (2713 *m*) in Osogov-planina (2250 *m*);

¹⁾ Dr. Cl. Nikolaides, Macedonien, Berlin 1899.

na severu Crna gora (1552 m) in Šar-planina (2510 m); na zapadu greben albanskega mejnega gorovja [Dešat-planina, Jablanica (2282 m), Mokranjska planina (1790 m)] in gramoskega pogorja (1450); na jugu strmo k bistriški dolini padajoča Kambunija (1534) ter mogočni gorski sklòp Olimp (2985 m). Od tu do izliva mejne reke Meste oblivajo Makedonijo valovi Belega (Egejskega) morja.

Ker je lahek dohòd iz ene kotline v drugo pospeševal medsebojno občevanje, stopila so se razna makedonska plemena srednjega veka v eno slovansko državo, dočim je visoki vzhodni rob gorã zadrževal in slabil tesnejšo vez s pravo Bulgarijo. Geografsko je Makedonija pravzaprav direktno podaljšanje srb-skega pogorja¹⁾ in to skupnost izraža še posebno določno *moravsko-vargarska* tektonična zarezã in po njej tekoča železniška proga od Belega grada do Soluna.

Rude in raznovrstnih deželnih pridelkov bogata Makedonija tvori težišče osmanskega cesarstva v Evropi in ima površine okrog 65.000 km², torej je tolika kakor Gornja ali Nižja Avstrija, Štajerska in Koroška skupaj. Po V. Kančova računu l. 1900 je bilo vsega prebivavstva 2,258.000 in približno toliko jih je naštel tudi G. Weigand²⁾ l. 1898, namreč 2,275.000. Na 1 km² pride tedaj 34 ljudi.

Makedonija leži mej 40. in 42. stopinjo zemljepisne širine, tako da leži Skoplje (Uesküb), eno najsevernejših mest, na istem vzporedniku kakor Rim, Bitolj (Monastir) na istem kakor Neapelj (41°) in gora Athos (Sveta gora) kakor rt S. Maria di Leuca v Apuliji. Kar se tiče podnebja, omenim na kratko, da leži večji del dežele južno od januarske izoterme (+2° C), ki pride od Burgasa ob Črnem morju v zapadnojužni smeri preko Jedrena (Adrianopla), pusti dolino seresko na jugu in tu zavije proti severu in se dotakne Skoplja, dalje Sarajeva in Gospića v Liki.

Četudi tvorita človek in zemlja nerazdružljivo enoto, četudi je človek dostikrat samo produkt svojih tal in je torej za razumevanje etnografskih pojavov potrebno tudi najnatančnejše znanje reliefa zemlje, naj navedeno zadostuje, tembolj ker razprava ni namenjena ravno strokovnjakom.

Kakor živé na Ogrskem skoraj vsi narodi, na katere meji dežela, tako so tudi v Makedoniji skoraj vsi balkanski narodi zastopani, ki tvorijo grafično na razmeroma ne velikem prostoru najbolj pisan mozaik, ki se sploh nahaja na svetu.

Kar se je dogodilo v starem veku v Italiji, v srednjem veku na Francoskem in kar se dogaja sedaj na Ruskem, da se

¹⁾ V. Kančov, Makedonija. Sofija, 1900.

²⁾ G. Weigand. Die nationalen Bestrebungen der Balkanvölker. Leipzig 1898, str. 18.

namreč vsa plemena jezikovno in kulturno asimilirajo, tega ni najmanj ne opazujemo na balkanskem polotoku. Temu je vzrok v marsikaterem oziru posebna geografska lega in raznovrstna plastika te dežele. *Toda modernim, kulturnim in prometnim sredstvom se disimilacijski proces pač ne bo mogel trajno upirati* in nemogoče je strinjati se z geografii, ki trdijo, da ostane balkanski polotok vsled orografskega obličja i v bodoče raztrgan.

Kako se naj spoznamo v tem ljudskem kaosu, in če hočemo izreči sodbo, kaj naj nam služi za merilo? Dve sta poti, po katerih se dá dospeti do umevanja stvari, dve občno veljavni smeri: sintetična in analitična pot, pot razvoja in pot detajliranega razmotrivanja razmer. Pravec, po katerem se je do danes vršil razvoj, je začrtan v zgodovini; dolga, trudapolna pot je v štirih mejnikih, razdeljena v štiri neenake dele. Imenujemo li te časovne daljice periode, dobe, potem imamo: 1. arhajično, 2. grško-rimsko, 3. slovansko in 4. turško dobo.

1. Arhajska doba.

V prastarem času so bivali v južnovzhodnem delu balkanskega polotoka *Armenci*, ki so se morali umakniti v Malo Azijo. Naselili so se v 7. stoletju pr. Kr. ob jezeru Vanu. Za Armenci med Dunavom in Egejskim morjem so stanovala frigijska plemena, ki so imela visoko razvito kulturo in segala daleč proti zapadu. Umakniti so se morala istotako v Malo Azijo pred Tračani, ki so prodirali od severa, ohranilo se je samo nekaj ostankov med Dunavom in Balkanom, v Miziji. Na Grškem so domovali prvotno Pelasgi in Lelegi; podjarmili so jih Heleni, ki so se spojili z njimi v slavni narod Grkov.

2. Grško-rimska doba.

V zgodovinskem času so si delila tri plemena veliki vzhodnoevropski polotok: južno od Haliakmona (zdaj Bistrice) in Olimpa so gospodovali *Grki*; vzhodni del do tektonske moravsko-varbarske doline je bila domovina *Tračanov*; zahodno od gorskega slemena Pinda so prebivali *Ilirci*, ki so segali na severu do Dunava pri Dunaju, na jugu do korinskega zaliva.

Do višje naobrazbe in kulture so se povzpeli samo Grki, ki so se naselili tudi v posameznih macedonskih ozkih obmorskih pokrajinah. Glavno prebivavstvo dežele je ostalo zapadno od Vardara ilirsko, na vzhodu traško, samo vladajoče pleme s kraljevo rodovino, iz katere se je rodil Napoleon starega veka, Aleksander Véliki, je vdrlo z mečem v roki najbrže iz grške Tesalije.

Drugačne uspehe so dosegli Rimljani, jednati, bojeviti in ponosni kmetski narod, ki je znal s svojo državniško bistroumnostjo in razumno kolonizacijo jezikovno in kulturno nivelirati svet. Čudovito naglo so romanizirali Tračane in večji del Ilircev, samo Heleni so ohranili svoje. Ilirski Peoni so izginili, obdržala so se pa zato do danes njih sorodna plemena, Albanci (Škipetari, Arbanasi, Arnavti) v ilirskem pogorju, vsekakor jako pomešani s staroromanskimi in slovanskimi elementi. Da se niso poizgubili, se imajo zahvaliti samo divjosti in neugodnosti svojega ozemlja. Iz traško-rimsko-slovanske krvne in jezikovne mešanice so se razvili Rumuni.

3. Slovanska doba.

Preseljevanje narodov je razrušilo rimsko svetovno državo, in Evropa je dobila novo etniško lice, ki se je v glavnem obdržalo do danes. Severu in zapadu so vtisnili Germani svoj značaj, vzhodu Slovani. Ti se omenjajo prvič začetkom 6. stoletja po Kr. (525) ob dolnjem Dunavu kot Σαλαυροί = Sloveni. Od tod so skoraj sto let vodili krvave vojske z vzhodnim cesarstvom, ki je končno podleglo, in balkanski polotok je bil odprt prišelcem s severa.¹⁾

V prvih dveh desetletjih 7. veka, za vladanja cesarja Foka (602—610) in Heraklija, razlile so se *mase slovanske kakor veletok od srednjega in spodnjega Dunava, torej tik od Linca in Dunaja*²⁾ do Matapana, najjužnejšega rta peloponeškega, od Tagliamenta v Benečiji do Carigrada. Staro prebivavstvo je bežalo pred njimi v težko pristopno gorovje in na otoke; meščani so zapirali mestna vrata in branili obmestno zidovje, da se je krščanstvu naposled posrečilo ukrotiti divje čete in omogočiti zopet miren promet. Bila so mesta: Carigrad, Jedrene (Adrianopel), Seres, Solun, Larisa, Patras, od koder se je razširjalo med Slovane krščanstvo in s tem grški jezik in kultura.

Kak narod so bili ti Slovani? Že rimski zgodovinar Jordanis³⁾ (551) je razlikoval Slovane od drugih Slovanov. Brezštevilen slovanski narod je (Venetiarum natio populosa), piše

¹⁾ Koncem 6. stoletja piše Ivan, škof efeški: „Prokleti narod Slovenov je vdrl v Tracijo, Macedonijo in na Grško; osvojil si mnogo mest ter se tam naselil in udomačil; in tam domujejo do današnjega dne, ti preprosti ljudje, ki so si prej komaj upali ostaviti svoje gozdove; zdaj so se priučili vojskovanju, bolje kakor Rimljani, so obogateli in imajo zlata in dragotinja, konj in orožja. (Gl. W. Tomaschek. Die heutigen Bewohner Makedoniens. Berlin 1891, str. 116.)

²⁾ O. Kaemel. Die Anfänge des deutschen Lebens in Oesterreich. Leipzig 1879, str. 169.

³⁾ Jordanis, de origine actibusque Getarum. C. V. § 34 in 35, izdal Th. Mommsen (Mon. Germ. auct. ant. V., del I., str. 62.)

Jordanis, ki se deli v več plemen, izmed katerih so najjimenitnejši Rusi (Antes) mej Dněstrom in Dněprom in **Sloveni** (Sclaveni) ob spodnjem Dunavu. Sicer so se s tem imenom označevala tudi druga plemena, kakor se tudi zdaj rabi izpremenjeno in prikrojeno po grško-rimskem izgovoru v označbo vseh Slovanov (rusko Slavjane, češko Slovane, srbsko Slaveni), *vendar se morajo umevati pod tem imenom Južni Slovani, ki so se še do 19. stoletja poleg Srb, Bugar i. t. d. zvali Sloveni*. Vsled ustanovljenja držav je postalo lokalno ime navadnejše, pa vedno še se v narodni pesmi opeva srbski vladar Uroš kot *car slovinski*; rapsod *Kačić-Miošić* v Dalmaciji (1702—1760) imenuje navadno bulgarsko-srbske kralje *Slovane*, in še 1881 je izhajal v Dubrovniku časopis „*Slovinac*“ kot znak dejstva, da se svobodni Dubrovčani niso dali nazivati ne za Srbe, ne za Hrvate, temveč so se imenovali *Sloveni*. *Samo planinski Sloveni (Karantanci, tudi Kranjci) imajo skupno ime južnih Slovanov do dandanes*. Imena Srb, Bulgar, Hrvat, Bošnjak, Črnogorec i. t. d. so iz poznejših časov in se izvajajo iz posameznih politično-zgodovinskih odnošajev. Sicer pa pravi Srb: „Zovi me loncem, samo me nemoj razbiti!“

Plastika zemlje in zemljepisna lega balkanskega polotoka med vzhodom in zahodom, potem od dveh različnih strani dohajajoči kulturni struji — to so bile ovire osnovanju skupne države Jugoslovanov; razdrobili so se v več malih državic, ki so skoro izgubile svobodo svojo in prišli pod tuje gospodstvo, pred vsemi Karantanija, ki je od 8. stoletja pod nemškim jarmom.

Koncem 7. stoletja so podjarmili finski Bulgari slovanska plemena na severni in južni strani balkanskega pasu in sprejeli pri tem jezik Slovanov; od njihove narodne individualnosti jim je ostalo samo ime in organizatorska moč, katere pri čistih Slovanih tako zelo pogrešamo. V kratkem času so si podvrgli Bulgari slovanska plemena v Macedoniji (Strimljane, Drugovite, Berzjake), Epir in Tesalijo, kakor tudi celo pokrajino do Morave. V 9. stoletju se je razprostiralo bulgarsko cesarstvo do Karpatov na Ogrskem in do panonske doline ob Savi in Dravi. Kakor je znano, so sezidali madjarsko prestolnico, Pešto, Bulgari. Bulgarski vladar Boris se je dal krstiti in uvedel slovansko liturgijo. Slovanski dialekt, ki se je govoril med Solunom in Carigradom, je postal književni jezik, ki se je pisal z glagolico, pozneje s cirilico, to je *dejstvo svetovno-zgodovinske važnosti, kajti na tej podlagi temelji ves poznejši razvoj vzhodne Evrope (Rusije in balkanskega polotoka)*. Pod carjem *Simeonom Velikim* (893—927) so se Bulgari cerkveno ločili od Carigrada in osnovali *patriarhat v Preslavu*, kateremu nasleduje današnji *bulgarski eksarhat*. Slovanska literatura je uživala v veliki meri naklonjenost cara Simeona, praznovala je takrat

svoj zlati vek. Menihe, katere je pregnal moravski knez Svato-pluk, so gostoljubno vzprejeli samostani ob ohridskem jezeru; tu so razvili živahno literarno delavnost. Jugoslovanski samostani so pošiljali Rusom knjige in duhovnike in bili na ta način učitelji velikemu in mogočnemu bratu na severu. Pozneje je nastalo tudi macedonsko cesarstvo, katero je vladal Samuel, ki je prestoloval v Ohridu. Po kratki dobi ga je razrušil *Bazilij II.*, „bulgarski krvnik“, po bitki na gori *Belasici* (1018). Še enkrat je oživel bulgarsko cesarstvo in se povzpelo pod vladarjem Jovanom Asenom II. (1218—1241) na vrhunec svoje moči, ali zmagovalni Turki so je kmalu razbili (1391).

Srednje-slovansko ali srbsko ozemlje v Iliriji, v vzhodni Meziji in Dardaniji je bilo dolgo časa razdeljeno v posamne županije. Šele v 12. stoletju je postala Raša (Novi Pazar) kristalizacijska točka srbske države, katere osnovelec, *Štefan Nemanja* (1165), je dal ljudstvu dinastijo Nemanjičev. Po zmagi nad Bizantinci na Kosovem polju so prodirali Srbi vedno dalje proti jugu Makedonije. *Dušan Silni* (1331—1355) povzdignil je Srbe na vrhunec njih moči; narod svoj je izobno organiziral in mu dal izvrsten „Zakonik“ (1349), pospeševal je književnost in trgovino. *Srbija se je razprostirala takrat od Save in Dunava do Korinškega zaliva, od Črnega morja do Meste na traško-macedonski meji.* Po bitki pri Velbuždu (Köstendil) so morali tudi Bulgari priznati srbsko nadvlado (1330). *Metropolit pečki (Ipek) se je proglasil za patriarha in ustanovila se je srbska narodna cerkev, katere patriarh danes prestoluje na avstrijsko-ogrskih tleh, v Sremskih Karlovcih.* Dušan se je dal v macedonskem mestu Skoplju kronati za cara Srbov, Bulgarov in Grkov ter se je vzdignil s 100.000 vojščaki proti Carigradu, da tam postavi svoj prestol in se osveti nad Grki, ki so bili nekaj let prej pozvali osmanske Turke v Evropo. Ali med potoma nagloma umre; kakor se trdi, ga je zastupil neki Grk (1355).¹⁾

Do danes ohranjene stavbe in književni ostanki iz dobe srbskih vladarjev 13. in 14. stoletja kažejo že jasne sledove visoke kulture, dohajajoče iz Bizanca, Florence in Benetk, to so samo iskre, ki bi se bile pri živahnem zmislu za umetnost in veliki nadarjenosti srbskega plemena gotovo razžarile v svetel ogenj, da zavratni slučaj ni zaprečil visokega načrta Dušanovega. Carigrad bi bil ostal v rokah krščanskega, umetnost in napredek

¹⁾ H. Gelzer, Abriß der byzantinischen Kaisergeschichte (Anhang zu Krumbachers „Geschichte der byzantinischen Literatur“. Leipzig 1897, str. 1060): „Smrt S. Dušana (1355) je bila svetovno-zgodovinska nesreča za vzhodno krščanstvo. Škodljive centrifugalne sile fevdalizma so razdrobile veličastno stavbo srbskega carstva . . .“

ljubečega naroda. Kaki umetniški zakladi so bili nakopičeni tu v Carigradu; ležali so zakopani in poleg njih v zadnjih vzdihih degeneriran, pokvarjen duh bizantinskega nositelja kulture! Kot noben drugi narod so bili Srbi poklicani, da oživijo staro kulturo, njih sveža in zdrava narava bi bila prihranila beg humanistov pred Turki. O njih veliki kulturni zmožnosti dokazuje mala republika dubrovniška, kjer je živel v 16.—17. stoletju dramatik Palmotić, epik Gundulić, katerih dela se lahko stavijo v isto vrsto s francoskimi in italijanskimi pesniki tistega časa; o tem priča neizcrpljivo¹⁾ bogastvo klasične narodne pesmi srbske, ki prosi in jadikuje kakor tožba prevarane nade, kakor v melodijo prelite in pretopljene solze.

Po Dušanovi smrti je razpalo veliko srbsko cesarstvo v mnogo malih kneževin, katerih vladarji so se preganjali in drug proti drugemu intrigirali, dočim so si Turki med tem osvojili Tracijo, vzeli Jedrene in si tam postavili prestol. Macedonski despoti so bili vazali turški, med temi tudi mnogo opevani *Kraljevič Marko v Prilipu*. Samo severno od Šar-planine so si ohranile samostalnost nekatere srbske državnice, n. pr. *Zeta*, *Bosna* in država kneza *Lazara* v današnji kraljevini. Dokler so bile te neodvisne, Turki niso mogli prodirati v srednjo Evropo, kajti ključ — Kosovo polje — je bil v srbskih rokah. To so Turki prav dobro vedeli in se dolgo časa pripravljali za vojsko. *Na Vidov dan — 15. junija 1389 — trčilo je 100.000 Srbov s 300.000 Turki na Kosovem polju, na stoku Sitnice in Laba*. Bil se je krvav boj. Narodna pesem srbska slika to strašno bitko tako-le:

Potocima vrela krvca jurnu,
Ogreznuše konji do stremena
I junaci do svilena pasa.

Na obeh straneh je palo silno veliko vojščakov. Srbi so izgubili svojega *kneza Lazara* in vse plemstvo, Turki najboljše čete svoje in *sultana Murata I*. V Evropi se je razširila vest, da so zmagali Srbi; v Florenci in Parizu so veselja zvonili z vsemi zvonovi, v cerkvi Notre-Dame v Parizu se je proslavljala navidezna zmaga s svečano cerkveno slovesnostjo, kateri je prisostvoval *Karel VI*. osebno s svojim dvorom.

Muratov naslednik Bajazit ni dalje prodiral in je pustil Srbom notranjo državno uredbo, morali so pa zato priznati njegovo nadvlado; leta 1459. se je docela zdrobila njihova moč, Turki so jih popolnoma podjarmili. Kmalu nato upropasti ista

¹⁾ Samo „Matica Hrvatska“ v Zagrebu je zbrala v dobrem desetletju čez 3.000.000 stihov narodnih pesmi, od katerih je objavljen samo izbor; zanimive so junaške pesmi mohamedanskih Srbov v Bosni.

usoda tudi srbske zemlje Bosno (1463) in Hercegovino (1482). Samo skalnato gnezdo Zeta (Črna gora) je ostalo svobodno ves čas turške nasilne vlade, neprenehoma je gorel tam stražarski ogenj svobode in čuval srbstvo pogina.¹⁾

4. Turška doba.

Osmanski Turki, velebojevit narod, so se vgnezdili sredi 14. stoletja v Traciji, ko so jih bili pozvali Grki, ter so od tu napadali Macedonijo in si jo tudi podjarmili. Začetkoma so se naselili samo v utrjenih mestih, pozneje tudi v vaseh. *Murat I.* in *Bajazit Ilderim* (1339—1403) so odkazali Turkmenom veliko zemlje v Traciji, Bulgariji in Macedoniji, kakor tudi mesta Solun, Skoplje, Jenidže, Vardar i. dr. Celo 15. stoletje je trajalo izseljevanje turško iz Azije v najoddaljeneje kraje balkanske, tako da so že v 16. stoletju tvorili v južnovzhodni polovici večino prebivavstva. Razmeroma najmanj Turkov je bilo v pindskem pogorju in v rezki, zapuščeni Albaniji.

Prvi turški naselniki so dobili velika posestva.

Poturčevati kristjane se spočetka niti ni poskušalo, samo da se privežejo brezpravni delavci, „raja“, na zemljišče, potem pa, da se izognejo konkurenci prestopivših.

Viharna turška doba je vzbudila velike preobrate med Arnavti in Cincari; prvi so se v celih gručah izselili v Italijo, v Peloponez, bežali na visoki Balkan, zadnji so se umaknili tja v Dalmacijo in Istro.

Dne 29. majnika 1453 je pal v roke nevernikov Carigrad, „mati sveta“, kakor so ga nazivali vzhodni pesniki; s tem je izgubilo človeštvo važno kulturno ognjišče, ali grštvo se je obdržalo. *Brez Turkov bi ne bilo danes ne Grkov ne Arnavtov (Albancev)*. Iz zgodovine je znano, da so vladali v 14. in 15. stoletju v Tesaliji, Epiru, v Macedoniji in Albaniji knezi srbski, torej je prevladoval tudi srbski jezik in srbsko pismo. Ko je n. pr. cesar Sigismund poslal nekoč v Albanijo list, so mu odgovorili, da se tam čita samo slovensko pismo (cirilica). Na Kosovem je podlegel tudi srbski jezik, prevlado je dobila zopet grška liturgija, jezik in pisava. Turška državna uprava je namreč sklenila kompromis z grško hierarhijo in obe sta tekmovali v zatiranju slovanske raje. Vse duhovniške službe, od patriarha do popa, so se kupovale, največ so pri tem zaslužili seveda kramarski Grki in Cincari.

¹⁾ H. Gelzer, op. c., str. 1054: „Svetovnozgodovinska žalost je, da je nesrečni dan na Kosovem polju temu divnemu narodu iztrgal iz rok gospodstvo na balkanskem polotoku in odprl pot turškemu barbarstvu, kateremu ni Grki ni Benečani niso vedeli kaj“.

S padcem Carigrada je sicer imenoma prenehalo bizantinsko gospodstvo, ali njega duh je vladal dalje v obliki hierarhije pod pokroviteljstvom sultanov. Dostojanstvo patriarhovo je veljalo (1573) 6000 cekinov, in ta vsota se je sčasoma popetindvajseterila;¹⁾ zato je pa patriarh podražil ceno metropolitstvu, metropolit škofijstvu i. t. d. Vse to je morala plačevati slovanska raja, iz njene srede so se zbirali v visokem gorovju oni strašni maščevavci osramočene časti, hajduki, ki so si stavili za glavno nalogo preganjati Turke in fanariote.²⁾

Vedno žalostnejši časi so prihajali za macedonske Slovane, in zatiranje je dospelo na vrhunec, ko je l. 1767. ekumenski patriarh odpravil *samostalno cerkev v Ohridu* in patriarhat peški. Kar je spominjalo na nekdanjo moč in kulturo slovansko, kakor n. pr. stari rokopisi in knjige, vrglo se je v ogenj. *Grški metropolit Ilarion je dal sežgati staro patriarško knjižnico v Trnovem.*

V škofijskih palačah je kraljevalo največje razkošje in najrafiniranejša razuzdanost. Kjer ni bilo dobiti lepih Armenk in Grkinj, tam so jih morali nadomestovati golobradi dečki dekliških lic; samostane so dajali v zakup Cincarom, slovanske menihe pa iztiravali. Za popa se je dal lahko posvetiti vsakdo, ki je imel denarja in znal nekaj molitvic na pamet, vse drugo, kakor čitanje, je bila nevažna stvar. *To je bila fanariotska doba in njena ljudska vzgoja.* Pri macedonskih in bulgarskih Slovanih je gineval spomin na prošlost in etniško skupnost, tako da Bulgari začetkom 19. stoletja niso bili nikak narod več, temveč samo porobljena masa. Ohranilo se je le ime Bugar ali Bugaraš skoro brez vsakega posebnega značaja in zavesti.

Ob času, ko se je sistirala samostalna cerkev v Ohridu, je spisal bulgarski menih *Pajsij* na Sv. Gori (Athos) v slovanškem samostanu Zografu bulgarsko zgodovino, ki je začetkom preteklega stoletja nekoliko mladih ljudi navduševala in vzbujala k delu. Ljudstvu so se odprle oči, vihar ogorčenja se je obrnil proti fanariotom, vedno glasneje se je zahtevala zopet samostalna cerkev. Leta 1870. je bil sultan prisiljen, posebno vsled diplomatskega pritiska Rusije, v tem smislu vplivati na ekumenski patriarhat; *in Bulgari so zopet dobili cerkveno avtonomijo v obliki eksarhata, pa samo za podunavsko Bulgarijo.* Grška zaslepljenost je gnala patriarha, da je izobčil iz cerkve bulgarskega eksarha, s tem je pa sebi odvzel moč in vpliv na izobčence. Eksarh je dobro računal, ko si je izvolil sedež v

¹⁾ K. J. Jireček: Geschichte der Bulgaren, str. 505—516, Prag 1876.

²⁾ Imenovani po grškem mestnem okraju carigrajskem Fanar, kjer ima patriarh svoj sedež.

Carigradu, pridobil si je vedno več škofij pod svojo oblast, slednjic tudi macedonske; po osvoboditvi Bulgarske dobiva tudi oporo od tod. Na ta način je pojasnjeno probujenje narodnega čuvstva Jugoslovanov in propast grškega vpliva. In tako je imel prav prejšnji patriarh, ko je rekel bizantologu Gelzerju, njegovi rojaki, Grki, da so vse izgubili, samo nadutosti in prevzetnosti ne.

Z bulgarsko-eksarhično cerkvijo je došla tudi bulgarska misel v Macedonijo, dočim so se Srbi kakor očarani zbal nevarnosti. Bulgari, pridno, trezno, vztrajno ljudstvo, so namreč skrbeli za bodočnost svojo, srbska inteligenca pa, razkosana vsled medsebojnih bojev, lahkomiselna, breznačajna, samopašna, spočetka ni ničesar storila za Macedonijo, da bi se bilo dalo iz vseh Slovanov, ki se zdaj zovejo Bulgari, vzgojiti najzvestejše Srbe.

Natančneje govoriti o turški dobi, se mi ne zdi potrebno, ker so glavne poteze iz turške zgodovine itak znane. Z obleganjem Dunaja je dosegla Turčija vrhunec svoje moči. Od tega časa je propadala do današnjega dne vedno bolj in bolj. Izmed balkanskih Slovanov so se osvobodili prvi Srbi, in sicer z *lastno roko* v vojskah l. 1804—1813 in 1815, na kar so ostali pod vrhovno vladjo sultanovo do 1877, tega leta je vstala tudi nova Bulgarska. Črna gora je bila, kot znano, vedno svobodna; Bosno in Hercegovino je okupirala (1878) Avstro-Ogrska, tako da morajo nositi turški jarem izmed balkanskih dežel samo še Stara Srbija, Macedonija in Tracija.

Kultura in prebivavstvo.

Po Balkanu potujočega raziskovavca bo iznenadila pisana raznovrstnost razmer; ako pozna zgodovino, se ne bo čudil, temveč razumeval pojave, ki se mu bodo nudili, in jih smatral za naravno posledico zgodovinskega razvoja; v nasprotnem slučaju pa bo moral vse posameznosti natanjko proučevati, da bo umel celoto iz poedinih delov.

Poleg mozaika narodnosti bo opazil kulturno razliko; našel bo specifične kulturne sfere, ki so ostro ločene druga od druge; *patriarhalno, bizantinsko, talijansko* in *srednjeevropsko kulturno sfero*; v Macedoniji prevladuje bizantinska, le tupatam se opazi patriarhalna oaza.

Dragoceno delo¹⁾ za razumevanje balkanskih razmer je podal belgrajski vseučilišni profesor in najslovitejši slovanski geograf Dr. Jovan Cvijić; od tam so po večem posneti sledeči podatki.

¹⁾ J. Cvijić, Antropogeografski problemi balkanskog poluostrva. Beograd, 1902.

Glavni nositelji bizantinske kulture, v katere sfero spadajo poleg Makedonije i pokrajine sredozemskega obnebjja na balkanskem polotoku, so bili Grki in Cincari ali Vlahi; to kulturo so sprejemala tudi druga ljudstva, najmanj Turki in drugi mohamedanci, ki so se oklepali korana. Kakor omenjeno, nahajajo se v Makedoniji tudi oaze patriarhalne kulture, največje so v *Prespi, Morihovu, Kičevu, Malešu* in v *Pijancu*. Radi mešanice različnih kultur se Makedonija lahko primerja šahovski deski; prehodi so mnogokrat ostri in se vedno ostrijo, posebno če so s temi razlikami spojene tudi etniške. Najjasnejše so na potu od Korče v dolino Prespo. Med tema dolinama leži pogorje Ivan, ki je ostrejša kulturna meja nego planina Šar in Balkan, dasi je mejnik v istem kulturnem krogu. To pogorje tvori namreč najprvo mejo med nerodovitno in golo zemljo južnobalkanskega Epira in pa med rodovitno, široko makedonsko dolino. *Tam živé Grki, Cincari in Toski večnoma ob živino-reji, skoraj pristni nomadi; tu slovanski poljedelci.*

Kali cincarsko-bizantinske kulture v makedonskih Slovanih izvirajo iz časov, ko so jih Grki pokristijanovali; pogin cesarstva ohridskega in turška nasilna vlada sta ji široma odprla vrata. Bizantinska pravoslavna vera, grški škofje in popi bili so ji pijonirji, pa tudi grški in cincarski trgovci, krčmarji, rokodelci. Posebno zahodno od moravsko-varinarske doline je vladal povsod bizantinski trgovski duh, v teh krajih jim Armenec in žid nista bila kos.

Pod vplivom grškega trgovca se je razvilo trgovišče (čaršija) tudi v severnih delih polotoka, posebno duh čaršije in način življenja in pridobivanja. Slovanski meščani so vzprejeli veliko te kulture, v južnih krajih tudi prebivavstvo na deželi.

Kakor vpliva v ostali Evropi velikomestno življenje na ljudstvo degenerativno, tako se vrši isti proces celó v malih mestih z bizantinsko-cincarsko kulturo. Ti prebivavci „čaršijski“ degenerirajo brez dvoma; jasno nam to dokazujejo sključene, izžete postave, pristni tipi fizične propalosti, pravi dekadentje. Vzroki so osobito nedostatek higijene, sedenje pri delu in razne rafiniranosti; zadnje lastnosti so jako karakteristične, smatrati se morajo za ostanke onemogle, destruktivne, trhle bizantinske kulture; razen pri Grkih; zdi se mi, so posebno v čisljih pri Osmanih. Rodovitnost gineva ali vsaj oslabi v drugem in tretjem rodu; Turki in Cincari se obdržavajo samo z oživljajočim mešanjem krvi. Mesta dobivajo primerneга nadomestila v slovanskem življu, ki dohaja s kmetov, s tem se dá tolmačiti slovanziranje bizantinsko-cincarskega kulturnega ozemlja.

Razločno se opazuje ta proces v Skoplju, Štipu, Velesu, v najnovejšem času tudi v Solunu.

Če se kvarni vpliv bizantinsko-cincarske kulture že fizično pojavlja v toliki razsežnosti, tembolj je to pričakovati na onem polju, ki naj omogočuje urejeno skupno življenje in naj nudi pogoje za to: na polju morale in življenjskega naziranja. Ta kultura ne pozna zahtev dolžnosti, ne pozna pravnega čuta; združevanje v povzdigo celote je tu popolnoma neznano in nemogoče. Tu vlada morala najhujšega egoizma, ki pozna in vidi le samega sebe; vse delovanje in nehanje obstoji v malenkostnem varanju in sleparjenju; medsebojnega zaupanja ne poznajo niti po imenu. Nositelji te kulture so bili Cincari in Grki, ali v njihovo obrambo se mora pripomniti, da je tudi turški krvavi in nasilni sistem dokaj pospeševal to kugo, kakor se pod pritiskom pač marsikaj izkristalizira. Umevno je, da se tudi slovanski seljaki nalezejo te endemije, brž ko se naselijo v mestu.

V obseg patriarhalnega kulturnega ozemlja spadajo razen Bosne, Hercegovine, Črne gore, severne in srednje Albanije, Srbije, Stare Srbije in severne Bulgarske tudi severnozpadni makedonski kraji. V tej sferi živé fizično najmočnejša in etniško najčilejša plemena in narodi balkanskega polotoka, jedro tvorijo pa Črna gora, Hercegovina, Novi pazar in severna Albanija. Tu se je ohranil pri Srbih kakor tudi pri Arnavtih pojem plemena, bratstva, rodu in krvne osvete. Predstavljajo nam najplodnejša, najzdravejša in ekspanzivna plemena, od koder se neprenehoma vrši izseljevanje in naseljevanje v sosednje kraje; največ se pečajo z živinorejo. To so vam močni, energični ljudje; visokovzrastli, vitki, elastični; izrazovitih, inteligentnih potez na obrazu in ognjevitih sokolskih oči: najlepša evropska rasa. Vsi, tudi mohamedanski Arnavti, so zmerni, ne uživajo nikdar alkoholnih pijač, redko tobak in kavo. Še večjega pomena nego fizične lastnosti je njihova gorska morala, njihovo viteštvo, njihova požrtvovalnost in zmisel za moško družbo. To so bili bojevniki na Kosovem 1389.

Čimbolj se oddaljujemo od tega jedra patriarhalnega življenja, tembolj slabevajo in bledé njih žarki; v Makedoniji so popolnoma utrnili, zato niso Makedonci nikdar poskusili prave vstaje, prvi so prišli pod Turke in najdalje vzdihujejo pod njihovim jarmom.

Macedonski Slovani.

Osnovno prebivavstvo Makedonije tvorijo Slovani, med katerimi leže raztreseni tuji jezikovni otoki, samo majhen pas Grkov južno od Bistrice (Haliakmon) se drži svoje matere zemlje.

Slovani se jezikovno lahko razdele v štiri skupine: v zahodno, južno, južnovzhodno in severno-šopsko skupino.¹⁾

¹⁾ Kančov op. cit.

Prvi (Brsjaci, Mijaci) bivajo okolu Prilipa, Bitolja, v dolini Velike in Treske tja do Vardarja, dalje v okolici Železniške Reke, Prespe, Resna, Ohrida, Struge, Debra in Dolenjega Pologa. Njihov jezik ima člen (t, ta, to — v, va, vo — n, na, no, kakor n. pr. žena-ta, žena-va, žena-na), kar Bulgari pri svojih zahtevah pravic do Macedonije vedno poudarjajo in opozarjajo na bulgarski književni jezik, kjer je člen v navadi, ali pri tem pozabijo, da so ga sprejeli šele po dolgem obotavljanju: znamenje, kako malo pomemben je ta člen, posledica tujih vplivov. Sicer pa je v Macedoniji dosti redkeje v rabi nego v Bulgariji. Tudi pri planinskih Slovanih so na jezikovni meji narečja, kjer je nemški jezik povzročil nastanek člena, ki se stavi pred atribut (n. pr. ta bela roža, ta črn hudič.) Ta pojav je pa tako malenkosten, da se književni jezik niti oziral ni na-nj. Pri jeziku odločuje najbolj obrazovanje glasnikov, in to spominja v Macedoniji (posebno pri Šopih) ravno toliko, če ne več, na srbsčino, kakor na bulgarščino.

Težko je sicer v enem in istem plemenu najti antropološke razlike, ali pri natančnejšem zasledovanju se opazijo pač fine, od milijéja odvisne razlike. Med macedonskimi Slovani je videti često ljudi z visokim, zbočenim čelom, zoženo spodnjo čeljustjo, s temnimi, živahnimi, malimi očmi, s tenkim, ostrim, orlovskim nosom, z ozko, dolgo brado, temno kožo in temnimi lasmi. Prilipci, Kičevci, Ohridčani in Debrani so izborni trgovci in rokodelci, doma in v tujini nevarni konkurenti Cincarom in Grkom. V Solunu so zapadni Macedonci nositelji slovanske ideje in emancipacije od helenizma. Med njimi so se ohranili znaki nekdanjega patriarhalnega življenja slovanskega, namreč velike, nedeljene zádruge; največje so med Prilipom in Bitoljem: navadno štejejo 10—15 glav, pogosto ima rodbina 20—30 članov, so pa tudi vasi, kjer so zadruge po 40—50 glav močne. Ženske nosijo nenavadno široke pase iz volne in lepo vezene, pisane rute (Debar, Ohrid).

Južni Macedonci se odlikujejo po tihi, pasivni naravi, po finih potezah značaja in se hitro prilagodijo tujim lastnostim; nimajo pa špekulativnih zmožnosti, ki označujejo gori popisane sosedu. Seljaki okoli Kostura, ostrovskega jezera in Soluna, stoletja pod pritiskom spahijev, so skromni, trezni, pa razumni ljudje. Ti Slovani, pri katerih so se tudi nosniki ohranili, tvorijo ostanek one jezikovne skupine, ki se je zvala na Peloponezu Milengi in Jezerci,¹⁾ v Tesaliji Velegostići (izumrli koncem 18. stoletja) in v Epiru Bajuniti; njihova naklonjenost tujinstvu, pasivni značaj, kakor tudi grška duhovščina in liturgija vtopila

¹⁾ Constantinus Porphyrogenitus, de administrando imperio, cap. 50, str. 223. Bonnae, 1840.

jih je v helenizmu. V Kalkidiki je utihnil in zamrl slovenski jezik pred 100 leti. Kosturci (Kastorija), s' tenkimi, zakroženimi obrvmi in pravičnimi potezami na licu, so kamnoseki in zidarji, v pogorju oglarji in se pečajo z rezljanjem lesa. Delajo po celém balkanskem polotoku, celo v daljni Mali Aziji.

Južnovzhodna skupina: vzhodno od Kara-planine (južno od Dojrana) okoli Sereta in na dramskem polju (Drama), na Perim-planini in ob Mesti se zovejo Slovani *Rodopi* in govore neko traško narečje, torej so bolj ali manj Bulgari. Planinci med Seretom, Nevrokopom, Demir-Hisarom se zovejo Mrvaci.

Sopi, deloma že osvobojeni (Zofija, Vranja, Pirot, Vraca, Velbužd, Kōstendil) segajo v Macedoniji do gornjega in srednjega toka reke Vardarja, južno do Belasice in Blaguš-planine (Štip, Kumanovo, Strumica, Razlog, Petrič, Rodovište, Gostivar, Tetovo). Stanujejo v primitivnih spletenih kočah, z enim samim prostorom za stanovanje, pogostoma brez oken in dimnika. Prebivavci Osogov-planine imajo prav divjo zunanost: nosijo dolge, neostrižene lase in čepice iz ovčje kože. Šopska rodbina ostane skupaj do smrti roditeljev, včasih še potem.

Vsled priseljevanja Arnavtov se pomika zahodna meja macedonskih Slovanov vedno bolj proti vzhodu. Arnavti se množe silno hitro, njihova gorata domovina jim daje premalo, da bi mogli brez težkega dela živiti obilno družino. Ponosni, do zob oboroženi muslim naj dela? Bilo bi sramotno za-nj, za to je gjaur tu, da se trudi in nabavlja živil; in če ne bi hotel, se kratkomalo prisili, nevernik, ki ne sme nositi orožja. Turška vlada mora k temu molčati in niti ne more posredovati, ko bi tudi hotela. Gorjé mu, o komer se izvé, da se je pritožil pri kateri oblasti. Pripravljen mora biti, da ne umrje na postelji.

Način poarnavtizovanja je čisto enostaven, kakor ga nam slika J. Cvijić. Najprvo se pojavijo arnavtske čete, ki odvedejo otroke ali koga drugega in zahtevajo potem visoko odkupnino. Ker prebivavstvu uropajo tudi kože in goved, tedaj stanovavci opuste živinorejvo in obdelovanje od vasi oddaljenih njiv. Moški morajo v tujino, da zaslužijo kruh sebi in rodbini; med tem časom se naselijo v vasi 3—4 arnavtske družine. Arnavti skrbé, da se vez sorodstva ž njihovim plemenom in z materno zemljo ne pretрга, podpirajo se med seboj pri vsaki priliki. Tako tirajo moreč in ropajoč slovanske kmete iz vasi — in ta način naseljevanja cvete prav posebno okoli Debra, Poloda, Kičeva in Tetova.

Vseh *macedonskih Slovanov* je 1,182.000¹⁾, kristjanov in mohamedancev; kristjani so po večini razkolniški eksarhisti, samo mali del v južni Macedoniji priznava ekumenskega (vase-

¹⁾ G. Weigand, Die nationale Bestrebung, str. 18, jih računa pa na 1,200.000 glav.

lenskega) patriarha za svojega cerkvenega vrhovnega vladarja. Patriarhistični Slovani imajo grško liturgijo in stoje pod grškim vplivom, toda njih število gine dan na dan v korist narodno-eksarhične cerkve.

V zadnjih dveh stoletjih se je mnogim Slovanom vsilil izlam, v Rodopi se zovejo *Pomaki*; ti so obdržali veliko krščanskih običajev in žive v miru s krščanskimi brati po jeziku; v zahodni Macedoniji imenujejo take odpadnike *Torbeše*, ti v zvezi z Arnavti hujše divjajo proti slovanski raji nego sami Turki.

V socialnem oziru tvorijo macedonski Slovani delavski stan, na zemljišče priklenjeno rajo, ki mora muzelmanske gospodarje preskrbljevati z vsemi potrebščinami za življenje. V prvi dobi turškega navala so bežali slovanski kmetje iz dolin v planine (na Rodopo, Rilo, Osogov, Šar-planino) in zmagovavci, večinoma maloazijski *Konijari*,¹⁾ so zasedli velika rodovitna zemljišča. Ker so bili sami le vojščaki in so poznali samo mestno življenje, pozvali so ubegle Slovane s planin na svoja *veleposestva* (*spahiluke*). Tako se je ohranil slovanski živelj ravno po najplodnejših dolinah, in tako so na Kalkidiki iznova oživele nekatere slovanske naselbine. Večina Slovanov nima svoje zemlje, temveč obdeluje polja begom in agam; le malo jih je svobodnih, toda svoboda jim je v sedanjih brezpravnih časih največkrat samo v kvar, kajti turški uradniki jih izmzgavajo do kosti, dočim odvisni delavci „šifčije“ na čiflukih (veleposestvih) dobivajo vsaj hrano in obleko od gospodarjev in se jim ni bati bestijalnega postopanja in ravnanja turških uradnikov.

Taka *čifluška vas* ima obliko paralelograma ali kvadrata, stranice tvorijo vrste siromašnih koč, tako da je cela vas podobna trdnjavi, kjer se gre lahko samo skozi ena vrata noter in ven. V enem kotu kvadrata je stanovanje begovo (selamluk in haremluk), v sredini stoji navadno lesen čardak (stolp), kjer beg puši s svojimi pazniki fine svaljčice ali čibuk in delavsko rajo razgleduje.

O veliki kulturi macedonskih Slovanov seveda ne more biti ni govora, kajti „inter arma silent musae“; o njihovi zmožnosti za višjo kulturo pa jasno pričajo premnogobrojne melanholične narodne pesmi, ki se pridno zbirajo in objavljajo v zofijskem „*Sborniku*“, veliko jih je uglasbil srbski skladatelj *J. Mokranjac* in izdal pod imenom „*Rukovet*“. Pred leti se je en ciklus iz njih izvajal v Lipskem in Berlinu in žel obilo priznanja pri občinstvu in tudi pri strokovnjaških kritikih.

¹⁾ Iz kraja Konije (Ikonija).

Vsako leto osnavljajo v Macedoniji Srbi in Bulgari novih šol. Bulgari so imeli l. 1900 ljudskih šol 650¹⁾ [pl. Mach²⁾: 680, W. Morgenzeitung³⁾: 717], (?) otroških zabavišč (11.514 otrok⁴⁾), več (5?) nižjih gimnazijev in 2. višja gimnazija (Solun, Bitolj), 2 učiteljišči in 1 dekliški gimnazij; izmed 1175⁵⁾ učiteljev jih je bilo 119⁶⁾ rodom iz turške Tracije. Tudi Srbi imajo v Macedoniji precejšnje število ljudskih šol: 189⁷⁾, dalje po en gimnazij v Skoplju in Bitolju. Razlika med številom srbskih in bulgarskih šol je samo navidezno velika, ker Srbi ustanavljajo šole samo v obsegu svojih interesov. Vseh slovanskih šol je: okrog en tisoč osnovnih šol in zabavišč, 10 moških in 2 ženska gimnazija (srbski v Skoplju) in 2 učiteljišči.⁸⁾

Vpraša se, kak narod so macedonski Slovani in v kakem razmerju stojé napram Srbom in Bulgarom. S tem pridemo do predmeta, ki je dal povod tolikim strastnim razpravam. C. Nikolaides prišteva večino Grkom, njegovi pristaši jih nazivajo „Hellenes Bulgarophoni“ (bulgarsko govoreči Grki). Ako pogledaš etnografsko karto Macedonije, ki jo je izdal Srb, opaziš samo srbske barve, na bulgarski karti najdeš vse bulgarsko pobarvano. Problem je dozdevno zelo kompliciran, stvar je pa v resnici jako enostavna, če se oziramo samo na dejstva in če hočemo biti pošteni, nepristranski.

Že v zgodovinskem obrisu smo videli celotnost in skupnost vseh južnih Slovanov, ki segajo od Trsta do Carigrada. Jezikovno potrjuje to dejstvo slavni slavist V. Jagić, dokazujoč, da tvorijo vsa jugoslovanska narečja od Istre do Ponta (Črnega morja) eno samo verigo členov, ki prehajajo drug v drugega.⁹⁾

In dasi sestavljajo Jugoslovani množino narečij, razdele se vendar lahko v 5 glavnih skupin:¹⁰⁾

1. karantansko skupino (Ljubljana, Trst, Gorica, Beljak, Celovec, Maribor, Celje, Novo mesto, Postojna);

¹⁾ Živaja starina, I. XI., str. 101. Petrograd, 1901.

²⁾ R. pl. Mach, Beiträge zur Ethnographie der Balkanhalbinsel (Petern. Mitt., zvezek 45, [l. 1899], str. 97—106).

³⁾ Wien. Morgenzeitung, 24. marca 1903.

⁴⁾ R. pl. Mach, op. c., I. c.

⁵⁾ Wien. Morgenzeitung, I. c.

⁶⁾ Živaja starina, I. c. — navaja samo 700 bulgarskih učiteljev.

⁷⁾ Wien. Morgenzeitung, I. c.

⁸⁾ L. 1886. je bilo bulgarskih ljudskih šol 359, l. 1889. že 584 (po Machu celo 680), l. 1900 jih je bilo 650 in l. 1903 že 717; srbske šole so se pomnožile v zadnjih petih letih razmeroma še bolj.

⁹⁾ V. Jagić, Ein Kapitel zur Geschichte der südslavischen Sprachen. Archiv für slavische Philologie, XVII., 1895.

¹⁰⁾ V. Jagić in njegova šola razlikuje le tri jezikovne skupine.

2. panonsko-primorsko ali hrvaško (Zagreb, Čakovec, Ljutomer, Varaždin, Sisek, Metlika, Vinica, Reka, Novi, Pulj, Pazin, Vis, Spljet, Brač);

3. srbsko (Sarajevo, Cetinje, Dubrovnik, Mostar, Banjaluka, Otočac, Belovar, Požega, Osek, Novi sad, V. Kikinda, Vršec, Beograd, Negotin, Aleksinac, Novi pazar, Priština, Prizren, Gusinje);

4. šopsko-macedonsko (Sofija, Vidin, Vranja, Vraca, Velbužd, Skoplje, Bitolj, Debar, Ohrid, Samokov, Kostur [Kastoria], Solun, Dorjan, Štip, Džumá);

5. bulgarsko (Trnovo, Plevna, Ruščuk, Silistrija, Varna, Plovdiv, Drama, Skeča [Xanthi], Dedeagač, Jedrene [Adrianopol], Carigrad).

To razdelitev potrjuje tudi zgodovinska tvoritev držav: v srednjem veku je bila Karantanija, Hrvaška, Srbija, šopsko-macedonsko cesarstvo pod carjem Samuelom, pozneje država Vidinska (Bdyn) in pa Bulgarija.

Od teh pet glavnih jezikovnih skupin so se razvile samo tri v književni jezik: 1. karantanska v slovenski književni jezik; 2. srbska in 3. trnovsko-bulgarska. Hrvaška dialektna skupina je sprejela srbski književni jezik, dočim so ostali šopski Macedonci osamljeni pod turškim gospodstvom in se niso niti priključili drugi skupini, niti niso postali samostojna narodna individualnost. Tem huje se je razvnel boj za-nje v najnovejšem času med Srbi in Bulgari, ker oboji šopske Macedonce¹⁾ sebi prisvajajo.

Prepir je čisto nepotreben, če bi se po Jagiću pomislilo, da tvori šopsko-macedonsko narečje prehod iz srbskega v bulgarski jezik; in popolnoma naravno je, da so kraji, ležeči bližje Srbom, podobnejši srbščini, in Bulgarom sosedni bulgarščini. Zato bi bila pravična, dejstvom primerna meja obeh interesnih obsegov tá-le: *planine tvoreče razvodje med Vardarom in Strumo*. Pripomniti je treba, da se je zahodno od te črte v narodu spomin na *srbsko gospodarstvo Nemanjičev* živahneje ohranil, nego *vzhodno od te črte*. Macedonske gore, reke in mesta, kakor Kostur, Ohrid, Solun, Skoplje, Kačanik, posebno pa Prilip, sedež srbskega Odiseja, Kraljeviča Marka, se neštokrat omenjajo v srbskih pesmih in odmevajo tja do Gorjancev (Uskokov) na Kranjskem, severno od Metlike. Ta

¹⁾ Slično se pripravljajo karantanski in srbski Slovani za hrvaške Slovane — toda samo književno-zgodovinsko: profesor na graškem vseučilišču Karol Štrekelj n. pr. je sprejel narodne pesmi okoli Varaždina in Zagreba nabrane v svojo zbirko „slovenske narodne pesmi“, dočim so označeni ti kraji na etnografskih zemljevidih v Beogradu za srbske. Najzanimivejše pri tem je, da je znani Ante Starčević s svojo „stranko prava“ proglasil kratkoma lo vse Jugoslovane za Hrvate.

jezikovna meja, ki se zlaga z naravno (orografsko), je tudi zato velepomembna, ker se sklada s podolgovatim jezikovnim otokom turških Jerikov.

Iz macedonskih Slovanov bi se dali vzgojiti i najboljši Srbi i najboljši Bulgari, najsi pridejo pod to ali ono gospodstvo. V Bulgarih bi našli delaven, vztrajen in trezen narod, ki je pa v vseh kulturnih stvareh še le začetnik; sprejeti bi morali književni jezik, ki se glasi trje kakor macedonska narečja in je umetno prepojen z ruskimi elementi. V Srbih pa bi Macedonci ojačili in pomnožili narod, kateri ima vse osnove in zmožnosti, da v kratkem dospe na visoko stopnjo kulture. Srbski jezik je bogat izrazov in blagozveneč, ima 46·47% blagoglasja, torej 8·39% več nego nemški in 3% več nego francoski, in je tedaj najlepši izmed vseh slovanskih jezikov. *Poleg tega ga odlikuje prednost, da se govori v središču balkanskega polotoka, da ga rabi že okoli 9 milijonov južnih Slovanov za književni jezik, torej se vidi, da je poklican, da postane centralni jezik Jugoslovanov*, kakor se tudi v Italiji ni moglo razviti v književni jezik lombardsko ali sicilijansko narečje, ampak toskansko, centralno narečje.

V osnovnih šolah in gimnazijah v Pazinu, Zagrebu, Novem Sadu, Piratu (ob bulgarsko-srbski meji), Solunu, Prizrenu, na Cetinju in v Zadru je učni jezik isti kakor na visoki šoli v Belem gradu; če bi bilo isto tudi še v Ljubljani in v Sofiji, pač ne bi nasprotovalo niti zdravemu razumu, niti čutu za obstanek.

Tuji jezikovni otoki med slovanskim prebivavstvom.

Do padca šopsko-macedonskega cesarstva pod Samuelom (1018) je bilo prebivavstvo Makedonije bolj ali manj enotno, slovansko. Ostanki romaniziranih Trakov so bili izginili in se ohranili samo še v Tesaliji (Veliki Vlaški), Etoliji in Akarnaniji (Mali Vlaški), Epiru (Gorenji Vlaški), odkoder so se s svojimi čredami razkropili po Makedoniji in drugih deželah balkanskega polotoka. Po katastrofi na gori Belasici naseljevali so bizantinski cesarji v 12. stoletju in že prej v 9. stoletju v Ovčjem polju in Meglenu divje Pečenege in Kumane, v južnovzhodni Makedoniji med jezerom Tahinom in Tracijo Grke in maloazijske Turke, da oslabé slovanski živelj in ga odrinejo od morja. Po istem principu so ravnali pozneje turški sultani, pod katerimi so se v macedonskem osrčju naselili Cincari s Pinda in Arnavti z ilirskega pogorja.

a) Turki (Osmāni).

Danes so v Makedoniji 3 večji turški jezikovni otoki: eden podolgovati na planinah med Vardarjem in Strumo; drugi

obmorski od spodnjega toka reke Meste do jezera Tahina, a tretja velika naselbina leži severno od Bistrice in južno od ostrovskega jezera.

V najnovejši dobi se je turški živelj ojačil z muslimskimi izselniki iz osvobojenih balkanskih zemljā. Največja je povardarska skupina, ki je v prejšnjem stoletju iz strahu pred razbojniki ostavila vardarske nižave in se sedaj peča z ovčarstvom in kozarstvom, to so večinoma turški Jeriki.

In dasi dobivajo Osmani vedno novih moči iz Azije, vendar rapidno ginejo; glavni vzrok temu je premala plodovitost in prevelika umrljivost. Dočim se pomnože n. pr. Bulgari v kneževini letno za 21·4 pri tisoči, je naraščaj Turkov samo 8·8 pri tisoči.

Osmani so element, ki ljubi mestno udobnost, in še sedaj tvorijo večino v mestih južne in vzhodne Makedonije. Turški meščani so mešanica pristnih Osmanov in muzelmanskih macedonskih plemen in v svoji zunanosti ne kažejo skoraj nikakih znakov mongolsko-azijskih, sprejeli so tip svojih macedonskih sosedov.

Turški seljaki so se ohranili dokaj čisti; ne uče se tujih jezikov, gledajo na moralo, drže se strogo koranovih predpisov in ne poznajo mnogoženstva. Ne vdajajo se pijači kakor njihovi mestni istoverniki, navadno tudi niso razbojniki in morivci; nenasitno krvoželjni so samo elementi namešani s tujo arnavtsko krvjo. Po nasilništvu in razbojništvu se odlikuje najbolj pokvarjen uradniški stan, kojega vsa skrb in briga je razuzdano uživanje in izvajanje novih represalij.

Cisto anatolsko pleme je srednje velikega stasa, pravilno razvite lobanje, podolgastega obraza, črnih las, mesnatega nosu in mirnega pogleda. Turek je flegmatičen, toda ponosen; ako mu žališ rodbino ali vero, tedaj je divji in ne pozna prizanesljivosti. Kulturno stoji Turek v Makedoniji na najnižji stopnji.

b) Grki.

V Makedoniji sega kompaktno grštvo samo do reke Bistrice in sicer v kaze Greveno in Anaselič; ostali del Turškega, kraj med Makedonijo in grško-turško mejo, se računa k Tesaliji. Kakor razvidno iz zemljevida, loči Grke od kompaktne mase Slovanov ne samo Bistrica, temveč tudi turška naselbina med jezerom Ostrovo in Bistrico. Ostali Grki žive popolnoma osamljeni od svoje materne zemlje in raztreseni med Slovani, v večjem številu jih najdemo samo na polotoku Kalkidiki in ob jezeru Tahinu.

Po zunanosti se Grk težko razločuje od Slovana in Cincara, jako je zgovoren, se rad hvali, je gibčnejši nego Slovan, premetenejši in zvitejši nego Cincar; ljubi udobnost in

se ne ženi rad. „Nikjer na polotoku ni toliko starih devic kakor v Solunu, Seretu in Vereji“, piše Kančov.

Najmočnejšo oporo imajo macedonski Grki v svoji cerkvi. Po njenem vplivu se postavljajo eksarhični škofje proti volji Slovanov; na svojo cerkev se sklicujejo, ko zahtevajo pravice do Macedonije in hočejo Slovanom vsiliti grške ljudske šole¹⁾.

Njihove zvite naklepe Slovani sami energično odbijajo s tem, da vedno več mladine pošiljajo v šole, katere so osnovali Srbi in Bolgari, in vedno glasneje zahtevajo osamosvojo cerkveno, če tudi je Visoka Porta napram temu gluha in jo pri tej simulaciji krepko podpirajo Berlin, Atene in Bukarešt.

Seveda velja omenjeno samo o južnih Macedoncih, kjer Grki niso več daleč, ko bodo morali popolnoma ostaviti kraj, kajti v drugih delih dežele je že davno izginil zadnji sled grškega vpliva.

G. Weigand in A. Gelzer sta, kar se tiče Nemcev, najboljša poznavavca balkanskih razmer, iz njihovih izvajanj govori plemenit, resnicoljuben duh. G. Weigand se izraža o grških zahtevah do Macedonije tako-le: „*Če zahtevajo Grki pravic do Macedonije, tedaj so to zahteve, ki se ne dajo opravičiti.* Poleg velike domovinske ljubezni, ki jih navdušuje, imajo Grki tudi dokajšnji del šovinizma. Mislijo, da je vsa krščanska zemlja, ki je bila ali je še pod patriarhom, tudi njihova. Prej je stvar res bila taka, dokler ni bilo narodnega gibanja med balkanskimi Slovani. Vsi kristjani so smatrali patriarha v Carigradu za svojega naravnega zaščitnika, ravno tako škofe. Razmere so se pa temeljito izpremenile, odkar je prešinila narodnostna ideja podunavske Rumune, Srbe in nazadnje Bulgare, ki so se tudi v cerkvenem oziru otrsli patriarhata. In ko se jim je to posrečilo, tedaj je moral izginiti lep sen o novem bizatinskem cesarstvu. Razumnejši Grki so to tudi uvideli, ali v velikem delu ljudstva še vedno straši po glavi ideja, da mora biti Macedonija njihova in da bo prestolonaslednik Konstantin, kakor pravi neka politična pesem, Turke izgnal iz Aja-Sofije v Carigradu. Da, pred dvajsetimi leti bi bilo možno združenje južne Macedonije z Grško, zdaj je pa prepozno. *Takrat sicer ni bilo prebivavstvo grško, ali vendar grško misleče*, danes so pa samo še redki ostanki nekdanjega vpliva in nekdanje navdušenosti, ki neprenehoma ginejo, posebno po zadnji vojski.“

c) Arnavti.

Dasi prava Domovina Arnavtov (Škipetarov, Albancev, Arbanasov) ni Macedonija, ampak vilajeti Skadar (Skutari),

¹⁾ R. pl. Mach, op. c. I. c. navaja za leto 1895 grških ljudskih šol: v vilajetu Solunu 435, v sandžaku Skoplju 1, v sandžaku Monastiru 86, v kazi Kosturu 84 in v Grebeni 39.

Janina in zapadni del Bitolja, v kolikor ne spadajo v Macedonijo, vendar treba reči nekaj splošnega o njih.

Od najstarejših časov do danes ta narod ne pozna skupne organizacije in edinstvene ideje, vsled tega stoji kulturno na stopnji, na katerej je bil pred Kristovim rojstvom, če ne nižje. Kulturni zgodovinar Hellwald primerja Arnavte z divjimi Kurdi in kavkaškimi plemeni. Najvišjo kulturno stopnjo, se mi zdi, so dosegli v Dušanovi dobi, ko so živeli v srbskem cesarstvu; ali srbska tiskarna v Obodu (15. stoletje), severno od skaderskega jezera, se je zaman trudila, da bi v njih ohranila ta duh.

Združenje Arnavtov pod junakom Jurjem Kastriotičem je trajalo le malo časa, in dasi so svojo vero branili silno hrabro, je vendar prestopila glavna masa arnavtska in to v primerno kratkem času k izlamu.

Vojskovanje je bilo Arnavtom najljubše opravilo in zgodovina mora samo priznati njihovo hrabrost. Pod vodstvom Aleksandra Velikega so osvojili velikansko perzijsko kraljestvo, potolkli so pod Pirom večkrat Rimljane in četudi sovražijo svoje verske brate, Turke, vendar so najzvestejši služabniki sultanov in njegova glavna opora v Evropi.

Grki se niso osvobodili sami (1821—1830), kar je bilo junaških činov na kopnem in na morju, priznati se morajo Arnavtom, ki so se bili naselili na Grškem.

Arnavt absolutno ne mara dela, posebno kmetijskega ne. Ako ne more ropati, tedaj raje lenuhari kjersibodi kot kavaz¹⁾ ali vratar v pisani uniformi in v bleščečem orožju, rajši nego da bi se zval posestnik, ki bi sam obdeloval polje.

Arnavti še danes niso narod, dasi se je že opetovano poskušalo na razne načine, da bi se v njih zaplodilo edinstvo ideje in jezika (Drita 1892, časnik Albania v Brüsslu, Christophorides, G. Kyriaš itd.). Vsi poskusi so se do zdaj razbili in najbrže se tudi v bodoče ne posreči skupna organizacija. Po številu itak slabi Arnavti se delé v Toske in Gege, dve dokaj različni narečji, ki se morata smatrati za odlomke dveh večjih ilirskih jezikovnih skupin. Z dialektno razliko se sklada tudi antropološka, pri tem je treba vpoštevati, da prevladuje pri Toskih grški vpliv (šola, jezik), dočim se na severu, osobito pri Miriditih, za prvenstvo kosajo s Srbijo Avstrija, Italija in Črna gora. Gegi razpadejo zopet v več plemen (fisi), ki živé med seboj v krvni osveti; zato se ni mogla razviti skupna tradicija in podloga za narodno organizacijo; vsako pleme povečuje svoje junake, ki jih že prihodnja generacija pozabi. Najusodnejše pa je, da pripadajo Arnavti *trem veram*, katere se med seboj sovražijo in preganjajo, katoliki in pravoslavni med

¹⁾ telesni stražnik.

seboj huje, nego mohamedanci z obojimi imenovanimi. Kolikor se dá sklepati iz bosenskih razmer, je islam najmanj pristopen napredku in naobrazbi, in v Arnavtih sta dve tretjini mohamedancev. Za skupen književni jezik in skupno abecedo se Arnavti še niso zedinili, do sedaj je 5 abeced in ravno toliko poskusov za književni jezik. V tem oziru se največ dela z Dunaja, samo da se nov narod izigrava proti Srbom.

d) Cincari.

Kakor že omenjeno, romanski Cincari (Arumuni, Vlahi, Kucovlahi) niso autohtonsko prebivavstvo v Macedoniji, temveč so se priselili s Pinda, ko so jim Turki razrušili mesta. Bivajo raztreseno po zapadni Macedoniji, kot pastirji na kmetih in kot rokodelci v mestih; najgostejše so naseljeni okoli Bitolja, v celi Macedoniji se jih računa na 80.000 duš.

Od drugih narodov se vidno razlikujejo i po zunanosti i po značaju in predstavljajo skoraj edino namešano pleme v Macedoniji, kajti oni ne pocincarujejo, temveč se naglo prilagodijo razmeram in se poslovanijo ali pogrcijo. Odlikujejo se po hitrem pojmovanju in po lokavosti. Kot špekulanti, krčmarji in trgovci, nadkriljujejo Grke in žide. Tujih jezikov se nauče brzo in jih govore kakor svoj materni jezik.

Pred leti se je zanesla iz Rumunije nacionalna propaganda med Cincare in s silno delavnostjo so se snovale narodne šole (55 v Macedoniji, 15 v janinskem vilajetu, 12 v Selfidžu)¹⁾ v Macedoniji, Epiru, Albaniji in Tesaliji. V Bukarešti so že sanjali o rumunskem cesarstvu s sedežem v Carigradu, naslanjajoč se na cincarske pastirje, ki pasejo črede svoje po zimi v Tesaliji, Macedoniji in Albaniji, po leti na Pindu. Brezuspешnosti in brezpomembnosti rumunske propagande mi pač ni treba dokazovati, to store praktični Cincari sami. Ko je prišel G. Weigand v svrho jezikovnih študij k pindskim Cincarom, mu niso dali niti strehe, ker so ga smatrali za rumunskega ogleduha in propagatorja.

e) Španjoli (židi).

Ko se je porušila maverska država v Španiji (1492), začelo se je preganjanje židov, in ti so bežali večinoma na balkanski polotok. Največ se jih je naselilo v Solunu, potem v Galipolu in Carigradu, od koder so se razširjali po celem turškem cesarstvu, posebno v začetku 16. stoletja. Solun je ostal vedno središče Španjolov, ki so živeli tu v 17. stoletju v velikem blagostanju. Dvakrat so se med njimi pojavili tudi verski

¹⁾ R. pl. Mach, op. c., I. c.

reformatorji, njihovi pristaši so pristopili ponajveč k islamu (kovaerovci) in imajo še zdaj lastne džamije in turške šole, kjer se uče tudi francoščine. Vsled mešanih zakonov s pristnimi Turki izgublajo vedno več svojih narodnih posebnosti, samo to, da dosežejo pogostoma visoka mesta in da so trgovci, to je še znak njih židovske krvi.

Po grških vojskah za osvobojenje (1820—1830) in po krimski vojski se je izredno povzdignilo blagostanje Španjolov na stroške Grkov. Veletržci in bankirji v Solunu so zdaj večinoma židje. V Bitolju, kjer tvorijo židje 5000 duš veliko naselbino, pa spadajo med siromašnejše stanovce. Po Kānčovu so solunski židje srčni in nevarni ljudje, ne premišljajo se dosti, če je treba z nožem v roki braniti svoje imetje pred turško policijo. Doma govore balkanski židje špansko; v Solunu se jih sliši po čaršiji gladko govoriti tudi slovansko narečje okoliško.

f) Cigani.

V Makedoniji je razmeroma jako veliko ciganov (bulgarsko egjupci, turško čengele), toda ne živijo kot drugje, po nomadsko, temveč so v južni in srednji Makedoniji priklenjeni na gospodarjevo zemljo in morajo delati na polju, sicer pa bivajo, kakor v Solunu, v lastnih mestnih okrajih in se preživljajo tudi kot godci, kovači in berači.

Mnogo svobodnih ciganov na kmetih je bogatašev in se prav dobro razumejo z vsemi sosedi. S Turki praznujejo bajram in s Slovani Jurjev dan. Večina ciganov živi v bitoljski kotlini; pozornost vzbuja, da se ciganke dostikrat odlikujejo po nežnosti, ljubkosti, po belih in bledih licih.

g) Ostalo prebivavstvo.

Najmanj prostora v macedonskem mozaiku narodov zavzemajo: Rusi (4000), Čerkesi (2800), Armenci (300), Zamorci (200), Jurjevci (60), zapadni Evropci in Levantinci (9000).

Pregledna štatistika.

Ljudskega štetja v evropskem smislu Turčija ne pozna, in številke, ki se navajajo za prebivavce mest in pokrajin po jeziku in veri, so sestavljene največ po cenitvah, ki se vrše večinoma na podlagi oficijalnih zapiskov moških novorojencev, po „Nofuz-tefteru“. Tu se dela samo po veri razlika, da se odrastli mohamedanci pozovejo lahko k vojakom in da plačujejo kristjani davek od glave. Ker kristjani s podkupovanjem ali kakorsižebodi zakrivajo novorojence, je navadno število kristjanov v primeri z mohamedanci prenizko.

Pisec je porabil statistične podatke Vazilija Kančova, ki je bil nadzornik bulgarskih šol v Makedoniji, torej je imel priliko, da je opetovano prepotoval Makedonijo in natančneje proučil zamotane etnografske razmere. Rus Rostkovski ¹⁾ je rabil pri sestavi statistike vilajetov Bitolj in Solun poleg oficijalnega „Salnama“ tudi matice patriarških in eksarških škofov, da izda kolikor mogoče istinite podatke.

Makedonija po jeziku in veri:

Po narodnosti	kristjani	moha-medanci.	židje	skupaj	%
Slovani	1,032.933	149.103	—	1,182.036	52·4
Turki	4.240	494.964	—	499.204	22·1
Grki	214.329	14.373	—	228.702	10·1
Arnavti	9.510	119.201	—	128.711	5·7
Čincari	77.267	3.500	—	80.767	3·6
Španjoli	—	—	67.840	67.840	3·0
Cigani	19.500	35.051	—	54.551	2·4
Rusi	4.000	—	—	4.000	
Čerkesi	—	2.837	—	2.837	
Armenci	300	—	—	300	0·7
Zamorci	—	200	—	200	
Jurjevci (Iverci)	60	—	—	60	
drugi	8.810	—	200	9.010	
Skupaj	1,370.949	819.235	68.040	2,258.224	100

Makedonska mesta:

Mesta	Slovani	Turki	Grki	Arnavti	Cincari	Španjoli	Cigani	Tujci	Skupaj
Solun	10.000	26.000	16.000	—	—	55.000	2.500	8.500	118.000
Jenidže Vardar	4.000	5.100	25	—	24	90	300	60	9.599
Voden	7.000	4.000	—	—	30	—	40	—	11.070
Dževdželija	3.000	640	—	—	130	—	230	—	4.000
Veles	12.000	6.600	—	—	500	—	600	—	19.700
Strumica	6.200	3.100	—	—	—	700	160	—	10.160
Dorjan	4.000	2.300	—	—	—	160	320	—	6.780
Kukuš	7.000	750	—	—	—	—	—	—	7.750
Kavala	—	5.000	3.500	—	—	400	400	200	9.500
Lugadin (Langaza)	1.500	525	—	—	—	150	250	—	2.425
Odnos	54.700	54.015	19.525	—	684	56.500	4.800	8.760	193.934

¹⁾ A. Rostkovski, Raspredelenie žitelej solunskago vilajeta po narodnostjam i věroispovedanijam v 1899. godu. (Živaja Starina, god X., Petrograd 1900.)

Mesta	Slovani	Turki	Grki	Arnavti	Čincari	Španjoli	Cigani	Tujci	Skupaj
Prenos . .	54.700	54.015	19.525	—	634	56.500	4.800	8.760	198.984
Seres . . .	2.200	11.900	11.000	—	—	2.500	500	—	28.100
Barakli Džumaja	4.100	400	—	—	1.250	—	300	—	6.050
Kostur . . .	300	1.600	3.000	300	—	750	240	—	6.190
Demir Hisar . .	1.200	3.750	350	—	120	—	420	—	5.840
Petrič . . .	2.450	4.600	—	—	40	—	100	—	7.190
Banjsko . . .	6.500	—	—	—	—	—	—	—	6.500
Drama . . .	350	6.350	1.500*	—	300	150	240	150	9.040
Skoplje . . .	13.000	15.030	50	150	450	800	1.920	500	31.900
Tetovo . . .	8.500	9.000	—	500	—	—	1.700	—	19.700
Gostivar . . .	310	3.100	—	100	25	—	200	—	3.735
Kumanovo . . .	7.700	5.800	—	600	50	30	350	—	14.530
Kratovo . . .	1.900	2.500	—	—	—	—	100	—	4.500
Kočane . . .	2.800	2.600	—	—	150	—	360	—	5.910
Štip . . .	10.900	8.700	—	—	—	800	500	—	20.900
Radovište . . .	2.030	4.000	—	—	—	—	200	—	6.230
Pravišta . . .	—	1.250	1.100	—	—	—	1.200	—	3.550
Nevrokop . . .	850	5.000	—	—	191	110	65	—	6.216
Bitolj . . .	10.000	10.500	—	1.500	7.000	5.500	2.000	50	36.550
Grebena . . .	—	500	800	—	150	—	100	—	1.550
Župan . . .	—	—	1.750	—	—	—	—	—	1.750
Kožani . . .	—	3.000	2.800	—	300	—	—	—	6.100
Kajlar . . .	—	3.000	—	—	—	—	—	—	3.000
Kruševo . . .	4.950	—	—	400	4.000	—	—	—	9.350
Resen . . .	3.200	30	—	300	570	—	350	—	4.450
Lerin (Florin) .	2.820	5.000	—	300	84	20	1.600	—	9.824
Kičevo . . .	4.750	—	—	—	—	—	84	—	4.834
Klisura . . .	—	—	—	—	3.400	—	—	—	3.400
Hrupišta . . .	1.100	700	—	—	720	—	170	—	2.690
Ohrid . . .	8.000	5.000	—	800	460	—	600	—	14.860
Poligiro . . .	—	—	3.000	—	—	—	—	—	3.000
Kavadarce . . .	1.940	—	—	—	32	—	120	—	2.092
Ber (Vereja) . .	350	6.500	2.000	—	300	500	850	—	10.500
Struga . . .	3.000	1.000	—	350	—	—	220	—	4.570
Debar (Dibra) . .	5.500	—	—	10.500	—	—	500	—	16.500
Prilip . . .	16.900	6.200	—	—	480	—	960	—	24.540
Kriva Palanka . .	1.500	2.500	—	—	20	—	320	—	4.340
Skupaj . .	183.800	183.525	46.875	15.800	20.776	67.660	21.069	9.460	548.965

Ako primerjamo rezultate Bulgara in Rusa z rezultati Nemca G. Weiganda, vidimo, da se vsi trije dokaj skladajo, znak, da so cenivce vodili samo znanstveni nameni. (Glej tabelo zgoraj.)

Etniško zanimiva je meniška domena Sveta Gora (Hagion oros, Athos-Berg). Menihi plačujejo sultanu samo letni davek, sicer so pa popolnoma svobodni v urejanju svojih razmer.

V 20 samostanih živi: 4500 grških, 4000 ruskih, 1100 jugoslovanskih (srb. in bulg.), 250 rumunskih, 60 jurjevskih (iverskih) menihov.

Menihi žive v silnem narodnostnem prepiru med seboj. Od nekdanj že so Srbi gospodarji Hilendara in Bulgari čarskega samostana Zografa, kjer je spisal menih Paisij (1762) svojo bulgarsko zgodovino.

Ostali deli evropske Turčije.¹⁾

Ker bi delitvi Macedonije sledila tudi delitev izvenmacedonske Turčije, podajem tu pregled vilajetov, etnografsko sestavljen:

Turška Tracija (vilajet Jedrene [Adrianopel])
38.900 km², 1,006.500 prebivavcev.

Narodi	kristjanov	moha- medancev	skupaj	%
Bulgari ²⁾	470.000	115.000	585.000	58
Turki	3.000	250.000	253.000	25
Grki	120.000	—	120.000	12
Armenci	30.000	—	30.000	3
Cigani	—	15.000	15.000	} 2
Arnavti	3.500	—	3.500	
Skupaj	626.500	380.000	1,006.500	100

Bulgarskih ljudskih šol v jedrenskem vilajetu je leta 1898 bilo 255³⁾, (?) otroških zabavišč s 1799⁴⁾ otroki, te številke od dné do dné rastejo, dočim število grških šol (baje: 289)⁵⁾ pada ali vsaj ne napreduje, naravna posledica in dokaz, da gojenje družega kakor maternega jezika v osnovnih šolah in v cerkvi greši proti naravi in pedagogiki.

¹⁾ Sledeči statistični podatki so posneti večinoma po A. Supanu (Bevölkerung der Erde, Ergänzungsheft Nr. 130 zu Petermanns Mitteilungen, Gotha 1899) po A. A. Rostkovskem (op. c.) in A. Kančovu.

²⁾ A. Supan našteva samo 370.000 krščanskih Bulgarov; semkaj pa spada še najmanj 100.000 Slovanov, ki so bili tedaj pod grškim vplivom in so se označili za Grke. Po bulgarski statistiki je v turški Traciji nad 600.000 Bulgarov.

³⁾ L. Niederle, Makedonskijat vapros (v bulgarsko prevel S. Srebrov), Sofija 1902, str. 9.

⁴⁾ R. pl. Mach, op. c., I. c.

⁵⁾ Idem, ibidem.

Stara Srbija = vilajet Kosovo (Sandžaki: Novi Pazar, Plevlje, Priština, Skoplje,¹⁾ Prizren, Peč [Ipek]).

Narodi	kristjanov	moha- medancev	skupaj	%
Srbi ²⁾	461.000	13.000	474.000	47.6
Poarnavčeni Srbi (Arnavtaši) ³⁾	—	130.000	130.000	13.0
Arnavti	(kat.) 10.000	262.000	272.000	27.3
Turki	—	94.000	94.000	9.4
Cigani	7.430	—	7.430	2.7
Cincari	3.130	—	3.130	
Španjoli (židi)	—	—	1.630	
tujci	12.240	—	12.240	
Skupaj	493.800	499.000	994.430	100

Te neme številke dovolj jasno govore o trpki zgodovini navedene pokrajine, zibelke srbstva, kjer spominja vsako ime, vsaka razvalina na slavno srbsko preteklost. V Djakovem, po srbski visoki šoli v srednjem veku imenovanem, v starem patriarhatu, Srb ni varen svojega življenja, in krasno zidana cerkev v Gračanici (14. stol.) je služila pred leti Arnavtom za konjušnico. Razmere so tu veliko hujše nego v Makedoniji, in se res ne more umeti potrpežljivost Srbije, kako more mirno gledati, kako ji more otroke, onečaščajo žene, kako se tepta z nogami svetinja lastnine.

¹⁾ O tem južno od Šar-planine ležečem delu Stare Srbije sem že govoril, ali tu ga ponovim, da se obdrži enotnost kosovskega vilajeta.

²⁾ Semkaj sem štel tudi onih 60.000 Srbov, ki so bežali od 1880—1900 radi varnosti življenja v kraljevino Srbijo in čakajo mirnih časov, da se vrnejo na svoja imetja, katera so jim vzeli Arnavti. (P. Orlović, Pitanje o Starij Srbiji, v „Srpskem Književnem Glasniku“, str. 273, Beograd 1901.)

³⁾ Arnavtaši so potomci onih Srbov, ki so v težkih dneh turškega nasilstva prestopili k islamu, samo da si rešijo življenje in imetje. Večina njih zna še zdaj in tudi govori doma srbsko. Pomnijo še dobro, da so bili pravoslavni kristjani in katerega svetnika da so častili kot hišnega patrona (srbsko „slavo“). V hudih časih boleznj hodijo v srbske cerkve in samostane ter jih obdarjajo, da bi zadobili zdravje in uteho. V svojih junaških pesmih, ki jih spremljajo na „lavto“ ali gusle, opevajo še zdaj srbske junake, samo da so Bogdana, Predraga ali Obilića zamenili z Alijo ali Zukanom. V pristejškem (Priština) sandžaku žive še zdaj pomohamedanjeni potomci stare zetske (črnogorske) dinastije Crnojevićev, ki s svojim ugledom in bogastvom podpirajo tudi krščanske Srbe in jih branijo arnavtskega nasilstva. (I. Ivanić, Kroz Kosovo v Trgovinskem Glasniku I. XIII., št. 59.)

Srbskih šol je v Stari Srbiji, severno od Šar-planine 100¹⁾, potem po en gimnazij v Prizrenu in v Plevlju, pa bogoslovnica v Prizrenu.

Albanija (vilajet Skadar [Skutari], Janina), 30.000 km² 970.000 prebivavcev.

Vilajet Skadar, 11.700 km², 322.000 preb.

Narodi	moha-medancev	pravoslavnih	katolikov	skupaj	%
Arnavti	80.000	—	140.000	220.000	68·0
Srbi	40.000	30.000	—	70.000	24·0
Turki	12.000	—	—	12.000	3·0
Cincari	—	10.000	—	10.000	3·0
Španjoli (židi) . .	—	—	—	500	0·2
Cigani	5.000	—	—	5.000	1·8
Skupaj	137.000	40.000	140.000	322.000	100·0

Srbi žive kompaktno med severno-albanskimi planinami in črnogorsko mejo in na Skadarskem Blatu (ob Skadarskem jezeru); kolonija v Skadru ima lastno šolo. Albanija se računa na severu samo do Drima in Bojane (prim. „N. F. Presse“, 23. febr. 1903), zato si upravičeno lasti in prisvaja ozemlje do imenovane črte.

Vilajet Janina 18.250 km², 648.000 preb.

Narodi	moha-medancev	pravoslavnih	katolikov	skupaj	%
Arnavti	180.000	110.000	25.000	315.000	48·8
Grki	—	110.000	—	110.000	17·1
Cincari	—	180.000	—	180.000	27·7
Slovani	—	20.000	—	20.000	3·0
Turki	10.000	—	—	10.000	1·5
Španjoli (židi) . .	—	—	—	6.000	0·9
Cigani	7.000	—	—	7.000	1·0
Skupaj	197·000	420.000	25.000	648.000	100·0

¹⁾ R. pl. Mach, l. c.

Južni del janinskega vilajeta je popolnoma pod vplivom Grkov, in so njihov jezik, njihovo pismo in njihove šole jako razširjene. Geografsko in etnografsko pripadajo k Albaniji še deli vilajeta Bitolj, v kolikor se ne štejejo k Macedoniji in ne leže zahodno od pogorja, raztezajočega se od juga proti severu. To so kaže:

Mat	9.068	prebivavcev	} sandžak Debar
Doljni Debar	12.013	"	
Elbasan	23.699	"	} sandžak Elbasan
Pekin	14.776	"	
Gramoš	17.630	"	} sandžak Korčak
Korča	66.835	"	
Starovo	23.424	"	
Kolonija	18.711	"	
		186.156	prebivavcev

med njimi 8174 Slovanov, 3597 Cincarov.

Turška Tesalija ima 65.642 prebivavcev. Semkaj spadajo južno od Macedonije ležeče kaze (okraji) solunskega in bitoljskega vilajeta: Selfidže („Srbčište“), Elasona in Kate-
rina; med temi 65.642 prebivavci je 47.818 Grkov, 9003 Turki, 7576 Cincarov in nekaj Arnavtov (225).

Šole so grške, samo 12 rumunskih.

Carigrad s sandžakom Čataldža obsega 3000 *km*² in ima 895.000 prebivavcev. (Po Hübnerjevih geografsko-
statističnih tabelah (1901) imel bi Carigrad 1,125.000 stano-
vavcev). Po narodnosti so prebivavci Turki, Armenci, Grki in
zapadni Evropci. Jugoslovanov je okrog 60.000 duš.

Na etnografskih kartah prestanejo Bulgari že pri Jedrenu (Adrianoplu); dalje do Carigrada med Črnim in Belim (Egejskim) morjem označeni so samo Turki in Grki. Dejstvo pa je, da prepevajo na pravoslavne praznike tako rekoč pred durmi Carigrada ob Bosporu bulgarske pesmi in se pleše ob zvokih „gajda“ jugoslovansko kolo (horo), kajti že železnična postaja Hadum-kej, samo 25 *km* od Carigrada, je bulgarska.¹⁾

Druge bulgarske naselišča v okolici carigrajski (kaza Čataldža, Silivri) so: Deli-Junus, Taja-Kadun, Derkos, Tarfa, Čanakča, Emrihor-Čaušlija, Bedželere, Kestemer, Maluk-Čaltik, Golëm-Čaltik, Kučuk-Sejmen, Geluere, Kulučlija, Umurga, Dag-Enikej, Iseča, Sineklija, Kurfalija, Avren in Sultan-Ciflik. V kazi Silivri so samo tri grške vasi: Fener, Čanta in Plevanos, pa tudi tu umeje četrtna prebivavstva bulgarsko, samo da so grškega mišljenja; v okraju Čataldža so Grki malo številneje zastopani. Ti Bulgari se vedno bolj odtegujejo vplivu

¹⁾ Ofejkov, Bulgari pred zidovi Carigrada (Bulgare pod sténitè na Carigrad, Periodičesko spisanje knj. XXI.—XXII, str. 488—499, Sredce [Sofija] 1887.)

grške hierarhije in so imeli 1898 štiri lastne ljudske šole, nekaj otroških zabavišč¹⁾ in eno bogoslovnico; Srbi so pa imeli eno gimnazij (do preteklega leta [1902]), imajo dve ljudski šoli in list: „Carigradski Glasnik“.²⁾

Od Carigrada do Jedrena (Adrianopla) bivajo Bulgari v kompaktni masi in tvorijo glavno prebivavstvo. „Povsod, kjer je rodovitne črne zemlje in hrastovja, stanuje Bulgar, in samo, če se bliža morska obala in ni več črne zemlje, srečaš trgovskega Grka,“ je rekel neki kmet Ofejkovu, ki je todi potoval in povpraševal po bivališčih Bulgarov pred Carigradom.

Kompaktne jezikovne pokrajine.

Tri narodnosti pridejo tu v poštev: Grki, Slovani in Arnavti, med katerimi životarijo osamljeni in raztreseni odlomki drugih narodov. V nekaterih krajih se pa mešajo tudi te tri velike skupine, pri delitvi bi se torej trčilo ob težkoče, in postaviti bi se bilo treba na stališče, da se imajo odlomki (jezikovni otoki) priklopiti glavni masi, da se ji sčasoma v vsakem oziru prilagodijo in se polagoma spoje v en narod, kar se dá doseči brez nasilnih sredstev.

Kompaktno srbsko-bulgarsko ozemlje šteje:

v Macedoniji in Stari Srbiji	1,397.000	Slovanov
v severni Albaniji	70.000	
v turški Traciji in sandžaku Čataldža	605.000	
Skupaj	2,072.000	duš
[Arnavtašev	130.000]	

V tem slovanskem ozemlju (v Stari Srbiji, Macedoniji, turški Traciji) biva na prostoru 133.000 *km*² raztresenih: Turkov 722.000, Grkov 310.000, Arnavtov 371.000, Cincarov 80.000, Armencev 30.000, Ciganov 69.000, Španjolov (židov) 68.000, tujcev 16.000.

Kaj naj se zgodi s temi 8 heterogenimi jezikovnimi otoki v slovanski masi? Ali se lahko razvijejo v narode in sami določajo svoj nadaljni obstoj? Gotovo ne. To mora priznati vsak razumen človek. Posebno pa ne Španjoli, Cigani, Armenci in Cincari, ker je njihovo število preneznatno in nimajo niti stalnih bivališč. Prav pravi Weigand o Cincarih, da ne bi mogli ekzistirati kot samostalen narod, če bi jih bilo tudi pol milijona ali cel milijon, ker jim manjka drugih pogojev, t. j. ne stanujejo v kompaktni masi na večjem prostoru. *Tudi Turki ne morejo priti v poštev, dasi jih je veliko več, kajti kakor so v preteklih stoletjih na žalost evropskega kulturnega sveta*

¹⁾ R. pl. Mach, op. c., I. c.

²⁾ I. Ivanič, Kroz Kosovo (Trgov. Glasnik, I. XIII., št. 80 in 81, u Beogradu, 1903.)

pokazali absolutno nezmožnost za kulturo, tako nam hočejo še sedaj dokazati, da je treba iskati moč in vrednost le v nasprotju tega, kar mi cenimo kot najvišje ideale človeške kulture. Še manj se je ozirati na Arnavte (Albance), ločene od Albanije, ki so v zadnjih desetletjih vdrl v Staro Srbijo in Macedonijo, s puško in jataganom pregnali prejšnje posestnike z zemljišč in ki bivajo zdaj razsejano na slovanski zemlji.

Ti odlomki, posledica velikih viharjev in burnih časov, ki so besneli po balkanskem polotoku, bodo našli mirno bivališče — ne da bi bilo treba proti njim rabiti silo — v glavnem, osnovnem prebivavstvu in ž njim delovali na uresničenje onega kulturnega ideala, za kateri se človeštvo bori že tisočletja.

Do imenovanih dežel laste si tudi Grki svoje pravice. Pač ni treba veliko besed, da se njihova smešna in nenaravna zahteva ovrže. Vpraša se samo, kako bi bilo mogoče, da bi 310.000 Grkov, raztresenih po dolgem ob obalih in od materske zemlje ločenih, vladalo nad heterogeno, gosto maso 3.430.000 ljudi?! Razmerje je 1:13, in sicer so Grki 1, Slovani 13.

Cela slovanska (srbska in bulgarska) sfera s Carigradom in Albanijo obsega okrog 5.000.000 prebivavcev.

Grško jezikovno ozemlje.

V vilajetu Janina	110.000	} Grkov
v Tesaliji (kaze: Selfidže, Elasona, Katerina)	48.000	
v Macedoniji (Grevena, Anaselič)	39.000	
Skupaj	197.000	

Mej njimi je:

Turkov	10.000
Cincarov	203.000
Slovanov (v Anaseliču)	2.000
Skupaj	215.000

Celo grško jezikovno ozemlje ima torej 412.000 duš; če se semkaj prištejejo še Grki s Krete, s Sporadov in maloazijske obali, okrog 1.200.000, tedaj priraste v slučaju likvidacije Grški 1.612.000 podložnikov.

Arnavtsko jezikovno ozemlje

šteje 790.000 duš in sicer: Arnavtov 708.500, Turkov 20.000, Cincarov 10.000: Španjolov 11.000, Ciganov 12.000, Slovanov 28.500; skupaj 790.000.

Iz navedene razdelitve se razvidi, da je mogočni trup balkanskega polotoka srbski ali bulgarski, dočim so udje: Helada, Epir, Tesalija in otoki — od Grkov naseljeni.

Korespondenca dr. Jos. Muršca.

Priobčil dr. Fran Ilešič.

Častiti gospod Jakob Gomilšak, sedaj umirovljen profesor verozakona na državni realki v Trstu, mi je blagovolil izročiti korespondenco svojega ujca, l. 1895. v Gradcu umrlega profesorja dr. Jos. Muršca.

Slavna „Slovenska Matica“ je ustregla moji želji ter sprejela Murščevo korespondenco za „Zbornik“.

Pa je bil tudi pokojnik skozi desetletja v življenju našega naroda važna ličnost, ki je, oplojena z idejami svojega rojaka Stanka Vraza, z vnemo posegala v razvoj slovensko-hrvatske zajednice, uspešno delovala na slovniškem in šolskem polju, vodila l. 1848. graško „Slovenijo“ in z njo ves Mali Štajer ter si postavila neminljiv spomenik v srcu svojih krajanov, Bolfančanov v Slovenskih goricah, bogato jim obdarivši cerkev in šolo. Rodna mu župa bolfanška je po njegovi zaslugi med dosmrtnimi člani „Slov. Matice“.

* * *

Pod točko A. sledi korespondenca, ki sem jo prejel iz njegove ostaline. To so pisma, pisana njemu.

Pod točko B. pride nekaj listov, ki jih je pisal Muršec drugim. Nekoliko jih je objavljenih v „Domu in Svetu“ iz l. 1901.; teh ne mislim ponatiskovati, pač pa jih hočem po glavni vsebini posneti. Pisma, ki jih je pisal Muršec Stanku Vrazu, se nahajajo v vseučiliški knjižnici v Zagrebu.

Nekaj pisem, ki jih je pisal Macun Muršču, je že objavljenih v istem „Domu in Svetu“, a nekoliko Vrazovih v „Djelih Stanka Vraza“ V. Tudi teh ne bom ponatiskoval.

* * *

Vsa pisma seveda niso iste vrednosti. Mnogo jih je zanimivih le radi tega, ker nam kažejo, kako si je za Gaja in Prešerna na Štajerskem gajica utirala pot, in pa radi tega, ker se v njih vidi borba štajerskih narečij s kranjskim knjižnim jezikom in s srbohrvaščino. Gotovo pa je, da enkrat komu

prav pride vsako poročilo iz preteklosti, najsi se za prvi hip in s širšega stališča vidi še tako brezpomembno.

Radi skopo odmerjenega prostora prinese „Zbornik“ drugo polovico vsega gradiva šele prihodnje leto. Tam bode osobito najti korespondenco, ki se bavi z dogodki leta 1848. in sledečih let. V letošnjem „Zborniku“ objavljam starejša pisma, oziroma pisma mož, ki so že znatno pred l. 1848. začeli Muršcu dopisovati.

Ker je gradivo razdeljeno na dva zvezka „Zbornika“, dodam komentar šele na koncu.

A.

Pisma pisana Muršcu.

I.

Fran Polanec Muršcu.

(1827.)

Fran Polanec naznanja v nemško pisanem pismu Muršcu, slušatelju drugega leta filozofije v Gradcu, (torej l. 1827.) od Sv. Martina v Sulmski dolini smrt njegovega očeta in ga spominja na materino željo (pač da naj stopi v duhovski stan), ki je bila tudi želja pokojnega očeta: „Mein bester Joseph! zu aller erst Wahl bin ich verbunden den Wunsch deiner lieben Mutter dir anzuempfehlen, daß sie dich beym Haß herum faßt und Tausend Wahl herzlich küssen laßt. Welcher Wunsch auch deines sel. lieb Waters der größte war; ich bitte dich nicht geächrvöht zu haben . . .“ (20. majnika so očeta pokopali).

II.

Ivan Klajžar Muršcu.

(1830—1843.)

I.

G. Jožefu Muršecu

k' njegovi novi meši, na 29. den Avgusta 1830.¹⁾

Slišim dnes vefelo petje
Se po cvetnem dolí razlet',
Slišim dekelce nedolžne
S' fanti red Ti slavo pet';
Tak perpufti naj tud' jas
Dajam flabe hvale glas.

Lepo je, či zlata krona
Glavo krala obfvetli,
Či oblast krez vso življenje
Njemi v' rokah se (fi ?) leži,
Polek blifka zbrušen meč,
In grozi krez hude feč':

¹⁾ Čestitka ohranjena v poznejšem prepisu zato v gajici; le „f“ še spominja bohoričice.

Lepši mi je 'z rožic venec,
Mešnika kda obfvetli;
Terdno pravi: Da Zveličar
Ladal vražje vse moči.
Smert! Kde je zdaj zbrušen meč,
Brumnih nemaš morit' več.

Mladenc neki flavo dobil,
Kej je šel v' kervavi boj,
Kej je strah in' ogenj vleval
Notri v' fovražnikov roj.
Kde meč blifka, miloft spi . . . ,
Smert kde 'ma fvoje gofti.

Slavo Mladenc boš zadobil,
Keri Boga zvolil si,
Kej pravico in' refnico
Božjo češ razširjati,
Kej zablodnim kažeš pot,
Grešnikom nebeški hod.

Ker'ga krala čašti taka
Moč, kak Naš njo posedi;
Bukve krezi vfih življenje
V' rokah fvojih on derži,
Njega peta tlačí smert,
On skoz milost je pbdpert.

Svetoft se na čeli bliska,
In dobrotnoft v' kril' sedi,
Vsemogočnoft njega kinča
Pred njim zemla fe zboji;
Svet zapoje Anglov zbor,
Svet kriči nebeški dvor.

Toti Bog, ker z' zvezdnim plajšem
Se odeva, kerí ma
Svetov več, kak lud' na zemli,
Ino njih razvračat zna:
On za vse Ti bo zaplat,
Njemu v' krili Ti maš fpat'.

Teb' ime v' življenja bukvah
Sploh se čifto 'ma fvetlit,
Kak fkoz noč prelubi mesec
Z' zvezdno lučjo je oblit:
Zato dnešni venec Ti
Večne čafe zeleni.

Ivan Klajžer.

2.

Klajžerjeva čestitka Muršcu za god (Sazhoderkano 20ga Velikotravná), v kateri je ne posebno duhovito porabljena Knobelnova pesem od „nove krame“. —

3.

Vifoko poshtuvani Gospod Kaplan!

Jel Ti nizh neveh, kaj Kofstanjovez sazhne? Al rakom shvisga, al poflufha rajfko ptizo? — Sem zelo jaf ali on ne shganje vreden. Jaf vem kej Ti rad bi kaj noviga vedel, tak ali poflufhaj — parturiunt montes — Murko namifli odsdaj zhafopif šlovenfki vundavati, ino toto njegovo nakanenje bodo (pa kaj sa totokrat sa iftino fhe ne porefnim) Kopitar, šlom-fhek, Jarnik, Zhop bibliotekar Lublanfki, ker vezh jesikov govori, kak ker drugi skos den njih more nafhteti ino neki drugi [vun¹⁾ prečrtano] na djanje perpelati [trudili prečrtano] njemi perpomogli. Ti ker Slovenji na krili fedifh, ino is njenih perf fladko svaro maternega jesika sisafh, Si bofh s-pravo gorezhofhtjo kakti kera vfakiga Slovenza praviga kopita prav shivo sashaga tak hvalitevno naprevsetje nesmerne zene s-okufki Tvoje marlivofti po Tvoji mozhi sgotoviti ne prepufil. Al Ti bofh tudi druge korenjake biftriga vuma k-tak flavitnemi

¹⁾ Kar je v [] drobnega tiska, pomeni, da je v pismu prečrtano; ležeči tisk pa pomeni moje pripombe.

deli podvuftiti vedel. Saj fe spomnifih onih Šlavnih Jarnikovih befed:

„Sarja lepa fe rasliva zhef Slovenji Goratan,
Sbuja dremanje zhaftliva, osnanuje fvetli dan.
„Šlava bode fpet flovela, ki slovenzom da ime,
„Po deshelah se raznela, perdobila zhethenje.“

Sa Asbuke volo naj fe prepira, keremi fe fvada ne vnosha. Od Murka pa slavni mosh Bezhki, kerega lift jaf v rokah imam, pa ne Kopitar tak pravi: „V. Slovenski literaturi bo Murkovo ime drugi vek sazhelo, kak Truberovo pervimu svetlobo podaja. Truber je velki bil al vekfhi je Murko sa lepo Šlovenfko... kajti slovenfki duh ino ne mali v-njem prebiva. On nam je pot pokasal, kerega hoditi moremo. Tak ali le sa njim (kak pfiza sa savzom) sveso napravmo med nami, sjedinimo mozhi, ki snajo brege prenefte. „Tak po naprejpišf totih vashnih befed kotrige Tvojiga vuma napinjaj. Opravilo prelubko sa vlaštni jesik Tebi je girazha, neki bo fe filil kak konji per deli, kej bodo njemi vse koshize v napetem herbtifhi vkup sefprafhale. Sdaj sheni jesik, ker bomo ga flobodno obrazhati fmeli; kdo ve zhi nam pa ne bodo na novo vuft sefhili. Pojte le sa njim. Lehko preshtimafsh, da Te jaf s-lepimi ino zenitlivimi nagovori k' preshlahtnemi namiflenji na hafek vfega Slovenfkega pokolenja priganjam. Bogaj me ali ino premifli kelko jozha bofh Slovenskim materam perfhparal, zhi Ti Tvoje misli kam inda opizhifih, zhe Ti Tvoje svumne dela na oltar, kde vfi Slovenzi svojo blago bodo slagali, poloshifih, ne pa famo Tvojim farnikom preobilno podajafsh. Enkrat fhe Ti rezhem: Bogaj me! Jaf fem Tebe vselej rad bogal, ino moji pokornofhi nemrefsh drugazhi pogoditi kak da to storifih kaj fem Te profil.

V- ovem tjedni fo dva foldaka, kera fta jednoga harmizhara sa ofem reinifih volo saklala, obefli; prihodni mefez pa bojo al Krajnfko al Dainkovo asbuko, na tako kafhtigo obfodli. Komi Ti frezho vofhifih Murki ali Gosponi Dajnki? Jaf fem sdaj tebi dofti snapovedal, kaj bo velko vefelje tebi napravlo; ne posabi ali vfim Slovenzom vefelja napravit!.. Al zhi pa fe Ti ofkutifih, tak Ti jaf is Graza nikol ne bom vezh pifal, ja is jese govornem fe zelo na Dunaj. Tedaj bo Tebi s shalo (?)

Imaj selim vnogo szreche;
Puno z-novczi vfzegdar vreche;
Kad pod kofzu dojdes fzmerti,
Neb' odperti budu verti. etc.

Bog vam daj dobro — s- Bogom. Zhi bom mimo Vaf v- verh fhel, bom fe fhe pa sglafil. Ne posabite ftriz . . tudi Vi fe pri naf sglafiti, da bi vtegnili kda mimo naf domu iti. Tak pa frezhno.

Ivan Klaisler

Kaplan pri I. Kukomorzi.

4.

(13. jan. 1840.)

Zima v Ptujju.

Prelubleni perjatelj!

Že vala, kak dolgo sem Te nahal na odgovor Tvoje fladke pifme čakati; da Ti ga bershej Matjašič lam že perle donefil; da namreč *[izprva zh]* Stari Povoden per dobrem zdravji blizu ne fo mislili k Matjašici potegniti, da je toto rasglašeno prefelivanje prazni guč, či ravno kak dobro veš Matjašek njim v ferce zarašen. Od Domainga fe mi čudva, da Njih ne med kompetenti za Floriana, da totega zlahtnega (*najprej zh.*) plebanuša njihov brat ekspeditar Lavatinske kanlije na toto kompetencio opominjal no dobro volo delal.

Naš profesor Rogač od božicov z božjim žlakom po ti prijje nezvihrani ftrani vdarjen še skoz postelo čuva nekaj bolhi fe občutivsi, Fras ga v školi nadomestuje.

Glaxanca Holzerinn (?) hujdo s- haja. Skoro ne verjem, da bo kda več travo klačla. Drava je premerznila, ino ovi tjedjen je od juga nakuhana voda leđ tak vifoko zdignila da je z ulicami spodnega mefta jedne glihe, ino voda v ulice naletavala, na ovi kraj mofta Rančare pregnala, ino toto ledeno polje sa gledati ftrahovitno tote križočki polamane falate, bo naj beržej naš moft vtergalo, kak berž bo fe kelčkaj (*izprva kelz.*) zrašlo, da že na stirih jokhah po stiri ftebre prerezalo. Varožlinski moft pravijo, da je pretergan. Zimo fmo na Ptujji, če je našim barometarom telko verjeti kak vašim, fmo meli za dvagrada hujšo kak vi v Gradci zakaj da je celo debelo zidovje premerznilo, ino vino po kletah obilno nazkipnilo kmetom pa reja vekihidel vfa zmerznila.

Kak pa al fi že s Dehanta kaj Tvojih troškov poverjeno dobil, al fo Ti kaj pifali; ino kaj še boš dale fpočel? S G (?) Pjebi vi fte nam pre Kljuječni kruh dolfpravli, čakte bomo že vkuperprišli, či perle ne, z mladletka.

Da Ti vse zoznanim, kelko fe domisliti morem, še toto, na teatru je sa boge ob nov. leti fe doblo 101 fl C M od ženitve nobene ne čuti. Ne jezi fe, da bolšega ne dobiš: ker fe ne bolšega kaj dozday godilo, razvun či blo toto Tebi neznan oitalo, da je Frankeov Leibfütcher fvojo lubo v belem gradi vftrelil, al to je ze pred adventom bilo. Bodi vsigdar zdrav ino vefel ino ne posabi kda kda počerkati

Tvojimu

13. Janer 1840.

Jvani

Led je včere frečno fe odpelal.

5.

(25. 3. 1840.)

Slovenščina. — Konkurni izpit Klajžarjev.

Prelubi perjatelj!

Tvojo fladko al veliko prekratko piŕmo je mene zlo zlo razveselilo /zato drugofart dugšo napravi:/ Bog daj, da bi Tvoj čeden¹⁾ ipomin zavolo Slovenšine mene zaŕpano vmanjuho prebudil, faj fem zdaj pregnan v mefto, kde fe mi vidi, da bo k takem spametovanji čaŕa²⁾ obilno, jaj tedaj obečam Tebe bogat, vender Te po verni zavuplivoŕti profim, bogaj Ti tudi mene: Če fe Ti pregerdo ne zdi, naproŕi mi G. Vogrina za zveŕtiga pomočnika per povuzemskem konkurzi, za perpravlenje je tote leta meni nekaj cajta, veliko pa vole menkalo, naj ŕvojo pamet, da mu je Bog dal, prostemu Slovenci na hasek oberne. Je on ne na voli rataj mi keriga bogaflovca, da ŕtertoletnih nobeniga razvun Šella, no totega celo malo poznam. Saj venda tota proŕnja, če ne naj lepŕa, sicer ne vun nepoŕtjena, predobrega Tvojega serca ne bo razjezila —? Jaj fe (?) rajtam Bog je Tebe za mene volo v Gradec odpravil.

Se Ti nič ne kiha, nič ne kuca, Tvojo ime je velikokrat, od naŕ, najviŕe od žlahrne Graberce pohvaleno.

Sledno nedelo je farmeŕtra Koroŕaka božji žlak vdaril, po ŕvetkah fe mi meŕtni za pozno božjo (*izprva bos . .*) službo per S. Verbani čredimo. Dnes fem jas bil tam, bo čuda velika če bojo toti radovolni pevec kda več zemlo klačli.

Bodi bol srečen, kak ti z serca želi Tvojga odpiska premočno zelcen

verni Ivan

Na Ptuji 25 Suŕca 1840.

Na zadnji strani lista je pisano ime:

Dragutin Josef Zimonič.

6.

(12. dec. 1840.)

Murŕec in dekan ptujski.

Prelublena Duŕica!

Ne misli, jas ba Tvoj pofel z- misli puftil, zidarski meŕter, ki fem ga nikol ne mogel v roke dobiti, toti me mudil. Tvojo pismo no kvitingi fem ovi den po jedi G. dekanuŕi dal v roke,

¹⁾ pred čeden stoji „zh“ (h ni čisto izveden); pisca je ŕe motila bohoričica; tudi beseda „zlo“ je prvokrat pač bila pisana „slo“, a pisec je „s“ izpremenil v „z“.

²⁾ pred časa zopet zh.

no mu Tvoje naročenje pohlevno al vender zaftopno povedal, al vuŕte fo tak kiflo saletele čelo fe zgerbančilo, kak da ba Njih s ŕpaikoj okadil. pregučali fo: to blo fe moglo že prije opraviti, ino ne zdaj terjati, Tvojega piŕma fo pred ŕmenoj ne hteli gorvtergati, al po befedi boŕ z dekanovih rok odpifek dobil. Veli, povej kaj mam dale ŕtoriti?

Prihodno nedelo bo Leopold Priger s A(?)ihmayerovoj Paulinoj zdan. G. Matjaŕiŕ je z zelega ferca veŕel, naŕ novi lubi tovarŕ Fraf veŕel, kratki no debel. Naloži na ŕkorem kako opravilo

Tvojemi

Ptuje 12. Dec. 1840.

Ivani

bodi zdrav no zadovoln.

7.

„Ilirske Novine“.

Lubi perjatelj!

Ti maŕ velko zavupanje do Klajžara, da po Tvojem pismi misliŕ, meni bi fe ker pot za Te povnožal: jaŕ fem zkoz rajtal, iŕtini perjatar ma do moje duŕe ino tela vso oblaŕt, če pa nače misliŕ al fe krez Klajžara drugo nagovoriti daŕ, zato me ne krivi. Tvojo pravico per Dehanti fem s- gladkoj ino lehkoy proŕnjoj zderžal, ino tak dobiŕ plačo po Tvojih kvitingah zapisano. Čeŕ pa Ti matere Slave ponemčani Sin dobroto zkazati, tak per Gaŕpari zavdinjaj 2 kolara od dugofti kak je perložena (*izprva perlos . .*) nit ino ak ŕi na voli plačaj, jaŕ Ti bom iŕtroŕek naj beržej, zkoz Kanclara al drugo priliko poslal. Maŕ caŕa obilno, nam piŕi fladke noviče ino če fe lahko zgodi, ŕpozvej ali bi fe ne bi ŕmela ino kelko bi fe moglo v Stempelom napreplačati, da bi Ilirskih novin ne trebalo po liŕtah pečatiti?

G. Sonekara z njegovoy ženicoj je ŕtraŕno maternča pri-jela, da je obuh življenje villo na klini, al hvala Bogu dnes je bolŕe ino jutri mislim bota že po hiŕi hodila. Kaplan G. Leŕnik fe z- bolenja zkopal, al Medved boleha, Kanclar obra-suje, Kocbek poŕtni predgar, Ptuje Robača čaka. Tak fem Ti povedal kaj fem vedil, ŕe tudi ti povej kaj veŕ posebno kaj začnejo moji ŕkolarski znanči. Z Bogom

Tvoj

Klizr

8.

Stanko Vraz. — Računi. — Kremplove „Dogodivšine“.

Pje! Ti erjavi Sin!

Ja! bom Tebi no Tvojemi Vražjemi (*izprva Vras . .*) Stainki že pokazal, koga bota terjala? namrežh terjajta prav gošto Ivana, bo se ſvojega duga že spomnil. Zgodilo fe je refen, da mi je Stainko pisal nekak ob ſmerti mojega lublenega far-mefhtra Goluba, ino da je tiſtoſart precej zmot mene ſtiſkavalo, ſem tiſti liſt nekam zavergel, da je do dneſhnega dneva ne več videl ſvetle luči božjega ſonca ino meni toti dug fe ne v pamet vrinil, dokler fe mi ove dni ne z Tvojoj čerkoj ſpomenil. Toti dug boš Ti ja htel poravnati, da bom Ti po nekih dneih poſlal peneze z Tvojoj ſtoloj vred po pokojnem majori Leuen-felt (s ?) kero po militarskem dovolenji bo naſhega Invaliden-komanda ſmela plazhana biti, le ſhkoda da vam je Iudicium militare mixtum v Veroni zeli kondukt od 35 fl 8 k na 30 fl 32 k podbilo. Kak bote fe tedaj talali? Dale ſtoji v protokoli Gang 4. Stadtpfarrgeiſtlichen 4 fl; keru možeki¹⁾ ſte poleg bili? po imeni je ne nobeden začoderkan, ino Peſerl tudi ne Vondruška fe ne ſpomni več na toti ſprevod. Dale ſtoji Conducierung . . 2 fl vender s ſtrihom preresano, ſakaj? v vſeh ſprevodeh pred totim je ſa konduciranje 1 fl; ſa totim nič ne poſtavleno razvun za hod. Pozvej da, kako ſi Gračari kres to zagovarjajo pravičo? (Pje gril zdaj Te majo, daj rajtingo od Tvojega hiſuvanja) Vzem da Lubi perjatel piſek v roke, či nemaš od poſta preflabih, no že mi nekaj na ſkorem piſi na primer: kaj delajo moji nekdaſni konſkolari kaj zveš al veš od milih bratov Slavjanov, kaj ſe za drugih novih novic? Nedugo ſmo to ſtaro Katinko pokopali ino ne bo lekič dugo, da bomo ſtarega Adelsb[e]rgera hranli. Goſpodin Vras je poſtni predgar ino kak fe dohaja občudvan pohvalen od celega meſta. Kocbek po (b ?) prihodni tjeden fe mogel na Polenſhak preſeliti; ino Krempl ſo mi včere piſali, da nemſka cenzura naj berže njihove hiſtorije²⁾ dopuſtila ſtiſkati, ino da nek glupaſt čenſurant rekel: kak bi Windiſchar ker deno umel kaj piſat.

Bodi zahvalen za Tvojo ſpominbo ino rad

Tvojemu

Jvani

Spodaj je napisal pač Muršec: Reſtitutionsgeiſt vom H. R. v. Frieſſ.

¹⁾ pred ž je znamenje x; o je pač prečrtan prvoten „s“.

²⁾ ſigurno izpadlo: ne bo

9.

(20. III. 1841.)

Računi. — Krempllove „Dogodivšine“.

Lubi Prijatelj!

Štograd ljubav, sloga ftvori
To fe nikad nerazori.

Salus, honor, virtus quoque, sit et benedictio,

Naj Ti kratka ova flova dičijo Tvojo godovno.

Jak na njedrim majci

Dětašce fe vrězi,

Tako svaka k tebi

Moja misel teži.

Aj prigarli i Ti

S ljubavi jih rado

Kano majka drago

Od serdašca čado.

Perjatar bodi da telko dober, ino od totih perloženih 10 rajnski poplačaj per Damiani Fr. dug tak Tebi oftane 4. fl plače od Knissofovega sprevoda Ne je vsa. al veš drobiš v pismo perlagati je ne prikladno, kaj Ti več še gre bom za (*izprva s*) dni Maja naj beržej sam Ti pernesel, no s Protokoli spifano specifikacio pokazal. Al ovači nemilli da bi z nize postavlenoj zumoj fe Tvoja al kerega drugega mešnika čaft kelko telko kvarila, ino kakega sagovora za spravičit fe treba bilo: zrok tote zmote [fte Gospon pa fvoji] je Protokol, kak fe mi terdno zdi; ino meni fi [skoro ne] dopalo zumo s vefeljom vzeti, kera bi ovači zkoz pomudanje znala celo vunoftati al vfe toto bom Ti naj leži fam dopovedal. Ino kaj Te fem za konduciranja pobaral, tega ne milli, da ba htel Tebe krivične rajtinge podužiti, temoč za potrebnega meni vedenja per toti sprevodnoj redi.

Dale da Frisa pomiri, no mu trepece preženi nekaj mi je Fašenk, nekaj mertvošt, nekaj kda kda v moji službi naletezhih opravili[z] obilna vnožina odpisek zabranila, bo ga na kratkem dobil.

Krempel fo fi za svoje dogodovšine precej v skerbi, da je nek nemacki censurant, kaj fem Te me zdi ze flednofart ze napre toto poterti fe grozil.

Tote dni, kda bo fe vdalo bom fel¹⁾ ino Peni ak bo mo-goče, naznamnano knižico spelal, dale poslal po Tvoji besedi.

Kocbek bo fe, či ravno ne rad prihodni tjedon na Polenšak felil; kaj je čuti, bo ker drugi za njim naftopil, al bojo ker Beneficiat kaplanuš; kda boš imal troško dugočasa čerkaj pifmice želčno pričakane

Ivani

20. Marca 1841.

21. „ „ Od včeraj fo naš Dekanuš zboleli vidoma precej nevarno.

Perjatar piši da hitro kda boš ove peneze v roke dobil.

¹⁾ *izprva*: fhel.

10.

(8. VI. 1841.)

Gostovanje murskopoljskih Slovencev. — Prihod škofov.

Lubi perjatelj!

Z. Tvojim pismom fi Ti mene više nego Daniela splašil; vender Ti z serca zahvalim za Tvojo obvestenje. Kak pa, bi se ne bi dalo, al bi Ridl z fvojo besedo ne bi po nobeni viži zamogel Wisenauera na bolšo pamet obernti? al je Daniel telko falil? al je morbiti nači začoderkal, kak je v roke dobil, jas fem njegovoga Duha spregledal; no nevem da ba načišni bil kak ovih drugih? Al je resen on fam tak nesrečnik, al nema celo nobenega para? Daj da na skorem krez to kratki odpisek. Včere fem Strebelnovo čerko s Nedwedom po svojem žleženji [ni] v Zmureki školnikov Simon zdal, ino to je bilo gostovanje po navadi Murskopolnih Slovencev, celi popolden fo se vkup važali, ino k zarokom pelali z takim copotom, rožtanjom, da se celo mefto gibalo. Či bi kaj krez Pugšica čul, da je zatožen, zago-vori ga kelko moreš, on je nedužni, kak bela ftena. Neke farmeitre, kam bojo škof prišli, pre trepetec šiple, ino neki ga čejo ze vso njegovem ftani priležnoj čaftjo sprijeti. Piši ali naskorem, še prije kak boš v mojem imeni htel moje pajdaše pozdravit.

8. Junia 1841.

Ivan.

11.

(14./III. 1842.)

Klajžar misli na mesto katehetsko.

Lieber Jožek!

Vunder da piši, al fi peneze dobil? no kak fo kaj krez (*izprva* kres) nas Ptujčane za oblojenje zvižali; no še pozvej če ba G. Jurkovič list, kerega sem mu pisal, dobil no naj da mi odgovor celo na skorem spisani pošle. Al je refen kaj ba Ruedl v kako pravdo bil zamotan, kak se tu nek tak guč tepe. [Fradi na Polenšaki tifti ki . . . Kaj fo za komp] Kaj se Ti zdi, bi flobodno se za kateheta noterprofil, mene na toto prošnjo precej skušnjava moti. Saj boš mi po Tvojem perjatarskem dobro-mišljenji potrebni fvat (!) dal, vender Te prosim ne mej tega, da Te tak niše ne bo pital, nikomi bres potrebe mujfli.

P. 14./3. 42.

J. Klaižer

12.

(21. III. 1842.)

Vrazovo „Kolo“. — Pismo Vrazu in Gaju. „Danica“. — Ptujška župnija.

Prelublena Duša!

Tvoje pismico sem dobil ino verjem, da še ne si ponemčan, da još plamen Slovenske iskrenosti v Slovenskem Tvojem lerci jako puhti. Al glej kak daleko Gradec od Ptuja, tak močno si moji Slovenski znanosti naprej preletel. Tvoje kolo al Frafovo kolo al či bi bil ravno potač se do mene još ne perkotalo, kaj bo v sebi zadržalo, trohe ne vem. Ti boš mene vem da gerde nemarnosti za Slovenšino poduzil — no naj si bo — al čuj, jaf sem lani dvakrat na Vraza, da bi mi Danico 4^{ih} flednih tečajov za gotove denare htel ofkerbeti, letof [no] njemu no Gaju se podftopil pifati, [da h] kak bi bilo napraviti da bi znal Ilirke novine čitati, ino ne vfakega lista k ftemplanji posebno pošilati, al ne sem bil vreden le čerke odgovora dobiti; da ali po takem čejo nemi Horvati biti ino vifoki štimoritniki Štajerce pomiluvati, naj že bojo. Češ tedaj da bi jas Slovence na prenumeratio na Kolo nagovarjal tak na skorem tifte knige zavjete no važnost mi dopovej no ceno knige, no či premoreš [4reh fladnih tečajev] Danico 39: 40: 41^{ga} leta za prebiranje pošli, jaš ti njo po kratkih tjednih pošlem domo.

Dal da lubi perjatelj čedno zezvej, kak bojo, po Jurjovem duhovno vižanje v Ptuji sodločili, bom provizor, bojo me dol poftavli, bo kdo lucki prišel, bomo dugó na odrešenika čakali, komi mislijo temporalia komi ftiftane gorice zročiti —? Kelko veš al na fkorem zveš telko piši; ovo pa kak berž bo mogoče al piši po perjatarskem razodenji ne z zakrivanjom z. fladkimi befedami, da se jedro zkozi [obot] fkornjo shmahnik zavitkov ne more dogledat, ne misli kaj ba perjatarska iftina mene gda merzila, Bog da bi nje na Ptuji fposedno bilo.

Stari Jurman no Frasinja tkaučka fta ne davno vmerla. Naš Pukšič je pre bolehavni, Stranjšak, Munda, Kancler se ti perporočijo.

Maš ali časa obilno ali le kelčkaj, nakloni se prošnji

Tvojega

21g Sušca 1842.

Ivana

13.

(23. III. 1842.)

Prenumeracija na „Kolo“.

Luba duša!

Ne zameri mi, da te drugoč dražiti morem, za tega delo: Jaj fem, tak fo mi gospodje z škofove kanclie pifali ftempel za zkazingo kres popravlno jus cajunonicum pre dužen, da je on Gospon, kojemu fem toto plačo v roke dal, za fe poderžal, koj pak je zdaj nofil, je nobenega ne v kancliji najšel, tak zkaži mi toto darežlivoft, no še toti tjedon mi dug v kancliji poravnaj, on znefe 30 kr w frebra, jaj bom Ti ga prilično ak očoš z- činžom odrajtal. Zahvalim Ti s. ferca kaj fi mi pifal s Porkom ino prije? ino za volo cašopisa da glej, ak je mogoče, da natifkan poklic na prenumeračio, či je, mi v roke spraviš. Pošta leti, zato sklenem no Ti vošim naj vefelejše praznike.

23. Marza 1842.

Ivan

14.

(Poštni pečat: „Pettau 12. Apr., Gratz 14. Apr.“ — 1842.)

Prenumeranti na „Kolo“. — Ptujška župnija.

Perjatel Prelubljeni!

Da neboš prevelko cagal no fe moji mudnofti jezil, ti ftedeče imena pošlem. Moj lubi Jaj, Medved, Weiksel, Šerf, Strajnšak, G. plebanuš Kofi, Munda, večih nagovoriti še mi dozdej ne perložnofti bilo, vender če bi vtegnil poklic na predbrojenje od Tuteka nazaj dobiti ga dobrotlivo na razgledanje tudi nam pošli. Bodi zahvaleno Tebi, za Danico, kda bom njo prebral bom Te že kakoj prošnjoj obložil, bodi Ti pak zahvalno posebno za splačani dug, Munda al kak bo fe naj perle nagodlo, bo Ti nadomeštenje pernesel, kak še bom Ti drugih prenumerantov imena pisal, kda bom keriga zvedil. Imaš prekobilnega časa piši, kdo bo Jurkovega cūzeka jezil, no kdo bo mu po Jurjovem jefti daval —? tudi al je rešen kak fe po Slovenskih okoličah glaf jezno tepe, da bi g. Kramer rekli: Med Slovenfkih mešnikih ga zdaj [izprva s] ne nobenega prikladnega za Ptujško dehantijo, je pač nemece tepec.

P. (7) Jvan

15.

(6. V. 1842.)

Prenumeranti na „Kolo“.

Luba Duša!

Trepeči Kancler jedino na Tebe naj vekšo pouzdanost ma no fe Ti moli, da bi mu za pomoč koga naprošil, on bo z. Videkom fe perpelal, no moj dug pri Tebi plačal. Sturi fe ali vreden totiga zavupanja, kero Ti zkaže. Dale naj še bojo Majerič Maximil: Kancler Paul, no Ornig Jakob med prenumerate za Kolo zapisani.

Med nami nič ne novega; piši Ti kaj veš, naj bi ravno ne bi bil prošén al opomenjen. Ino kda boš drugoč v Hraštovce ko [izprva na] obedi prišel, še proti Ptuji zafučkaj — Si čul, Ti belolačni Višanc. Z Bogom

6. Majnika 1842.

Jvan

*Tu je Muršec s svinčnikom pripomnil: Tote tri ino se sem pri g. Ternski prenumeriral — po g. Macuni. Podčrtal si je tudi imena prenumera-
rantov v tem pismu.*

16.

(10. I. 1843.)

Krempl. — „Kolo“. — „Djulabije“.

Na Ptuji 10. Jnra 1843.

Prelubi Perjatelj!

Pazi, da Tvojga štimanca ne bom po herbti vergel. Da fem Te ifkal, Te nikol ne bilo doma, verhka pak verlo Tvoje žermle ženeš.

Zakaj fem Ti ne po Tvoji voli hitro pisal fi Ti kriv, nazoči Tebe fem mogle[?] knof zavezati und so hats natürlích einen Knopf gehabt. Vražtva na ovi kraj napisano poglej, al razvedit fe ne íme, od koga je, tak mam naloženo Tebi povedati ino ob enem prav zvešto Te v Šrafelnovih imeni pozdravit, ferce je toti žalofnici poskočlo, da fem Tebe v mujseh ímel, znaj tedaj z- tega, kelko valaš, Al Kloc fi naj ne bo v ftrahí, da bi bilo prepozno al zamujeno. Šrafelcka ívojo vero zaštavi, da je pomagalo takim, kerim je rak že vfo lice više 10 let do bele košti ípojele. Samo per kuhanji fe more pazit da fe mišenca dobro zevre, naj bi potlej flina kera fe ne bi ímela požirati, če bi deno vtegnila fe v gut omekniti, človeka ne bi zagiftala. Rane rezat al žgat tudi ne smejo. Morbiti znaš Kloca

nagovoriti da bi šel k Šrafelckinem brati komisar vračitari per S. Križi 1. vuro zvun [Ptuj] Krapine, on je pre že večim pomagal. Za malo povernilo pak bodi v Matjasičovem imeni poprošen ino naprošen, kak je naj berzej mogoče, v stamparijo skočiti ino nekih pet podnov za cirkevno rajtingo /allein wohl gemerkt: Gedruckte Bögen für Kirchenrechnung, also der Raum für die aufzuführenden Kirchenkapitalien, weil ihrer in St. Urban viele sind, viel größer belassen seyn muß als bei den gewöhnlichen Rechnungsbogen/ laſe dir daher der verschiedenen Sorten zeigen und nehme die zweckdienlichsten ino kelko najprije po potinji nje pošli. Da nemaš dauč, pozvej da per Kvali, al še je pri njem kaj Šafarikovih zemlovidov dobiti? Kreml bi radi 4. vzeli. Peneze ker grejo za Kolo, kam bi jih mogel poslati, Tebi v Gradec al tu ocod Frasi, samo tota je, Prenumeranti se vekši del švarajo vsi, kaj malo al nič ne zaſtopijo, ino meni se ſamemu zdi, da bi znali toti goſpodje nekaj nači, ino če očejo fi čitaocov nabirat, kaj bol zanimavega pisati. Šerf ino Stranjšak prenumeracio gordata. Tak še mam Frafovih Djulabi od ovega leta čelo breme, razvun da bi le eno knigico razdal, ino deno je Fras po Tebi mene terjal rajši kak da bi pital, al fem le knjižico odal. Bukve, kere si mi zadnič naznamnal, fem v Graci flednokrat videl, zato se jih jako vefelim.

Pozvej da tudi, al bo Margeta htela moja biti =? tak bi fi mogel že za kuharco zvedavati.

Novega. Čuti je, da bo per burgermeiftri goſtuvanje. Lieutenant Ilešič miſli Faniko vzeti. Bodi zdrav in srečen.

Jvan.

III.

Matjašič Muršču.

1.

Tožba po Muršču.

V- Serdišču 5/4 1834

Dragi moj!

Komaj enkrat fem se predramil iz te žalosti, v- kero fem opal, kada fi Ti iz mojega ſofedſtva se feliti začel. Samo eno malo predramil, reko, fem se, kajti vsa žalost še mi izdaj neje prejšla. Že vnogokrat fem miſlil, z- peretom Tebi mojo tužno žalovanje popisati; ali nesem reči najſel,¹⁾ mojega serdca čutenja naznamlati, ino kak pravi nemec fem mojo tugoto sam terpeti mogel. Miklaušovike doline, od jeseni tak lepe v-

¹⁾ izprva pač najſhel.

mojem spomini, fo mi zdaj neznane grabe; blaženi tifti hribi z-tersjom tak lepo obvenčeni, jas neznam, jeli še fo, ali ne. Od tifte kleti, kde fmo v-jesen na trati sedeči, vu vugodnem južnem hladi kupice na stalno prijateljstvo in zdravje praznili, od ravno tifte kleti mi fdaj fem dol mrazeni fever puše. Pa ravno zdaj, da sem Ti še naj to velkšo povedati hotel, je posel že po pifmo došel. Pozdravi mi prav ferčno naj perle Sebe famoga, potlam mojega lublenega Josheka S. V- štirnajstih dnevih imam vupanje, Vaš vse viditi. Že davno bi jas vu Ptuji bil, da nebi moj nevolen fajmešter tak jako betežni bili. Za ozdravljenje je malo vupanja. Vfim vkup Vam želim veselo Alleluja!!!

J. M.

Tudi slovenski naslov: Serdišče.
 Visokovrednomu vifokopoštuvanomu
 Gospodu Gospodu Jožefu Mursecu
 vu

Ptjuju.

2.

V- Maribori 17. den Sušca 1838.

Da se vsaku protuletje
 Tvoja jakost pomladi,
 Kano prerrojeno cvetje
 Milokrasne naravi;
 Da Te zdravje ne zapaša
 Cele Tvoje žive dni:
 To, o draga moja duša!
 To iz serca Ti želi

več Tvoj

Juri Matjašič

Od Kostanjovza Jos. vala tudi od tvojega fitarega Mathjasha Koroshaka m/p [pač z lastno roko oba.]

3.

Ilirske knjige. — „Kolo“ in Vraz.

Lembah 16./5. 1842

Dragi Moj!

Ako še pred ne fi znal, tak zdaj znaš, kako muden sem jas v-pisanju. Vsak den sem mislil, de bom Tebi odgovor pisal; olje je zgorelo, pisal pa vender nesem. Tvoj sleden dopis s' knjigami ilirs. pak fe je v- Marburgu dugo zalezal;

še le tote dni je do me dospel. Zahvaljujem se Ti za Tvojo dobrotivno potrudenje. Ovdi so tudi penezi za tiste knjige, kere jas vzemem, namre:

5 igrokazah	1 fl 40 kr
1 glas iz dubr	— 40
1 tamburaš	— 20

ino kaj sem pred dužen za igrokaze 2 „ —

vše vkup 4 „ 40

Jezgro imam več oddavna v-rokah, i Kajnih njo ima, tak še neznam, kdo bo njo vzal. Ako pak kaj penes dobim, očem nje pa Tebi hitro pošlati. Na Stankovo Kolo predbrojiti za sdaj nečem: meni se terdno zdeva, de se on, flavnoga spomina, na totem Koli dalje dopelati neče, neg od ljubavi do objimanja ino celovanja, i od ovoga opet k' onima. Ako pak se varam, i ako oče 'z-njega kaj druga biti, ne bom gledal na 2 ali 4 dvajšice.

Moj župnik so več krez tjeden dni v kobači. Nekša skula /ali kak bi vragu rekel/ se njim je na pravoj čelusti nabrala, ino od tega so precej javkali, malo ne vriskali, pak zdaj je začelo bolje bivati. Kaj kde predloga za Ptuje deža? Si znaš mišliti, kako na vedoželičnošt lamle. Ako Ti je kaj znano, objavi da Tvojemu

Tebi

vsegdar uzdanomu

Jureku Matjašiču.

Sem dobil 5 fl srebra
21/4 1842

4.

(18. I. 1844.)

Priprave za Kočevarjev slovar.

Vnogo poštvani prijatelj!

Po Tebi že ljuta jeza poka, kaj od mene tak dolgo odgovara ne dobiš. Razumim, lahko se jeziš. Ali dragi moj! odprofti; jas sem prvi den, kak sem tvojo pišmo prejel, sem odpisek začel, potem pa od poslov prepričen, do denef ne sem mogel pišma doveršiti, nekaj tudi zato, ker mi tak različne mišli krez Tvoj predlog po glavi terejo. Očem li Tvojo naročenje na se vzeti, ali ne, to me jako muči. Od ene štrane dobro vidim, da mi, ako čemo kda vešelo žetvo meti, moramo orati, vlačiti, sejati; pečeni vtiči nam ne bojo v-gutane letali. Po drugoj štrani pak občutim, kak sem za takšo delo neveršten. Razvun kaj mi časa¹⁾ menka, nimam druga nič v-rokah, neg

¹⁾ izprva čaša.

famo Murka i Mažuraniča, i neznam tudi kde kaj dobiti. La- nika fem Vrazu oblubil, jedno ali drugo čerku k-namenjenemu flovaru izdelati. On pak je meni obljudil, vse kaj k-tomu treba, poslati. Da on meni nič ne poslal, fem tudi moji oblubi ne privezan, in ako ravno bi htel, nje nemorem izpolniti. Polek toga še me to lamle: naš nevtrudliv Caf že dolgo flovara spi- šuje, i prez dvojimbe bode njegovo delo veritnejšo, kak ga od koga drugoga fe nadjati moremo. Jel je ne škoda, njemu njegovo delo pogubiti? Še dofti bi Ti rad pisal, pak vreme me že pa sili. Daj mi na to dobrovoljno odgovor, ino dopufti, kaj fe mam za

Tvojega

prijatela,

18/I. 1844.

J. Matjašič.

5.

(16. IV. 1846.)

Slovar. — Ilirščina. — Novice. — Drobtinice.

Dragi prijatelj!

Jeli fe jeziš krez mojo lenost? Jezi fe alj fe ne jezi; jas oftajam ipak kaj sem bil: — lenuh. Pak kako modroljubnik, mišlim, da fe neti neznaš jeziti ili ne moreš. Misлити ali izrečiti pak znaš, kaj ti je drago; ako ravno fi misliš ali rečeš: Ta mertva para bode bode od fame lenofti kosmat; niše Te neče laži potvarati, naj manje pak jas. —

Ob Tvojem godu fo moje i Tvojih znancov želje za Tvojo blagoftanje proti nebu puhtéle: pogofto fmo fe najmre proti nebu oglejuvali i rekali: Bog živi Jožefa N.; Bog živi J. N.; tudi na Te fe nesmo pozabili. — S-tim očitovanjem naše prijaznosti boš moral za zdaj zadovoljen biti, kako jaš s-Tvojim, ki fe me za moj god tako dolgo napred pokaral. Če očes kaj opraviti, tak boš moral to večkrat, ja doftokrat učiniti ino pa ojštro, drugač če biti vse zahman. Jpak nekaj fi opravil; gosp. Kočevaru fem pisal, i za tem več odgovor dobil: on mi nalaze, da ja „lenština“ moram fada doftaviti, što sem dofad zanemarił. Neka fi dakle bude; oču po malem fe naloženoga polla lotiti, pak ne bojte fe, ka bi fe jas prenaglil. Ako ravno mojo delo za nikoga nebude, meni bude koriftilo: ja fe v Ilirskem vešbal budem. — Novice po Tvoji veledušnofti dobivam, i lanjski tečaj je ves skupaj, i naskorem ga oču u našu knigarnico uručiti. Slomšekovih Drobtinc fe več odpreda veselimo, pošli nje dakle, kak naj preje budo gotove. Polak te prošnje pak imam još jedno: Mi potrebujemo za naše škole šestero raz-

petje, da fe u vsakoj školi po jedno navěsi kao znamlje, de imo kritjani. Ovdı fe take vešći težko dobivajo, ali fo bez vrednofti drage; pozvedi da Ti u Gradcu — kod Kōha, ali gdēgdē, alj tam nebi jevtinije dobivale. Dobro bi bilo ako bi vse bile jednakolične, blizu na en laket dolge, i primerno široke, čena nesmi tri for. nadilaziti, jer naši džepi fo prazni.

Ako kaj prisposodobnoga najdeš, piši mi koliko bi ftale, ja oču Ti onda novce pošlati s' molbom da je Ti izabereš, jer ne ufam fi komugoder ovoga naručiti, bojeći fe, da nam nebi kaj takšega pribavil, nad kom bi fe i živina oplasila. —

Naš novi mošt je blizu gotov, votlino (Tunnel) sem već pred tremi nedelami prelazil, pa ipak voda brani, da nje nemorejo tako naskorem sgotoviti. Ipak fe nadjam da bomo v kratkem fe fem i ta derzali. Juhe!

Tvoj

iskren brat

16/4 46.

Juri Matjašič.

6.

Ilirske knjige. — Slovar.

Dragi prijatelju!

Evo Ti kniige, koje već odprije imam, natrag šaljem. Zadāržim dakle famo:

1. Početak Štulioveg flovara.
2. Voltiggia.
3. Vuk Stefanoviča
4. Počimak od Habdeliča.
5. Od Tvojih pisem devet zvezkov.

Ob jednom dobivaš platjo za one nove kniige, kojih dofad nešem imao:

a. Dramatična pokušenja, dio II.	1 f — fr.
b. Različita déla J. Kukuljeviča, k. III. —	45
c. Ljubice. od M. Bogovica	20
d. Basie od J. Čiviča	30
e. Kolo, k. III.	45

Vse skupa 3 fl 20 kr.

Sad mi jošć meńka:

z. Kolo, k II.

ž. Različita déla J. Kukuljeviča, K. I. i II.

Ako nje imaš, volji mi nje pošlati. Hiršerov *Убај* oču Ti s' hvaloj natrag pošlati, kad ga pročitam.

Iz Tvojih spisov fem uvidio, da fi marljivo radio; i jas fem započeo, neg znaš fe nadjati, da moja marljivoft nebude

Tvojoj lična. Meni nebude mogučno italno, svaki dan nekoje vure pri tom doprineti; ipak oču se potruditi, da s'čem beržej napredujem. Za izraditi oftale litere filologija! h bude mi treba čitati sve, fo (?) si Ti več čitao, ili ne. Istina, dela je ynogo! Da bi mu bilo famo uspéha! — —

Vidiš, što iz Tebe sve biti nemože? I Vikar bi dobar bio! I ja tako mišlim, da bi dobar bio, pak Tebi fad ove pečarije ni treba, i Ti si učinio, što bi svak razuman u Tvoji okolnošti učinio. Serčno napred u Tvoji nakani, nedaj se motiti!

Bog Ti daj zdravje i frečo na vnoge vnoge léta!

J. Matjašič.

IV.

Franciškan Turban iz Varaždina Muršcu l. 1836. o Jos. Lubcu.

Multum Reverende Domine. Domine colendissime!

Aestimativissimas Ptl'æ D'nationis Vestrae debita percepi reverentia Litteras, quibus perfectis mirabar sane multum super eo, quod Inclytum Dominium Petoviense denuo præterdat Testimonium Susceptionis ad Ordinem Nostrum Josephi Lubetz, Etenim Testimonium tale, quam primum susceptus fuisset, eidem usitata formula expeditum, et immanuatum fuerat, ea cum Cautela, et declaratione, ut nisi juxta Altissimas Regias Ordinationes a' Respectivis Jurisdictionibus ceu ab Ordinariatu, a Circulo, et Dominio produxerit Dimissorias Legitimas, nec induendus veniet. Qui accepto Testimonio Susceptionis dicebat illico iturum ad Patriam pro exoperatione Dimissorialium, reversus subin me assecurabat, quod Genitor ejus curam sit habiturus, unaque dicebat, Parentem ejus cum eo Varasdinum venisse, voluisseque Taxam pecuniariam deponere, ast me domi non invenisse. Quare juste timeo ne fors fraus aliqua, aut dolus subversetur e parte Juvenis, fortassis nec fuerat apud Parentem aut non dedit Dominio Testimonium susceptionis. Eunti quidem ad Novitiatum aliud extradedi Testimonium, cum ajebat, prius resignasse cum sua Instantia Dominio. Quidquid demum in re sit, cum ego eundem suscepim e commissione P. Provincialis, ad ordinem, ideo ad petitionem Parentis submitto sicut prima vice hicce adjacens Testimonium Susceptionis ad Nostram Provinciam. Testimonium vero Semestrale mittetur Ivanichio, nam P. Magister Novitiorum paucis ante diebus, his formalibus mihi scribit „Fr. Vilibaldus his diebus accepit Petovio a Cancellaria Ordines, ut mox absque ulterioribus processibus mitteret litteras Testimoniales, quid cum istis velint, et de illis cogitent? ignoramus, alioquin vix manet, quia in moribus non se commendat, et ut medicus dixit Strumam habet in gutture, vix loqui potest, maxime vero noscitur, dum altiori tono loquitur vel canit.* E quibus verbis liquet non esse bona inditia pro ejusdem in Religione permansione.

Taxa autem seu subsidium pro primo Vestiario Religioso præfixi sunt 65 f 16 x VN. quos proin Pater ejus deponendos habet. Hocque subsidium non ita exigit Provincia stricte, ut si quorum paupertas non admitteret, ideo non susciperentur, sed cum et ipsa Provincia nullis sit provisiva fixis proventibus æquum et justum est, ut vel primum ad minus exolvatur vestiarius.

Qui in reliquo piis ad aram precibus recomendatus omni cum cultu

Sum

M. Rdae D'nationis Vestrae

Humilis in Xto Frater

Varasdini 8^a Februarii 1836.

P. Nepomucenus Turban

ExMinister immediatus.

V.

Murko Muršcu.

1.

(19. II. 1838.)

Muršček konkurz. — Glaser, beneficijant. — Ptujski dekan.

Lieber! Kommst Du vor lauter Hochzeit und Tanz nicht zu Athem, oder hast Du schon die griechische Fasten angefangen, weil Du so gar nichts von Dir hören lässtest? Ich möchte vor Allem nur wissen, ob Du meinen etwas treuherzigen Brief und den ersten Band der Hegelschen Dogmatik erhalten hast, oder ob das ganze Paketchen, das ich Herrn Schiffogg aufgegeben, gar in unrechte Hände gekommen ist? Diese Besorgnis ist nicht ungegründet, seit bei euch mancherlei Briefe einzulaufen, und sofort den Weg nach Graz in die Ordinariatskanzlei zu nehmen pflegen. —

Dann, ist es wohl Ernst, daß Du Dich zur Concursprüfung stellen wirst? Mach nur; wenn es so fort geht, wie jetzt eine Zeit, daß die Pfarrer und Dechante nacheinander das Zeitliche mit dem Ewigen vertauschen, so wird die Reihe des Pfarrerverdens bald auf Dich kommen. Eigen Herd ist Goldes werth. — Aber auf mich darfst Du Dich nicht zu sehr verlassen; es ist gut, daß Du niemand nöthig haben wirst. —

Daß die Dechante Raffler und Fasching, der Vorstadtpfarrer Gaitsch gestorben sind, und der Pfarrer Fäger vom Schlagflusse gelähmt darniederliegt, wirst Du ohnehin schon gehört haben. Glaser ist Benefiziant bei den Ursulinerinnen geworden, und das Straßhauscuratbeneficium zu besetzen. Von den anzuhoffenden Domherren verlautet gar nichts. Wird vielleicht Dein Herr Kreisdechant, wie er sich einmal geäußert haben soll, um die Vorstadtpfarre Graben in Graz competieren? ich glaube doch nicht. Deinen Herrn Collegen lasse ich grüßen; sage ihm zugleich, daß die gewünschten Sachen schon auf dem Wege sind, und noch diese Woche ankommen werden. Ein anderes Mal werde ich ihn so lange nicht warten lassen.

Laß also bald von Dir etwas hören oder lesen. Lebe recht wohl! Zeitlebens Dein Dich liebender

Graz 19. Febr. 1838.

Murko.

2.

(30. V. 1838.)

Muršček konkurz. — Mesto kurmajstra v Ptuj. — Murkovo potovanje.

Lieber, guter Freund!

Meinen herzlichen Glückwunsch zuerst zu Deiner so gut ausgefallenen Concursprüfung, worüber ich zwar so keinen Zweifel

hatte. Du hast aus der Paraphrase, Kirchenrecht, Pastoral u. Predigtvortrag eminentiam; aus der Moral und Kateches I.; die Dogmatik ist noch nicht classificiert. Aus der Paraphrase hast nur Du und Kostanjovež Vorzug. Aus dem Kirchenrecht nur Du und Dorizio Vorzug. Und denk Dir, aus der Moral nur Weber Vorzug! Den Moralfall haben alle viel zu streng genommen. Ich wünsche Dir erst bald eine recht gute Pfarre; sie wird auch gewiß nicht ausbleiben.

Dein Kreisdechant ist hier und hat auch mich beehrt. Wie verlautet, wünscht er den Anton Mattjaschitsch zum Kurmeister. Du, sagt er, würdest ihm jetzt, weil du Concurrs hast, so nur ein od. zwei Jahre bleiben, und er will auf längere Zeit die Stelle besetzt. Als ob Mattjaschitsch nicht auch Concurrs hätte, und schon zum Voraus auf mehrere Jahre zu bleiben sich verpflichten könnte. Der Alte denkt auf diese Weise noch lang zu leben! Ich habe mich auch bei ihm empfohlen, was Du mir nicht übel nehmen wirst; aber er wollte nichts recht hören. Morgen werde ich ihm in Strümpf und Schuhe meine Aufwartung machen, weil ich so eben Einladungen zu machen habe. — Ich glaube, zuletzt wird noch geschehen, was das Consistorium oder Ordinariat wird haben wollen. Er ist in Verlegenheit: er fürchtet Dich, und muß Dich loben, was er auch thut — doch lassen wir die Welt rollen; Gott wird dabey das Beste thun.

Und nun, Lieber! darf ich hoffen, mit etwa 50 fl CM Dein Schuldner werden zu können? Es reißt sich viel ruhiger, wenn man so mehr gesichert ist. Kehre ich gesund zurück, so werde ich Dir schon bis zum Antritt einer Pfründe abzahlen. Sterb ich, so kannst Du meine Bücher in Beschlag nehmen, so daß Du nicht gar zu viel verlieren wirst. Schreibe mir hierüber in einiger Zeit; ich werde Dir auf jeden Fall noch einmal schreiben, und Abschied von Dir nehmen.

Lebe recht wohl! Mit Herz und Mund Dein Dich unveränderlich liebender

Murko.

Es geschah mir wohl sehr hart, und ich brachte ein großes Opfer, daß ich mich an demselben Abende so fortschleichen mußte. Aber ihr habet euch ja in entseßliche Unkosten gesprengt, daß mir ordentlich hart geschehen ist.

Grätz 30 Mai 1838.

3.

(1. I. 1839.)

Murko pri grofu Wickenburgu. — Slovenske šolske knjige. — Murkov nameravani prevod sv. pisma.

Hochwürdiger, lieber Freund! Du wirst mir schon vergeben, daß ich Dir so lang nicht geschrieben habe; aber sey versichert, daß

ich mich mit dem neuen Jahre befehren werde, und zum Beweise, daß es mir mit dem Versprechen ernst ist, werde ich Dir gleich heute eine ziemlich lange schriftliche Visite machen. Ich bin also seit 15. Nov. v. J. Erzieher des jungen Grafen v. Wickenburg, mit 400 fl CM. Jahresgehalt und Verpflegung, bisher zufrieden, mit vielen gewöhnlichen Kinder- und Elternverdrüßlichkeiten nicht zu kämpfen. Vorzüglich wohl thut es mir, der bisherigen Priesterhausvormundschaft enthoben zu seyn, und von den jetzt so häufigen geistlichen Intriguen und gegenseitigen Verfehrungen wenig zu hören; indessen, versteht sich von selbst, haben auch meine dermaligen Rosen ihre Dornen. Für die Zukunft wird wohl der allgemeine himmlische Brotvater sorgen. Es freuet mich, daß Du so herzlich an mir und meinem Schicksale Theil nimmst; nimm die Gegenversicherung, daß Dein Wohl und Weh auch mich freut und schmerzet.

In die windischen Angelegenheiten bin ich wieder gegen meinen Willen verflochten, ex officio. So viel ich von mehreren Seiten erfahren, freuet man sich, daß gerade mich der Auftrag zur Zustandbringung der windischen Schulbücher getroffen; ich werde mich bestreben, das mir geschenkte Vertrauen zu rechtfertigen, und den Wünschen und Erwartungen meiner Landsleute und aller gemäßigten Slawenfreunde zu entsprechen. Vielleicht ist es Dir nicht gleichgültig, hierin die mich leitenden Grundansichten zu erfahren; lieb wäre es mir, wenn Du mit Sprachkundigen Freunden und anderen Interessenehmenden darüber sprechen, und das Mangelhafte und Nichtzeitgemäße daran bei Gelegenheit mir mittheilen wolltest. Es ist Gesetz, und, wenn es auch nicht wäre, jedenfalls wünschenswerth, daß wenigstens für den windischen Antheil von Steiermark, also auch für den Gailierkreis, ein und derselbe Schulartikel eingeführt werde; alle bisherigen Privatauslagen von Katechismen, Evangelien u. dgl. sind gesetzwidrig, und dieselben müßten, im Falle das Gräzerbuchbindermittel, als Pächter der sämtlichen Schulartikel, dagegen Klage führte, ohne weiteres verbotzen werden. Hieraus, glaube ich, ergibt sich nothwendig, daß eine zweckmäßige windische Uebersetzung der deutschen Schulbücher so viel möglich in allen windischen Antheilen von Steiermark verstanden werden müsse, woraus wieder weiter folget, daß jede steirische Dialektvarietät sich gefaßt machen müsse, in einer solchen allgemeinen brauchbaren Uebersetzung einiges ihr minder gewöhnliche oder Geläufige zu finden. Daß eine solche Uebersetzung keine Chimäre, sondern real möglich sey, lehrt die Erfahrung: ehemals bestand nur ein Schulartikel für Steiermark, wie, bei nicht geringerer Dialektverschiedenheit der Ober- und Unterkrainer, noch gegenwärtig für Krain nur ein und derselbe Schulartikel besteht, ohne daß man die erst seit einigen Jahren in Umlauf gebrachten Klagen über dessen Unverständlichkeit so oft als jetzt hören mußte, obschon die frühere Uebersetzung in der Rücksichtnahme auf alle Dialektverschiedenheiten nicht gerecht

war, weil man mehrere derselben ganz ignort hat. Was aber von dem in den verschiedenen windischen Theilen Verschiedenen aufzunehmen sey, bestimmt der ausgebreitetere Sprachgebrauch, und, wo dieser zweifelhaft oder verwerflich ist, die grammatische Richtigkeit. So denke ich über die zu veranstaltende Uebersetzung.

Die Wahl der Orthographie steht in dieser mir aufgetragenen Arbeit nicht in meiner Willkür, und die Studienhofkommission, von welcher die Entscheidung abhängt, wird schwerlich beinahe jährlich neue Verordnungen in dieser ihr gleichgültig scheinenden Sache ergehen lassen. Indessen wird die Zeit, in welcher die Uebersetzung erst zu Stande gebracht werden muß, so Manches bis dorthin zur Reife bringen. Vorerst glaube ich, daß es noch nicht an der Zeit sey, die illirische, resp. böhmische Orthographie in den Schulariteln einzuführen; sie würde, wie die Dainko'sche und die anderen, vielfachen Widerspruch und neue ekelhafte Verhandlungen veranlassen, ohne daß deswegen früher ihre Einführung durchgesetzt würde. Sind einmal gute Volksbücher in der angezogenen Orthographie vorhanden, so wird der Wunsch von selbst allseitig entstehen und laut werden, daß auch die Schulbücher in der erwähnten Orthographie erscheinen möchten, und die Einführung derselben eben so früh und leicht erfolgen. Wie verschieden ist die neuere deutsche Orthographie von der in unseren Schulen eingeführten Altschulbuch'schen! Mich wegen dieser Ansicht, die das Resultat ruhiger Beobachtung ist, für einen Gegner der wünschenswerthen Fortschritte in der slawischen Literatur zu brandmarken, dessen Möglichkeit Du bei Deinem letzten Hierseyn befürchtetest, wäre sehr ungerecht und kurzsichtig, da gerade ich und zuerst es gewesen, der, nicht nur negativ, sondern zum Theil auch positiv, in der Vorrede zur Grammatik, auch die Art, wie eine Dialects- oder Orthographievereinigung möglich werden könnte, hingewiesen, und ersteres soviel damals thunlich war, auch ausgeführt hat. Ich selbst werde in meinen Privatarbeiten, als: in einer vollständigen slowenischen Grammatik, einem Vericon, und in der h. Schrift, die ich mit der Zeit ans Licht treten zu lassen gedenke, die illirische, resp. böhmische Orthographie gebrauchen; was Du zur Vermeidung gehäßiger Mißverständnisse in der illirischen Nationalzeitung öffentlich kundgeben kannst. Wahrheit und Liebe (und die Liebe ist Klug) möchte ich als mein Lebensmotto practicieren. —

Wie geberdet sich der Herr . . . nach seinem Durchfalle, neuerdings ein Geniestreich des Ordinariates gewöhnlichen Kalibers? Lebe recht wohl und schreibe mir sehr bald, und genehmige bei dieser Gelegenheit die wiederholte Versicherung, daß ich Dich von Herzen liebe und erstrebe.

Dein unveränderlicher Freund

Graz 1. Jan. 1839.

Murko.

VI.

Krempf Muršcu.

1838—1844.

1.

Kollar. — *Češko-ilirski pravopis.* — „*Dogodivšine*“.

22. Juny 1838.

Hochwürdiger Herr!

Wenn es mich auch sehr erfreut, von dem eifrigen Pan-slavisten Frafs, meinem einstigen Schüler auf der Pettauer-Universität, ein so schätzbares Praesent, als es Kollar's goldnes Buch ist, zu erhalten; so freuet es mich noch viel mehr, solches aus Ihren Händen empfangen zu haben. Indem ich Ihnen für die gütige Übersendung höflichst danke, nehme ich mir bei dieser Gelegenheit die Freiheit, Sie zu bitten, daß Sie als ein bekannter vortrefflicher Mann, und geschickter Slavist in unsere *Sloga slowanska*, deren unbedeutendes Mitglied ich erst seit einiger Zeit zu seyn mir einbilde, einzutreten, und auch dort Mitglieder anzuwerben. Kollar's Ansichten sind herrlich und geben uns Arbeit genug. Die Annahme des čecho-ilirischen Alphabets hat in vier Königreichen unseres Kaiserstaates den Anfang, und auch an uns Inner-österreicher die unabweisliche Aufforderung gemacht, dem Beyspiele der Böhmen, Kroaten, Dalmatiner, Slavonier etc. zu folgen.

So lange wir, [nichts besseres, als] des Dainko Schreib- und Sprechabsurdum als erwünschte Reformation wohl nicht ansehend, unser separirtes Bochorizhisches Alphabet hatten, bediente auch ich mich detselben und schrieb mit dem germanisirenden Alphabet auch ein germanisirend Slowenisch. Da sich nun aber eine Aussicht auf eine große Vereinigung zeigt, so bin ich also-gleich bei dem, was viele, besonders jüngere Slavisten so heiss wünschen, und was guten Erfolg verheisst. Ich rücke zwar schon mehr dem Alter näher, kann aber, wenn ich immer so gesund und ruhig bin, als bis jetzt, an dieser Stazion doch noch Etwas zu dieser guten Sache beitragen, und könnte mit Lorenzen's Revenüen, die mir geraubt wurden, auch so manches Pecunialopfer bringen, das sich hier nicht thun läßt. Gehen wir also recht ernstlich an die Sache, Kollar's Wechselseitigkeit beobachtend, schreiben wir in Zukunft čecho-ilirisch, suchen wir im Style soviel als möglich rein slovenisch zu werden, und schliessen wir uns an einander an. Schauen Sie daher sich aus der Pettauer discordia zu entwenden, und die arroganten Ignoranten dort zu lassen, wo sie ringsumher herzzernagendes Unheil verbreiten, Sie aber trachten nur, wozu Sie Herz und Geist haben, recht viele Anhänger und Theilnehmer des Sla-

vismus zu erhalten. Doch ich brauche einem Manne, dessen Fähigkeiten die meinigen weit übertreffen, nicht zuzureden, Sie wissen es ohnehin, was sich nun thun lässt.

Ich habe an die hochw. Schuloberaufsicht und an einige Schuldistrictsaufsichten die bittliche, aber vermuthlich erfolglose Vorstellung gemacht, das dieselbe auf die Einführung des besagten ilirischen Schreibsystems Einfluss zu haben bemüht seyn möchten. Eine solche Zuschrift schliesse ich auch an die Schuldistrictsaufsicht Sauritsch und Pettau hier bei und bitte, sie gefälligst zustellen zu wollen. Könnten diese Herren doch Vermittlungen treffen, das die Studienhofcommission, die uns ein Alphabet vorzuschreiben vorhat, uns dieses zweckmässige und schon von so Vielen angenommene vorschrieb!

Ich habe neulich den zum 12! Abschnitt meiner slovenischen Geschichte Steyermarks angehängten Epilog: „Pozvon na Přemisl Otokara II.“ den jungen Panslavisten nach Gratz geschickt, und habe die Ehre, auch Ihnen, vielgeliebter Freund! damit ein kleines Präsent zu machen. Indem ich alle geistlichen Herren, die Sie besuchen, zu grüßen bitte, verbleibe ich mit besonderer Hochachtung Ihr ergebener Diener

Anton Krempl
Parochus.

2.

Ilirski pravopis in Kopitar. — „Dogodivšine“

9tega Sušca 1839.

Visokopoštuvani Gospod!

Ena prehitreča prilika me primora, Njim samo nekaj malega, pa še to ne kaj takšega pisati, kaj želijo. Z' Kopitarom je ne nič, on ilirske pismenosti ne terpi. On mi je kratko odpisal z'tem:

Fiat experimentum in anima vili, dachte der Prediger in Pest, und vielleicht ein anderer Protestant in Prag, und der Kroat Ljudevit ward gewählt. — Man braucht sich doch nicht zu übereilen, sondern man warte, ob er es auch nur bey dem Rathjamen anpries. — Schon das von Mandich ist besser. — Kennt Ihr Ljudevit's ersten Versuch 1830? — etc.

Namesto obilnešega odpiska mi je poslal en zvesek, ke-rega Njim na preštenje priložim. — Ali jaz mislim, da nebo ravno vse na to prišlo, kak se naskrižnemi Kopitari vidi. Dr. Gotweiss je našemi Guberneri za ilirskega pismenstva volo pisal, pa tam beržčas tudi nič nebo. Jaz bom enkrat z' mojimi Štajerske zemle historiami skusil, bo pa morebiti še prej ddo začetek naredil.

Z' posebnim poštvanjem

Njihov odpertoserčen prijatelj

Anton Krempl.

3.

(20. III. 1844.)

„Dogodivšine“ četrtič predelane in potrjene. Klajžar in Muršec
korektorja.

Visokopoštuvani posebno čestivredni Gospod!

Z' veseljom sem po mojem školniki poslano prijatelno pozdravljenje prijel, ino Vam serčno zahvalim za Vašo na me nepozablenje. Ali jaz prosim za odpušenje, kaj se preci podstopim, iz Vašega prijateljstva hasek vzeti. Moje „Dogodivšine štajerske zemle i. t. d.“ (štertokrat predelane) so od c. k. vikšega policajskega ino knjigosodniškega dvorskega oblastništva popunoma dopušenje natiskanja dobile. Tote bi jaz ali rad kak najprejd na svétlo dal. Da bi pa snažne ino prez natis-karskih pregreških se natis-kale, mi treba dobre korekture. Do-bre mi g. Klajžari sem zato pisal, ino njih pále za toto dobroto prosil. Da pa vé m, ka oni imajo preveliko drugih opravil ino poslov, tak ponižno prosim, da bi Vi njim pri toti korekturi hteli na pomoč biti, ino bi tak ali toto natiskanje pod Vaji, dobrih gospodov, ravnanjom poželéti naprejdek ino vunspe-lanje imelo. Za narodne dobre reči volo Vas ali prosim za toto dobroto, ker Vas posebno poštvavajoč ostanem

Vaš

pripraven prijatelj

Na 20. den Sušca 1844.

Anton Krempf
Farmeštr.

4.

Med korespondenco Murščevo je ohranjena tudi nastopna pesem, sigurno Kremplova, pisana lastnoročno od Krempfa samega:

Pesem

od sv. Kirila no Metuda.

1.) O ves zrak napuni se
Zdaj od moje pesmice,
V' keraj teče hvála,
Kaj Kiril no brat Metud
Za Slovence telki trud
Sebi sta zavdála. | 2.) Hvalo vama bratoma
Vsa slovenska zemla dá,
Hval no sláv stotine,
Kaj sta Evangelsko luč
K' nam pernesla, no ž' njo kluč
Rajske do višine. |
|---|--|

- 3.) Krez Slovence ravno je
Nekaj že razlila se
Svet'ga Kersta gnada,
Ali da so skrivnosti
Vere ne zastópili,
Nej' pernesla sada.
- 4.) Vidva nje vučila sta
Réči pisma svetega
Po slovensko ravno,
Tak kak so v' gorečnosti
Vsi želeli slišati
Že Slovenci davno.
- 5.) Zdaj Slovenci čujejo,
Da v' to čast pozvani so,
V' kero vsi Kristjani.
O kak pojejo na glas,
Kak je blažen toti čas,
Ker je njim zdaj dani.
- 6.) Vse per njih se premeni
Od dozdajne žitnosti
Na čednéšo djanje:
Misli njihove le so
Zdaj obrnjene na to,
Kaj je njih pozvanje.
- 7.) Svoje krive zdaj Bogê,
Kak verjeli so na nje,
Radi zapustijo,
No le pravega Bogá,
Neba, zemle Stvarnika
Združeno častijo.
- 8.) Njihov ofer nej' živád,
Kak nje prejden šli so klat
V' njih bolvanskem lógi;
Svoje serca pred altar
Ta pernesajo za dar
Zdaj nebeskem Bogi.
- 9.) Da bi v' mirni zložnosti
Le pravico lubili,
Je zdaj njih želénje;
Po življenji totem pa
Da bi prišli v' ono tá
Večno zveličénje.
- 10.) O Kiril no brat Metod!
Bod' za vajni sveti trud
Hvala vama večna:
Vsa slovenska zemla je
Le skuz vajne navuke
Tak postala srečna.
- 11.) No če ravno nemški jál
Ne terpi nič totih hvál
Od slovenske sreče,
Pa, kaj Raj nam je odpert,
On na nas 'ma velki serd,
To nas naj ne peče.
- 12.) To pač serce nas boli,
Da te svete včrédnosti
Nemec dolzavdári,
No slovensko králestvo
Mu razdrét' pomagajo
Hunoski Madjári.
- 13.) Duge léta ah za to
Serce nas bolelo bo,
Kaj smo prišli v' sužnost;
Naj pa bo pritožena
Vama svet'ma bratoma
Naša tu nedužnost.
- 14.) Prosta vidva tam za nas,
Da k' nam pride tisti čas,
Kerega želimo:
Da se vsi zjedínli bi
V' veri no pismenosti,
Kak od vaj' se včimo.
- 15.) Prosta, da Slovenci vsi
Si za lepe znanosti
Oster trud zavdájo,
Da modróst bi njihova
Sama njim odkrivala,
Kaj Slovenci znajo.
- 16.) Prosta, da bi svoje le
Vučenósti narodne
Zbudili Slovenci,
No se nebi gledalo
Samo tá, kak storijo
Dušmani no Nemci.
- 17.) Prosta, da Slovence vse,
Da so ene matere,
Veže ena vola;
Naj rod roda ne čertí,
Temuč zloge se derží,
Tak kak rozge kola.
- 18.) To izprosta v' nebi tam
Slavna sveta brata nam:
Sprosta nam pobožnost,
Sprosta dar jedínosti
Našem velkem narodi,
No na vsigdar zložnost.

VII.

(Nastopno pismo bi lahko na prvi hip na tem mestu koga zavzelo. Izprva sem ga tudi v istini hotel izpustiti, a brž sem se odločil, da ga priobčim, ko sem spoznal, da je v zvezi z Murščevim odgojiteljstvom ter nam kaže, kakšne „afere“ je moral Muršec gladiti kot odgojitelj plemenite dece. Papir tega pisma nosi na prvi strani vsakega lista monogram „Henriette“, čez pa je krona. Podpis je podan le z začetnicama, ki sta jedva čitni, najbrž je „H. K.“)

Den 12/3 842

Um Ihnen, lieber Herr Murschetz, zu beweisen wie herzlich, mich Ihr Brief freute, u. Sie aufzumuntern auch in Zukunft, mir manchmahl ein paar Zeilen, zukommen zu lassen, will ich ihn, noch heute beantworten. — Sie suchen mich zu beruhigen, mir Hoffnung zu geben — ach! mein guter Murschetz, ich kann u. will es nicht verhehlen, daß der Gedanke an V., mir die Seele, mit unendlich tiefem Kummer erfüllt! Die wenigen Zeilen, welche ich heute in Ihrem Brief, als Antwort auf mein Schreiben vom 7ten eingeschlossen fand, machten mich neuerdings, unendlich traurig, da sie mir leider, ein neuer Beweis, ihres gänzlich unzugänglichen Charakters sind. — Sie sagen selbst: „Zartheit, u. Weiblichkeit fehlen.“ In ihrem Alter! Glauben Sie, daß man ihr, diese beyden Eigenschaften geben kann? — Wie kann man der Hoffnung Raum geben, ein Wesen zu bessern, das nicht an seine Fehler glaubt? alles nur für Ungerechtigkeit, Verfolgung etc. hält. — Wie ist auf ein solches Wesen zu wirken? Auf ihr Herz. — Ich möchte bey Gott! fragen: hat sie denn ein Herz? V. liebt nur sich selbst! u. Egoisten sind mir fürchterlich. —

Doch hören Sie lieber Murschetz, ich will Ihnen alles schreiben, damit Sie u. Fr. B. so viel als möglich klar über diesen — verzeihen Sie — abscheulichen Charakter sehen; doch darf V. nicht erfahren, daß ich Sie davon in Kenntniß setze, da sie um Stillschweigen bath — ich es aber für meine Pflicht halte, es Ihnen zu schreiben. — Am 6ten erhielt ich von V. einen Brief/die, welche ich früher erhielt, enthielten nur ungeheure Phrasen, voll Liebe u. Zärtlichkeit, jedoch jedes Wort, das liebevoll scheinen sollte, dick unterstrichen; ich fühlte wohl, daß all das nicht vom Herzen kam, doch schien ich es zu glauben, u. dachte: jetzt spielt sie zwar nur Komödie, doch endlich wird es doch vielleicht Wahrheit! voll Klagen, über nahmenloses Unglück, Verfolgung, allein — Fremden /ein Theil davon fällt auch auf Sie/ überlassen zu seyn etc. etc. enfin Klagen, die Hölle auf Erden zu haben, u. das Alles nur aus dem Grunde, weil man sie nicht verstehe, denn es handte sich nur um leichte Versehen — leichte Fehler — u. jedermann habe ja Fehler. Darunter, waren ein paar impertinente Ausdrücke, über Fr. B., u. allerley über Z's. gemischt. Endlich wendet sie sich an mich, von meinem „ihr bekannten guten Herzen“ mit Gewißheit, die Gewährung ihrer Bitten hoffend. 1tes in Scheuchers Fastenpredigten gehen zu dürfen, u. 2tes daß Bernh. alle Wochen 2—3 zu ihr, u. sie jedes Monath 1 mahl zu S.'s. gehen dürfe. — Durch Fr. B.s u. noch einen andern Brief, war ich schon von ihrem abscheulichen, hinterlistigen Betragen benachrichtigt! Ich war in tiefster Seele betrübt! um so mehr, da ich es nur zu gut fühle, daß ein großer Theil der Schuld, auf mich zurück fällt. — Ich überlegte nicht lange, setzte mich hin, u. dachte, vielleicht gelingt es mir ihr Vertrauen zu gewinnen! Ich schrieb ihr so weich, u. gemüthlich als es mir, mein bewegtes Herz eingab! — Ich machte ihr gar keinen Vorwurf, bath sie nur, Alles was man ihr sage, aus einem andern Gesichtspunkt anzusehen! Sie sehe Alles in falschem Licht, es geschehe ja nur für ihr Wohl, für ihr Glück! etc. etc. In Bezug auf ihre beyden Bitten, könne ich nur sagen, daß

ich jetzt in Bezug auf sie, nichts mehr zu erlauben, oder zu verbiethen habe; daß ich alle meine Rechte in Fr. Bar.'s Hände, mit der Überzeugung, treu für ihr Wohl zu sorgen, gegeben habe. Ubrigens würden sie ihr gewiß gerne aus irgend einem Buche der Art, vorlesen, oder ihr zu lesen geben! Daselbe gelte auch in Betreff der S. Sie wünsche sie so oft zu sehen, weil sie sich unglücklich fühle, um ihr volles Herz ausschütten zu können. Ich sagte ihr, daß so oft sie wolle u. könne, statt zu S. zu gehen möge sie mir schreiben, Alles was in ihrem Herzen, u. Kopf vorgeht — sie würde bestimmt vergebens, eine treuere wohlmeinendere Freundin suchen! — Als Antwort auf diesen Brief, erhielt heute jenen, in Ihrem Brief eingeschloßenen Zettel. Sie fängt damit an, mir zu sagen: sie müsse mir widersprechen, in Bezug meiner Antwort, auf ihre beyden Bitten; Sie läsen ihr zwar alle Tage aus Hir. vor, doch mache eine Predigt weit mehr Eindruck, besonders da sie mit dieser, wie sie sagt: „forte persuasion“ hin ginge. In Betreff der S. solle ich nur ihr glauben, sie spräche nichts was nicht die ganze Welt hören könne! — Nicht ein gemüthliches Wort — außer ein paar unterstrichenen bien aimée Henr.! Ich versichere Sie, es schnitt mir durch die Seele! Wie ist auf sie zu wirken? wie ist es möglich so ganz ohne Gemüth, ohne Herz zu seyn? — Sie glaubt nicht an ihre Fehler, hält Alles nur für Ungerechtigkeit, Quälerey — wie ist sie mit diesem Glauben zu bessern? — Dann scheint mir, als nähme sie so einen bestimmten Ton an; während dem sie mir Klagen über Klagen schrieb spielte sie vis-à-vis von Fr. B. u. Zs die Zärtliche — wie abscheulich — wie falsch! — Ich schreibe ihr nicht, bis in eintiger Zeit, bis ich wieder ruhig bin! Zu was auch — sie schreibt doch nie offen, nur immer das was sie will, u. was sie für meine Individualität für passend hält — u. Alles was ich ihr sagen könnte, gleitet spurlos an ihr ab — mithin wozu? Doch, Gott möge ihr die vielen kummervollen Stunden verzeihen, welche ich ihr verdanke! Tausend Dank mein guter Murschetz, daß Sie der armen Bar. treu beistehen; sagen Sie ihr von diesem Brief, was Sie wollen; ich würde es ihr selbst schreiben, allein zweymal solche Sachen niederschreiben — es ist einmahl schon zu viel! — Schreiben Sie mir recht bald wieder, bitte — bitte. — Meinen guten Fränzi küsse ich tausendmahl! Allen die sich meiner erinnern, viel Schönes. Sollten Sie den D. Kottmayer vor seiner Abreise sehen, sagen Sie ihm u. seiner Frau viele herzliche Grüße. Nicht wahr Sie schreiben mir bald, u. viele details. H. K.

VIII.

Vukotinović Muršcu.

(31. okt. 1842 iz Moslavine.)

Ustoličenje bana Hallerja. — Škof Haulik. — Dvor in narodna prava hrvatska. — „Kolo“. — Vukotinovićeve „Pripovédke“.

Ljubezni domorodče!

Dugo je, što sam se od Vas, i od ugodnoga Gradca odélio, i dugo je zaista, što sam šutio, prěmda sam obreko, da ću Vam pisati . . . Ali Vi ćete sami znati, kolikomu napastovanju su čovččanska preduzetja podvāržena, čestoputa nemožemo ono učiniti, što želimo; to Vam bez svakoga usilenja kazati mogu, da se radostno smišljavam na one čase, koje sam u Vašem društvu u krafnih okolical Gradca sproveo; ako Bog dade, videt ćemo se na godinu opet, i to na dulje vrěme.

Mi imadosmo ovih danah veliku svečanost, inštalaciju bana Grofa Hallera. Mogu Vam reći, da ovakove svečanosti kod nas nikad nije bilo, sila bijaše ljudi svake vārfti, to će Vam i novine naše bolje i obširnije opisati; toliko je istina, da se je u velikom mnoztvu svēta duh narodni eclatant ujavio; ova inštalacija je novi triumph za našu narodnost, nova demonstracija, koja strahom puni antinacionaliste naše. Jafno se je uvidilo, da samo ono puk i narod zavnjima, šta je narodno, da se nad onim samo ljudi raduju, što je domorodno. Ofobite zafluge si je kod ove prilike naš Episkop Haulik načinio; on se je falvime za narodnu partiu ilirsku javno u Sefsi regnicolarskoj izrazio, i krēpkim i izvārstnim govorom banu novomu izručio práva naša municipalna, i fvetinju narodnosti naše. - vefela mu majka! . . . Od bana ništa još neznamo . . . Narodnost i práva naša morat će braniti, jer to sám dvor hoće. Toliko o narodnoj stvari, koju bog da čuva!

Jeli ste „Kolo“ dobili, ali ne, jošte neznam; koliko možete, molim Vas opravdajte nas pred pronumeranti, da mi nišmo krivi, što tak kasno dobiju knjige svoje.

Ja ću sad na skoro izdavati historičke pripovēdke, molim Vas kano prijatelja literature naše, da kad oglas čitali budete, nekoliko mi predbrojnikah priskārbite. Ostajte zdravo, i vērujte da sam ja Vas počitujući

priatelj Vaš

Ljudevit Vukotinić.

U Moflavini 31^a Listopada 1842

IX.

Mariborski prof. Rigler Muršcu.

(13. VIII. 1843.)

Fehlerjeva dela.

Marburg den 13. Augst 1843.

Euer Hochwürden!

Messer und Geld ließ Costanjovetz durch Frau von Widerhofer besorgen, die ersucht wurde das Ganze dem H. Wokan in Gilli einzuhändigen. Ohne Zweifel wird Ihnen der gewöhnliche Semmelbothe Beides schon überbracht haben.

Die Fehlerischen Werke betreffend wendete ich mich sogleich an H. Präseften Speckmoser. Allein er bedauerte mir nicht gefällig seyn zu können, weil er Fehlers Werke einem Bekannten in Grāg abtratt. Ich selbst besitze nichts von Fehler.

Heute Vormittag erhielt ich ein Schreiben durch die Post aus Klöch, worin mir die Mutter den Auftrag gibt, eine Schachtel mit Kirchensachen und wärmerer Kleidung für Pepi mit Stellfuhr nach Gills an Wodan zu befördern. Allein von der Schachtel bekam ich nichts zu sehen, und muß daher abwarten ob überhaupt eine komme. Es war ihr sehr schwer von Pepis Uebelbefinden zu hören. Es freut mich aus ihrem Bilette der Mutter gute Nachricht geben zu können.

Indem ich Euer Hochwürden und meinem Schwager den wünschenswertheften Erfolg der Badekur wünsche, entrichte ich von allen an Beide die herzlichsten Grüße und bleibe

Euer Hochwürden

aufrechtig ergebener

Fr. Rigler¹⁾

¹⁾ *V ostalini Murščevi se nahaja tudi to-le pismo Riglerjevo ne ve se komu:* Marburg den 7. Juny 1843. Euer Hochwürden! Ich erhielt ihr Schreiben vom 2. Juny in dem Momente, als ich in den Wagen stieg um den jungen Filafarro für die Pfingstferien nach Ankenstein zu begleiten. Gestern spät abends zurückgekehrt, habe ich heute keine dringendere Pflicht zu erfüllen, als die Beantwortung Ihres Schreibens, die ich sogleich mit der Versicherung beginne, daß mich Pichteneggers Tod in der That schmerzlich berührt habe. War er schon als Gymnasialschüler nur lieb gewesen, so gewann ich ihn im verflohenen Jahre noch lieber, indem in unserem Gespräche so mancher schöne Zug seines Geistes und Herzens liebenswürdig hervortritt. Dazu kam noch Ihre Empfehlung, Ihr Lob, und es thut mir ungemein weh, einen so soliden Charakter, einen so bildungsfähigen Kopf einer edlen Laufbahn so frühzeitig entziehen zu sehen! Es dürfte dem H. von Rebenburg keine leichte Sache seyn, einen gleich gewandten und gleichgesinnten Erzieher für seine Söhne zu finden! Forderte er nichts weiter als einen geübten Informator, der mit freundlichem Benehmen Geduld und Eifer verbindet, nähme er ferner an Mängeln der äußeren Form nicht allzu großen Anstoß, sondern wartete ruhig den umbildenden Einfluß der Zeit und Conversation ab — so wäre in allen diesen Beziehungen Muršček mit gutem Gewissen zu empfehlen. Muršček hat Kopf genug, um sich in die Welt fügen zu lernen; er ist als Instruktor durch mich vielfältig geübt und beschäftigt, und unterzog sich erst heuer der Instruktoren-Prüfung für die Grammaticalclassen, wo er einen approbatur erhielt. Seine Hofmeisterei würde ihm auch den unschätzbaren Vortheil gewähren, daß er durch einen festen Beruf an ein solides Haus gefesselt, nicht Zeit fände, leichtsinnigem Umgange sich anzuschließen, und schon aus Ehrgeiz und Furcht vor Beschämung den eigenen Studien mit zureichendem Fleiße obliegen würde. — Sollten Euer Hochwürden finden, daß Rebenburg seine Forderungen nicht allzuhoch spannt, und billigerweise auf allmähliche Einübung und Ausbildung des Hofmeisters Rücksicht nimmt — so bin ich sehr bereit, für Muršček's Empfehlung jene Schritte zu thun, die sie dafür als geeignet erkennen werden, und ich erwarte hierüber Ihre freundschaftlichen Winke. Indessen theile ich dem Muršček über Ihre vorliegenden Pläne und dem Wenigen, was ich selbst hierin allensfalls zu thun im Stande bin, keine Syllbe mit, um nicht Erwartungen zu wecken, die ohne unsere Schuld in der Folge getäuscht werden könnten.

Vieles und Herzliches möchte ich mit Ihnen in vertrauter Mittheilung besprechen und durchplaudern: nur auf dem Papiere will es mir nicht ganz

X.

Kočevar Muršcu.

(1843—1849.)

1.

(16. XI. 1843.)

Muršec v Dobrni. — Priprave za izdanje slovarja.

Cestiti gospodine!

Dragi prijatelju!

Dobio sam vaš prvi i drugi list, i s' veseljem vu njih čitao sam, da se jest Vaš telovni stališ usled potrebovanja dobernskih toplicah veoma poboljšao. Što nisam na Vaš prvi list odgovorio, jest uzrok tomu moje čekanje na Jambrešičov i Štuliov rečnik, koje mi Vraz poslati će.

Odmah kako te rečnike dobiti ću, moramo naš posel početi. Nego ne tako, kako smo se u Celu divanili. Mi ne potrebujemo drugih nego Stajercov za spisanje rečnika, i vas posel naděliti će se medju sledeće osobe: Muršec, Ulaga, Drobnič, Pirš, Orožen, Wolf, Kočevar, a služiti se ćemo sledećih rečnikov: Stefanovič, Belostenec, Jambrešič, Štuli, Voltiggi, Murko.

Na Vas smo odlučili izdēlanje sledećih slovah: *a, b, c, d, e, f, g, h*. Vi imat čete nekoliko posla z' ovimi slovami, a ne odviš, jer ove slove malo rečih imadu.

Svaka reč se mora u našom rečniku osobito početkom verste [Zeite:] pisati, bila ona reč korēnita, ili imala ona korēn u drugoj reči; na primēr:

Glava, f. Haupt

Glavno adj — —

Glavač m. — —

Glavar m. — —

U ovom obziru imat će naš rečnik razlučak od Murkova rečnika. Koja reč jest samo kod Slovencah običajna, onoj

nach Wunsch gelingen. Die Feder läuft mir nicht schnell und gewandt genug, das Papier ist mir zu unsicher u. verrätherisch. So behalte ich das Schönste und Herzlichste jener Zeit vor, wo Sie, unbelästigt durch Ambos- und Hammergetöse (denn ich wohne jetzt bei Kollar), in meinem Hause Auge gegen Auge Mund gegen Mund mir gegenüber sitzen. Daß diese Zeit recht bald ercheine und Sie bis dahin des ungestörtesten Wohlsehn's sich erfreuen mögen, wünscht samt seiner ganzen Familie mit dem Gefühle wahrer Freundschaft

Ihr aufrichtig ergebener

Freund **Fr. Rigler.**

N. S. Ihre Briefe bitte ich durchaus nicht zu frankieren. Sie sehen, mit welchem Beispiel ich vorgehe!

se mora pristaviti = Slov: = koja samo u Horvatskoj, onoj = horv: =, koja u Serbii, onoj = Serb: =, koja u Serbii i horvatskoj, onoj Serb: horv.; etc.

Primětit moram, da se i dalmatinske reči s' = serb: = naznačiti imađu. Voltiggia mi ne treba. Vi čete od mene Belosteneca i Štulia dobiti.

Onda pak na d'elo.

Vaš

Sluga i prijatelj

18 ~~18~~ 43.

Kočevar

2.

(26. XI. 1843.)

Načela za uredbo slovarja.

Čestiti Gospodine!

Dragi prijatelju!

Na Vaš zadni list imam čest odgovoriti sledeće:

za 1. Azbučni red jest naravan, kojega ste u Vašom listu naznačili. On dakle biti će, kako slēdi: *a, b, c, č, (ć), d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, z, ž, t, u, v.*

za 2. Štefanovičevo **U** pisati ćemo s' *dž*.

za 3. Buduć da se *č* izgovara jednako kao *ć*, tak se nesmije jedno od drugoga odlučiti. Sve reči dakle, imale one *č* ali *ć* u začetku, moraju se smatrati, kao da bi i ve famo [s' . . im] *č* ali samo [s' . . im] *ć* za pervo slovo imale. *č* i *ć* idu dakle u jedan red, na priměr:

čabar m. der Zuber

čalma f. — Turban

čud f. das Naturell

čvor m. der Knoten

čorav adj. einäugig.

Mi potrebujemo kod ove flove i zato, da naznačimo, jeli tđđ od *c* ili druge slove izvira. Kad tđđ od *c* izvira, onda pišemo *č*, kad pako od *k, t*, etc., onda *ć*.

za 4. i 5. Imena mestah deržavah i svetnikah neka ostanu u azbučnom redu. Mi njih nećemo dakle na koncu knige tiskati. Kod fvakog takovog imena fe moraju u redu pristaviti one reči, koje od mestnih, deržavnih i svetnikovih imenah izviraju.

ad 6. Diminitiva se moraju s' priměrnimi pristavkama pisati.

ad 7. Naznaćenja = horv = ferb = itd. neka izostanu, iz uroka, kojega ste u Vašom listu navēli.

ad 8. Turske reči neka se pišu u azbučnom redu sa zvezdom (*)

ad 9. igre, i običaje ni treba opisivati.
ad 10. Ja mislim, da vide mi ni potrebuvali nebi.

Po mojem mnenju bi koristno bilo, da fvaiki od nas prie, nego flovlar spisavati počme, reči od svojih flovah iz Mažuraničevoga rečnika izvadi. Kad ćemo to učiniti, onda će fvaiki viděti, kakov nalik naš flovlar imati mora, jer je probitačno, da se mi forme onoga rečnika u fvačem deržimo.

Izvadite dakle reči od vaših flovah iz Mažuraničevoga flovlar ter onda nje s' rečmi drugih flovlarov u red spravite. Delajte s' časom, jer nije moguće, da bi mi do Božića gotovi bili. Sreća, ako u prvom polletju godine 1844 našu sverhu dostignemo.

Vaš

18 $\frac{26}{11}$ 43

brat

Kočvar.

3.

(31. XII. 1843.)

Nameravani slovar. — Slovnica za slovenske šole.

Dragi prijatelju!

Evo šaljem Vam Belostenca, i buduć da mu jest nęgdi glava ostala, priklopim Vam glavu od Hablediča. Habledičev flovlar jest već horvatski, nego Belostenec, toga radi mora nam prvi hasnovitiji biti, nego drugi.

Vi sad fve knige za spisavanje flovlar imate, a mi još ne. Nam još Voltiggi i Štuli manjkaju, premda nje jest nam obećao Vraz prie dviuh mesecah. Zato bi nam veliku ljubav učinili, da bi Vi Štulia i Voltiggia tako raskomadali, kako sam ja Hablediča i Belostenca raskomadao, i da bi nam flove od *l* do *v* od onih poslali.

Kad bude slovar gotov, onda ćemo fve sdušno povratiti, za da se raskomadane knige opet vezati mogu.

Na Vaše pitanja slędeća odgovoriti mogu:

- ad 1. radi naznačenja *sl = sb = dl = hr* sam Vašog mnenja;
ad 2. Vide potrebuвати se mi dobro čini;
ad 3. Meni se čini, da bi probitačno bilo, fve pristavke, koje iz imenah izviraju, u flovlar metnuti, i ništa u tom obziru izpustiti.
ad 4. za razločit razne smisli rečnih moramo potrebuвати 1.) 2.) 3.) a ne ; — ; — ; —
ad 5. i priloge staviti jest potrebno.
ad 6. Kod imenah žival, seli i rud Linnea se deržimo. Ako bi nam Caf u tom poslu pomagati mogo, bi nam bila velika pomoć, flovlarom Jungmanna se nemožemo služiti,

jer mi samo jugoslavianski flovar pišemo, u kojega se
 češke reči uzeti nesmiju.
 ad 7. *č, ć* Vam nemogu odkružiti.

Mi da smo se u mnogom obziru našog slovara zjednili,
 i sad jest potrebno, da ja o tom i drugim našim sudělavcem
 pišem. A to bi mnogo pisanja stalo, i morbiti me svaki razumio
 nebi. Zato Vas prosim, da bi mi Vi jedan izlomak slovara,
 kojega ste već spisali, poslali. Taj izlomak, bilo u njem samo
 petdeset ili još manje rečih od slove *B* ili od slove *č*, bude
 nam za pravilo. Jedan prepíš od izlomka svakomu sudělavcu
 poslat ću, za da svaki previdi, kako ste vi flovar spisati počeli.
 Samo ne kasnite, da mi ga pošlete.

Što se slovnice za naše škole tiče, Vam mogu kazati, da
 izvan Vas i Matjašiča nikoga nepoznadem, koj bi kadar bio,
 da nju izradi. Zato, ako vi vremena nemati, namamite Matja-
 šiča za ovu[oj] dělu.

Ja i svi drugi sudělavci flovara još izvadjivamo reči nam
 odlučenih flovah iz Mažuraniča. Ja imam flove *l, m, n*, i budu
 još prie dva meseci pretekli, neg bom sa izvadjvanjem ovim
 gotov.

Da sam u vėk kod kuće, bi mi dělo spěšnije za rukom
 pošlo, i ja bi prie gotov bio. Nu razni izvanski posli mi vrėme
 oduzimaju, te dělo u kući stati mora.

Vaš

18 $\frac{31}{12}$ 43.

iskreni prijatelj

Kočevar

4.

(9. II. 1844.)

Nameravani slovar.

Čestite gospodine!

Dragi prijatelju!

Uz Vašoga lista videći, da Štullia i Voltiggia raskomadati
 nedovolite, nepoznadem načina, kako bi mi u Celskom kotaru
 nahodeći se spisatelji rěčnika našu zadaću [izpunil] izraditi mogli,
 budući da i u Zagrebu, kako mi Vraz piše, ni jedan ni drugi
 rěčnik dobit se ne može. Zato Vas zaklinjam [kod] poleg svėte
 stvari našoga tersenja, da Štullia razkomadate, i da od Gospodina
 Kvasa privolenje izprositate, za da mi jest slobodno i Voltiggia
 razkomadati. Rěčnikom to ništa skodit neče, jerbo mi nje po
 sgotovljenju našoga děla svezati damo tako, da nitko poznati
 kadar ne bude, što se je [s] z' njima dogodilo. Dajte si dakle
 dopovėdati, i učinite to, što zahteva svetost naše stvari.

Sad još nešto od pravilah, kojih se u spisavanju Slovara držati imamo :

Ako stvar drobno promotrimu, se mi 5to pravilo, t. j. pridavanje znakov: *sb*, *dl*, *sl*, *hr*, nepotrebno čini. Mi Slovar pišemo, za da fvaiki, koj jugoslavjansku knigu čita, i koju reč nerazumi, u njem izjasnjenje naći može. Takvomu ni treba spomenutih znakah, koji k' žudjenom izjasnjenjem niš nepri-nose. [Lz]van toga je naša naměra, fve jugoslavjanske narěčja u jedan kniževni jezik stopiti, i k' tomu bi morao naš slovar jedno važno srědstvo biti. Mi se dakle čuvati imamo, da u slovaru razliku narěčjah nenaznačimo. Naš Slovar u sebi držat će sve reči jugoslavjanskih narěčjah, i tako naredjen biti mora, kako da bi se samo o jednom narěčju radilo. Odtale dakle sa svim razlikom. —

K' tomu još primetiti moram, da se mi točno takovo naznačenje nemogučno čini. Nitko medju nami je tako vėšt u narěčjah jugoslavjanskih, da od svake reči znađe, u koje narěčje spada; a slovari u ovom obziru nisu tako ograničeni, da bi se u njima reči samo jednoga narěčja, t. j. od onoga, od kojega naslov *:/Titel:/* imadu, nahodile. Mi dakle u njima ne-možemo od svake reči svediti, jeli je *dl*. ili *hr*. ili *sr*. ili *sl*.

Nekoje reči su *sl*. *hr*. i *sr*. druge *hr*. *sr*. i *dl*. Kod takovih rečih bi morali troji znaki biti, ako našo dělo točno opraviti hoćemo, a to je još nemogućnije za nas, i ako bi bilo mogučno, i mi bi takove znake pristaviti hoteli, onda bi veoma mnogo truda imali. Pustimo dakle ovo naznačenje, i stavljamo reči u slovar, kako se u drugih slovarah nalaze.

U našem dělu imamo mi po mojom mnenju slědeća pravila slěditi: *:/pravila, na koje ste Vi mene smislili:/*

1. Azbučni red je: *a, b, (č, ć)* itd.
2. Štefanovičovo **Ů** se piše s' *dž*.
3. Imena městah, deželah, svetnikov se v azbučni red stavljaju.
4. Turske i druge tudje reči se takodjer u azbučni red staviti imadu.
5. Razne smisli [rečih] rečiuh se razločavaju po 1.) — 2.) — 3.) — 4.) —.
6. Igrah i običajah ni treba raztumačaviti, kao Vuk Štefanović.
7. Vi de se slobodno gdagda piše, ma svak sudělavac samo kod svojih slovah.
8. Rastjem *:/Pflanzen:/* i živalam *:/Thiere:/* se pristavljaju, koliko se može, takodjer latinska imena — naj bolje po Linei. —
9. Svi pristavki, *:/prislovki, Beiwörter:/* koji se u onih slovarah, kojimi se služimo, nalaziju, se moraju u azbučni red uzeti. Ako bi nekoje prislovke, koji od drugih rečih

izhadjaju, izpustili, misleći, da si one svaki čitaoc iz gramatike sam tvoriti može, onda bi slovar nedovršen bio.

10. To isto valja takodjer od priloga.
11. Diminitiva se moraju staviti polag Jungmanna. -
12. Pristavki se imaju staviti s' onimi izhodi, koji se nalaze u drugih slovarah.* (Ja poznadem samo bolestan, a ne bolesten.) Ako pristavak ima više izhodah, tad se svi izhodi imaju naznačiti, v. è. dobar, dober, — i to po redu azbučnom.
13. Reciproca verba se post activa stavljati imaju.
14. Najviše se imamo Mažuraničevog Slovara držati.

Zato nam ni treba *bělo* pisati, buduć da *bělo*, kako u Mažuraniču stoji, to isto znači. Ja ni sam toga mnenja, da bi mi *bělo* na mjesto *belo*, *bilo*, *bělo*, *bjelo*, *bijelo* stavljali. Gdo bi mislio, da *bělo* sve to znači? ako pak izjasnjenje od toga u slovar metnete, onda toliko truda imate, kak da ovako pišete:

beli, a, o, adj.: weiß	belo, adv. weiß
běli, a, o, vide beli	bělo, vide belo
bjeli, a, o, vide beli	bjelo, —
bijeli, a, o, vide beli	—
bili, a, o, vide beli	—

I u takovom redu se ima ova rěč po mojom mnenju u Slovar staviti.

Ja se i u tom s' vama ne slažem, da bi mi s'rce etc. pisali. Mi moramo sve u našom slovaru imati, što je u drugih jugoslav: slovarah, dakle:

sårce, n. das Herz
sěrcе, vide sårce
s'rce, vide sårce

Pišite mi, [ak] či ste u svemu tomu moje misli, i onda priobčit ču ove pravila drugim sudělavcom.

18. 3. 44

Vaš brat

Kočevar.

Još jenput:

Sve rěči, bile one substantiva, adjectiva, adverbia, verba etc., koje se u drugih jugoslavjanskih rěčnikah nalaze, moraju u naš slovar stavljene biti, i to u azbučnom ředu sa turskimi i drugimi tudjimi rěči. Samo se čuvajmo, koliko je moguće, němačkih rěči. Mi ništa novoga tvoriti nesmemo, nego naša zadaća na to směra, da flovar, koj pišemo, sve imade, što jest u drugih slovarah. Naš slovar mora dakle imati sårce, sěrcе, s'rce, — belo, bijelo, bělo, bilo itd. posle dobar, dober, bolestan, a ne bolesten.

* U nikojem rěčniku ni je najti bolesten, ma bolestan, ergo qualis exitus est diligendus?

5.

(25. V. 1844.)

Kočevar išče Stullija pri Slomškeu in drugod.

Čestiti Gospodine!

Dragi prijatelju!

Ni sam na Vas zaboravio, kako Vi mislite, nego ja Vam ne hotjah prie pisati, dok ne dobiah odgovora od G. Slomškea, kojemu radi Štullia pisah. Žalibože Slomšek posla mi nekoliko rečnikah, a Štullia nima, kako on kaže. Kuda se sad uteći ću? Pisao sam u Zadar, a zalud; molio sam Celjskog Knigotàržca, da mi ga spravi, a od njega imam odgovor, da Štullia nemože dobiti. Šta ću učiniti? Vendar fva briga za sakupiti potrebne knjige na meni leži, buduć se naši sudčlavci u Čeljskom kotaru zato ni nebrine.

Gospodine ja Vas opet molim, da u ime Boga raskomadate Štullia, kojeg u rukah imate, inače naša stvar napredovati neće.

Zadržaj priklopljene cedulice, molim Vas, da u Gradačke novine tiskate date, i da, što je za to potrebno, platite, što Vam po priliki vratit ću.

Budite zdravi, i nagnuti

Vašomu bratu

18 $\frac{3}{5}$ 44.**Kočevaru.**

6.

(17. III. 1848.)

Slovar je treba dovršiti. — Murščeva „Slovnica“.

Velečastni gospodine!

Dragi prijatelju!

Skrajno vrme jest, da naš flovar sgotovimo. Zato Vas prosim, da Vaše Vam opredeljeno dčlo svàršite. Ako Bog da, ove[oj] godine[oj] kniga bit će pripravljena za Cenzuro, in onda se odmah tiskat će.

Vaša slovnica dopada se ovdč veoma, i ja Vam čestitam, da ste nju tak umno i točno po slovenskom duhu složili. Živili nam mnogo letah!

Ostajem

Vaš

iskreni prijatelj

18 $\frac{1}{3}$ 48.**Kočevar.**

7.

(29. VI. 1848.)

Deželni zbor v Gradcu. — Hrvatski pokret. — Jelačić.

Dragi brate!

Mislio sam, još jenput na sabor v Gradac dojt, nu posli moji nedopuštaju toga. Lečim dva bolestnika, koje nesmiem zapustiti. Zato Te prosim, da Doktoru Trumeru izjaviš, da on i za buduće zadarži moje mesto na saboru.

Zadnji ponedělak bio sam u Zagrebu, gde jest vëluka razjarenost, što car neće da priznaje hervatski sabor za legalan, i što neće primiti hervate pod bečki ministerium. Z toga jest viděti, da car i nĕmci Slavjanom ni jedne želje spuniti neću. Zašto dakle 40.000 hervatov kârv proliju za cara i za nĕmačko prestolje. Car samo volje nĕmacah i madjarah izpunjuje, jer ga na to siliju, a slavjani nesmiju ni volje imati, jer [nim] ne imadu moči, kojom bi svoju volju podupirali. Za carstvu bi bole bilo, da jesu Hervati pod bečkom ministeriumu, i njegovu prestolje bi u ovom slučaju čverstje stalo. Nu car neće toga, jer jest to slavjanska volja, a car boji se, da Madjare rassardi.

Bože daj, da nadvojvoda Jovan ovo stvar dobro razvidi, i da on vendar za nešto slavjanom na pomoč bude. Inače bojim se, da slavjani svu ljubav do bečkoga prestolja zgubit će.

Da je Ban u Inšpruku od carske obitelji dobro primljen bio, i da su se nadvojvodica Sofija i carica plakale nad govorom banovom, to znadeš. I morebiti to znadeš, da u Inšpruku banu ni car ni nitko drugo od manifesta ništa povedao nije, koj je proti njemu (banu) upravljen. Kad se ban k kući vrati, i u celovac dojde, tamo čita spomenuti manifest z' velikim udivljenjem. Na to odpravi se u Vordernberg k nadvojvodu Jovanu, da ga pita, što ova stvar znači . .

Ni znati, koliko dobrega izić će od ovoga posĕtjenja.

Jučer, to jest: 28. svibnja vratio se je ban u Zagreb. Kako čujem, bila je velika radost tamo, gospoje jesu mi bakladu /:Kafelzug:/ napravile.

Piši mi, ako znadeš što novoga,

18 ^z/_g 48. Tvojomu bratu

Kočevaru.

Ich sollte einen Stoff zu einem Frauenkleide der Erzieherin meiner Tochter zu ihrem Namenstage, der am 10. Juli sein wird, regaliren. Sei so gut, in die Handlung des Fritsche am Hauptwachplaz zu gehen, und ihn zu bitten, daß er dir einen solchen gebe. Der Stoff kann 8—10—12 fl. CM kosten. Nichte ihm meine Empfehlung aus, und sage ihm, daß ihn bitten lasse, er möchte mir was Gutes und Schönes geben. Sei so gut, den Stoff auch zu zahlen zc.

8.

(8. I. 1849.)

*Nedovršeni slovar naj se pošlje „Slov. društvu“ v Ljubljano.
— Nemške pisarne.*

Dragi brat!

Tak, ko Ti, mislim tudi jaz, de bi mi dobro storili, če bi naš začetni slovar Ljublančanom poslali. Zatorej bom vsim sodelavcom pisao, naj svoje pismena skorom zgotovijo, pa meni s' posojenimi bukvami vred pošlejo. Tak tudi Ti Tvojo pismo zgotovi, pa pod Četrtek pošli.

Jaz bom potle celo delo slovenfkimu društvu v' Ljublani [vroč] v roke dao.

Noviga Ti nemorem ničesar pisati, ker se pri nas vse stariga derži. Pisarnice še so nemške, in pisarji nočejo od slovenskiga jezika ničesar slišati. Oni pravijo, de postave ni, po kateri bi pisarne slovenske morale biti, a kmeti neterjajo slovenskih pisem. Nemškutarstvo nam velike zapreke dela.

Samo na Blagovnim (Reifenstein) so začeli pisarji kmetam službene pisma slovenski pisati. Pozivnice (Vorladungszettel) so tam vse poprek slovenske. Štibrar (Steuernehmer) plačila u knjižice slovenski zapišuje itd.

Z' tega je vèdeti, de naši pisarji niso vsi nemškutarji. Bog bode tudi njim pamet razsvetio. Amen!

18. 1. 49. Tvoj brat

Kočevar.

u hitrini.

XI.

Kramberger Muršcu.

1.

(21. XII. 1844.)

„Kolo.“ — „Sedem sinov.“ — Čeh Moric Fialka. — Ilirske knjige. — „Pridige za svečenike“; list za preprosto ljudstvo. — Vraz, Danica. Novice.

Častivredni prijatelj, ljubi domorodec!

Lepo Vam sahvalim za prijateljsko skerb, kero ste do moje literarne zabave imeli, i po volji g. Vraza neke člance ilirske pismenosti poslali. Resnica je, de sim dozdej veoma žmetno do ilirskih knjig priti mogel, no na neke, ki sim želel,

duže od leta čakati. Na Kolo III. že dolgo sim čakal, "sedem sinov od Žemlje,, več pred letom pri Damiani sim si naznamnati dal; al še zdaj njih nemam itd.

Čeh, ker i je mojo nadlogo g. Vrazu pisal, je bil Moric Fialka, ki me je letos pohodil; bil je pred učitelj českega jezika v akademij novega mesta a zdaj je pravi kapitan v terezianskem mestu na Českem, odkod mi je več eno ljubo pismo poslal. Poročil mi je tudi Burianovo česko gramatiko, in tri zvezke izlazuće Olivera Twista, kterega je iz englezkega na česki jezik prestavil. Ali jas še od tega premalo zastopim; ako Vi nje brati želite, Vam njih bom radostno poslal.

Kaj se poslanih knjig tiče, sim izvolil sledeće zadržati: Kolo. (Samo prosim, de bi g. Leihi Reg. kapel. povedali, de 3. Kolo že imam, i da neje več potrebno, de bi mi ga on poslal, kak sim ga prositi pustil.)

Demetra i

K. Saksinskoga.

Od totih dveh prosim po prilici mi tudi prednje dele poslati; od Kola sledećega, kad izlazi.

Znate mi tudi Iskro od Havlička poslati, ako jo 'mati ali dobiti znate, tudi Osmana, kada na svetlo pride.

Kaj se vam zdi do "Antologije slavjanske,, u ker i Grof Orsat Počić neka[j] dubrovačke poezie izdati nameni. Ako se Vam dobra zdi, prosim zanju.

Vi mi zkus znate po g. Gebhardi knjige poslati, druge prilike nemam.

Kaj ste mi od Ptujskih duhovnikov pisali, mi veseli. Pa deno mislim, de Mi pridig ne potrebujemo tak, ko prosti ludje hasnovite nauke. Boljše bi bilo po mojem mnenji, de bi za ljudi izdali en list, ko je nemška Philothea, ein Sonntagßblatt zur Belehrung u. Erbauung, ali kaj takšega. Pa to so samo moje misli. Da le deno enok začetek bo. —

Slišal sim, de Vi bodete učitelj vere na realni školi u Gradci. Dobro. Tim bliže mi je do enega milega prijatelja.

Prosim Vas, ne pozabiti naprey na me. Da Vi, ko mislim, večkrat g. Vrazu pišete, prosim Vas, naj bi mu mojo zahvalo za njegovo ljubeznivo skerb do mene kazali. Ino, de od Danice rok 1839 imam, od kere mi broj 1. i 24. majnka (da sim ih ne dobil), popitajte, al bi nebi tota dva broja (za plaćilo) dobiti mogel. I ako je moguće, naj Vam ih pošle. Za novo leto bom drugoć Danicu imeti začel. Imate li Vi "Kmetiske i rokodelske novice,,? i možete mi neke broje poslati? Rad bi je deržal, pa bi je pred rad vidil.

Zraven vašega dragega pisma sim tudi od staršov list dobil, ker i me na gostovanje mojega brata vabi. Pa po zimi potovanje ne je ugodno; daleć mi je, ino zato se mnogo dnarjov izda,

kerih ravno dosti nemam — i zato mala mi je volja doljta iti. Kaj od tih pet rajniš sr. ostane, sranite za drugo krat. Ne zamerte mi, de sim Vas z' telko rečmi obložil. Srečno. Vse dobro za novo leto tudi Vam želi

vaš

zvesti prijatelj

21. Decemb. 1844.

Felix

2.

(19. V. 1845.)

Vrazov dopis. — Ilirske knjige. Bogoslovec Šterman.

Visokovredni gospodine!

Lepo se Vam zahvalim za vašo dobroto, u kojoj ste mi veoma ugodne knjige poslali. Već i dopis g. Stanka Vraza me je sasma razveselio.

Nezamerite mi, dragi domorodče! da Vam nekoje knjige natrag pošljem i Vas molim, ih g. bogoslovcu Blažu Štermanu u seminište poslati, neka s njimi po Vrazovem povelji radi.

Bas ni već prvo knjigo sàm natrag poslao, tako i ove dve.

Tretjo knjigo Kukuljevića i drugo D. Demetra sàm već zadnji put zaderžao, eto uzrok, zašto ih natrag šaljem.

Sam dakle zaderžao:

Osmana	2 f 30 x
Demetra dio parvi	1
Kukuljevića knjiga 1. i 2	
à 45 x	1 — 30
	<hr/> 5 forintah

a da 2 f. 30 x mojih novacah još imate, Vam onu polovicu pošljem s tom molbom, da ih g. Štermanu date, i mē njemu priporučite radi sledećih poslova književnih, koje on za g. Vraza upraplja.

Jer me je g. Vraz na ovoga bogoslovca upeljao, neću Vas u naprėdak s takvimi poslovi motiti.

Iskreno se Vam zahvalim za Vašo prijaznost i ljubav, s kojoj ste moje želje izpunili, i ufam se, de Vašo domorodno nagnenje mē u buduć ne bude pozabilo.

Ne čudite se mōmu Ilirizmu, koj je istom u početku; zašto, bez jake slovničke podloge nemože inače bit, nego da mnoge pogreške činim, pisaoći, što mi od čitanja ostane. A ufam se, de poznije slovnica i uvežba mnogo poboljšale budu.

Bog Vam dao u vašim novim stališu sreču i mnogo ugodnih danah, zašto bude Boga molio

Vaš

zahvalni prijatelj i domorodac

Felix

Borova d. 19. Svibnja 1845.

Pozdravim vse domorodce.¹⁾

XII.

Slomšek Muršcu.

(1845—1861.)

Stolni kaplan Košar. — Drobotnice. — Prevod Alliolijevega sv. pisma.

1.

(30. XII. 1845.)

Hochwürdiger Herr Muršec!

Belehrtester Freund!

Durch Herrn Hofkaplan Košar ermuthiget bin ich so frey das Manuscript Drobotnice za novo leto angegeschlossen mit der Bitte zu übersenden, es dem h. Gubernium vorzulegen, so wie das beiliegende Schreiben dem P. T. Herrn Gubernialrathe Kraus zu überreichen; — doch es früher zu versiegeln, und die Adresse zu schreiben.

Ich habe vor dieses Jahrbuch bei Kienreich drucken zu lassen, und ersuche Sie schönstens die Correctur möglichst zu besorgen. Darum überschicke ich auch das Holzstöckl, welches den Titel zieren soll, das Sie aber nicht vorzulegen haben, sondern nur der Buchdruckerey zum Gebrauche zu übergeben. Wird das Jahrbuch Anklang und Unterstützung finden, so wollen wir für die kommenden Jahrgänge Stahlstüche besorgen.

Wegen der Auflage werde ich unter Einem mit Kienreich unterhandeln. Wenn Sie das Manuscript mit dem Imprimatur erhalten, so bitte ich die Druckerey zu betreiben, damit das Werk bis Ostern 1846 fertig wird. Alle Ihre etwaigen Auslagen und sonstigen Wege werde ich Ihnen mit Dank bezahlen.

¹⁾ Njegovo je tudi pismo z dne 4. avg. 1888, kjer nasvetuje Muršcu, kako naj si uredi z družbo potovanje k njemu. Nemško pisano pismo se konča: „Srečno! dok se spet vidimo! Ves Vaš Srečko“. — Kraj ni naveden, a je gotovo Borova (Vorau), kjer je bil Kramberger korar.

Das Format wünsche ich dem Jahrbuche des Ignaz Jaksch ähnlich, das Ihnen ohnehin bekant seyn wird.

Unter Einem lade ich aber auch Sie für die kommenden Jahre als Mitarbeiter an diesem Jahrbuche ein, im Vertrauen, daß Sie das Wohlthätige dieses Unternehmens würdigen und befördern werden.

Mehrere thätige Slowenen haben beschloßen den Allioli /:deffen h. Schrift:/ ins Slowenische zu übersetzen. Dazu brauchen wir gegen 30 Mitarbeiter. Ich wünsche dazu auch einige aus der Seckauer Diözese. Welche würden mir Euer Hochwürden rathen, die Kopf und Herz dazu hätten?

Indem ich mich für das neue Jahr einer nähern Mittheilung und Freundschaft empfehle, wiederhole ich meine Bitte

Euer Hochwürden

ergebenster Diener

St. Andrá am 30. 10^{ber} 1845.

Anton Slomšček

2.

(10. I. 1846.)

Drobtinice. — Košar, Weinhandl.

Hochwürdiger Herr Muršec!

Berehrtester Freund!

In der Hoffnung, daß Sie meine letzte Sendung erhalten, und nicht ungütig aufgenommen, übermittle ich Ihnen angeschlossen /: einen Schematismus mit der Bitte, solchen als ein Zeichen meiner Verehrung anzunehmen, das angebogene Paket aber gelegentlich an Herrn Dechant Marič nach Stadtl, vielleicht durch Vermittlung des Herrn Hofkaplans Koschar zu übermitteln.

Ich habe mich bereits durch den Buchbinder Pirker von Wolfsberg an die Kienreichs-Buchdruckerey verwendet, um zu erfahren, ob, wann, und um welchen Preis sie die Auflage des Jahrbuches Drobtinice übernehmen wollte. Sollten Euer Hochwürden Zeit erübrigen, selbst darüber Rücksprache zu pflegen, so würden Sie mir eine große Gefälligkeit thun.

Ich glaube die Auflage mit 2000 Exemplaren machen zu lassen; das Papier braucht nicht besonders fein zu seyn, bis auf [einige] 100 Exempl. die ich auf Velinpapier wünsche. Indem ich Herrn Koschar und dessen Herrn Kollegen Weinhandl. schönstens grüße, und mich Ihrem Andenken empfehle, zeichne ich mich mit aller Achtung

Euer Hochwürden

ergebenster Diener u. Freund

St. Andrá am 10./1. 1846.

Slomšček.

3.

(22. I. 1846.)

Drobtinice. — Košar, Jodl. — Lav. škof.

Hochwürdiger Herr und Freund!

Ihr verehrtes Schreiben vom 16. I. 1846 habe ich heute erhalten, und beeile mich Ihnen meinen Dank für die Uibernahme der Correctur der Drobtinice abzustatten, mit der Bitte, sich mit angeschlossener Zuschrift zum Laikam zu verfügen, in meinem Rahmen die Auflage abzuschließen, und den Druck möglichst zu beschleunigen, mit der Versicherung, daß ich Ihre Verfügungen ganz approbieren werde. Laikam kennt mich, und indem Kienreich keinen (!) neuen Lettern besitzt, die Auflage aber keinen Aufschub zuläßt, so haben wir keine Auswahl obgleich Kienreich billiger wäre. Mit dem Formate Papiere bin ich einverstanden; die Lieder sollen mit Kleinern, die übrigen Aufsätze mit den gleichen wie Krempls Dolgodivščine (!) gedruckt werden. — Sollten noch Anstände obwalten, so bitte ich mir solche zu berichten, übrigens aber zu trachten, daß die Drobtinice pisanke werden, und bis Ostern fertig seyen.

Bei der Correctur bitte ich meine Fehler auszubessern, etwa unverständliche durch per Parenthes zu erklären, und mir nach dem Drucke eines jeden Bogens 1 Bogen per Post zu übermitteln.

Die Nachricht über die Erkrankung meiner beiden guten Freunde Košar und Jodl hat mich sehr ergriffen. Gott gebe beiden die Liebe Gesundheit wieder, und schenke uns beide Lieben-Braven! Das Befinden unseres Hochwürdigsten F. Bischofes ist seit einigen Tagen besser.

Mit Liebe

Ihr Freund

St. Andra am 22./1. 1846.

Slomšček.

4.

(10. II. 1846.)

Drobtinice. — Košar, Jodl. — Lav. škof.

Hochwürdiger

Herr und Freund!

Sie haben mich mit der ersten Sendung der Drobtinice eben so überrascht als erfreuet; ich habe den 1ten Druckbogen noch nicht so bald erwartet. Ich danke also für den schnellen Erfolg.

Ueber Ihre Bemerkungen folgen meine Ansichten:

p. 13. pride sodit živih in sveta wäre wohl bei Menschen zu brauchen; — Weil man bei diesem genitiv sich das nekaj =

nekoljko: Etwas, einen Theil denkt; bei Gott, der Alle richten wird, paßt es nach meinen Begriffen nicht. Indessen bleibt immer der gleiche Sinn auch mit dem Genitiv.

- p. 14. ker ni do njih priloznosti — ist sehr gut, und ich danke für den Zusatz i, der mir oder dem Abschreiber in der Feder geblieben.
- p. 16. odpušenje als einmaliger — odpušanje als mehrmaliger Nachlaß wird nicht ohne Grund der Unterschied von Ihnen bemerkt: eigentlich odpustenje; ich bin nicht darauf gekommen, will es aber künftig beobachten.
- p. 9. otroke kojiti bedeutet: Kinder erziehen; weil das deco rediti zu körperlich klingt. Ich fand dieses Wort in Venc nedolžnosti, so wie auch in Poklukers Pastirna. Es dürfte in Innerkrain zu Hause seyn.
- B. 2. Kar radi — kakor vam rado ist eine schöne Redensart an der Drau — am Pachern, und heißt: wie es euch beliebt, nach Belieben; darum möge es auch bleiben. — legati lügen scheint mir besser als lagati — auch wohlklingender. Man hört im Gillier Kreise izlegati se — leznivec.
- p. 28. rezno strahvati — will sagen: scharf züchtigen. — p. 29. iztratiti heißt verderben — verziehen. — 29. darovati koga — Jemanden beschenken — belohnen; z. B. svatje nevesto darujejo: Die Hochzeiter beschenken die Braut — reichen Ihr Gaben. Per otrokah oder per otrokih ist gleichgültig; — der Wohlklang soll bestimmen. — Eine nachträgliche Einschaltung wird weder möglich /:insoferne der Satz schon unter der Presse ist, aber auch nicht erforderlich. Sollten etwa Sinn-störende Druckfehler sich einschleichen, werden wir solche im letzten Bogen bezeichnen. Im 1ten Bogen habe ich nur folgende bemerkt:

Am	Titelblatt		Lavatinski — solle heißen	Lavantini
"	2 ^{ten} Blatte		Friedrich	Fridrich
"	3.	8 ^{te} Zeile von unten	delioci	dellvci.
pag.	9.	13.	obrano	vbrano
"	15	5 " von oben	vstala	ostala.
"	"	13 " von unten	pesluša	posluša.

Doch sind diese Druckfehler nicht Sinn-störend, und der erste Bogen ist sehr gut ausgefallen. Gott gebe seinen Segen auch zu den folgenden, Ihnen aber auch die liebe Geduld, die ich von Ihrer Vorliebe zu unserm Volke u. zu unsrer Muttersprache erwarte. Auch mit der Ausstattung bin ich vollkommen zufrieden. Um Postporto und Schreibereyen zu ersparen, wollen mir künftig Euer Hochwürden nur zu 4 Bögen zusammen übersenden; betreiben Sie indessen die Druckerey, daß der Druck nicht unterbrochen wird, und die Auflage möglichst bald vollendet werde. Auch werden zuletzt Umschlagsbögen in einem farbigen Papier erforderlich; wozu es aber noch Zeit ist.

So wie mich die Wiedergenehung unseres lieben Košar recht herzlich freut so schwer fällt mir der Verlust meines guten Freundes Jodl. Bog da, da bi' za nas Boga prosil!

Auch unser Fürstbischof befindet sich in Etwas besser.

Zdaj pa sebe ino Drobtince Vaši prijazni skerbi priporočim

Vaš

St. Andra am 10. II. 1846.

Anton Slomšek.

5.

(8. III. 1846.)

Drobtince. — Košar. — Lav. škof.

Hochwürdiger Herr Muršček!
Verehrtester Freund!

Auf Ihr liebes Schreiben vom 26./2. folgt die Antwort etwas spät, weil solche durch die traurigen Ergebnisse unserer Diözese verhindert.

Die Correctur der 4 legt mir eingeschickten Druckbögen ist recht brav ausgefallen. Ich konnte nur folgende unbedeutende Menda auffinden:

Pag.	46.	Zeile von unten		9	statt kitro	lese hitro
"	51	"	oben	1	" aji	" ali
"	52	"	unten	13	" norača	" noročā
"	54	"	oben	8	" sedi	" seji
"	57	"	"	10	" sapreti	" sapreti
"	60	"	unten	12	" rahle	" rahlo
"	62	"	oben	17	" došhteli	= došhteti
"	76	"	unten	19	" rezi	" reži
"	77	"	"	7	" Biš	" Piš
"	88	"	oben	5	" so	" sto
"	92	"	unten	3	" bratama	" bratrama
"	95	"	"	11	" dp.	" do

Aus diesem wollen Euer Hochwürden ersehen, daß fast keine Sinn-störenden Fehler vorkommen, und wenn einige Schreibfehler Statt finden, so haben sich solche durch den Setzer eingeschlichen.

Den Unterschied zwischen **ali**? etwa, als Fragewort — und **alj** als Binde- bitte ich nach meinem Begriffe zu unterscheiden, und das Fragewort mit **i** — das Bindewort mit **j** zu bezeichnen, was der Abschreiber öfter verwechselt haben mag.

Auch die Apostrophen bei **k'** — **s'** u. **v'** belieben Sie auszulassen, und die Vorwörter nur **k s, v** doch vom nächsten Worte abgejondert zu setzen, weil man diese Schnirkel nicht mehr zu gebrauchen pflegt.

Ubrigens wollen sie alle Kengstlichkeit bei Seite legen, und nur nach Ihrer Kenntniß und Einsicht corrigiren; ich stehe für des Manuscriptes Richtigkeit nicht — verlasse mich aber ganz auf Ihre Einsicht.

Der Umschlag wird auf gefärbtes Papier mit dem Titel und einer Einfassung zu drucken seyn; doch hat dieses noch Zeit; vielleicht komme ich vor Beendigung des Druckes nach Graz.

Keinen Gruß und Empfehlung an meinen lieben Košar; dessen Genesung mich überaus freuet.

Unsern guten Fürstbischof haben wir heute mit den hh. Sterbesakramenten versehen.

Es ist fast keine Hoffnung zu einem Aufkommen; wir befürchten in wenigen Tagen verwaist zu werden und empfehlen uns insgesamt Ihrem frommen Memento!

Mit Achtung und Liebe

St. Andrä am 8./3. 1846
um 6. Uhr Abends.

Ihr Freund
Slomšček.

6.

(22. I. 1847.)

Drobtinice.

Hochwürdiger Herr!
Verehrtester Freund!

Werden über mein Schreiben mehr erschrecken als sich erfreuen, und würde ich mich¹⁾ getrauen Sie abermahls mit einer zeitraubenden Arbeit zu belästigen, wenn mir nicht ihre Vorliebe für unsere slow. Literatur Bürge seyn würde, daß Sie mir meine Bitte verzeihen — abermahls die Correctur des 2ten Jahrganges unserer Drobtinice besorgen zu wollen, und jene Verdienste zu verdoppeln, die Sie sich bei dem ersten Jahrgange erworben. Ich habe diesen 2ten Jahrgang bereits als Abt von Cilli theilweise zusammengesetzt. Meine Reisen und übrigen Geschäfte verzögerten die Vollendung so lange. Nun muß ich mein Versprechen lösen, und zur Drucklegung schreiten. Angeschlossen /. erhalten Sie das Manuscript mit der Bitte, es dem P. T. Herrn Gubernialrath Kraus überreichen zu wollen, Hochwelcher mir das Imprimatur zu befördern versprach. Unter einem /. liegt eine Zuschrift an die Laitamische Buchdruckerey bei, mit der Bitte solche in die genannte Officin zu übermitteln, damit die Drucklegung bald möglichst eingeleitet werde.

¹⁾ *Bržčas izpalo* nicht.

Ob Mangel eines schreibkundigen Copirers — denn ich wohne im deutschen = Lande — werden Sie verschiedene Schriften, aber auch viele Schreibfehler finden; — verlehren Sie nicht die Geduld! Sollten Sie aber diese Correctur durchaus nicht besorgen können, so müßten die Satzbögen nach Cilli marschieren, und von der dortigen Geistlichkeit besorgt werden; was eben so zeitraubend als kostspielig wäre.

Ich habe Euer Hochwürden im Septber v. J. in Graz besuchen wollen, aber zu meinem Leidwesen nicht getroffen; dafür wollen mich Euer Hochwürden im schönen Lavantthale besuchen.

Zum neuen Jahre übersende ich einen neuen Lavanter Schematismus, wiederhole meine Bitte, und bin mit Verehrung

Euer Hochwürden

St. Andrä am 22. Jänner 1847.

ergebener Diener

Anton Slomšček

Bischof.

Nachschrift.

Das Manuscript ließ ich durch Laikam an Herrn Sub. Rath Kraus befördern.

7.

(31. I. 1847.)

Drobtinice. — Slomškov latinski pastirski list.

Hochwürdiger Herr!

Verehrtester Freund!

Ich beeile mich Ihnen auf Ihre Anfragen dt^o 28ten d. M. meine Ansichten mitzutheilen; und zwar ad

- 1.) Der Ausgang in om — oma — omi ist mit am — ama — ami gleich üblich und stört die Verständlichkeit nicht; darum möge man den einen oder den andern in der Schrift lassen. Grammatikalischer ist om — gelinder für die Aussprache am — und Letzteres von mir mehr geliebt. Ad
- 2.) Der Genitiv nach dem Supinum ist wohl nur in jenen Redensarten überall gebräuchlich, wo man sich einen Theil vom Ganzen denken kann. Hier entscheidet bei mir mehr der Wohlklang, als eine gramm. Skrupulosität. Worauf ich Sie zu sehen bitte, ist die Verminderung des lj. Ich pflege nur in den seltensten Fällen vor e und i das lj zu brauchen, und schreibe zemle — krali statt zemlje, kralji. — Auch mache ich den Unterschied zwischen ali? an? ali si doma — und schreibe alj sed; — jiskal sim ga, alj ni ga doma; damit das ali mit Ihrem Jeli? gleichbedeutend in den Brauch

kommt. — Ubrigens möge uns dabey der schöne Grundsatz des h. Augustin leiten: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.“

Kommt das Manuscript in Ihre Hände, so wollen Sie gütigst sorgen, daß die Ordinariatsapprobation von Seite des Lavanter Ordinariats nicht vorgedruckt werde, auf das ich nicht als Herausgeber und als Approbator zu gleich erscheine.

Die Berunglückung meines lat. geschriebenen Pastoralbriefes fällt Ihnen nicht zur Last, sondern einer Uibereilung, und dem Abschreiber in Salzburg, der es mit Fehlern abschrieb. Nun ist abermals Alles ausgeglichen; wir sollen darauf gar nicht denken.

Ich wiederhole nochmahls meine Bitte, und bin mit Liebe

Euer Hochwürden

ergebener Freund

St. Andrä am 31./I. 1847.

Slomšek m. ia.

Muršec je pod listom s svinčnikom pripisal: ali = jeli; alj = pa = aber.

8.

(24. II. 1847.)

Drobtince. — Nezgoda Glaserjeva. — Novi opat celjski.

Hochwürdiger Herr!

Berehrtester Freund!

Ich habe die beiden Bogen unserer Drobtince mit Freuden durchgesehen, und keine Fehler gefunden, die zu bemerken wären. Ich bitte nur so fortzusetzen und nicht zu ermüden, denn die Plage ist groß. Sind Sie indessen mein Mitgenosse bei der Arbeit, so mögen Sie auch Theilnehmer unserer Freude seyn, wenn Gott unsere Mühe segnet.

Die Redaction hat in Folge eines frühern Schreibens wider meinen Willen das Erscheinen des Jahrbuches pro 1847. angekündigt. Bis gegen halben April wünsche ich es doch fertig zu sehen. Es wäre mir lieb, wenn die fertig gewordenen Bogen an den Buchbinder Mayer abgegeben würden, damit er solche falzen und so zeitgemäß vorarbeiten könnte. Ich bitte solches dem Herrn Factor mit meiner Empfehlung bei Gelegenheit zu melden.

Uiber den betrübten Anfall unseres lieben Glasers hat mich auch dessen Kaplan Horvath in Kenntniß gesetzt. Gott erhalte ihn uns noch längere Jahre. Auch das Stift St. Paul hat den Pastoral-Professor P. Norbert Heilmann am 10. d. M. verlohren, der infolge einer Lungenentzündung starb.

Der neue Abt von Cilli ist am 15. d. M. investirt worden. Am 2.ten Mai, wenn Gott will, wird in Cilli selbst seine feyerliche Benediction Statt finden, wozu Sie hiemit freundlichst eingeladen werden.

Ich empfehle mich Ihrem frommen Andenken

Euer Hochwürden

ergebener Freund

St. Andrä am 24/2 1847

Slomſchek m. ia

9.

(24. VI. 1847.)

„Kur wider die Brandweinpest.“ — Drobtinice. Podoba sv. Viktorina. Slovenci sekovske škofije.

Hochwürdiger Herr Doktor!

Verehrtester Freund!

Nachdem unsere Drobtince bereits in alle Weltwinde verbreitet worden, ist es Zeit auch Ihnen meinen aufrichtigsten Dank für die große Mühe bei Besorgung der Korrektur auszudrücken, in der Voraussetzung, daß Ihnen die Hauptschuldirection Cilli Gratisexemplare zugemittelt haben wird; Bog bo pa platil.

Angeschlossen erhalten Euer Hochwürden eine eben erschienene Kur wieder die Brandweinpest, welche in Kärnten besonders stark grassirt.

Sehr zu bedauern ist es, daß die Seckauer so wenig aktiven Antheil an diesem Jahrbuche nehmen, und uns gar keine Beiträge liefern.

Eben denke ich zur Bignete pro 1848 den h. Bischof und Martyr Victorin mit der Ansicht von Pettau besorgen zu wollen. Sie waren selbst in Pettau als Seelsorger, werden die näheren Daten und Verhältnisse wissen; daher ersuche ich Sie um Ihre Wohlmeinung, dann, ob Sie uns nicht durch irgend einen Künstler eine Skizze zum gedachten Bilde mit der Ansicht von Pettau besorgen könnten und wollten. Zu wünschen wäre eine kurze Geschichte von Pettau, weil man vom Leben des h. Victorin wenig weiß. Herr Director Robič könnte uns dazu verhilflich seyn.

Mich Ihrem werthen Andenken empfehlend bin ich mit Achtung

Euer Hochwürden

St. Andrä am

24. Juny 1847.

ergebenster Diener

Anton Slomſchek.

10.

(20. VII. 1847.)

Drobtinice. — Vabilo na poset.

Hochverehrter Herr Professor!

Mit der mir unter 12./7. 1847 mitgetheilten Ansicht unsrer vaterländ. Stadt Pettau bin ich ganz zufrieden. Es steht nur noch zur Ausführung

- 1.) diese Ansicht für das Format kleiner zu kopieren;
- 2.) dem h. Victorin eine anpassende Stellung und Insignien zu geben;
- 3.) eine genügende Beschreibung Pettaus und seiner Geschichte zu verfassen, die doch nicht über 1—2 Druckbögen geben solle.

Die Karlsruher Kunstarbeiten sind für unsern Zweck zu theuer; es kommt uns der Stahlstich des h. Max. über 200 fl CM. Wir werden uns mit Kupferstichen, oder mit Steindruck begnügen müssen. Vielleicht könnte und wollte uns der brave Lampel durch Ihre Verwendung den h. Viktorin mit einigen 30 0 Abdrücken besorgen?

Ich will trachten, daß die Drobtince pro 1848 mit Mitte October zum Drucke kommen; darum bitte ich um möglichst baldige Übermittlung des oben gedachten Beitrages.

Werde ich in diesem Jahre das Vergnügen haben, Sie in unserm Thale zu sehen? Ich bin vom 10. August bis 10. Sep. in der Visitation abwesend, und halte mit meinen Diözesanen vom 13ten bis 17. Sept. die Exercitien; demnach wäre mir ein Besuch im Spätherbste angenehm.

Vale faveque

Tuo

Am 20./7. 1847.

Antonio.

11.

(6. VIII. 1847.)

Drobtinice. — Njih izdajatelj Vodusek. — Cerkevna vizitacija.

Hochwürdiger, Hochgeehrter Herr und Freund!

Auf das liebe Schreiben vom 27./7. 1847 gebe ich Euer Hochwürden zu wissen, daß wir für die folgenden Drobtince für jeden Fall den anempfohlenen Künstler Möglich mit der Anfertigung eines Stahlstiches brauchen werden, schon darum, um einen vaterländischen Künstler zu unterstützen. Zwey kleine Engel würden indessen wohl erwünscht um dem Bilde mehr Leben zu geben,

wenn der Stahlstich auch um 10 fl mehr kostet. Ich habe die Projekte dem Herrn Abten Vodusek zugesendet, der für die Zukunft als Herausgeber erscheint, mit der Weisung Ihnen den Beschluß mitzutheilen, und zu bitten die weitere Bestellung übernehmen zu wollen. — Auch bitte ich um die kurze Geschichte Pettauß und St. Victorins; mit Ende September wird der Jahrgang 1848 geschlossen, u. sobald der Censur vorgelegt.

Am 10. d. M. reise ich vom Hause, melde mich in Cilli kurz an, und übernachte am 11ten Abends zu Lüsser. Erst am 9. Sept. l. J. hoffe ich abermals in St. Andrä einzutreffen; wornach am 13ten unsere Exercitien beginnen.

Ich wünsche, daß der Sauerbrunn die besten Wirkungen hätte, und bin mit Liebe

Ihr ergebener Diener

Am 6. Aug. 847.

Anton Slomfschek.

12.

(28. XI. 1850.)

Nove šolske knjige; rokopis „Malega katekizma“; ozir na jezik Slovenskih goric.

Hochverehrter Herr und Freund!

Das hohe Unterrichtsministerium hat mir die Revision der slowenischen Schulbücher übertragen. Ich habe Sie zum Repräsentanten der Slowenen des Marburger Kreises in Vorschlag gebracht, damit bei Herausgabe der neuen slow. Schulbücher alle Gegenden der allgem. Verständlichkeit wegen berücksichtigt würden. Ich bewege mich am allerwenigsten in der Mundart der Windischbüchler, und übersende Ihnen 1/2. angegeschlossenenes Manuscript des ergänzten Mali Katehizem mit der Bitte es durchzusehen, und mich aufmerksam machen zu wollen an welchen Stellen eine Aenderung des Ausdruckes oder der Sprachform nothwendig oder wünschenswerth wäre, um auch den Windischbüchler zu befriedigen. Das revidirte Manuscript wollen Sie mir in möglichster Zeitkürze durch die Post rücksenden.

Vieles hätte ich noch zu fragen, zu berathen, doch wird solches besser mündlich geschehen. Darum Z Bogom!

Ihr

alter Freund

St. Andrä am 28./11. 1850.

Slomfschek ia.

13.

(8. III. 1851.)

„Mali katekizem“. — „Malo Berilo“. — „Bogočastje“. — *Slovenski izpit, slovenske propovedi v Št. Andreju. — Slov. besedništvo v Gradcu (dr. Robič).*

Prečestit g. Doktor!

Predragi Prijatelj!

Bili ste mi toliko dobri moj Mali Katehizem pregledati, kojega sim po Vaši sodbi popravil; in ravno bo v drugo natiskan /. Tudi Malo Berilo Vam rokopisano /. pošlem, in lepo prosem, pretresite ga, in najdene pomote odkrito serčno naznanite mi, da ga popravim, poprej ko v Beč pojde visokemu Ministerstvu v presojo. Da bi pa clo ne vtegnili rokopis ovi pretresti, pošlite ga meni nazaj, in ne zamerite, da Vas, ki ste z delom obloženi, nadlezvam. Rad bi našim šolam kaj občji koristniga dal, ali moje želje so vekše ko moja moč.

Tudi se Vam še nisim za Vašo krasno Bogočastje zahvalil, ne pohvalil Vašega hvalevrednega dela. Bog daj, naj bi se naša gimn. mladeš toliko v slovenščini izurila, da bi Vaše Bogočastje rabiti mogla. Pošlite mi 12 Vaših zvezanih knjig za bogoslovnike moje, [pa pišite cenovno] hvaležno Vam [hočem] znesek gotovo [poslati] pošlem. /.

Perva skušnja Katehetika je bila v st. Andražu 1^{ga} Sušca v slovenskem jeziku. Nadučitelj Jožef Rozman in pa učenci so se toljko jako obnašali, da je vsakemu Slovincu jih poslušati serce jigralo. Vsako nedeljo in svetek predigva eden bogoslovcov slovenski družini v škofijski kapeli po slovenje.

Veselo se tudi od Graških bogoslovcov bere, da jih g. Dr. Robič besedništva v slovenskem jeziku učé. Bog nam le tudi zlogo — zlogo daj, ki nam je serce dal slavno delo začeti. — Vaši prijaznosti priporočivši se ostanem

Vaš

star prijatelj

8. Sušca 1851.

Slomšek Anton.

ia

14.

(Na Jurjevo 1858.)

Bratovščina sv. Cirila in Metoda.

Priserčni Prijatelj!

Prav veseliga serca Vam pošlem 400 kipov naše bratovšine sv. sv. Cirila in Metoda, ter Vas prosim de nam mnogo

mного vojšakov molitve pridobiljati blagovoljite, pa tudi zapisek pridobljenih pošljete. Več ko nas bo, mogočnej hoče naša vojska prihajati, in nesrečno razkolništvo premagovati. Z Bogam!

Vaš

Na Jurjevo 1858

Slomšek

15.

(14. IV. 1861.)

Slomškovo hrepenenje po miru.

Theuerster Jugendfreund!

Verehrtester Josef!

Vom ganzen Herzen gönne ich Dir die wohlverdiente Ruhe, besonders in unsern so unruhigen Zeit, wo man gegen Religion, Kirche und Klerus mit allen möglichen Waffen anstürmt, und sie zu Grunde zu richten sich verschworen hat. Freimaurer, Advokaten, Juden und Protestanten haben sich gegen uns die Hände gereicht in Europa, und Satan verfolgt die Braut Christi auf der ganzen Welt. Wie gerne möchte ich mit Dir die Ruhe theilen, und mit Dir in einem einsamen Winkel die Psalmen bethen, wie vor 43 Jahren zu Cilli; doch scheint meine Ruhezeit noch nicht gekommen zu sein; noch muß ich auf dem Kampfsplatz bleiben. Unterstütze mich mit Deinem Gebete, damit ich nicht unterliege.

Daß Du Dir eine Einsiedelei gewählt und angekauft, ist zu loben; warum Du aber bei Deiner Kränklichkeit auf die Pension völlig verzichtet zu haben scheint, wirst Du wohl Deine Ursache haben. Mit 250 fl zu leben, die vielleicht gar nicht gesichert sind, wäre sehr gewagt; ein Privatvermögen von Bedeutung wirst Du Dir schwer erworben haben. Doch sei dieses nur meine einfältige Bemerkung; Du bist klüger als ich.

Ich bin seit Anfange dieses Monathes im Landtage zu Graß, und muß gegen Ende d. M. zum Reichstage nach Wien, statt die so nothwendigen Pastoralreisen zu machen. Wie unangenehm es ist, zwischen Atheisten und Democraten zu sitzen, und ihnen ein Dorn im Auge zu sein, kannst Du Dir leicht vorstellen; allein alle die Opfer wollte man gerne bringen, wenn man nur einen Erfolg zum Guten hoffen könnte. Gott wird indeß unsern Willen für das Werk annehmen, und unsern Fehler gut machen.

Unser Kollege Reiz altert sichtlich, ist aber ziemlich gesund; ich hoffe im Laufe d. J. bei ihm die hl. Firmung zu spenden. Feichtinger ist in Kärnten geblieben, und endlich in seinem greisen Alter Pfarrer zu Gutenstein geworden. Gerlitsch ist als Quiescent

bei den Franciscanern in Nazareth, und ergiebt sich ruhig seinem Geschicke. Sic unus post alterum metham properamus ad unam.

Indem ich Dich herzlich grüße, und zu Deinem Ruhestande Glück wünsche, verbleibe ich Dein alter Dich liebender

Jugendfreund

Marburg am 14. April 1861,

Anton Slomšček.

XIII.

Vodušek Muršču.

1.¹⁾

(28. IX. 1847.)

Drobtinice.

Visoko prečestiti Gospod Dohtor!

Na Vaše lubesnivo pismece še le zdaj zamorem odgovor dati fkoz mojga Vikarja gospoda Orožen, ki taki v Gradec gre, ino povedati, de sim životopis od S. Viktorina v obojnimu jeziku prerad bral, ino ga z Vašim listam vred une dni Gnadlivimu vredniku v Šnt Andrez poslal. Hitro fte ga bli fkovali ino prejali, kar kaže, de jim slovenšina gre dobro od rok; po takim fe nadjamo de bo luba flovnica ipod Vaše urne roke izlezila. Gnadlovi knes Sl ** mislijo berš ob novimu letu fvoj letnik na fvetlo dati, zato nas tak gonijo za priprave. Podpis

¹⁾ *Med korespondenco Murščevo sem našel tudi to-le pismo:*
Wohlgeborner Herr! Die neuen Drobtinice für das Jahr 1847 sind bereits unter der Presse, und von der alten Auflage befinden sich noch in Vormerkung bei Ihnen 20 St.
beim Herrn Professor Muršček 30 St.
welche vielleicht noch vollzählig vorhanden sind, während die Nachfrage hier fortdauernd besteht, ohne Jemand mehr befriedigen zu können. Wollen Sie daher die Güte haben alle bei Ihnen vorhandenen Exemplare der Drobtinice 1846 samt jenen, die Herr Professor Muršček von seiner Anzahl abgeben kann, mir mit nächster Eisenbahngelegenheit samt der Angabe der Berechnung anher zu senden, den allfälligen Betrag aber für die Bindekosten des Opravilo in Abschlag und mir zur Kenntniß zu bringen.

Mit Nächsten werde ich Ihnen 3 Sorten slov. Büchlein zum Einbinden in Prämiatband einschicken, wobei Sie abermals Ihren guten Geschmack be-thätigen können. Vielleicht sehen wir uns im März wieder; bishin meine achtungsvolle Werthschätzung

Ihr

ganz ergebenster

Mathias Vodusek

Cilli am 19. Febr. 1847

Zdi se, da je adresat bil voditelj ali lastnik kake knjigoveznice v Gradcu. Ker se je vsebina pisma tikala tudi Muršca, ga je dotičnik izročil Muršču, in pri njem je ostalo.

S. Viktorina bo kol velal. V prihodno bom jes jemel fker[b?] drobtine poberati sostavke jiskati ino jih vberati, ino vbrane še le pred ikofa poslati, verh še pa podpisati fe za izdatela Drobtinč: tak bo vrana z ludškim perjam lipsana fe štinjala. Omnia ad majorem Dei gloriam et populi flavici salutem.

Obžalivši Vašo žalost pri nagli smerti fvojga dragiga znanca, fe izročim Vaši lubezni ves ponižen

Vaši

V Celi 28. Kim. 1847

prijatelj **Vodušek.**

2.

(20. XII. 1847.)

Murščeva Slovnica. — Drobtinice.

Visokovredni

Prečestiti gospod Dohtor!

Dva natisa S. Viktorina fim danes prejel, kakor uni dan 16. t. m. 500 komadov Vaših lepo lepo ipisanih Slovnic v dveh bremenih.¹⁾ Lepi je kip — in dober kup; Za Drobtince fmo fi zbrali natisov 2000 od flabejga papira, od katere forte jih 3000 43 fl velja. 500 natisov naj dene na močnejši papir pa veči, de bodo veljali za tabelco; in zadnih 500 pa le na flabej papir — ino vseh naročenih 3000 natisov z kiporezam vred pred ko bo mogoče fem v Celje poslati. Al gre kiporez v gorno ceno zdravno, al ima fvojo lasno ceno; če je predrag, naj si kiporezar fam z njim pomaga.

Vaša Slovnica dopade — razposlal fim jo že na vse kraje okol 200 kom. in tud podarane našimu gn. ikofu, proštu in D^{or} Bleiweisu odposlal; in vřakimu kako bremce za razdajo

¹⁾ V ostalini Murščevi je očuvan listič s temi-le beleškami: „An Slovnica verřendet: Š. Mbt Vodušek in Cilli 500 Stüd

Prof. Matjašič in Marburg	100 + 25	„
Buchh. Ferline	100	„
„ Waitzinger = Radfersbg	100	„
„ Spritzaj = Pettau	100	„
„ Mayer Domkapl. in Magft.	100	„
„ Macum Prof. in Trieft	100	„
„ Buchh. Kremžer in Lajbach	{ 100 + 100	
	{ + 200	
„ Kapl. Kainich in Fribau	100	
„ Buchh. Wolfhardt in Pett.	{ 50 + 50	
	{ + 100	

1800

Prof. Gomilřak je pod te Murščeve beleške pripomnil: „tiskati je dal 2000 in vse razprodal.“ Nekoliko jih je podaril znancem, n. pr. Slomšku itd.

zravno podal. Bog daj zdravje in frečo Vam, ki greste v praznike: ikusite po fvetu ostanke pri Slov. rodolubah pobratí za moje Drobtinice in jih pošlite fvoj čas v natis.

Srečno

Celje 20. Grud. 1847.

Vaš **Matija.**

3.

(4. III. 1848.)

Drobtinice. — Murščeva „Slovnica“.

Visokorodni gospod Dohtor!

Vašo prilogo za Drob tinice „Venec cerkvenoletnih obhajil“ fim rad prejel, vesel prebral in ga bom dal za 1849^{ti} letnik pod kopitam: ftare resnice v novi obleki natisniti, če ki knezskof tisti odf tavek že prenadevaniga nimajo. Le pripravite novo sledilo za 1850^{ti} letnik, ki ga mislimo obenim z letošnim osnovati ino ga presoji ino tiskariji prav rano fporočiti, de bomo vonder enkrat z novim letnikam ob novim letu na fvetlo ftopli. Za lice letnika 1849 je zvolen fv. Skof Modestus od Gospe Svete Maria Saal in Kärnten, životopis bo obdelal D^{or} Stepišnek, naris Zeichnung oskerbel Spiritual Pikel ino kipores fpelati fe fporočil Gradckimu umetlniku, ki je lanskiga Sv. Viktorina tak lepo bil vrezal. Če mu je lubo, naj kar piše do gosp. Pikelna, de se med fabo pomenita. De ne bo list zapstojn po pošti tekel, perložim tukaj le 5 fl BN za oddane Slovnice, Vošim Vam lubi dragi mir, za kateriga vfaki dan pri fv. Maši pro Pace, ino po maši 5 Očenašov na glas molimo, in se priporočim Vaši predragi prijaznosti

Prav lepo

Vam vdani

Cele 4. Brezna 1848.

Matija Vodušek.

4.

(29. III. 1848.)

Politični pokret. — Drob tinice.

Predragi ino prelubi moj Muršec!

Prezlo fte mi vftregli in me potolažili z fvojo povestjo de Austriansko, kateriga ste Slovensko ferčno derži, napreduje ino nemški nevarni zavez omaguje. Tudi po Celskimu krogu mu vstavljajo roge naprot, in se mu vstavljajo, ker njegov namen

ne umijo; v Celju pak so nas čisto poderli, prevrešali ino premagali, ino zadnič de nisim fam ostal, fe tud podkrižal, ter mislil, kar vbrani ne moram, faj vtoniti se ne fmejem. Saj pokazali fmo de naša vola ni Cesarja zapustiti, pa ftranskim Nemcam se kakor h x x x podpisati. Nam za zdaj obstojnost Austrianske države veliko više velja ko Slovensko, če ovo obstoji, bo tudi toto živelo. Zato Vas lepo prosim, či bote ki tako veselo novice imeli za me, ko je nešna: le povete jo berš, mi sila vstrezete.

Kar plačilo za jeklorez zadene, se lehkama ftori
 Ludviku Mögglh gre za jeklorez 60 f
 Augustu Kismanu za 3000 natisov 57 f
 zavsem 117 f Mze
 Tukaj pošlem po pošti 100 f Mze

Unih 17 f bodo g. direktor Sorčič pred ko pred poslali ino podpis si izprosili.¹⁾

Bog Vas ovari zdrave ino vesele pa v božimu miru

Celje 39. Brezna 1848.

Vaš ves vdan **Matija**

Wer ist denn der Author des vortrefflichen Auffages über die slovenischen Zustände in der Grazer Zeitung?

5.

(19. II. 1849.)

Drobtinice. — „Slovanska Lipa“. Novi graški škof Nemeč; združitev celjskega in mariborskega okrožja v eno škofijo.

Prečestiti gospod Doktor!

Jes Vas ne morem zadost lepo zahvaliti za pridno pečanje pri izdavi Naših Drobtinc, in komaj bi že dobil debi Vam poslal nekaj iztisov za malo vračilo. V prihodno fi bomo pa to reč polajšali, ker smo namejeni predajo Drobtinc iz rok dati, bodi si Leonu v Celovcu ki nam 200 f sr dobička ponuja, al Jeretinu v Celi, ki nas tud nagovarja za prejembo. Samo to Vas prosim de mi bote hteli za prihodni tečaj 1850 fkoraj fvoj prilozek poslati, ker gnadlovi fkof A. Sl. že pobirajo ino naberajo od vsiga kraja, in mene naganjajo.

Pretesniku Kismanu znajo povedati, naj pretiskuje kolkor rad, famo de pošle naj berš fvojih 2000 mejih pretisov, de bomo vstan knige povezati in rasposlati Velksi pretisi so famo za pozamezno predajo, če hoče kovih 200 poslati, ta bolši čas je že zamujen.

¹⁾ Tu je s svinčnikom pripisano; Resen ostalih 17 fl sr. dobio od g. kaplana Orožna. Dr. J. Muršec.

Vašo potezanje Graških Novin smo radi brali, ino popolnoma spoznamo zaželjeno prepotencio Nemčije, alj tolaži nas de Slovanska Lipa se že tako obrastla ino obredila de jo druge drevesa zadušit ne bodo zamogle, in če drugač Bog frečo da bo rastla pod milom Bogom zmiram močnejša in lepša: quoniam Dominus iudicat populos in aequitate et gentes in terra dirigit.

Ste brali milo tožovanje Slovincov graške skofije zavol zvoleniga terdiga nemca za Sekavskiga škofa v unudašni Slovenii? Grenke so, pa resnične besede! Kdo vé za kaj je to dobro; kein Schaden, ohne Nutzen, morebit nas ravno to pod Eniga slovenskiga škofa spravi nas Celane in Vas Marburžane; ino jes mislim de so Solnigradski Nadskof naleš v to namerli Nemca za škofa, de bo ločitev ležej hodila; dokler sim jes sam Jih slišal tak le soditi: Heut zu Tage wo die besondere Gabe verschiedene Sprachen zu sprechen dem Priesterstande nicht von Oben herab verliehen wird, wäre es eine Vermessenheit Seelenhirten zu Gemeinden abzuordnen deren Sprache sie nicht kennen. Solche Grundfälle können bei einem Cardinal Erzbischof seit 2 Jahren noch nicht verwißt sein.

Le molite pa prosite, če Vas ki teža in tiši. Poglavari blezda že čakajo na vaše mile prošne in tožbe.

Zdravi veseli pust Vam Bog daj jes pa se priklonem

Ves hvaležen

19. Svičana 1849.

Vaš **Matija Vodušek**

6.

(13. III. 1849.)

Drobtinice. — Slomšek v Salzburgu.

Prečastiti gospod Doktor!

Prejmite tukaj le 1 komad Drobtinc v verli ovezi v lepo zahvalo Vašiga truda in Vaših skerbi ino popisov ki ste jih v korist tega letnika lubeznivo storili. Pozno čer pridemo vse post festum — pa letošni letnik ima lasno nefrečo vse zamuditi kar bi ga priporočalo . . . Nar boljše je de je Leon vso zalogo celih 2000 natisov prevzel in prekupil za 800 f sr. hvala Bogu, ino bo tudi prihodne natise ob fvojim oskerbil.

Eno leto še vsel mišlimo osnovati, kako bo zanaprej bo Bog vedel. Prosim Vas pošlite mi vkratkim al pa nagovorite pisatele za kovi zostavik za Drobtince.

Polek Vam pošlem tri forte obrasov za sbojasiti 100 k. S. Modesta, 50 k. S. Maximiliana, 50 k. S. Viktorina, ker so une tri za poskušno dosti lepe se zglele. 1 komad zbojasneniga lista

bo prišel potem na 5 kr. sr. znate jih vi obderžati po ti ceni po volji.

Naš Lavantinski skof so včeraj z gosp. Wiery v Solnigrad odišli, Vašiga knezoskofa posvečovati pomagati, tam se bodo cerkveni poglavari tud pomenili kako se bodo v Beču pri cerkvenimu zboru za cerkvene reči pečali ino potegovali.

Bog jim daj pravo zastopnost h pravi edinosti. Naši gospodi Vas pustijo lepo pozdraviti ino Vaši predragi prijaznosti se cela omizia prav lepo fporoči po

Vašimu

priserčnimu prijatlu

V Celi 13. Brezna 1849.

Matija V.

7.

(20. V. 1849.)

Račun za Muršca. — Združitev štajerskih Slovencev v eno škofijo.

Dragi i zali moj g. Doktor!

Pobojasene slike sim prejel okol 200, ki znesejo plačila vkop po 2 kr sr 6 f 40 kr, in ki ga tukaj le tako odrajtam, de Vam tole pošlem . . . 5 f B. N.

Jeretinu sim za Vas plačal 1 f —

in na dolg Vam ostanem — 40 kr

ki Vam jih mislim za drugi četert leto pri Jeretinovih Novicah prišteti. Verh pa lepo zahvalo za Vašo tolko priludno dobrotlivost.

Kaj je ftoriti Slovencom Sekovske skofije, na katere pri volitvi noviga skofa se ni vzel nobeden ozir; je prav važno pitanje. Jes sim to reč premišloval, ino z mojim duhovnim pretresoval kako al kaj al nič ftoriti. Po mojih mislih bi imela volitva čisto nemskiga Rauschera za Sekovsko skofijo, kir je treki del Slovencev, dober namen imeti, namre tolko ležej slovenški kraj Marburske kresije z Lavantinskim slovenskim krajam združiti, kolkor mej so nemški fkof vstan do golih Slovencev fvojo duhovno dolžnost opraviti; zakaj nadjati se znamo de Kardinal Schw. fvojga pravila niso zmenili, ki so nam pred trem letam očitno rekli v lice: „Od tehmal, ki mašniki ne prejemajo več od S. Duha dorove jezikov, bi bilo greh, mislim, ko bi pastira na faro spušal, ki marna fvojih duhovnih ovčic ne zastopi.“ Kaj imajo Velke glave v mislih, de nam včas čisto narobi kaj včinejo mi ne moramo zdaj zapopasti, pa fčasama bomo fpoznali ino morebit za nadlogo Boga hvalili.

Eno pač smo mislili, debi se vmes kaj ftorilo, kar bi žele ino življenje Slovincov razodevalo: Ko bi prosti kmeti slovenski kakor fe praviga duha blizo Ptuja in Radgone najdejo, neko milo pritožno pismo prevzvišenimu Kardinalu pisali, v katerim bi po odpravljeni firmi lubeznivo popisali frečo nemških sosedov ino pa žalost in zapušenoft flovenskih vernih, ki ne morejo fvojga fkofa zaftopiti, pa tudi jim ne fvoje dušne rane potožiti. Naj bi ozir vzeli na firmanje po Lavantinski skofiji, kir nemci ko Slovinci znajo s fkofam moliti in govoriti. Taka beseda prav pelana, bi našla fvoje dobro mesto pa tud fvoj sad nosila fvoj čas; le famo debi mogla brez vsiga podpihvanja in podšuntanja neke flovenske ftranke ino tudi mašnikov prosta — ino sama od febi iz praviga ferca priti. To kar mi Vi sporočate ftoriti — fim že pred ko so se Skof Sl. in W. na Dunaj odpelali fpominal, ino tolko od tega čmerkna, kolkor se fmeje; pa ne verimem debi to pitanje od združenja flov. krajov v eno fkofijo v predlog prišlo. Naj bo za vsem po boži voli, pa se nadjamo ker nam je vžgal tolko lepe žele za narodnost ino pobratenje, nam bo tud dal frečo pošteniga fpelanja.

Moji mizini tovarši Vas lepo dajo pozdravlati z ponižnim priklonam de smo Vas vsi veseli po osebni kakor po narodni zadevi.

Bog Vam daj zdravje, frečo ino dost veselja nad Slovincam doživeti.

Vam

ferčno vdani prjtl

20. Maj 1849.

Matija.

XIV.

Stranjšak Muršču

(1848 ali 1849?)

Učitelj Vidovič. — Pouk slovenske slovnice. — Murščeva „Slovnica“.

Visokovredni Gospod Profesor!

Ravno zdaj zezvem, da je Jožef Vidovič, ki je pred 4 leti pri nas z' endrugim dve leti Kantnar bil, v' Gradci v' realnoj šoli. Toti mladenič se je celi imenuvani čas pri sv. Lovrenci v' šoli ino zvun šole tak hvalevredno obnašal, da so nesamo njegovi naprejpostavljeni bili z' njim zadovoljni, temoč da ga je tudi šolna mladost, ino cela fara serčno lubila. On je tu prvi z' mojih spiskov slovensko Slovnico vučil, ino si je vodbe za čerkovanje sam z' nemškega na slovensko prestavil. Z' enoj

besedoj, za tisti čas je on bil iskreni Slovenec. Da pa se je pred nekimi leti očeta znebil, je zdaj revček brez vse pomoči zapuščen. Prosim Vaš zato Gospod D^{or}! če je mogočno, pri-skerbte 'mu nekdi dve ali konči eno instruktio, da se tak leži preživi, ino namenjen cil dosegne. —

On je tudi v' popevanji, ino v' muziki dobro podvučen, 'ma lepo ino hitro pismo, ino bi zato tudi bil za eno ali drugo pisarnico, ali za kakokoli prepisavanje prikladen. Če mu bodte pomagali, verte 'mi Gospod! da nebodte nevrednimi svoje po-moči skazali.

Prosim, dajte, 'mu tečas tu pridjana dva rajnska v' srebri v' mojem imeni.

Vašo vsem pravim Slovencom jako povolno Slovnicu 'ma pri nas v' drugem Klasi vsaki šolar v rokah, ino jaz Vam smem odpertoserčno oznaniti, da se učitelji, ino njih vučenci z' nje z' veselim sercom našo lubo tak dolgo zaverženo Slovenšino vučijo. Že lani smo imenuvanih Slovnic bili okoli 25 med šolare razdelili — ali — kaj je hasnilo, da . . . —

Če bom kda tak srečen, da se z' Vami kde zidem, Vam čem vse na tenko povedati. Pretečeno leto smo slišali, da ste bili prišli nekterih Slovincov obiskavat, veselili smo se misleči, da bodte tudi nas z' svojoj nazočnostjoj osrečili. Ali kak zlo smo se vkanili! —

Prosim, nezamerte 'mi, da se podstopim Vam z' mojim pisanjom nepriličen biti.

Vas serčno pozdravljajoč ostanem Vaš odpertoserčen.

Pri sv. Lovrenci v' slov. Goricah.

Ant. Strajnsak.

XV.

Juri Strah Muršču.

1.

(26. XII. 1846.)

Cerkev na Runču.

Visokovredni Gospodin Professor!

Vaše priazno pismice meje močno rasveselilo, samo žalujem de Vam nisim mogel odmah odgovoriti. Že pred dvema tjédnoma sim veršnika, kter'ga vse vesnice naše Komisie davlejo pobirat' odišel ino komaj komaj pred včeraj domu perhitil. Cirkev na runečkem verhi smo s pismami no s pisanjen precu že visoko zezidali, ino de nebi štemp'lni tih pisem naše žepe tak močno zprasnuvali bi verojatno tudi hiša za duhovnika zkoru gotova bila? Jes mislim čestiti Gospodin, da mi te

cirkve na runečkem verhu nigdar nebu'mo videli — „Človek modri Bog sodi“ a nekteri modri mož reče „nolli tentare Deos“ ali temu nič nedene, ako le si mi s tim našim trudam no brigoj en erdeči pojas, no laške nogavice, ktere, kak se meni čista vidi najboljše želimo, priskerbimo, drugo bode samo pricvelo kak globanje čes noč. —! Kelko sim na tihim zezvedel, je rasvi Njih Milosti Svetloga Cesara Matere ktera je 200 fl CM — razvi Grofa Haugvitz kter je okoli 300 fl no razvi grajšine Platzerhof ktera je 50 fl C M doprinešti oblubila, niše drugi kaj priporočil. Naš Gospodin Dko so okoli 400 fl CM pri kmetih sprosil, no to je vse kaj smo dobili. Zna biti, de duhovništvo gde kaj doprinese zato neznam, ali Gosp. St. h. tz so mi povedali da malo kaj dobijo. Vse blišnje no da-lešnje Grajšine so nam odpisek poslale, da ktemu zidanju čista nič doprinese nemprejo!

Nadalje ste me Čestiti no Visoko vredni Gospodin Stric dostojali popitati, al meni Slava čast no mast kaj rasejo? Slabo Slabo, ar Vam je znano de sim ješ v mojem vinogradi komaj terte posadil, a gda še de branje? še morem čakati ke veter sneg odežene, ali gda ti veter pride? ah tuga no žalost. —

Naš gosp oskerbnik su Vašu pismicu primili, ali kaj z čerkičoj včiniti nakaniju nisim se obaveštil.

Pri nas gnes¹⁾ na Stefanje večer je debeli sneg zapal no mi se v hisi bridku deržimo. Prosim Vas oprostiti mojoj vprevzetnoj norizii,²⁾ izvolite me nadalje vzeti u vašu obrambu to Vas prosim dame nede

Strah.³⁾

Pri Velki Nedelji 26/12 1846.

2.

(20. VI. 1848.)

Železnica ob Zidanem mostu. Pokret leta 1848.

Predragi ljubi Stric.

Kako sim oblubil, tako tudi storim. Ktemu pričijočemu pismicu sim priložil obrist za 4 leta od 8 Junia 1844 do 8 Junia 1848. Šestdeset goldinarov Srebra /:60 fl CM:/. Pri ti prilici Vam Dragi Stric tudi iz ljubezni gorečega serca zahvalim za Vašu neizmernu dobrotu, ktero ste meni u najrevnešem stanju učinili ino s kteroj ste meni kmojoj sdajni sreči podpomogli — Serčno me veseli, de jes že sdaj na malem mojo dužnošt spolniti znam. — itd. Jes mam silno teško breme

¹⁾ Izprva je hotel pisati to besedo z d.

²⁾ Najprej je bilo „sali“ (= šali), a je prečrtano.

³⁾ = da me ne bode Strah. (strah — Strah!)

pri mojej zdajni službi. 8 do 10.000 delavcov, največša stran nemarnih rasvuzdanih ljudi na železnici mi silno dosta ino mnoge skerbi zavdaja — ali¹⁾ naj bo! kak je Višnega volja. Jes z mojej skerbjoj ino marljivostjoj tudi nju lahko premagam. Vaše ljubesnivo pismice me je najpred ubaveštilo, da je uskerbnik Pristan iz Ormuža pregnan — Jes pa rečem hruška je zrela bla, on je silno naše ljubesnive Slovence gulil, global, no derl, kak mi pravimo — „Naj ga vodi nosi i: t: d: Ljublanske nemške novine ino potli tudi „Novice,“ so nam obsnanile, kateri bi za poslance na Dunaj zbrati dobro bló. Presilno sim se ustrašil, kadaj sim tudi mojo ime tam naznamnajo našel, kajti mi mnoge ktemu zvanju potrebne znanosti ino izkušne menkaju; še več pame je strahota objela kad sim ime „Podhorn Papirfabrikant u Radezah ali Račah — bral, Tako kak je njegov Svak Komisar Ambroš terdi slovenec, tako je taj Podhorn in sinu strictissimo Ultra Nemeč, kter' vse drugo več ljubi kak slovence. Pri vsakoj prilici on Slovence za pse gnufobe kliče, kateri nisu vredni de bi u nemski zaves stupili. Pri jednem obhali pričjoč 20 visokih ino iskrenih slovincov ga je ne sram blo, te reči ponoviti. Tudi pri izbiranju poslancov na Dvoru /:Bez. Cōat Reichjestein:/ se podstopil te reči ponavlati, ino da ne bi Komisar Brolih branil bil bi silno takrat leskovo maft poskušal. etc etc. Ves Vas izkreno ljubeči

U Loki pri zidanem mostu

20/6 1848

Strah

Страх

XVI.

Ivan Strah Muršču.

(20. VI. 1848.)

Marenberška okolica v narodno-političnem oziru.

Mnogopoštvuvani čestivredni gospod stric!

Prizaneste, de Vas z naših nekdaj slovenskih, pa zdaj precej celo ponemšenih krajov vendar z nekelko slovenskimi neobtesanemi besedami nadlegvam. Vruča želja mojega serca do slovenšine, ako ravno med nemci tepci stanujem, in z jimi po jihovem lajati moram, je še vendar ne, in nikada nebo vgasla.

Prizadeval sem si do zadne vura podpisovanj si nabrati: alj močno me žalosti, de Vas u obziru pomenutih prošnjih

¹⁾ izprva alj.

razveseliti nemogu. — Ima kod nas telko budalastih ljudi de se Bogu smili; naš kraj je u izobraženju za celo stoletje od drugih pukov zaostal, in se telko rad na svoje predstariše poziva: Česar je moj oča ne storil, tega tudi jas ne bom i. t. d. Kelko sem si prizadeval podpiskov vu izposlane liste pridobiti, alj žalibože bacal sam suhi bob u stenu, z norci ki nas ne razumijo, se je teško zmeniti, jerbo so tak zmotjeni, de jim je vsaka nova reč, vsako nenavadno poduzetje, kok kravi nova lesa, in telko sumljo do posvetnih in tudi do duhovnih gospodov majo, de smo od dostih te besede dobili: „Bog ne daj se podpisati alj podkrižati, te bi ki mogli pa več tlake, štibre, desetine i. td. plačuvati.“ Činio sam, što je bilo moguče, delao sam celo noč alj žalibože ništa ulovio; molim Vas dakle da oprostite, budučí da medju ludstvom živimo, koje kaže: „*ſtrotbotten wollen wir nicht werden*“ etc. etc. in več takih neumnih nepretresenih in budalastih besedvanj. —

Razaslal sem skerbno na vse kraje pozivne liste kterim sem i zvolivne pridal, naj bi šli po vseh okolicah in stoverstni sad prinesli. —

Što se nošje trakov g. tehanta tiče, mi je telko znano, da dosad nijedne, narmanj pa troboje nemačke kod njega videti neje bili (!); neje proti naši narodnosti, alj pa je posebno tudi ne podpira; njega besede so bile »Ja se ztem nečem dojdavati« kteri bi zavolj svojega upliva in važnosti lahko kaj storili, tistim je sveisto, našo delo, če ravno dosta ne zda, pa vendar kelko telko. Ne štedim ni truda ni troškov in mam zavupanje de tudi naša poduzetja nebudo zabadavo. —

Bog daj da bi srečno obladali. —

Z Bogom. Vas izkreno ljubeči

v Marbergi 20/6 1848.

Janez Strahov.

XVII.

Kajnich Muršcu.

Župnija Sv. Duha.

23. Jänner 1847.

V' Ormožu.

Predragi Perjatelj!

Sam ne vem, kaj bi? St: duh je donža zgubil, jas bom pokusil prositi, vendar per Guberniumu ne mam drugiga perjatela, kak Boga. Gospod Kraus mene ne pozna, jas pa kak vidim v' gradec nebom mogel priti. Kraus mene nebo vidil, pak bo na drugi kraj potegnil. Zato tebe prosim, Predragi! obiši Krausa, ino od daleč govori od stga Duha, potlam pak

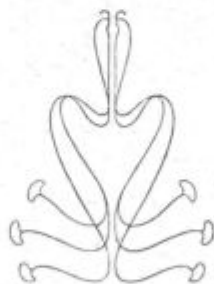
od mene govori, de sem zdravega ino močnega tela, zkažinge imam tudi dobre. Če pa sam ne moreš, prosim tebe ponižno, ino drago lepo, dostojaj iti k Gospodu Robiču, de bi on hotel meni toto perjateljstvo storiti, zahvalen že bom. Ali pa kde koga drugega nasnovaj. Ti poznaš mene tak rekoč zvuna ino znotra. Tisti breg je resen težek, ino velk, pa jaš sem hvala Bogu močen ino zdrav. Vlečejo pa mene tote reči ta: tam je večkrat kirfanje, ali zhodi, tam bi jaš lahko knige razširaval. 2. Malo Gospodarstvo. 3. Kraj jako pušaven, kaj se meni dopadne. Tam bi leži več bral, ino ne bi imel na slovenskem čifto nemške škole, kaj mene najbole trapi.

Prosim Te Predragi Moj! Dopolni mojo ponižno prošnjo. Se perporočam v' Tvoje Molitve ino oftajem tebe obimajoč

Tvoj

Juri Kainich.

Nadaljevanje v prihodnjem „Zborniku“.

Različne korespondence.

L. P.

V odborovi seji 28. sušca je predložil g. predsednik dve Čopovi pismi, ki naj bi se priobčili v Zborniku, z opombo, da je pismi dobil od g. Petra Ramouscha, višjega železniškega nadzornika v pokoju, kateri jih je našel med papirji svojega ranjkega očeta. Prvo pismo je iz tiste dobe, ko je bil Čop ravno prišel na Dunaj v tretje leto modroslovja, drugo pa iz njegovih zadnjih dni na Reki. Tej dvojici pisem je dodal urednik, da se zbirka nekoliko razširi, Ramouschev odgovor na drugo Čopovo pismo in pa tri zanimiva pisma Andreja Smoleta, znanega Čopovega in Prešernovega prijatelja, zanimiva i po vsebini i po pristni tedanji ljubljanaščini. Ti listi iz reško-lvovske dobe Čopove so se našli v Čopovi korespondenčni ostalini.

V seji 18. maja je zopet izročil g. tajnik dve pismi do Čelakovskega, obe z istega dne (14. III. 1833), eno Prešernovo, drugo Čopovo — v prepisu g. Jana Lego. Prešernovo pismo je bil sicer že priobčil g. V. A. Francev v Lj. Zvonu (XVIII, 379), vendar se je urednik odločil, da je v novem prepisu iznova ponatisne s Čopovim pismom vred, ki je istega datuma, kajti novi prepis bolj točno izraža tedanjo ortografijo in je za en stavek popolnejši. Tudi tema dvema listoma, ki sta oba naslovljena na Čelakovskega, je dodal urednik iz korespondenčnih ostalin, ki jih je našel v licejski knjižnici, nekaj prič češko-slovenske vzajemnosti in sicer eno pismo Palackega in dve pismi Čelakovskega, eno do Čopa drugo do Kastelca. —

Naposled sledi še nekaj iz Prešernove ostaline, kar je v zvezi z imenom Čop in Čelakovsky. O Prešernovi literarni ostalini je sicer že poročal J. Bleiweis v Letopisu Matice Slovenske za l. 1875 (str. 153 nasl.). Izmed treh pisem Čelakovskega je Bleiweis objavil samo dve. Tu bi bilo samo pripomniti, da je pri obeh v podpisu izpuščeno ime „L(adislav)“ in pri prvem tudi dostavek: „Meinen Gruß an Herrn Kasteliz u. andere hofnungsvolle Slovenen. Meine Wohnung Postgasse 319“ — in pa, da v postskriptu stoji: „Wer ist dieser H. Smolet [ne Smole!], der in das 3 Bändchen die schönen Volkslieder einrücken ließ?“ Zdaj pa bodi natisneno še tretje pismo Čelakovskega do Prešerna, ki

je je l. 1841 kot priporočilo prinesel s seboj Sreznewsky — in naposled tudi ono Čopovo, ki je je Bleiweis pod št. 8 (str. 159) samo na kratko omenil, z godovnico čudaka Jak. Zupana na pastoralnega profesorja Jož. Pokljukarja.

Čop Ramovšu.

1.

Wien den 13ten November 1816.

N. k. privil. Theater an der Wien: Faust — Nun, heute hat der Zhop einen herrlichen Abend — so denkt jetzt mein

Theuerster Freund

Ramoufch. — Beneiden Sie mich nicht zu sehr. Ich komme so eben aus dem Theater, wo ich einen schauerhaft-schönen Faust sah, aber nicht den Faust von Göthe, sondern den Faust von Klingemann, und dieser ist es, der so oft gegeben wird. Es ist eine talentvolle stark erschütternde Arbeit, und ich bin noch ganz erstarrt vor Schrecken, da ich so eben den lebendigen Faust von dem leibhaften Satan von der Bühne hohlen sah. Gut Nacht.

den 18ten 9^{ber}

Weil ich neulich bey dem Theater geblieben bin, so will ich Ihnen sogleich noch sagen, daß ich neulich am Kärnthner-Thore Joseph und seine Brüder, das eine wirkliche, scharmante Oper ist, im Burgtheater Cabale und Liebe und die Schuld aufführen gesehen habe, und daß das alle meine Theaterbesuche sind, seit dem ich in Wien bin. Die Ursache? — Einmahl bin ich in Wien fast schon ein ganzer Weizhals geworden, und dann — habe ich sehr wenig Lust, die hiesigen Theater zu besuchen; nicht daß sie mir nicht gefielen; es gibt da, wie Sie wissen, schöne Theater, prächtige Decorationen, rechte Zaubermaschinen, reiche Garderoben, gute Sänger (:neulich war ich ganz entzückt über einige Stellen im Joseph u. s. w. besonders über Benjamins Romanze, über ein Duett von Benjamin u. Jacob etc.): gute Schauspieler, wenn Sie wollen (:Hr. Heurteur u. Md. Schröder, jener als Faust, diese als seine Frau Käthe, machen einen die Haare zu Berge steigen, Cabale und Liebe gefiel mir trefflich, besonders Mad. Koberwein als die Geigerstochter, Hr. Koberwein als Ferdinand, Hr. Ziegler als Walter etc. Gewissensbisse kann nicht leicht irgend ein Schauspieler so ausdrücken als Hr. Gott Dank in der Rolle des Simeon:) aber ich dachte mir doch noch ganz andere Leute. Die Schuld hat mir neulich schon vollends gar nicht gefallen, und man spielt sie in Laibach sicherlich um nichts schlechter, mit einem Worte ich bin ins Lai-

bacher-Theater viel lieber gegangen; da war's wie zu Hause, und eure Schauspieler sind doch nicht gar so schlecht. Die Grazer mit ihrem vornehmen Wesen machten mir ebenfalls ungeachtet ihres schönen Gesanges (:denn da sah ich die Zauberflöte, und die Sängerin auf dem Lande, auch eine kleine Oper:) entsetzlich lange Weile. Zum Beschlusse merke ich nur noch an, daß die Räuber auf Maria-Culm wirklich größtentheils in Prosa geschrieben sind; ich habe sie so eben gelesen, wie auch Werners Theater, das treffliche zuweilen etwas gar zu poetische Stücke enthält.

Run etwas von meiner Reise. Sie war kein Schatten von der Ihrigen. Ich habe mich den ganzen Weg vortrefflich ennuyiert. In dem plumpen Postwagen mit den prosaischsten Menschen von der Welt eingekerkert, wußte ich kaum, ob ich zu Wasser oder zu Lande nach Wien gekommen bin. Glücklicher Weise hielten wir uns 1 1/2 Tag in Grätz auf. So reise ich mein Lebtag nicht mehr, lieber zu Fuß. Ueberhaupt, um mit Nutzen und Genuß zu reisen, müßte ich allein seyn, oder Sie (und sonst keinen Menschen von der Welt) an meiner Seite haben. Ich kam hier am 30ten October Abends spät an und fand wegen der Marktzeit mit Mühe eine Nachtherberge. Die ersten Tage war es mir hier ganz unerträglich. Sie, mein Theuerster, und noch einige Bekannte aus Laibach und meine Umgebungen in meinem Geburtsorte standen mir unter den fremden Gesichtern hier immer vor den Augen. Wie ich damahls Briefe von Ihnen verschlungen hätte! Run habe ich mich hier zwar etwas mehr angewöhnt; aber das Gefühl unter so vielen fremden Leuten, die sich eben so viel um die Existenz einer des andern bekümmern, wie die Bäume in einem Walde lange Zeit bleiben zu müssen, ist mir noch ganz erbärmlich. Ich weiß noch nicht, ob sich unter meinen Mitschülern Leute finden werden, an die ich mich mehr anschließen kann; aber schwerlich; es ist kein einziger Ausländer, (:ich meine: nicht österr. Unterthan:) unter ihnen. Ich lebe noch meistens für mich und für die Bücher, daran ich keinen Mangel habe, da ich in 2 Leihbibliotheken abonniert bin und die beiden öffentlichen Biblioth. besuche. Die Schulen sind hier gerade so wie in Laibach. Ueberhaupt wird mir Wien noch nicht so bald völlig gefallen, und es scheint mir immer mehr, es wird für mich kein herrlicheres Leben geben, als das stille Leben eines Landkaplans. An Unterkunft wird mir hier nicht fehlen. Ich habe bis jetzt nur noch eine kleine Instruction, aber es ist kein Mangel daran. Kost und Quartier gibt mir hier ein gutes altes krainisches Mütterchen um monatliche 37 fl. Schein. Die Stadt und ihre Merkwürdigkeiten kenne ich noch nicht genug, um Ihnen was Neues darüber sagen zu können. Nächstens schreibe ich Ihnen weitläufiger. Ich erwarte mit Sehnsucht Briefe von Laibach und besonders von Ihnen. Neuigkeiten von hier weiß ich auch keine bedeutende. Die Heyrath des Kaiser machte fast gar kein Aufsehen. Nicht einmahl die Dichter,

unfern Prof. Stein ausgenommen, haben sich viel Mühe gegeben sie zu besingen. Für dieß Wahl also leben Sie wohl und schreiben Sie mir recht viel. Ihr wahrer Freund

Zhop -

Ps. Ihre Briefe bitte ich in meinem alten Quartier abzugeben. Meine Adresse ist übrigens: In der Allee-gasse bey der Carolus-Kirche N° 545, Stiege rechts, Stock 1. —

Zunaj: Herrn Professor Ramousch in Laibach.

2.

Fiume, 1. August 1822.

Liebster Freund!

Ich würde mir gar nicht mehr getrauen Dir zu schreiben, nachdem ich Deine beyden lieben Briefe vom 27. 9^{ber} u. 27. 10^{ber} so lange unbeantwortet gelassen habe, wenn Du nicht aus eigener Erfahrung wüßtest, wie es geschehen könne, daß man oft eine Correspondenz verschiebt, die einem nichts weniger als gleichgültig ist — zum Theil wohl eben darum, weil man gern was Besonderes schreiben möchte, wozu manchmahl Muße, manchmahl Stoff fehlt. Mir wenigstens ging es heyläufig so, aber obgleich ich auch jetzt an keinem von beyden Ueberfluß habe, so darf ich doch Deine Freundschaft auf keine längere Geduld-Probe stellen, sondern versuchen, ob ich noch Verzeihung meiner bisherigen Nachlässigkeit erhalten kann, die Du mir gewiß gewähren würdest, wenn Du wüßtest, wie oft ich sonst an Dich gedacht habe.

Da ich mich noch erinnere, mit welchem Vergnügen ich die in Deinen beyden Schreiben mir mitgetheilten Nachrichten gelesen habe, so muß ich Dir vor allem für dieselben danken — abgleich ein so später Dank sehr an Undankbarkeit zu gränzen scheinen dürfte, was aber hier wirklich nicht der Fall ist.

Von hier muß ich Dir zuerst das melden, was nun in Fiume unser aller Gespräch ist, nämlich die Abtretung des Fiumaner u. Karlstädter-Kreises an Ungarn, und die Folgen derselben, besonders in Rücksicht der Beamten. Die ungarische Regierung soll mit erstem 7^{ber} eintreten, und bis dahin werden allen Angestellten bey dem Kreisamt, bey den beyden Justiz-Behörden, und auch bey den Schulen ihre neuen Bestimmungsorter angewiesen werden, was bey den Appellations- und Land-Räthen bereits geschehen ist. Mit uns Gymnasial-Lehrern wird man natürlich die noch vakanten Plätze in Capod'istria, Carlstadt (welches Gymnasium militärisch, folglich deutsch organisiert bleibt:) etc besetzen, und leider dürfte auch manchen das Schicksal treffen, nach Dalmatien dekretiert zu werden, was wir alle, und nicht ohne Grund, fürchten, wenn wir das Elend

der dortigen Schulen, die trotzige Rohheit der dalmatinischen Jugend, die große Entfernung von der gebildeten Welt, und die sonstigen Nachtheile u. Unbequemlichkeiten in Rücksicht des Lebensunterhaltes etc bedenken. Ich muß Dir gestehen, daß ich auch Dir bey Deinem Concurse für Zara (:wenn Du ihn gemacht hast:) kein Gelingen wünschen kann. Ich wenigstens nehme kein Dekret für Dalmatien an, wenn ich mich auch noch so sehr dadurch vermessen würde. Nach Capodistria, wo noch beyde Humanitätslehrstellen zu besetzen sind, gehe ich lieber, schon wegen der Nähe von Triest, Italien, Krain — und habe auch sonstige Vortheile. Aber vielleicht werde ich eine Anstellung erhalten, die sonst für mich sehr viel Vortheilhaftes hätte, bis auf die große Entfernung von meinem Vaterlande, nämlich eine Hum. Lehrstelle am 2ten Gymnasium zu Lemberg mit fl 800, 300 fl WW Reisegeld. Die Stadt wäre sonst für mich interessant, da sie eine Universität, eine Akademie, 2 Gymnasien etc hat, u. dann gegen 50.000 Einwohner, unter denen ein bedeutender Adel u. reiche Kaufmannschaft; es gäbe also wenigstens durch Sprachlektionen etc viel zu verdienen — man lebt wohlfeil. Es wird sich zwar eine sehr große Anzahl von Competenten um diese Stelle gemeldet haben; doch habe ich einige Hoffnung, da durch einen glücklichen Zufall der Gouverneur von Galizien Bar. v. Hauer, diesen Sommer hier Seebäder brauchte, von mir hörte, mich rufen ließ, sich mit mir lange über wissenschaftliche Gegenstände unterhielt, in mehreren Sprachen mit mir parlierte und mir versprach sich für mich ganz besonders zu verwenden.

In dieser Ungewißheit erwarten wir nun sehr begierig die Vakanz. Sonst lebe ich hier heuer erträglich, im Tomasichischen Hause, wo ich gegen Kost, Quartier etc Hauslehrer bin, werde ich ordentlich bedient, nur daß die Seckatur mit den Kindern für mich sehr beschwerlich ist. Gegen Ende dieses erwarten wir den Gouverneur von Dalmatien (:Bruder meines Hausherrn:), der von Wien kommt. —

Meine Collegen befinden sich alle gut — der Hribar, der recht solid geworden ist, lebt recht schön mit seiner Eva — und befriedigt auch den Präsekten. Die große Hitze hat mich ziemlich hergenommen — mein Magen wollte nicht verdauen — ich konnte nicht schlafen etc — doch nun wird es etwas besser. Nimm dießmahl vorlieb mit diesem eiligen Gekrikel

Deines

treuen Freundes

Zhóp.

Schreibe mir ja bald, sonst muß ich fürchten, Du seyst recht böse auf mich, was ich freylich verdiene, aber ich hoffe, Du werdest mir Gnade für Recht ergehen lassen. Deiner Frau mein Compliment.

Ramovš Čopu.

Laibach den 27. August 1822.

Mein theurer, hochverehrter Freund!

Aus Deinem angenehmen Briefe vom 1ten dieses Monats, aus dem die reinste ungeheucheltste Freundschaft und Biederkeit athmet, ersah ich wohl Deinen Wunsch, sobald als möglich eine Antwort darauf zu erhalten; — und doch mußtest Du, liebster Freund, so lange Zeit vergebens darauf warten! Du hast mich durch Deine so liebevolle und in der That zu bescheidene Entschuldigung Deiner vermeintlichen Vernachlässigung ordentlich beschämt. Es bedurfte gewiß von Deiner Seite gar keiner Entschuldigung bey mir; denn ich selbst war einer großen Nachsicht bedürftiget. Es ist wahr, daß ich vom März an alle Tage daran dachte Dir zu schreiben, ohne jedoch meinen Vorsatz ins Werk zu setzen, weil ich immer theils durch häusliche Verhältnisse und unangenehme, etwas zu häufige Berufsgeschäfte, theils durch körperliche Unpäßlichkeit, am allermeisten aber dadurch daran verhindert wurde, daß ich immer Willens war, Dir etwa einen längeren poetischen Brief zu schreiben, wozu ich aber leider immer zu wenig Zeit und innere Kraft und Regsamkeit hatte. Durch körperliche Schwachheit und äußere Verhältnisse darniedergedrückt, spüre ich überhaupt zu wenig Geistes-Ausflug in mir, um bey Deinem regen Geiste ein tüchtiger Correspondent der Dich zu seyn. Aber ich liebe Dich wahrlich deshalb eben so innig, als irgend ein anderer Deiner Freunde. — Was nun Deinen letzten Brief betrifft, so hätte ich selben gewiß gleich den ersten Posttag nach seinem Empfange beantwortet, wenn ich nicht seit Anfang dieses Monats bis jetzt beständig kränklich, und über dieß mit Geschäften zu sehr überladen gewesen wäre. Ich hatte genaue Noth, die Schulgeschäfte so — so — noch zu verrichten. Besonders that mir diesen ganzen Monat hindurch eben der rechte Arm in Folge eines rheumatischen Uebels sehr wehe, und Du kannst Dir wohl denken, daß ich da nur mit Mühe schreiben konnte. Doch gegenwärtig bin ich, Gott lob! vollkommen wieder hergestellt, und gedenke den 8ten oder 9ten September von hier nach Triest abzureisen, um mich dann nach Venedig, Padua, Vicenza, Verona und endlich nach Tirol zu begeben. Kannst oder willst Du mitreisen, so können wir in Triest zusammentreffen; für diesen Fall aber würde ich um einen kurzen Brief vorläufig bitten. Wie sieht es schon in Rücksicht der von Dir mitgetheilten Veränderungen in Fiume aus? Noch nichts Zuverlässigeres in Deinen Aussichten für die Zukunft? Kommst Du vielleicht was nach Krain? Was gibt es sonst Wichtiges bey Euch? Hier bey uns spricht man von einer bevorstehenden Reformation des Studienwesens, von Beschränkung und Übertragung der Schulserien in die Sommermonathe, von einem Congress in Verona &c. Mit Herrn Kallister habe ich sogleich nach Empfang Deines Schreibens über Deine Angelegenheit gesprochen; er äußerte die lebhafteste Theilnahme über alles, was Du mir in Deinem Betreff schreibst. Er wünscht Dir alles mögliche Glück. Was mich betrifft, so habe ich Dir zu melden, daß ich den bezweckten Concurß für Jara nicht gemacht habe, weil er, was mir damals noch unbekannt war, in italienischer Sprache gemacht werden mußte. Aber am 14. November des laufenden Jahres haben wir hier in Laibach einen wichtigen Concurß, und zwar für die hiesige Lehrkanzel der Mathematik an die Stelle des sel. Günz, die immer noch unbelegt ist, welchen Concurß ich höchst wahrscheinlich auch mitmachen werde. Ich denke sogar auf meine Balanz-Reise mathematische Lehrbücher mitzunehmen, und über dieß ziemlich schnell zu reisen. Nach meiner Zurückkunft schreibe ich Dir wieder, wenn mir Dein Aufenthaltsort genau bekannt seyn wird. Vorige Woche wurde die Bibliothek des verstorbenen Domherrn Georg Supan licitando verkauft; alle Bücher waren des einzigen Inhaltes quod unum necessarium, und gingen samt u. sonders überhaupt sehr theuer. Ich habe 19 Bände an mich gebracht, meistens biblischen Inhaltes. Auch der Dompropst und General-Vikar Gollmayer ist

diesen Monat gestorben. Warum hast Du nicht auch nach Innsbruck competirt? Den 30. May war der Concurſ (aber nicht hier) für die Humanität alldort. Für die lateinische und griechische Philologie am Lyceum zu Brescia wird den 7. November in Wien der Concurſ abgehalten werden. Der Gehalt ist 800 fl.

Eine Empfehlung an Hr. Hribar und seine Frau Gemahlin. Meine Frau macht Dir ihr Compliment.

Wann werde ich Dich wohl wieder sehen? Lebe recht wohl und gedanke meiner! — Ich bitte Dich nochmals wegen meiner Nachlässigkeit im Schreiben um Verzeihung, empfehle mich in Deine fortwährende Freundschaft, und bin lebenslänglich

Dein

aufrichtiger Freund
Thomas Ramouſch.

Smole Čopu.

1.

Ljubi perjatel!

Vi se bote pazh ufake forte zhudne rezhi od mene misleli, kir me tok dolg ni blo in ker vam nezhi nisem pifal. 11 dan tega meza fem od moje dolge rajshe nasaj perhel. Tri mezze fem v opravkeh hodel, in potlej ko fem hotel dam jet me je merselze potrefla, in fem v Temeshvar bolan leshal, in tok fem od 7. 7^{bra} do 11. Febra od doma ostal. Ta zhal so se nash' ljublanzhan vfake forte muhe smislili de so me Turki u Belgrad obefli, de fem k' gerkam v Moreo shel, de fem se oshenil in vezh takih navumnih rezhi. Be blo prevezh use to pifati kar so te ljudje s' mano pozhel. K' fem nasaj perhel so tolk imel od mene govort, jen s' mano opravl, de mislem zhe be bil en vice-Krajl perhel tok be na bi blo tolk govorenja. De fem se mogel zhef te smeshne in firbezhe Atheniensarje f' zelmo trebuham smejat se snate misliti. — Ohodev fem Hrovashko, Slavonſko, Syrmſko, Bazhka, Banat &c, do Siebenbürgen (Erdelfko) fem imel she en dan, okol Belgrada fem se dvakrat pelov, noter pa nisem smel. Bukel (serbskih) nisem velik perpelov, zhe be bil v temo uzhen, bi jeh bil snal morebit vezh dobit. Ljudi fem mal najdel, od katereh bi se snalo rezht de so vuzheni. Kar je vogrov tok veizh dejl ne vejo od kej drusga koker od njezh Konstituzion, jen she tisto mende mal al nezhi ne posnajo. Do Siebenbürgen so veizhdejf samo Slovenzi med njim je enmal vogrov, enmal Schwobow (tako imenujejo vse njemze) Zeganov, Judov &c. Te lepe punze so vse Slovenke, ino so od ufih sa te nar levſhi sposnane. Od Supana fmo v vezh krajih govorili, in ti spodni ljudje se slo zhudjo zhes to, de fmo mi tok Serbianſkmo jesik nagnen. Na te rajshe fem marſktero zhudno doshivel, pa vender ne po Robinſovſki, koker so Ljublanzhan mislili. Men je prov shal de nezhi ukupej na pridevo. Bi se od vezh rezhi kej pogovorla. Vafh Englifch

pifem fem rihteg dobil. Vi pravte noter de me imate kej pifat. Sem prov shelen prov velik od vaš fhliſhat. Pifajte me, kaj ſte vſe pozheli, kaj krajnſkega pifali, kaj de imate ſa ene nove miſli &c. &c. Poſdravte mi Terlerja, Jordana, Summacampagueta, Valuſchnika, D^r. Weberja, Bolta &c in vſe druge perjatle. — Ja ref, koko je ſhe ſ' Mandelnam ſavol tiſteh Illyrſkeh Sgodbe? — — Reſa Lazarini ſ' Jablanaz je ſdej tud u Reki; profim pifajte me tud, zhe jo poſnate, kok vam dopade? — S' Reke Presidenta Nell zhudne poſtave hzere imamo ſdej v Ljublani. Koko vam kej rezhanke, al pa ſhenſki ſpol ſploh zhef kej ſdej dopade? Ne ſamerte zhe vam ſame take zhudne praſhanje ſtavim. Na ſmete hdo miſliti zhe vam ſmeſhan rizhet preſ ſabele piſhem. Tok ſdej opravki v mene fujejo de namorem kuj kej prov pametenga (kar ſe vam vzhafeh prov norzhav ſdi) piſati. Starā glava ino miſel me, bog bod hvala, ſhe ni ſapuſtilo, morebit je ſhe le huifh ratalo, pak na najdem ſadoſt zhafa moje ſverinſke muhe paſti. Enkat drujkat kej vezh, oftante moj perjatel koker jeſt, ſmeram ta ſtari ino vaſh ſveſt perjatel

Andrej S m/p

Naslov: Herrn Math. Zhop — Fiume.

2.

Ljubi Perjatel!

Se bote miſlili, Smole vender le ſmeram ta ſtar oftane in ſe ne more perpravt deb ſvojem perjatlam pifam. Pa vidte, ſe ſmeram miſlim kolk velik vam imam pifat in vam ozhem pifat, in ſe tud uſe na en bart na ſpovnim, in toko ſmeram odlafham vam pifat, deſlih ſmeram na vaſ miſlem, in prov velikrat od vaſ govarim. Te dni tem po Terfte po Benedkah &c okol letov, Benedk fem ſe prov naſjov. Smeram ſim ſe miſlel lepa podertija ſo Benedke. Velik je imenitniga vidit, in kar je imenitniga fem vſe vidil. Kupil fem zelga Alfieri 22 ſveſkov, Petrarca, Taſſoni, nekej od Byron &c. —

Kar ſte me piſal fem vſe kuj opravil, ino je vſe prov veſelil, kej od vaſ fhliſhat. Bolete vam ne morem poſlat ker niſo nobene ſ' Reke perfhle. Pifajte me kaj je ſa ſtrit. Heloise & Abel¹⁾ niſem najdel, in tud ne velik iſkal, ſdej be jeh tok, ſle

¹⁾ Tu nam menda pač ni miſliti na znameniti roman, ki ga je l. 1671 dal na ſvetlo Rousseau z naſlovom „La Nouvelle Héloïse“, nego marveč na kako poſtev o Heloïsi in Abelardu. — Znameniti ſholaſtik dvanajſtega ſtoletja Petrus Abelardus, baje lepoſtaſen, duhovit in zgovoren mož, je bil učitelj bogoſlovja in modroſlovja na vſeučiliſču v Parizu. V tiſtem času je pri ſvojem uju, kanoniku Fulbertu, prebivalo lepo, ljubeznivo in duhovito dekle iz ſamilije Monmorency, z imenom Heloise. Fulbert je vzel ſlovitega mladega učenjaka Abelarda ukoželjni Heloïsi za učitelja in — med učiteljem in učenko ſe je vnela žarovita ljubezen, ki je poſtala uſodna za oba. Po mnogih čudnih

na nuzaj ker fem jeh rajtal, tam na Plaz she vešte ke, brat, in ker fe je sdej vie sderlo tok mam to mujo perihparano. Ke fvo fe s mojo Materjo sgliala, tok fem potlej sajno fnubil. Ker me nifo hotle kuj oblubit, in fo smeram govorli koker de be mogel she ene dva leta koker v sprashvanje hodet, deb vidli koker fo rekli zhe bom ftanoviten, in ker fo she druge fitnoft &c pozhel, tok fem jeft saftopel de me jo nezhjo dati, ker pa vi dober vešte kok fem jeft fhteman keder na ponishanje pride, in ker nimam poterplenje deb se ljudje norza s' mene delal, tok fmo vie ftergali in jeft fem odftopil. Koker fe me sdi, jeh she grosen gréva de me jo nifo dali. Jeft, ino moj sadershanje nem je bil ufhez, koker fo mi rekli — pa sakaj me jo nifo dali, tišt bog faftopi. — Kaj je to sa en shum po mešti bil, fe ne morete milliti, in na kolk zhepin fo ljudje te glasharje rasbil je grosen, tolk fo ljudje sabavlati de fe je ta knefka familja komej vupala fe na zešto pokasat. — Jesil me je grosen, de fe je ta rezh tok zhuden konzhalo. —

Martinak vam pušti vedet, de je v Istrio concuiral, in vupa de bo to slushbo sadobil. Portelli fe je ta puft oshenuv. s' Kalistram nezh ne govarim in tud nezh k' nemo ne pridem, me jesi kader ga videm. Posébenga novga fe v nashi desheli ino v nafhmo meštu nezh ne godi. — En nov Kerhanšk navk ali Katekism je puštil Shkof natišnet. Suppan tud smeram prav de bo kej pifal, pa fem sdi de je slo pre komod. Shtedentje sméram Kranške pésem kujejo pa fem sdi de nezh pravga vkupej ne spravjo. Zhe jeft sdej to velko grafhino Ernsdorf dobom tok pridem k vam v vaš, potlej grevo na rajshe, se bovo kej navuzhla, in ke dam pridevo hozhvo mi dva kej pozhet. — mene jesi de fo Kranzi tak fašpanzi. —

Zhe me bote vezhkrat pifali me bo grosen vefelilo — ne imete tok šoffetifetišt bit', deb nafmel pifat predem de [antw] odgovara ne dobote. Kaj kej pozhnete v vašhi merfli desheli. Aj fte she sazhele kej Kranškiga pifat. Na samerte zhe vam flab, in zel rizhet fkupej pifhem. Pifhem pres vorenge, koker me eden sa drugem vglavo pade. —

Vaš lepo posdravim ino oštanjem vašh svešt

Perjatel

v Lublani 24. dan Febr. 1823.

And. Smole m/p

dogodkih se je Abelard naposled pomenišil, Heloise ponunila, on v samostanu St. Denys, ona v opatiji Paraklet. Tedaj se je razpletla med njima ona korespondenca, od katere so se ohranila tri njena in štiri njegova pisma. Ta pisma je izdal Rich. Rawlinson (London 1718) in Jak. Gervais (Paris 1723); porabljala so se pa v raznih prestavah in obdelavah v romanih in drugih pesnitvah (Pope 1717, Ms. de Beauchamps 1721).

Soditi bi se dalo, da ima Smole tukaj v mislih angleško delo „The History of Abeillard and Heloise by J. Berington“ (London 1787, 4°), ki je je na nemško prevel Sam. Hahnemann (Leipzig 1789, 8°).

3.

v Ljublani 1. Aug. 1824.

Ljubi perjatelj!

Tok molzheva koker de bi fe bla bog ve kok možno skregala. Vítane prashanje kdo je bel len pa sanikern, Vi al jeft. Pa millem fe ne bovo dolg kregala fe bovo raifh po ftarim v dobrimu fpravla. Kaj kej she pozhnete pa sazhnete, sdrav fte, to fe ve, drusga Vam tud nez ne manka. Al fte she kej Krajnfkiga pifal pa sazhel. Sej mende faj ne bote koker drug vuzhen veizh dejl (poftavem nafh Supan) fe koker en zherv med bukke sakopal veizhen noter jedel jen grisel jen vertal pa nekol nez od febe na dal. —

Per naf majo sdej f' tem novim zherkam saopravit, f' tiftem e, o, sh fh, &c &c. Metelko ma novo pifmenoft pifano in jo bo fdej puftil natifnit. — En Mufeum fo nafhtimali, jen je she prezej lepeh rezhi noter, Zojfove kamna fo kuplene jen pridejo tud noter, bukke pa fhleva Kalifter sdej zhef jemle. Nafh melt fe od dneva do dneva polepshuje, toko de keder nasaj pridete, ga she vezh ne bote posnali (fe prav fkorej).

No kdaj bote fpet kej k nam perfhli; pa zhe glih na pridete nam faj pofhlijte kej vafhga. —

Pofebenga novga Vam ne vem pifat koker de nam Moroft fe fhe. — Zhe fo Vam gune goldinarji odvezh, tok profim jih pofhlijte an Šr. Blas Chrovat, Jurist in Wien abzugeben beyrn Schuldiener der Juristen. —

Zhe jeh pa fhe nuzate, jeh pa le obderfhijte dokler fe vam poljubi, ker ve fte de zhe fe jih Vam glih vezh poljubi, vaf f' vefeljam pofhlushim. —

Profim zhe fe vam na fershмага pifhte kej. — Vaf pofdravim f' zelim telefam jen du fho jen oftanem smeram vafh sveft perjatelj

And. Smole m/p

Naslov: a Monsieur Math: Zhop Profefseur a Lemberg.

Prešeren Čelakovskemu.

Gospodu Frenzetu Ladislavu Zhelakovskimu.

Blagorojeni Gospod,
dragi perjatelj!

Vafhe pifmo in njegova perloshba¹⁾ me je tolkajn bolj rasvefelilo, ker bi ne bil nikoli milil, de bodo moje peimize,

¹⁾ To pismo je odgovor na Čelakovskega pismo z dne 24 dec. 1832 (gl. Letopis Mat. Slov. 1875 str. 160). Pisano je v slovenskem jeziku na izrecno željo Čelakovskega: „Kann ich auf ein Schreiben von Ihrer Hand

katerim je tukaj tolikanj nasprotnikov vftalo, med Zhehi tako gorkiga (warmer) sagovarjovza najdle. Vem fzer, de hvala, ki fte me s' njo tako bogato obdarovali ni saflushena, vunder nam ni bla perjatlam flovenfke literature sa to neperjetna, ker nam je porok valhe ljubesni do nafhiga rodú, in nima drugjga namena, ki nam pevze isbuditi, kateri bi jo saflufhiti vtegnili. Saréf je treba dramilov mojim Kranzjam. — V zhetertih bukvah buzhelize bote vidili de fe fhtevilo nafhjih tovarfhov manjsha, in de tih nekaj, kar naf je oftalo, fmo pefhati sazhehi. — Poesija je do sdaj per naf vezhidel neobdelana ledina, s' proso fe fami duhovni okvarjajo. Od mojjga in drugih pifarjov pohenjanja Vam to vem povedati: Jest imam she davno eno novelo ofnovano, pa fi zhafa ne vsamem, de bi jo sapifal. Kaftez she dva leta Vodnikove pefmi, vfe kar jih je rajnki sloshil, med njimi tudi ljudfke od njega sbrane, kar jih ni prekosmatih na fvitolbo dati obeta, kdaj pa obljubo fpolnil bo, fe ne vé. — Morebiti de Linhartovi dve komediji pofnashiva, in do drugja leta obforej natifkvati dava. Korofhki Slovenzi bodo s' enim svesikam ljudfkih pefem na noge ftopili, katere vam shé morebiti bomo s' perhodnjo buzhelizo poflati samogli. Meni ni nobena, kar fim jih bral dopadla. Napif ljudfke pefmi (:Volkstieder:) fe mi sdí je lash, ker nifo pefmi med ljudftvam pete, ampak neflane puzhe, ki bi farji in terzjali (Bethbrüder) radi s' njimi prave ljudfke pefmi odrinili. — Zhe v' prihodnji buzhelizi ljudfke pefmi is Smoletove bere pogrefhili bote, miflite de jih je ftrahopesdlivi (:sit venia verbo:) Zensor Zhop saterel. — Smolè, sa kateriga fte prafhali, ¹⁾ je premoshen kupez, sa Kranjhino posebno vnèt, in sraven dovolj poduzhen (sná lafhko, franzofko in englendirko do verhá) vunder bres posebnih pifarfkkih daróv. — De naf Kopitar morebiti fhe bolj, ko saflushimo sanizhuje, vemo is njegovih pisem Zhopu pifanih. V rokopifmih (Handfchrift) sadnje buzhelize je sa tega voljo nafledijozhi Sonet ftal, v' katerimu fim ga hotel Plinjove pravljize od zhevlarja, kateri per naf vfelej tudi kopitarftvo ofkerbljuje, fpomniti:

Apél podobo na oglèd (Schau) poftavi,
De bi refnizo flifhal ne le hvalo
Sad fkrit sveftó poflufha kaj sijalo
Neumno, kaj umetni od nje pravi.
Pred njó s' kopiti zhevlar fe ufavi,

hoffen, fo thun Sie dies in Ihrer Muttersprache, die, fo viel zum Lesen und verstehen gehört, für mich wenig Schwierigkeiten hat." *Prešeren si je pa izprosil odgovor „po nemško“, češ da še ne razume dovolj češčine. — Tu omenjena „perloshba“ = ein paar Aushängebögen des 4. Heftes der Museums-Zeitschrift (Casopis českého museum), kjer se nahaja ocena „Cebelite“ in pohvala Prešernovih prispevkov v njej —*

¹⁾ *Odgovor na Čelakovskega vprašanje v postskriptu: „Wer ist dieſer Herr Smolet, der ic“ —*

Ker ogleduje drétar obuvalo, (Bejdjuhng)
 Jermenov (meni) de ima premalo,
 Kar on ozhíta, (ausstellen) koj Apél popravi.
 Ker pride drugi dan moj mosh kopitní,
 Na mešt deb' ihel napréj po svoji poti,
 mezha Bude Ker zhevlí fo pogódi (in der Ordnung), mézh fe loti,
 Saverne (Zuredhtweifen) ga obrasnik imenitni
 In tebe s' njim, ki nap'zhen (verfehrt) si ozhítar
 Rekozh: le zhevlje fodi naj **Kopitar**.

Ker pa moshovu ni dano fhál (fhála Šcherž) zhílati, (:Zhop mu je Šonet pošlal), fim ga nasaj usel, de ne bo mogel vfhíh „Šlovanov patriarh“ (tako imenovan od Shafaríka) toshiti: „nemo propheta in patria“.

Prejmite ferzhno sahvalo sa pošlane bukve.¹⁾ Shál mi je de jih ne morem sdaj s' nobenim Kranjškimi nameštniti. Zhe kaj na fvitloba pride, kar bi mílil, de bi Vam snalo vfhez h biti, Vam bom s' vefelo hvaleshnoftjo pošlal. Do sdaj fhe tako malo Vafh jesik umém, de Vaf morem profíti, Vafhe lífte, zhe me, kar fi upati predersnem, fhe s' katerim bote ofrezhíli, po nemfhko pífati. Ne samerite de tako posno odpífhem. Pred bi bil pífal, al ker Vam je Zhop odgovoril, fim se bal, de bi Vam ne bilo uftresheno s' mojim líftam, in sraven fim tako sanikarni pífar, de se mi je ljubesen s' nekakfhino Gospodízhno v Gradzu le savolj tega poderla, ker fim ji premalokedaj pífal. Sdravi bodite in perporozhíte me per Zehíh perjatlíh Šlovenskíga jesíka, pofebno per Gofpodu Palazkímu.

Vafh

V Ljubljani 14 dan Brèсна 833.

Špofhtovavez in perjatel

Dr. Fr. Sav. Prehérn

m. p.

Čop Čelakovskemu.²⁾

P. t. Herrn v. Čelakowský in Prag.

Hochzuverehrender Herr,

Sowohl durch die freundlichen Zeilen, mit denen Sie die von Ihnen durchgesehene Uebersetzung Ihres Artikels über unsere Zhbeliza begleiteten, als durch die mir neulich von Ihnen zugekommenen „tokens of remembrance“ haben Sie mich sehr angenehm überrascht und zu Danke verpflichtet.

¹⁾ Čelakowsky: „Beiliegende paar Bücher bitte ich als einen kleinen Beweis meiner Hochachtung Ihres schönen Talentes hinnehmen zu wollen.“

²⁾ To pismo Čopovo je s Prešernovim vspešno in istega datuma. Zanimivo je le, da je Prešeren mislil (?), da je Čop že pred njim odgovoril. — Primeri njegov izgovor: „Ne zamerite, da tako pozno odpišem. Pred bi bil pisal, al ker Vam je Čop odgovoril, sem se bal, da bi Vam ne bilo ustreženo z mojim listom.“ — —

Was mit Ihrem Artikel bey uns geschah, werden Sie aus den anliegenden (von mir hin und wieder postillirten) Num^o. des „Illyr. Blattes“ ersehen. In meinen Zusätzen war mir vor allem darum zu thun, den Standpunkt anzugeben, von welchem aus die Zibeliza betrachtet werden sollte; und Sie werden aus dem, was ich in dieser Beziehung sage, ersehen, daß dieß nicht überflüssig war. Unserer (größtentheil jansenistischen) Geistlichkeit, die doch das vorzüglichste krainische Lesepublikum ausmacht, scheint jede Art von Schriftstellerey, die nicht auf die Bedürfnisse des Landmannes (und zwar vor allem auf die geistlichen) berechnet ist, wenigstens überflüssig, erotische Poesie aber höchst sündhaft.¹⁾ Diese Leute glauben, eine Sprache sey hinlänglich gebildet, wenn man Katechismus und Gebethbuch in derselben schreiben kann; und wenn sie vollends ein Duzend Grammatiken besitzt, dann bleibe nichts zu wünschen übrig. Wie es um die ästhetische Bildung dieser Leute steht, können Sie daraus schließen, daß ich mich veranlaßt gesehen, denselben ein langes Gerede über die südlichen poet. Formen etc. zu machen.

Was ich über die antike Quantität im Slavischen etc. sage, wird freylich Ihren Beyfall nicht haben; aber ich habe bis nun keine andere Ueberzeugung gewinnen können — ja ich kann nicht umhin, zu glauben, daß Ihr Böhmen aus der Noth eine Tugend macht, d. h. daß Ihr, da Ihr bei der Art Curer Accentuirung ordentlich gemessene accentuirende Hexameter nicht wohl haben könnet, behauptet, Ihr hättet etwas Besseres dafür, nämlich quantitirende. Freylich kann ich mich bey meiner höchst geringen Kenntniß der böhmischen Sprache, und selbst der Aussprache, sehr irren.

Ihr Verdammungsurtheil über die neuen krainischen Buchstaben hat hier große Sensation erregt — bey den Anhängern derselben großen Unwillen, bey den Gegnern derselben wenigstens Schadenfreude. Ich vernehme sogar (freylich aus nicht sehr zuverlässiger Quelle), einer oder einige von den erstern hätten anonyme Briefe voll Sottisen deßhalb an Sie gerichtet. Sollte dieses wahr seyn, so bitte ich, dergleichen rohe Äußerungen des Verdrußes von Leuten, die keinen Begriff von litterarischer Kritik haben, nicht für die allgemeine Stimme des hiesigen Publikums zu nehmen, die Ihnen entschieden günstig ist.

Die ungeschickte Apologie des Metelko'schen Alphabets in N°. 10 des Illyr. Bl. werden Sie selbst lesen. An sich wäre sie wohl kaum einer Widerlegung werth; aber um den Gegenstand der Entscheidung näher zu bringen, finde ich mich veranlaßt, denselben ausführlich zu besprechen und gehörig zu beleuchten, selbst auf die Gefahr hin, mich bei Kopitar zu vermessen, denn letzterer hat, wie

¹⁾ Dieß dürfte Ihnen nach den Proben unserer Volkspoesie, die Sie im 3^t. Bde Ihrer Samml. mitgetheilt haben, sonderbar vorkommen.

Sie wissen werden, dadurch, daß er in *J. Gramm.* die Reform unsers Alphabets als höchst nothwendig darstellte, die nächste Veranlassung dazu gegeben und nahm auch unmittelbar (mit Ihrem Dobrowsky) an der Gestaltung des neuen ABC Theil. (Freylieh wollte später das unförmliche Kind niemand aus der Taufe heben!) Gegen Kopitar also, als den eigentlichen Urheber der Grundsätze, nach denen dieses Alphabet gestaltet wurde, und die ich vor allem bestreite, wird mein Kampf zunächst gerichtet seyn, wenn auch nicht unmittelbar. Diese Beleuchtung, die ungefähr 1 Bogen betragen dürfte, denke ich als außerordentliche Beilage zum *Jllyr. Bl.* vom 23. d. erscheinen zu lassen. Abdrücke davon werden wir Ihnen mit der 4ten *Zhbeliza* senden können, wenn sich früher keine Gelegenheit ereignen sollte.

Dr. Preslern ersucht mich, Ihnen an seiner Statt etwas über die neuere kroatische u. dalmat. Literatur zu melden. Aber davon weiß ich selbst kaum etwas. Wir sind in dieser Hinsicht mit unsern Nachbarn in gar keiner Verbindung. Durch einen Freund in Dalmatien erhielt ich die bei Martecchini in Ragusa erschienenen Schriften von Gundulich (*Gondola*), nämlich:

conf. Schaffarik
pg. 254.

Osman, spjevagne vitesko (mit histor. Anmerk. u. einem Glossar der veralteten Wörter, 3 Bde. 8°. Zugleich eine „versione libera dell' Osmanide, poema illirico di G. Fr.^{co} Gondola — eine in jeder Hinsicht miserable Bearbeitung — 1 Bd. 8°).

Sufe sina rasmetnoga, sedam pjesni pokornich etc. 1 Bd. Ariadna, polulcialostivo-prikafagne (tragicomedia). —

Doch, Sie werden das Alles wahrscheinlich kennen. Martecchini verspricht einen „*Jllyrischen Parnaß*“ herauszugeben, ich weiß aber nicht, ob etwas daraus werden wird. Er scheint sich nicht auf ökonomischen Druck zu verstehen, was hier wesentlich wäre. Ubrigens wäre allerdings sehr zu wünschen, daß namentlich der bedeutende handschriftliche Vorrath von ältern dramatischen Arbeiten der Raguz. Dichter einmahl gedruckt werden möchte, wenn sie auch im Grunde nur schwache Copien der Italiäner seyn mögen.

Wie mir Kopitar schreibt, bemüht sich Gaj, das Privilegium für eine kroatische Zeitung zu erwirken, dürfte es aber schwerlich erhalten. Doch über *Croatica* u. *Dalmatica* werden Sie vom Hrn. Schaffarik viel genüendere Auskünfte erhalten können. Ich schließe also dieses eilige Gekeizel mit der Versicherung der aufrichtigsten Hochachtung, mit der ich bin

Ihr ergebenster

Laibach, 14. März 1833.

Mathias Zhóp m./p.

Ich bitte, mich Hr. v. Palacký bestens zu empfehlen.

Palacky Čopu.

Prag den 26. Januar 1833.

Verehrter Herr und Freund!

Ihr Schreiben vom 14. Jan. war mir nicht allein in persönlicher Rücksicht, sondern auch durch seinen Inhalt sehr angenehm. Dafs Sie mich nicht vergessen hatten, freute mich eben so sehr, als dafs ich Sie der guten Sache Ihrer Nationalliteratur ergeben finde. Längst war es und ist noch mein Wunsch, dahin zu wirken, dafs wenigstens die Gebildeten unter den slawischen Völkern der östreich. Monarchie von einander Kenntniß nähmen, sich für einander interessirten. Darum forderte ich auch Hrn. Čelakowsky zu jenem Artikel auf, der den Zweck hatte, oder doch bei mir haben sollte, unser böhmisches Publicum mit dem literar. Streben unserer Stamm- und Staatsgenossen in Krain bekannt zu machen. Er steht im 4ten (d. i. letzten) Hefte der von mir redigirten [Zeitschrift] „Časopis Českého Museum“ aufs Jahr 1832, also im sechsten Jahrgange derselben, Seite 443—454 (in 8^u). Der einzelne Jahrgang dieser Quartalschrift kostet im Pränumerationspreise blofs 2 fl CM. Der Jahrgang 1833 wird unter andern auch eine Übersicht des neuesten Zustandes der kroatifchen, serbifchen, dalmatinifchen und slowenifchen Literatur (von Schaffarik) enthalten. Daher dürfte diese Zeitschrift, die Sie durch jede solide Buchhandlung beziehen können (in Prag am besten durch Kronberger & Weber), auch für Ihre Landsleute einiges Interesse haben. Dafs ich sie Ihnen empfehle, geschieht um des schon angegebenen Zweckes willen. Der Misere unserer Wörterbücher wird durch Prof. Jungmann's 35jähriges jetzt der Vollendung nahes Werk à la Linde, das eben auf Pränumeration angekündigt werden soll, bald gründlich abgeholfen werden. Wenn Č's Aufsatz im Illyr. Blatt abgedruckt seyn wird, so bitte ich mir einen Abdruck davon gefälligst senden zu wollen.

Leben Sie wohl und genehmigen Sie die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung

Palacky m/p

Čelakowsky Čopu.

Hochzuverehrender Herr!

Mit Vergnügen erinnere ich mich an die wenigen Tage, die Sie im vorigen Herbst in Prag verweilten, um so mehr, da mich das Glück in persönliche Berührung mit dem Manne brachte, den ich schon früher liebte und hochschätzte.

Beiliegend erhalten Sie für die Bibliothek den letzten Band O mst: Božjm,¹⁾ der freilich schon voriges Jahr erschien, mir aber erst vorige Woche überhändigt wurde; verspätet ist dabei nichts.

Nun — wie steht es bei Ihnen mit dem literarischen Schalten u. Walten? Seit Ihrer Abreise habe ich mit keinem Worte etwas vernommen. Freilich kam dazwischen der Winter, u. da schlafen die südlichen dikuri, während bei uns nördlicheren Bären erst das wahre Leben anfängt. Wie steht es mit dem 5 Bändchen der Zibeliza? Was machen die Volkslieder — werden sie doch endlich unter das Volk kommen?

Ist der Plan, von dem wir hier sprachen, bei Ihnen noch nicht zur Reife gekommen, nämlich eine kleine Zeitschrift in Laybach zu begründen; die Krainer, deren Sprache meiner Ansicht nach doch mehr Anmuth besitzt, sollten sich doch nicht von den Kroaten beschämen lassen. Auf einen halben Bogen wöchentlich ließen sich ohne allzugroße Anstrengung Materialien sammeln, wenn es nur einmal anzufangen beliebt möchte, und die Kosten ließen sich auch, dünkt' ich, decken. Was machen die Herren Preshern und Kasteliz? Gern würde ich ihnen schreiben, allein für den Augenblick bin ich zu sehr mit Geschäften überhäuft, u. wenn ich nicht irre, schulden sie mir beide eine Antwort. Grüßen Sie beide herzlich von mir. Dr Preshern soll dichten, dann dichten und endlich abermals dichten — kraginsky, to se rozumj.

Bei uns hat sich die schöne Literatur seit einigen Jahren fast ganz in Zeitschriften übersiedelt; dafür ist es aber ein gutes Zeichen, daß in neuerer Zeit mehr für wissenschaftliche Werke gesorgt wird, als früher. Jungmanns Wörterbuch schreitet rasch vorwärts, Balbi's Geographie erscheint heftweise, Presl gibt seine Chemie (2 Theil Pflanzenreich) heraus, und Freund Šafárik gedenkt auch heuer noch mit seiner Vorgeschichte der Slaven auszurücken, ein Werk, welches zu großen Erwartungen berechtigt u. sicher Sensation machen wird. Auch erscheint eine Lieder-Zeitschrift, Wéneč, davon haben Sie in Beilage die ersten zwei Nummern.

Sie waren so gütig mir einen diesjähr. Catalogum Cleri für meine Namensammlung zu versprechen; ich sehe mit Ungeduld diesem Beitrage, so wie jeder Mittheilung aus Ihrer Feder entgegen.

Mit vollkommener Hochachtung

Ihr Verehrer

Prag 10. März 835.

Fr L Čelakowsky m/p

Viele Grüße vom Präsesken Jungmann u. Palacký.

¹⁾ To je Čelakovskega prevod sv. Augustina „De civitate Dei“ z naslovom: Sv. Augustina o městě Božjm kněh dwamecjtma. Z latinského gazyka podlé Maurinského wydanj přeložil Fr. Lad. Čelakowský. V Praze 1829—1833.

Čelakowsky Kastelcu.

Hohegeehrter Herr u. Freund!

Mein Freund H. Palacky verehrt beiliegende zwei Schriften ihrer Bibliothek in Laibach, woran ich auch zwei meiner neuesten Erzeugnisse anschliese, und ein Duplikat für Ihre Bücherammlung zur freundschaftlichen Erinnerung anhänge. Unsere ältesten Sprachdenkmäler dürften Sie wohl recht interessieren. Ihre Aechtheit hat der Wiener Streithahn, bei uns schlechtweg Mesistofeles genannt, erst unlängst wieder in seinem Hesychius¹⁾ angegriffen, und dadurch einen neuen Beweis geliefert, wie schlecht es mit seiner Kritik aussieht, falls man nicht anzunehmen gezwungen ist, daß es um sein Gewissen noch schlechter als um sein Wissen bestellt ist. Eine gute Abfertigung dieses groben und unflätigen Anti-Slawisten werden Sie schon am gehörigen Platze finden. Ueber sein niederträchtiges Treiben und Heßen braucht es, bei uns wenigstens, keiner Beweise mehr. Dabit Deus et huic finem!

Wie uns Stanko Vraz berichtet, ist in Laibach eine Sammlung Volkslieder erschienen, meist aus des Pöten Korytko Nachlasse. Aber- u. abermaliges Nachsuchen darum durch hiesige Buchhandlungen hat nichts genügt, u. wir haben bisher noch kein Exemplar hierorts zu Gesichte bekommen können. Wollten Sie v. H. Presern die Güte haben mir einen oder zwei Abdrücke so bald als möglich zu übersenden, ich werde gerne meine Schuld abtragen. Nun, und was machen den Ihre Studien? Ihre literarischen Arbeiten? Sie werden jetzt bei Ihrer Anstellung, wozu ich vom Herzen gratuliere, um so weniger feiern, als Sie früher vielleicht in minder günstigen Umständen Beweise eines rühmlichen Strebens an den Tag gelegt haben. Mögen Sie in Allem, nur nicht in dem frühen Dahinscheiden, unseres unvergeßlichen Zhop Nachfolger seyn! Sollte in letzterer Zeit etwas Bedeutenderes in Ihrer Vaterstadt oder Nähe in Slavicis erschienen seyn, auch damit bitte ich mich zu bedenken, es wird kein Saame seyn, der auf unfruchtbaren Boden fällt; überhaupt werden mir alle Mittheilungen von Ihnen werth und theuer seyn. Verharre mit vorzüglicher Achtung und Bezeugung meiner freundschaftlichen Bereitwilligkeit

Ihr

Prag 4. August 1840.

Fr. L. Čelakowsky m/p

Auch übersendet H. Dr Staněk für die öffentl. Bibliothek ein Exemplar seiner Anatomie u. seines anatom. Atlases.

¹⁾ Kopitar, Hesychii glossographi discipulus et ἐπιγλωσσογράφος Russus pag. 58, appendix 16 „De veterum codicum bohemicorum insperatis inventionibus, non sine causa suspectis.“ — Dandanes je stvar razjasnjena. —

Čelakowsky Prešernu.

Verehrtester Freund!

Übegerber dieser Zeilen ist Herr Sreznewsky, Professor aus Charkow, der einige Zeit bei Ihnen in Laybach zu verweilen gedenkt, um die krain. Mundart an Ort u. Stelle zu studieren. Als wahre Slawen werden Sie u. Herr Bibliothekär Kasteliz die Güte haben, so viel nur thunlich, diesem braven Manne und tüchtigen russischen Schriftsteller in seinen Forschungen und literär. Arbeiten sich nützlich zu erweisen, um was ich Sie inständigst bitte.

Vor etwa vier Monathen überschickte ich durch Buchhändler-gelegenheit eine kleine Parthie Bücher nach Laybach. Ist die Sendung glücklich angekommen? — Haben Sie nicht vergessen, um was ich Sie bei der Gelegenheit bat? Korytko's Krain. Volkslieder?

Erfreuen Sie mich bald mit einigen Zeilen Ihrer Hand

Ihr

Prag den 15. Jänner 1841.

Freund u. Verehrer

Fr L Čelakowsky m/p

Adresse: Herrn Dr Fr. Preßhern p. t. in Laybach.

Čop Prešernu.¹⁾

Laybach 20. März 1832.

Lieber Freund!

Vorstehendes ist (wenn Du es nicht merken solltest) eine Gratulation zum Namenstage für den Prof. Joseph Poklukar — von wem, brauche ich nicht zu sagen; zum Überflusß sagen es die zwey besternten Worte im Gedichte selbst; die Anfangs- und Endbuchstaben des Gedichtes aber geben (nebst dem Chronograph)²⁾ die Worte: Liubimu Joshi Pocliucarju sdravie. Was sonst noch im Gedichte steht, will ich Euch einstweilen nicht verrathen; sucht es selbst herauszubringen

Or dell' ingegno ognun la zappa pigli,
E studj, e s'affatichi, e s' assottigli³⁾ MZ.

Wenn Ihr mich indessen recht schön um eine Aufklärung bittet, will ich sie Euch nächstens geben.

Von der Zhebeliza können wir Dir heute noch nichts schicken; der erste Bogen wird erst Abends fertig; mit der Post vom kommenden Samstag aber schicken wir Dir die beyden ersten Bogen zu, oder noch mehr, wenn Deine Sachen mehr einnehmen sollten.

¹⁾ To Čopovo pismo je v zvezi s Prešernovim, ki ga je ta pisal iz Celovca 7. marca 1832 (Ljublj. Zvon VIII, 572).

²⁾ 1832.

³⁾ Zdaj bistroumja vsak motiko primi
Ter studiraj in se trudi in se ostroūmi!

Der Turjazhan¹⁾ liegt für Dich bereit; aber ihn allein mit dem Postwagen zu schicken ist wohl nicht der Mühe werth; die Leute müssen ihn ja doch auch dort haben. Brauchst Du ihn indessen dennoch, so schicke ich ihn mit dem Postwagen vom nächsten Dienstag. Für den Schaffarik brauche ich Jarnik's Sber lepih naukov, u. desselben Sadje-reja. Sey so gut, von jeden 1 Ex. mitzubringen.

Dein Freund

Verte

M. Zhóp. m/p

Laibach 24. März 1832. Die neuliche Post habe ich versäumt; ich fahre also heute fort. Mitleid mit Eurer Unwissenheit in Slovenicis habend, will ich Euch doch vorstehendes Gratulationsgedicht ein Bischen erklären. Ich verstand zwar selbst keinen einzigen Vers davon, aber

L' auteur lui-même „enfin m'ayant endoctriné,
Je vais dire à-peu-près ce que j'ai deviné“ :²⁾

Lézhì bolj nége sladost, drug mili! shup lade uzhitel! —
Istine preštol netlén; himb krushijo shesel Bodoni,
Véli Gersón, Lambertin, Van-Šviteni, doba Klemenov:
Bujih kon bafni grosil, štud véka kohèmlenih ver bab:
Iósipa nedoroté mam ljuda papertje — mostiri. —
Muka povrédnim Kerfnik; shzhít Inigo Heriodiadam:
Vélbljud Kerfniku rokljór; roj Iniga brojnik tifuzhov:
Iva pézh muzhenizhi; dvor Iniga kali fledil. —
Oh! oh! negudnost vremén! oh! emiru fluga raspelo!
Shitje fakirov lahnó, frejn blágošti nénafit lupesh!
Inoki tém savihál, mnosh báju, liz mézni kardel. —
Pirih déz rádošt fharán, a radošt foprúga prošt poslop:
Oklamovati komún vre biva gladúnam bremèno. —
Célba prepróštim kerkòm tajn Bogouzhènih oglafnic:³⁾
Luka vrazh, mitnik Matéj, Jan Bógoslov, Peter i Pavel,
Iuda ter shensu Jakóp: Klèt, Bárnaba, Pólikarp, Nuri:
Vodji pobóshni zheljád podlunih novakov, jezhevavzhov;
Cvara dershávi paštúh, štad umodarènih prištavnic!
Aboto Špaš mar velí grajánam nebéfniga zarftva?
Rábote mar povifhnik obeshzhani nišzhim slobodar? —
Irhi zhern jáme zhverftó pravd prírodnih daske uméti! —
Vrelo kanil, prevaril, kadilnik homèrjen Demetrov!
Sidina kinfka Vangélj vrash, nesnaboshnifhkih korón vést!
Diplomatila Anshè Ríshzhánov ifkrènošti sapad!
Róvenza skarzhi shumrát! ofnashi uhánize slatar!
Arabjan shivez puftin, vlašť Šredorezhjanov ravnota;
Vitija, knés, poslanik — jad vládikov, arhimandritov!
Inigizhije trubazh v' kalifov rafkola stolnizi!
Ej! Ej! nastavnik pajdash! kvar Krísta Demètrove knige!

Es heilt den Schmerz der Zärtlichkeit Süße, theurer Freund, der
 Pfarren-Leitung Lehrer! i. e. Professor der Pastoral
 Der Wahrheit Thron ist unverwundlich; der Heuchelei Scepter zer-
 brechen die Bodonis (i. e. die Buchdrucker i. e. die Bücher
 i. e. die Wissenschaften)
 Der große Gerson, Lambertini (Benedikt XIV.), die Van Sw., die
 Zeit der Klemente (i. e. gescheiterten Päpste)
 Es drohete das Ende der Fabel der Dummlinge; es schämt sich
 das Zeitalter des Kochemisierten Glaubens der Weiber:
 Den Joseph haben nicht ausverdammt der Volkstäuschungen Hallen,
 die Klöster.
 Eine Qual für die Bösen war der Täufer; Inigo (Ign. Loyola) ein
 Schild den Herodiaden.
 Kam ehl (haar) war dem Täufer Mantel; der Schwarm des Inigo
 ist Zähler der Tausende
 Den Johannes macht der Fels zum Märtyrer geeignet; dem
 Hof gingen nach des Inigo Mönchlein
 Oh, Oh! Abscheulichkeit der Zeiten! oh! dem Emir (Fürsten)
 (ist) Diener das Kreuz!
 Das Leben der Fakire ist leicht, des Gemeinden-Wohles uner-
 sättlicher Räuber!
 Mönche von 10.000erley Aufschlägen, die Menge, sage ich (vulgus
 dico) sind Heuchler-Scharen (lizomerni heuchlerisch)
 Ein buntes Osterey ist Freude der Kinder; aber Freude des
 Ehemanns (i. e. des Erwachsenen) (ist) freye Behausung.
 Zu berücken die Gemeinde wird nun (vre i. e. shé) den Blatt-
 zünglern schwer.
 Eine Arznei den schwachen Einfältigen ist der Verkünder gott-
 gelehrter Geheimnisse:
 Lukas der Arzt, der Zöllner Matth., Joh. der Theolog, Pet. u. Paul
 Judas und (mein) Namensvetter Jakob, Kletus, Barn. Polyk.,
 Nuri (syrisch f. Ignatius)
 Waren fromme Führer der Herden der untermundigen Keulinge,
 der Seufzenden;
 Strafe dem Lande (aber ist) ein schlechter Hirt, ein Scherge ver-
 nunftbegabter Herden!

¹⁾ *Prešeren je pisal: „Selencovih sprehodov nisim dobil“ (to so Ana-
 stazija Grūna „Spaziergänge eines Wiener Poeten“. Hamburg 1831.). Na
 to opombo se nanaša Copov odgovor: „Der Turjashan (i. e. Auersperg
 i. e. An. Grūn) liegt für Dich bereit.“ —*

²⁾ *Od avtorja se samega naposled poučivši
 Povedati približno hočem to, kar sem uganil. —*

³⁾ *V dosego akrostihide in hronograma je rabil Jak. Zupan na
 koncu tega, kakor tudi na začetku in koncu 18. stiha znamenje „c“ na-
 mesto „k“; tedaj treba citati „oglasnie“ = oglasnik, „cvara“ = kvara in
 „pristavnic“ = pristavnik. Črke-končnice, ki se z začetnicami vjemajo in
 tudi tvorijo akrostihido in hronogram, so samo z debelejšim tiskom mar-
 kirane; velikih črk na koncu ni kazalo staviti. —*

Befiehlt etwa der Erlöser D u m m h e i t den Bürgern des himmlischen Reiches an?

Ist der Robot Erhöher der den Armen verheißne Befreyer?

(Was) dem Pergamente Pöbel (i. e. jene, die dem Pergamente (i. e. dem Adel) Pöbel (zhern richtiger zhernj heißen), beginnt kräftig der Naturgesetze Tafel zu verstehen!

Eine Quelle der Betrügereyen, der Täuschungen ist das homerifizierte Rauchfaß des De Maistre (des jeuitischen Verfäff. der Soirées de S. Petersbourg &c)

Eine chinesische Mauer ist das Evang. gegen den Aberglauben, der abgöttischen Kronen Fessel.

Der Diplomatif Heuchler (de M. war sard. Gesandter in Petersb.) ist der Aufrichtigkeit der Christen Untergang &c

vide Couvert¹⁾

¹⁾ *Ovojek tega pisma (couvert) ni ohranjen, z njim je izgubljeno tudi Čopovo tolmačilo zadnjih petih stihov. — Morda (?) se je razlaga približno takole glasila:*

Die Reuthaue rodet das Gestrüpp aus! es reinigt die Ohrringe der Goldschmied!
Der Araber (ist) Bewohner [lebt in] der Wüste, der Mesopotamier Besitz (ist) die Ebene;

Des Geheul's, Fürst, Gesandter [Nuntius, Diplomat] — ein Zorn (Gift) der Bischöfe, der Archimandriten!

Des Jesuitismus Trompeter (Trommeten-, Posaunen-Bläser, Heuler — Reaktionär, Staatsintrigant??) in der Residenz der Kalifen des Schisma (der Kirchenspaltung)!

Ei! ei! Meister Kamerad! ein Schaden (Nachtheil) des Christenthums (sind) die Schriften des De Maistre!

Slovenska bibliografija za l. 1903.

Sestavil dr. Janko Šlebinger.

Kratice: Dom. — Domovina; D.S. — Dom in Svet; Ed. — Edinost; IM Kr. — Izvestja muz. društva za Kranjsko; Knj. ml. — Knjižnica za mladino; KO — Katoliški Obzornik; Kol. C.M. — Koledar družbe sv. Cirila in Metoda; Kol. Moh. — Koledar družbe sv. Mohorja; LZ. — Ljubljanski Zvon; PV. — Platininski Vestnik; Pop. — Popotnik; S.N. — Slovenski Narod; Slov. — Slovenec; S.U. — Slovenski Učitelj; U.T. — Učiteljski Tovariš; Z.S.M. — Zbornik Slovenske Matice.

I. Časopisi in časniki.

- Angelček**, otrokom prijatelj, učitelj in voditelj. (Mesečnik.) Uredil Anton Kržič. Izdalo društvo „Pripravniki dom“. „Vrtčevi“ naročniki ga dobivajo brezplačno. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1903. 8°. Let. XI.
- Cvetje** z vertov sv. Frančiška. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. S privoljenjem cerkvenih in redovnih oblasti vrejuje in izdaja P. Stanislav Škrabec, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. Izhaja v nedoločenih obrokih. V Gorici. Hilarijanska tisk. 1903. v. 8°. Let. XX. zv. 4—12.
- Čebelar**. Slovenski —. Glasilo „Slovenskega čebelarkega društva“ za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko sè sedežem v Ljubljani. (Mesečnik.) Uredil Frančišek Rojina, nadučitelj v Šmartnem pri Kranji. Založilo „Slov. čebelarstvo“. Tisek J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. 1903. v. 8°. Let. VI.
- Danica**. Cerkvnen časopis za slovenske pokrajine. (Tednik.) Vrednik, lastnik in založnik Tomo Zupan. Ljubljana. Natisnil Dragotin Hribar. 1903. 4°. Let. I. (LVI.)
- Detoljub**. Krščanski —. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Ureduje Mih. Bulovec. V Lj. Založila „Katoliška društva detoljubov“. Tisk Katoliške tiskarne. 1903. m. 8°. Let. XIII.

- Dom in Svet.** List s podobami za leposlovje in znanstvo. (Mesečnik.) Uredila dr. Mihael Opeka in dr. Evgen Lampe. V Lj. Založilo lastništvo. Tisk Katoliške tiskarne. 1903. 4°. Let. XVI.
- Dom.** Naš —. Izhaja vsak drugi četrtek. Odgovorni urednik Edv. Jonas. Naročniki „Slovenskega Gospodarja“ ga dobivajo brezplačno. V Mariboru. Izdaja „Katoliško tiskovno društvo“. Tisk tiskarne sv. Cirila. 1903. 4°. Let. III.
- Domoljub.** Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja zvečer vsak prvi in tretji četrtek meseca. Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Ignacij Žitnik. V Lj. Tiska Katoliška tiskarna. 1903. 4°. Let. XVI.
- Domovina.** Izhaja dvakrat na teden in sicer v torek in petek. Odgovorni urednik in izdajatelj Rudolf Libensky. Lastnina in tisk D. Hribarja v Celju. 1903. fol. Let. XIII.
- Domovina.** Nova —. Katoliški list za slovensko ljudstvo v Združenih državah ameriških. Izhaja vsak torek, četrtek in soboto. Izdaja tiskovna družba „Nova Domovina“. Cleveland. Ohio. 1903. fol. Let. V.
- Edinost.** Glasilo političnega društva „Edinost“ za Primorsko. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik Fran Godnik. Lastnik konsorcij lista „Edinost“ v Trstu. Tiska tiskarna kons. lista „Edinost“. 1903. fol. Let. XXVIII.
- Gasilec.** Izhaja poljubno po potrebi v nedoločnem času, vendar štirikrat na leto. Izdaja odbor deželne zveze kranjskih gasilnih društev. Urejuje tajnik Fran Ks. Trošt na lgu pri Ljubljani. Založil odbor. Tiskala Kleinmayr & Bamberg. 1903. 4°. Let. VII.
- Glas Naroda.** List slovenskih delavcev v Ameriki. Izhaja vsak dan izvzemši nedelj in praznikov. Urednik Zmagoslav Valjavec, lastnik Frank Sakser. New York. 1903. fol. Let. X.
- Glas Svobode.** Slovenci-bratje združimo se! V slogi je moč! Prvi svobodomiselni list za slovenski narod v Ameriki. Izide vsaki petek. Chicago. Illinois. 1903. fol. Let. II.
- Glasbenik.** Cerkveni —. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. (Mesečnik.) Vrednik lista: Janez Gnjezda, kn. šk. konz. svetnik in c. kr. profesor, vrednik prilog: Anton Foerster, vodja glasbe v stolnici. V Lj. Založilo Cecilijino društvo. Tisek Zadružne tiskarne. 1903. v. 8°. Let. XXVI.

- Glasnik.** List za Slovence v severozapadu Zjedinjenih držav. Izhaja vsak petek. Izdaja „Slovensko tiskovno društvo“ v Calumetu, Mich. 1903. fol. Let. III.
- Glasnik.** Gospodarski — za Štajersko. List za gospodarstvo in umno kmetijstvo. (Polmesečnik.) Urejuje tajnik Franc Juvan; prevaja na slovensko F. Janžekovič. Izdaja in zalaga c. kr. kmetijska družba na Štajerskem. Tiska „Leykam“ v Gradcu. 1903. fol. Let. LIII.
- Glasnik** najsvetejših Src. Izhaja enkrat na mesec. Urejujeta in izdajeta Ivan Krst. Trpin, župnik, Mošnje p. Radovljica, Jakob Palir, kapelan, p. Ptujška gora. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1903. m. 8°. Let. II.
- Gorenjec.** Političen in gospodarski list. Izhaja vsako soboto zvečer. Izdaja in zalaga konsorcij „Gorenjca“. Odgovorni urednik Gašper Eržen. V Kranju. Tiska Iv. Pr. Lampret. 1903. v. 4°. Let. IV.
- Gorica.** Izhaja vsak torek in soboto. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Marušič. Tiska „Narodna tiskarna“ (odgov. J. Marušič) v Gorici. 1903. fol. Let. V.
- Gospodar.** Narodni —. Glasilo Gospodarske zveze. Izhaja 10. in 25. vsakega meseca. Izdajatelj: Gospodarska zveza v Ljubljani. Odgovorni urednik dr. Viljem Schweitzer, odbornik Gospodarske zveze. Tisek Zadružne tiskarne v Lj. 1903. 4°. Let. IV.
- Gospodar.** Slovenski —. List ljudstvu v pouk in zabavo. Izhaja vsak četrtek. Izdajatelj in založnik Kat. tisk. društvo. Odgovorni urednik Ferdo Leskovar. V Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila. 1903. fol. Let. XXXVII.
- Gospodar.** Vzorni —. Izdajatelj Matej Stergar. Odgovorni urednik Fran Nedeljkó. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. Let. I. (Izšla samo 1 štev.)
- Izvestja** društva v pospeševanje obdelovanja ljubljanskega barja za leto 1903. Sestavil dr. E. Kramer, ravnatelj kmetijsko-kemijskega preizkušališča za Kranjsko v Ljubljani. Z 12 podobami in eno karto ljublj. barja. Založilo društvo. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 1903. 4°. 1 štev. (34 str.)
- Izvestja** muzejskega društva za Kranjsko. Uredil Ant. Koblar, društveni tajnik. Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko“. Lj. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 1903. 8°. Let. XIII. (6 zvezkov).

- Jež.** Polmesečnik za šalo in satiro. Uredil Srečko Magolič. Lastnina in tisek Dragotina Hribarja v Ljubljani. 1903. 4°. Let. I.
- Kmetovalec.** Gospodarski list s podobami. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodstva kranjskega. (Polmesečnik.) Uredil Gustav Pirc, ravnatelj družbe. V Lj. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Tisek J. Blasnikovih naslednikov. 1903. 4°. Let. XX.
- Knjigarna.** Slovenska —. Priloga „Ljubljanskemu Zvonu“. Izdaje in urejuje L. Schwentner v Ljubljani. Tiska Narodna tiskarna. 1903. v. 8°. Let. IV. (2. števil.)
- Kozel.** Divji —. Vstaja vsak dan ob solnčnem vzhodu. Pasega „Hudomušni Janko“ po raznih planinah. (Izšel 1. svečana l. 1903, ob priliki „Prvega planinskega plesa“). Izdaja, zalaga in oblastem odgovarja, ako je treba, „Slov. plan. društvo“. V Lj. Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. v. 8°. 1 (edina) števil. (16 str.)
- List.** Letoviški — zdravišča Bled na Gorenjskem. Slov. nem. Izhaja vsaki torek. Izdano od zdraviške komisije na Bledu. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. 12 števil. (98 str.)
- List.** Ljubljanski škofijski —. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Šiška. Tiskala Katoliška Tiskarna v Ljubljani. 1903. 4°. Let. XXXVIII. 10 števil. (108 str.)
- List.** Novi —. Izhaja vsako soboto s prilogo Mali Novičar. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton Švara. Tiskarna Dolenc (Fran Polič) v Trstu. 1903. fol. Let. V.
- List.** Primorski —. Poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem. Izhaja vsaki četrtek. Izdajatelj in odgovorni urednik: Ivan Bajt v Gorici. Tiska „Narodna tiskarna“ (odgov. J. Marušič) v Gorici. 1903. fol. Let. XI.
- List.** Slovenski —. Neodvisno slovensko krščansko-socijalno glasilo. Izhaja v sobotah dopoludne. Izdajatelj: Konzorcij „Slovenskega Lista“. Odgovorni urednik: Ivan Štefè. Tisek Zadružne tiskarne v Ljubljani. 1903. fol. Let. VIII. (neha).
- List.** Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva celjskega. (Tednik.) Slov. in nem. Urejuje glavarstvo. Tiska D. Hribar v Celju. 1903. 4°. Let. VI.
- List.** Uradni — c. kr. okrajnega glavarstva v Brežicah. Izhaja 1. in 15. vsakega meseca. (Slov. in nem.) Urejuje glavarstvo. 1903. 4°.

- List.** Uradni — c. kr. okrajnega poglavarstva v Ptuj. Izhaja vsak četrtek. (Slov.-nem.) Tiska W. Blanke v Ptuj. 1903. 4°. Let. VI.
- Mir.** Izhaja vsak četrtek v Celovcu. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru. Odgovorni urednik Josip Stergar. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 1903. fol. Let. XXII.
- Naprej!** Izhaja dvakrat mesečno in sicer 4. in 18. Lastnik lista: „Idrijska okrajna organizacija“. Odgovorni urednik Anton Kristan. Izdajatelj Fr. Rinaldo. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. Let. I. (Prva številka v Idriji, 4. julija 1903.)
- Narod.** Slovenski —. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar. Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. 1903. fol. Let. XXXVI.
- Novice.** Dolenjske —. Izhajajo 1. in 15. vsakega meseca. Novo mesto. Odgovorni urednik Fr. Sal. Watzl. Izdajatelj in založnik Urban Horvat. Tisk J. Krajec nasl. 1903. 4°. Let. XIX.
- Novice** gospodarske obrtniške in narodne. (Prenehale koncem leta 1902.)
- Obzornik.** Katoliški —. (Četrletnik.) Uredil in izdal dr. Aleš Ušeničnik. V Lj. Tiskala Katoliška tiskarna. 1903. v. 8°. Let. VII.
- Pastir.** Duhovni —. (Mesečnik.) S sodelovanjem več duhovnov uredil Alojzij Stroj. V Lj. Založba Katoliške bukvarne. Tisek Katoliške tiskarne. 1903. v. 8°. Let. XX.
- Pisarna.** Slovenska —. Izdaje „Društvo slovenskih odvetniških in notarskih uradnikov“. (Četrletnik.) V Celju. Tiska Drag. Hribar. 1903. 4°. Let. II.
- Popotnik.** Pedagoški in znanstveni list. (Mesečnik.) Uredil M. J. Nerat, ravnatelj v Mariboru. Last in založba „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“. Tisk tiskarne Drag. Hribar v Celju. 1903. v. 8°. Let. XXIV.
- Prapor.** Rdeči —. Delavec. Glasilo jugoslovanske socijalne demokracije. Izhaja v Trstu vsaki petek. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Kopač. Tip-Litografia Emilio Sambo. 1903. fol. Let. VI.
- Pravnik.** Slovenski —. (Mesečnik.) Izdaja društvo „Pravnik“ v Ljubljani. Odgovorni urednik dr. Danilo Majaron. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1903. v. 8. Let. XIX.

- Primorec.** Izhaja vsaki petek. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Kavčič. V Gorici. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček (odgov. Iv. Meljavec.) 1903. fol. Let. XI.
- Rodoljub.** (Politični list. Polmesečnik.) Odgovorni urednik Valentin Kopitar. Lastnina in tisek „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. 1903. fol. Let. XIII.
- Slovan.** Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Uredil Fran Govekar. Lastnina in tisk Dragotina Hribarja v Ljubljani. 1902—3. 4°. Let. I.
- Slovenec.** Političen list za slovenski narod. (Dnevnik.) Izdajatelj in odgovorni urednik dr. Ignacij Žitnik. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 1903. fol. Let. XXXI.
- Slovenec.** Amerikanski —. List za slovenski narod v Ameriki in glasilo K. S. K. Izide vsaki petek. Izdaja Slovensko-amerikansko tiskovno društvo v Jolietu, Illinois. 1903. fol. Let. XII.
- Soča.** „Vse za omiko, svobodo in napredek!“ Izhaja dvakrat na teden in sicer v sredo in soboto. Odgovorni urednik in izdajatelj Ivan Kavčič v Gorici. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček (odgov. Iv. Meljavec.) 1903. fol. Let. XXXIII.
- Škrat.** (Humoristični list s slikami.) Izhaja vsako soboto. Odgovorni urednik Ludvik Geržina. Izdaja in tiska tiskarna „Edinost“ v Trstu. 1903. 4°. Let I.
- Štajerc.** Izhaja vsaki drugi petek v Ptuj. Izdajatelj in odgovorni urednik: Michael Bayer. Tiska W. Blanke v Ptuj. 1903. 4°. Let. IV.
- Tovariš.** Učiteljski —. Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. Izhaja 1., 10. in 20. dne vsakega meseca v Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni urednik Radivoj Korene. Last in založba „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“. Tiska „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 1903. 4°. Let. XLIII.
- Učitelj.** Slovenski —. Glasilo krščansko mislečih učiteljev in vzgojiteljev. (Polmesečnik.) Uredil in izdal Fran Jaklič, učitelj. V Lj. Natisnila Katoliška tiskarna. 1903. 4°. Let. IV.
- Vestnik.** Narodnogospodarski —. Glasilo slovenskega trgovskega društva „Merkur“. (Mesečnik.) Uredil dr. Viktor Murnik. V Lj. Izdalo in založilo slovensko trgovsko društvo „Merkur“. Tisk „Narodne tiskarne“. 1903. 4°. Let. II. (št. 10—12; prenehal z 12. štev. 15. marca 1903.)

- Vestnik.** Planinski — Glasilo „Slovenskega planinskega društva“. (Mesečnik.) Uredil Anton Mikuš. V Lj. Izdalo in založilo „Slovensko planinsko društvo“. Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. v. 8°. Let. IX.
- Voditelj** v bogoslovnih vedah. (Četrletnik). Izdali profesorji kn. šk. bogoslovnega učilišča v Mariboru. Uredil Francišek Kovačič. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 4°. Let. VI.
- Vrtec.** Časopis s podobami za slovensko mladino. (Mesečnik.) Uredil Anton Kržič. V Lj. Založilo društvo „Pripravniki dom“. Natisnila „Katoliška tiskarna“. 1903. Let. XXXIII.
- Zadruga.** Slovenska — Mesečnik. Urejuje in izdaja Ivan Lapajne, šolski ravnatelj v Krškem. Odgovorni urednik Rudolf Libensky. Tiska Drag. Hribar v Celju. 1903. 8°. Let. V.
- Zakonik.** Deželni — in ukazni list za vojvodino Štajersko. (Izhaja v nedoločenih obrokih, slov. in nem.) Tiska Leykam v Gradcu. 1903. 4°.
- Zakonik.** Deželni — za vojvodino Kranjsko. Izhaja v nedoločenih obrokih (slov.-nem.) V Lj. Natisnil A. Klein & Comp. 1903. 4°.
- Zakonik.** Državni — za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. (Izhaja v nedoločenih obrokih. — V slovenščino prevaja dr. Fran Vidic.) Iz c. kr. dvorne tiskarne na Dunaju. 1903. 4°.
- Zakonik** in ukaznik za avstrijsko Primorje. (Izhaja v nedoločenih obrokih nem., ital., slov. in hrvatski). Tiskarna avstrijskega Lloyda. 1903. 4°.
- Zapiski.** Naši — Socialna revija. Izhajajo enkrat na mesec. Izdajatelj in odgovorni urednik Jožef Breskvar. Ljubljana. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. v. 8°. Let. I. (IV) + 192 str. (Začeli izhajati meseca julija 1902.)
- Zora.** Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva. Uredil Ivan Grafenauer. Na Dunaju. Tiskala tiskarna oo. Mehitaristov. 1903. v. 8. Let. IX. (5 šte.)
- Zvon.** Ljubljanski — Mesečnik za književnost in prosveto. Uredil dr. Fr. Zbašnik. V Lj. Tisk „Narodne tiskarne“. 1903. v. 8°. Let. XXIII.
- Zvonček.** List s podobami za slovensko mladino. (Mesečnik.) Uredil Engelbert Gangl. V Lj. Last in založba „Zaveze avstrijskih učiteljskih društev“. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1903. v. 8°. Let. IV.

II. Zborniki.

- Dejanje** svetega Detinstva. V poduk malim in odrasčenim. Sostavlja Andrej Zamejic, stolni dekan in vodja sv. Detinstva za slovenske pokrajine. V Ljubljani. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. 1903. m. 8°. Zvezek XXIII. (72 str.)
- Knjižnica** „slovenske krščansko-socijalne zveze“. V Ljubljani. Tisek Katoliške tiskarne. 1903. v. 8°. — III. Kalan J., Početek protialkoholnega gibanja na Slovenskem. Poročilo o 1. slov. protialkoholnem shodu z namečkom. 45 + II str. (1902). — IV. Kralj Anton, Obrtni red. Zbirka in razlaga najvažnejših obrtnih zakonov, ukazov in razzodb upravnega sodišča. 222 + XII str.
- Knjižnica**. Anton Knezova —. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. Izdaja „Slovenska Matica“. Uredil Franc Levec. V Lj. Tisk „Narodne tiskarne“. 1903. 8°. 157 str. (DŠ. XVII. 368—369; Slovan II. 250—251; LZ. XXIV 630—632 dr. Jos. Tomišek.) X. zvezek. Vsebina: Ivan Cankar, Življenje in smrt Petra Novljana. 1—72. — Jos. Kostanjevec: Ella. 72—157 str.
- Knjižnica**. Ljudska —. Ljubljana. Založili „Naši zapiski“ (Jos. Breskvar in tov.). Tisk J. Blasnika naslednikov. Zvezek I. J. S. Machar, Magdalena. S pesnikovim dovoljenjem prevel Ant. Dermota. 1903. 8°. 291 str. (2 K). (Slovan I. 263; SN. št. 196 dr. J. Robida; LZ 760 dr. J. Merhar. DŠ 500—503 dr. E. Lampe.) Zvezek II. Abditus: Občina in socializem. Kaj zahtevamo od občine. 1903. 8°. III + 56 str. (70 v). (DŠ. XVII. 371—372.)
- Knjižnica**. Mala — „Naših zapiskov“. Ljubljana. Zalaga Josip Breskvar in tov. Tisk J. Blasnikovi nasledniki. Št. 2. Vun enako volilno pravico! Proč s carino na živila! Tako kriče sedaj vsi rdečkarji. Zakaj pa neki? 1903. m. 8°. 16 str.
- Knjižnica**. Realna —. Zbirka učne snovi za pouk v realijah v ljudskih šolah. Pomožne knjige za ljudskošolske učitelje. Urejuje prof. V. Bežek. I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. Spisuje prof. J. Apih. Drugi snopič. V Ljubljani. Izdala Slovenska Šolska Matica. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. str. 97—212. (Slovan I. 358. SU 153—154.)
- Knjižnica**. Slovanska —. Izhaja v mesečnih snopičih. Ureja in izdaja Andrej Gabršček. V Gorici. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 8°. Snop. 121—131. — 121—127. Križarji. Zgodovinski roman v štirih delih. Spisal H. Sienkiewicz. Poslovenil Podravski (= Peter Miklavc).

- III. in IV. del. 497—1038 str. — 128—131. Pripovedi o Petru Velikem. Po petem izdanju A. Petruševskega poslovenil Ivan Steklasa. 318 str.
- Knjižnica.** Zabavna —. Založila in na svetlo dala Sloveška Matica. Ljubljana. Tiskala Katoliška tiskarna. 1903. 8°. XVI. zvezek: Pri Jugoslovanih. Spisal Josip Lavtžar. 329 str. (D.S. XVII. 306—307. Fr. S. Lekše; Slovan II. 314.)
- Knjižnica.** Zabavna — za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središču. V zalogi izdajateljevi. Natisnila Katoliška tiskarna v Ljubljani. 1903. m. 8°. Zvezek XI. 48 str. (Pop. 283. dr. Fr. Ilešič.)
- Letopis** Slovenske Matice za leto 1903. Uredil Evgen Lah. Založila in izdala Slovenska Matica. V Lj. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 1903. 8°. 68 + (5) str. (Slovan II. 219.)
- Letopis.** Pedagoški —. Na svetlo daje Slovenska Šolska Matica v Ljubljani. Uredila H. Schreiner in V. Bežek. Natisnila Katoliška tiskarna. 1903. v. 8°. 189 str. (Slovan I. 262—263; II. 93; SU. 153.) — III. zvezek. Vsebina: I. Pedagoško slovstvo. A. Računstvo (L. Lavtar.) B. Telovadba (dr. Jos. Tomišek). II. Razpravi. A. Kernova teorija o predmetu in prislovju (dr. Janko Bezjak). B. O šolskih izprehodih, izletih in potovanjih (J. Koprivnik). III. Teme in teze pedagoških poročil pri društvenih in uradnih učiteljskih skupščinah leta 1903. (Sestavil Jakob Dimnik.) IV. Poročilo o delovanju „Slov. Šolske Matice“ leta 1903. (Priobčil tajnik Fr. Gabršek.) V. „Slov. Šolske Matice“ upravni odbor in imenik društvenikov.
- Talija.** Zbirka gledaliških iger. Ureja Fr. Govékar. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. 1903. m. 8°. Cena iztisu 40 h. Snop. 5—12. — 5. Doktor Hribar. Vesela igra v enem dejanju. Poljski spisal grof J. A. Fredro. 68 str. — 6. Dobrodošli! Kdaj pojedete domú? Veseloigra v enem dejanju. 29 str. — 7. Putifarka. Burka v enem dejanju. Spisal A. Görner. 47 str. — 8. Čitalnica pri Branjevki. Predpustna burka v enem dejanju. Spisal Aleksander Bergen. 41 str. — 9. Idealna tašča. Veseloigra v enem dejanju. Spisal Pavel Perron. Priredil F. G. 38 str. — 10. Eno uro doktor. Burka v enem dejanju. Priredil Jakob Alešovec. 39 str. — 11. Dve tašči. Veseloigra v enem dejanju. Spisal dr. Fastenrath; poslovenil Vekoslav Benkovič. 55 str. — 12. Mesalina. Veseloigra v enem dejanju. Poslovenil A. Benkovič. 28. str.

- Večernice.** Slovenske — za pouk in kratek čas. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 55. zvezek. 1903. 8°. 160 str.
- Zakoni in ukazi za vojvodino Kranjsko.** Ročna izdaja. Izdal Jožef Pfeifer, deželni tajnik. V Lj. Natisnil in založil A. Klein & Comp. 1903. 8°. (Slov. in nemško besedilo.) 7. zvez. drugi natis: Ribarski zakon. Ribarska - policijsko izvršitvena določila. Naprava ribarskih okrajev. — 88 + VI str.
- Zapisnik.** Ročni — z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem, Južnem Štajerskem in Primorskem in z osebnim staležem kranjskega ljudskošolskega učiteljstva za šolsko leto 1903—1904. Sestavil Štefan Primožič, vodja kranjskega ustanovnega zavoda za gluho-neme v Lj. V Postojni. Tiskal in založil R. Šeber. 1903. 8°. 140 str. + ročni zapisnik razrednega učitelja. Letnik X.
- Zbornik znanstvenih in poučnih spisov.** Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. V. zvezek. Uredil L. Pintar. V Lj. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1093. v. 8°. 238 str.

III. Bogoslovna dela.

- Bleiweis Frančišek.** Pouk krščanskim starišem. Po nemški knjigi obdelal — —, župnik v Lešah. Daruje svojim vernikom za novo leto Anton Bonaventura, škof. Ljubljana. Založil škof ljubljanski. Tiskala „Zadružna tiskarna“ 1903. 8°. V + 148 str. (DS. XVII. 55. dr. M. Opeka.)
- Bogoznanje.** Detinsko —. Katekizem za prvence. Za uporabo katehetom in učiteljicam otroških vrtcev. Sestavil A. Kovačič, kapelan. V Mariboru. V lastni založbi. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 1903. m. 8°. 141 str. (C. I K). (Voditelj VII. 251—253. Jan. Vogrin.)
- Bratovščina.** Karmelska — sv. škapulirja za Slovence po knjigah Serapion in Celinšek posnel P. Ladislav. Z dovoljenjem ljublj. v. č. knezoškofijstva. Samozaložba. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 1903. 16°. 46 str. (14 v).
- Četrť ure pred sv. Rešnjim Telesom.** Tisk J. Krajec nasl. Rudolfovo. 16°. 8 str.
- Didon.** Jezus Kristus. Tretji zvezek. Iz francoskega prevel P. Bohinjec. Izdal dr. Anton Jeglič, knez in škof ljubljanski. Tiskala Katoliška tiskarna. 1903. 8°. 821—1049 str. C. broš. 1·20 K. (DS. XVII. 55—56. dr. Fr. Ušeničnik; Voditelj VII. 244—245. Fr. Spindler.)

- Jezus** na križu, moja ljubezen! Molitvenik, obsegajoč mašne, spovedne, obhajilne in druge molitve, sveti križev pot, litanije in pesmi. Deveti natis. Sestavil A. M. V Ljubljani. Založilo Katoliško tiskovno društvo. Tisek Katoliške tiskarne. 1093. m. 8°. 448 str.
- Jurkovič** Martin. Vrtec sv. devištvu, ali nauki za mladenke. Sestavil — —, kn. šk. duh. svetov. in župnik pri sv. Petru blizu Maribora. Lastna založba. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°. 280 str. Cena 3 K. (Voditelj VII. 371.)
- Kako** ti je ime? ali vzorno življenje naših svetih priprošnjikov v nebesih za mladino. VI. Sv. Neža. Spisal J. L. V Lj. Založilo „Katoliško društvo detoljubov“. Tiskala „Katoliška tiskarna“. 1903. m. 8°. 20 str.
- Katekizem** za Slovence videmske nadškofije na Beneškem. Udine. Tipografia pontif. del patronato. 1903.
- Kržič** Anton. Boj zoper lažnivost. (Ponatis iz Angelčka.) V Lj. Izdalo „Katoliško društvo detoljubov“. Tisek Katoliške tiskarne. 1903. m. 8. 48 str. (Priloga Kršč. detoljubu. 1903. XII. št. 3.)
- Marija** dobra mati pobožnim kristjanom. Za deveti natis pripravil in pomnožil P. Hrisogon Majár, mašnik iz reda sv. Frančiška. Enajsti natis. V Lj. Založil in prodaja Janez Giontini, knjigotržec. Tiskala Katoliška tiskarna. 1903. m. 8°. 272 str.
- Molitev**. Večna — pred Jezusom v Zakramentu ljubezni. Po tretjem natisu nemške knjige P. J. Walserja O. S. B. priredili za slovensko ljudstvo ljubljanski bogoslovci. Šesti natis. V Lj. Založil J. Flis. Tisek Katoliške tiskarne. 1903. 8°. 616 str.
- Molitve** in obredi pri slovesnem sprejemu v Marijino družbo. Založila Marijina družba v Zatičini. Tisk J. Krajec nasl. v Rudolfovem. Novomesto 1903. 16°. 13 str. Cena 8 v.
- Napotnik Mihael**. Pastor bonus. Govor, s katerim so premisljivi, prečastiti gospod dr. — —, knez in škof Lavantinski na god sv. Zefirina pap. muč. dne 26. avgusta 1903 v drugi javni seji četrte škofijske sinode Lavantinske v cerkvi sv. Alojzija v Mariboru pozdravili 218 zbranih čč. sinodalcev. Izdal Jernej Voh. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°. 28 str.

- Otrok.** Marijin —. Vodilo za ude Marijine družbe. Priredil in založil mašnik cistercijanskega reda v Zatičini. Tiskal J. Krajec nasl. v Rudolfovem. Novomesto 1903. m. 8°. 237 str. Cena 1 K 60 v. (Voditelj VII. 390—391. dr. Ant. Medved.)
- Pajak Josip.** Sv. apostola Pavla list Hebrejcem. Preložil in razložil † dr. —, stolni kanonik, prof. bogoslovja itd. v Mariboru. Izdalo in založilo uredništvo „Voditelja“. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. v. 8°. 34 str.
- Pavel.** Sveti —, apostol narodov. Spevoigra z deklamacijo in živimi podobami. (Zložila s. Melanija Ploder.) V Mariboru. Samozaložba. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 1903. v. 8°. 51 str. (Voditelj VII. 121—122. dr. Anton Medved.)
- Pot.** Sveti križevi — za Marijine družbe. Izdal Fr. Bleiweis. Ponatisnila iz druge izdaje družbenega molitvenika „Najboljša mati“, ki ga je potrdil veleč. knezoškofijski ordinarij ljubljanski, „Zadružna tiskarna“ v Lj. 1903. m. 8°. 48 str.
- Prijatelj** otroški, ali darilo pobožnim otrokom. Izdal in založil dr. Josip Somrek, kaplan v Šmarju pri Jelšah. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. m. 8. 27 str.
- Red** sv. družine. Spisal Matej Stergár. Ljubljana. Založil M. Stergár. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 16°. 18 str.
- Red.** Tretji —. Izdali celjski kapucinarji. Natisnil Dragotin Hribar v Celju. 1903. 16°. 32 str.
- Seigerschmied** J. M. Pamet in vera. Slovenskemu narodu v potrditev njegove vere. Spisal —, duhovnik ljubljanske škofije. II. zvezek: 5. Največja nesmisel. 6. Otrokova dolžnost. 7. Očetov nauk. 8. Njiva brez ljulike? 9. Najdražji zaklad. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1903. v. 8°. 190 + (II) str. (Voditelj VII. 115—117. dr. Fr. Kovačič.)
- Studenc.** Duhovni — ali molitev pri sv. maši in druge vsakemu kristjanu potrebne molitve. Z dovoljenjem vis. čast. ljubljanskega knezoškofijstva. Ljubljana. Lastnik in založnik M. Gerber. Tiskala Katoliška tisk. 1903. m. 8°. 316 + (IV) str.
- Vrhovnik Ivan.** Sv. Ahacij s tovariši mučeniki, kranjske dežele pomočnik. V prid družbi sv. Cirila in Metoda spisal —. (Ponatis iz „Danice“ I. 1903.) V Lj. Založila družba sv. Cirila in Metoda. Natisnil Dragotin Hribar. 1903. 8°. 35 str. (D.S. XVII. 499; Slovan II. 250.)

Zgodbe svetega pisma. Slovencem pričel razlagati † dr. Frančišek Lampe. II. del: Zgodbe novega zakona. Spisal dr. Janez Ev. Krek. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1903. 4°. 128 str. (s slikami) + zemljevid Palestine. (DS. XVII. 171. dr. E. Lampe; Voditelj VII. 113—115 dr. Jos. Hohnjec.)

Bogoslovno vedo obsegajoče članke so prinašali: Angelček, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Danica, Krščanski detoljub, Domoljub, Glasnik najsvetejših src, Ljubljanski škofijski list, Katoliški Obzornik, Duhovni Pastir, Slovenec, Voditelj in Zora IX. str. 33—38; Slavič Mat., „Bibel — Babel“. Nekaj opazk k Delitschevem vprašanju.

IV. Državoznanstvo in pravoznanstvo. Narodno gospodarstvo. Politika.

Uprava. Občinska — deželnega stolnega mesta Ljubljane leta 1903. V Lj. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1903. m. 8°. 59 str.

Zapisnik hiš in hišnih posestnikov deželnega stolnega mesta ljubljanskega. Sostavil Ivan Robida, mestni policijski komisar. V Lj. Natisnil in založil A. Klein & Comp. 1903. m. 8°. 53 str. Cena 60 v.

Božič Anton dr., Agrarna vprašanja. Dom. št. 57—63.

Dermota Anton, O združništvu. Naši zapiski. št. 4—10.

Krek Jan. Ev. dr., Etiški temelji gospodarske vede. KO. 369—383. — Po čem se bodo ločile politične stranke v bodočnosti. KO. 55—68.

Kušej Rado dr., Nekoliko o borzni špekulaciji in terminski kupčiji z žitom z ozirom na zakon z dne 4. januarja 1903 državnega zakonika štev. 10. Kol. Moh. 49—54.

Lah Evgen, Statistične črtice o ljubljanskih občinskih volitvah v dobi od l. 1866—1903. ZSM. V. 182—198.

Mihalek Pavel, O Karlu Marksu in njegovih delih. Naši zap. št. 9—12.

Novak Jožef, Snujmo šolske hranilnice! SU. 281—284.

Šegula Fr. S., O reklami z ozirom na narodno gospodarstvo. DS. št. 10—12.

Zarnik Miljutin dr., Nekaj domovinske statistike. SN. št. 282, 283.

Razen tega še prim. časopise in zbornike: Nar. Gospodar, Slov. Pravnik, Narodnogospodarski Vestnik, Slov. zadruga, Deželni zakonik, Državni zakonik, Knjižnica slov. kršč. soc. zveze in naše politične časnike.

V. Zdravništvo.

Valenta pl. Marchthurn, Alfred. Učna knjiga za babice. Izdal dr. —, c. kr. profesor porodništva na učnem zavodu za babice v Ljubljani, vodja kranjske porodnišnice in oddelka za ženske bolezni. Z 51 slikami. V Lj. Založil Oton Fischer. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. v. 8°. 48 str. (Slovan I. 263—264. dr. Démeter vit. Bleiweis.)

Göstl Frančišek, O slepcih in oslepljenih. D.S. 106—108.

VI. Modroslovje.

Schreiner Henrik. Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja. Nauk o formalnih stopnjah. Založila in izdala „Slovenska Šolska Matica“ v Lj. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. v. 8°. 107 str.

Beuk S. dr., Kje naj postavimo mejo psihiškemu življenju v organiški naravi? Drugo izvestje idrijske realke. 5—16.

Čížek A., Črtice o hipnotizmu. Voditelj VI. 380—384.

Jerše Jos. dr., Tomaž Akvinski ali Kant? KO. št. 1—3.

Pečjak Greg. dr., Bog je. Kozmologični dokaz. KO. 225—237. Teleologični dokaz. KO. 337—368.

Ušeničnik Aleš dr., Ali tiči v hipnotizmu kaj nadnaravnega? KO. 49—55. — Kaj je s pojavi telepatije? KO. 384—407. — Psihologija o hipnotizmu. KO. 237—254. — Skrivnost življenja. KO. 1—17.

VII. Vzgojeslovje. Šolske knjige.

Berilo. Drugo — in slovnica za obče ljudske šole. (Tretje šolsko leto.) Sestavila M. Josin in E. Gangl, učitelja v Ljubljani. Tretja neizpremenjena izdaja učne knjige, pripuščene po visokem ukazu c. kr. ministrstva za bogočastje in pouk z dne 15. kimavca 1898, števil. 23.932. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. 8°. 220 str. Cena vez. knjigi 80 h.

Čitanka. Slovenska — za peti in šesti razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Tretja popravljena izdaja. V Celovcu. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 1903. v. 8°. 444 + (VIII) str. (Pop. XXV. 154—156. dr. Fr. Ilešič).

Hinterlechner K., Mineralogija za nižje razrede srednjih šol in za enake zavode. Spisal — —, adjunkt c. kr. geološkega drž. zavoda na Dunaju. V besedilo je vtisnjenih 78 slik. Za učno knjigo pripuščena z vis. ukazom c. kr. ministrstva za bogočastje in nauk z dne 28. decembra 1903, št. 42.943. V Ljubljani. Založil Lavoslav Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. v. 8°. 90 str. Cena vezani knjigi 1 K 90 h.

Katekizem. Srednji — ali krščanski nauk. (Izvirnik potrdili vsi avstrijski škofje, zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894. Pripustilo visoko c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje z odlokom z dne 2. junija 1897. števil. 13.183 kot učno knjigo.) V Lj. Založilo knezoškofijstvo ljubljansko. Tiskala Katoliška tiskarna 1903. 8°. 192 str.

Knjižnica. Realna —. gl. odd. II. Zborniki.

Letopis. Pedagoški —. gl. odd. II. Zborniki.

Maier Anton. Učne slike iz nazornega nauka za I. in II. razred. (Podrobni učni načrt.) Uredil — —. V Lj. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. 8°. 139 str. (SU. 314—315; Slovan II. 28, 154, Pop. XXV. 94—95. Fr. Orožen.)

Računica za obče ljudske šole. Sestavil A. Crnivec. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. Natisnil K. Gorišek. 1903. 8°. Zvezek I. Števila 1—20. 51 str. (Tiskana brez premene kakor leta 1902.)

Renzenberg Pavla pl. Ženska ročna dela za pouk na ženskih učiteljskih. (Pomožna knjiga za učiteljice.) Sestavila — —, c. kr. učiteljica na ljubljanskem učiteljskišču. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. v. 8°. III. del: Šivanje. S 66 nariski in z dvema polama s kroji. VII + 149 str. Cena 3 K 10 h.

Schreiner Henrik. Slovenska jezikovna vadnica za tesno združeni poduk v slovnici, pravopisu in spisju. V petih zvezkih. Spisala — — in dr. J. Bezjak. Na Dunaju. Založil F. Tempsky. 1903. 8°. Prvi zvezek. Za drugo šolsko leto. 19 str. Cena 40 h. — Drugi zvezek. Za tretje šolsko leto. 39 str. Cena 50 h. (SU. 254—257; Pop. 219—221. Mat. Heric; Slovan I. 357—358, dr. Jos. Tomišek.)

Schreiner Henrik. Kratke opombe k slovenskim jezikovnim vadnicam za tesno združeni poduk v slovnici, pravopisu in spisju. V petih zvezkih. Spisala — — in dr. J. Bezjak. Prvi in drugi zvezek. (Za drugo in tretje šolsko leto.) Na Dunaju. Založil F. Tempsky. 1903. 8°. 10 str.

- Senekovič Andrej.** Osnovni nauki iz fizike in kemije za mešč. šole. V treh stopnjah. Spisal — —, c. kr. gimn. ravnatelj. II. stopnja. V berilo je vtisnenih 62 slik. Drugi, stvarno neizpremenjeni natis. Kot učna knjiga pripuščena po vis. ukazu c. kr. ministerstva za bogočastje in pouk z dne 19. sept. 1903. št. 28.254. V Lj. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. 8°. (IV) + 121 str. Cena vez. 1 K 20 h.
- Slike.** Učne — k ljudskošolskim berilom. Izdaja „Slovenska Šolska Matica“. Uredila H. Schreiner in dr. J. Bezjak. V Lj. Natisnili J. Blasnika nasledniki. 1903. 8°. Drugi del: Učne slike k berilom v Schreinerjevi - Hubadovi Čitanki za obče ljudske šole, izdaja v štirih delih, II. del in v Josinovem-Ganglovem Drugem berilu. I. snopič. 124 str.
- Vadbe.** Latinske — za peti in šesti gimnazijski razred, na podlagi latinske slovnice prof. Val. Kermavnerja sestavil Frančišek Brežnik, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani. Dovoljene po ukazu c. kr. ministrstva za bogočastje in pouk z dne 30. junija 1903, št. 18.338. Lj. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. v. 8°. (IV) + 109 str. Cena vez. 1 K 80 h.
- Zbirka** učnih slik. Izdal in založil Lj. Stiasny. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 80 str.
- Zbirka.** Druga — učnih slik po podanih hospitacijah krškega in litijskega okraja. Izdal Ljudevit Stiasny. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 79 str. Cena 1 K.
- Žnideršić Franz.** Zur Pflege der slovenischen Schriftsprache an österreichischen Gymnasien von — —, k. k. Professor. (Separatabdruck aus dem LIII. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz.) Görz. Druck von E. Seitz 1903. v. 8. 38 str. (P. St. Škrabec na ovitkih „Cvetja“ XX. št. 8—12, XXI. št. 1 in sled.; Slovan I. 359, 392; LZ. 505. dr. Fr. Ilešič.)
- Sestavke vzgojeslovne vsebine sta prinašala Popotnik in Slovenski učitelj.

VIII. Jezikoslovje. Slovstvena zgodovina.

- Angleščina** brez učitelja v slovenskem jeziku. Pomočna knjiga za potovalce v Ameriko. Ponatisk prepovedan. V Lj. Izdajatelj Jos. Paulin, prodaja J. Giontini. Tiskal A. Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 104 str.
- Slovar.** Ročni slovensko-nemški in nemško-slovenski — s kratko slovnico slovenskega in nemškega jezika. Sestavil * *. Slo-

venisch-deutsches und deutsch-slovenisches Handwörterbuch nebst kleiner deutschen und slovenischen Sprachlehre. Lj. Založil in prodaja Anton Turk, knjigar in knjigovez. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. m. 8°. 144 str. .

Tominšek Josip. Narečje v Bočni in njega sklanjatev. Ponatis iz „Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz-Joseph Staatsgymnasiums in Krainburg“ 1902—3. Natisnil Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Lj. 1903. v. 8°. 27 str. (LZ. 506. J. Wester; DS. 626—627. A. Breznik; Archiv für slav. Phil. XXVI, 305—312. Iv. Grafenauer).

Ilešič Fran. Polovica od štiri, tretjina od šest... Pop. 362—367.

Pintar Luka. Gaštaj. IMK 102—103.

Škrabec Stanislav p. Zum Gebrauch der Verba perfectiva und imperfectiva im Slovenischen. Archiv für slav. Phil. XXV. 554—564. (DS. 628).

Štrekelj Karol. Die Ursache des Schwundes des preadikativen Instrumentals im Slovenischen und Sorbischen. Archiv für slav. Phil. XXV. 564—569. (DS. 699. A. Breznik; LZ. 636).

Tominšek Josip. K stvarni razdelitvi samostalnika v naši slovnici. Pop. 43—49. Slovniško povratno razmerje v šoli in vedi. Pop. št. 4—6.

*
*
*

Jelovšek Ernestina (Prešernova hči). Spomini na Prešérna. V Lj. Založil L. Schwentner. Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. 8°. XI+147 str. (LZ. 693; Slovan I. 375—379. Fr. Govékar; DS. 692—698. dr. E. Lampe).

Kovačič Francišek. Stolni dekan dr. Ivan Križanič. V Mariboru. Založba „Katol. tisk. društva“. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 1903. m. 8°. 75 str. + slika. (Slovenske knjižnice „Pod lipo“ 2. zvezek).

Simonič Franc. Slovenska bibliografija. I. del: Knjige (1550 do 1900. Sestavil dr. — —, kustos c. kr. vseučiliške knjižnice na Dunaju. Izdala in založila „Slovenska Matica“. V Lj. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 1903. v. 8°. 224. str. 1. snopič. (Slovan II. 251; LZ. 566—567. dr. Fr. Ilešič).

(Voh Jernej). Skuhala Ivan, kn. šk. duhovni svetovalec, župnik in dekan ljutomerski. Življenjepisne črtice. Prijatelju v spomin načrtal prijatelj. V Mariboru. Založil Jernej Voh. Tisk tiskarne sv. Cirila. 1903. m. 8°. 39. str.

Glas er Karol. Narodno slovstvo. Slovan I. 350—352. — Nemška „moderna“ iz novejšje nemške književnosti. DS. št. 5—8.

- Jugovič A. Ljubljanski Zvon za l. 1902. SN. št. 10, 11.
- Regali Josip. Mlada slovenska lirika. Slovan I. 1—3.
- Šlebinger Janko. Slovenska bibliografija za l. 1902. ZSM. V. 199—238.
- Vidic Fran. Naše nove knjige (o Cankarju, Mešku, Murniku, Stritarju . . .) Dom. št. 26, 27.
- Zupančič Oton. Moderna črtica pri nas. Slovan I. 24—25.
- Hajek Andrej. Razvoj maloruske moderne. Slovan I. 85—87.
- Miklavc Peter. „Quo vadis“? in Križarji. Slovan I. 42—44.
- Vasičeva Minka. Ruska moderna. Slovan I. 365—367.

Življenjepisi. Nekrologi.

a) Slovenski pisatelji in umetniki.

- Aškerc in Murn. Slovan I. 145, 175 (dr. Jos. Tomišek).
- Ažbe Anton. Slovan I. 105—107. s slikama. (Rik. Jakopič).
- Berneker Fran. Slovan I. 191—192. s sliko (Rik. Jakopič).
- † Bežek Robert, dr. LZ. 382.
- Čaf. Jurij. Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca. DS. 273—282, 341—348. (Bož. Flegerič).
- Cankar in njegova dramatika. Slovan I. 311, 341. (dr. Josip Tomišek).
- Danilo (Anton Cerar). Petindvajsetletnica slovenskega igralca Danila. Slovan I. 99. (s slikama); SN. št. 21.
- Dobnikar Frančišek. Spominski list na grob mlademu umetniku. DS. 25—33 (dr. E. Lampe).
- Holz Vatroslav (Prostoslav Kretanov). Po dvajsetih letih. Spomini s potovanja križem domovine. SN. št. 96—98, 122 — Šestdesetletnica. Slovan I. 97. (s sliko).
- Jenko Simon. Rokopis njegovih poezij. DS. št. 2—4 (dr. Fr. Kos).
- Kette Dragotin. Še nenatisnjeni prevodi ruskih pesmi. Kol. C. M. 36—38.
- Križanič Ivan. Življenjepis gl. zgoraj Kovačič Frančišek.
- Krušič Ivan, šolski svetnik, Ob njegovi sedemdesetletnici. Dom. št. 43.

- Levstik Fran. O Martin Krpanovi „angleški soli“. Pop. 50—56 (dr. Fr. Ilešič).
- Marešič Frančišek (1846—1901), župnik in slovenski pisatelj. DS. 187—188. (Ant. Skubic).
- † Mračje Matija. Slovan I. 329—330.
- Nigrinova Vela. SN. št. 291. (Fr. Govékar).
- Parma Viktor. Slovan I. 159—161. s sliko (Fr. Govékar) — Ilustr. nar. koledar XV. 77—80. (s sliko).
- Prešeren Franc. Spomini na Prešerna. Gl. zg. Jelovšek Ernestina. — Nekoliko stvari izpod Čopovega in Prešernovega peresa. ZSM. V. 89—154 (Avg. Žigon) — Nove zanimivosti o Prešernu. K. O. in Slov. št. 301 (Fr. S. Finžgar) — Drobnoti o Prešernu v Kol. C. M. 46—54: Dve posvetitvi „Krst pri Savici“ (Tomo Zupan in Iv. Vrhovnik); Prešernova pipa. (Harambaša) — Virginija — Atala — Bogomila. Slovstvenozgodovinska študija. DS. št. 9—10 (dr. Jož. Debevec) — Prešeren in Slovenke. Predavanje gdč. Ern. Jelovšek. SN. št. 48 — Korševa ocena Aškečeve izdaje Prešernovih poezij v Arch. für slav. Phil. XXV. 637—652.
- Rutar Simon. Življenjepis. Slovan I. 213—214 (Fr. Govékar) — Nekrolog v SN. št. 100; DS. 380 — Prof. Simon Rutar. Na grob svojemu učitelju. Izvestje c. kr. II. drž. gimn. v Ljubljani 1903. str. 3—12 s sliko (dr. Drag. Lončar). Spisi profesorja Simona Rutarja v „Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko“. IMK. 52 (A. Koblar). S. Rutarju. Prijatelju in soobčanu zložil S. Gregorčič. LZ. 321; prim. LZ. 382. — Življenjepis v Ilustr. nar. kol. XV. 67—70 (s sliko).
- Skuhala Ivan. Prim. zg. Voh Jernej. — Dogodek iz življenja pokojnega dekana Ivana Skuhala. Slov. Gospodar št. 13 (J. Voh) — Vzdihljaj na grobu I. S., umrlega dne 18. febr. 1903. Slov. št. 105 (Bož. Flegerič).
- † Slekovec Matej. Slov. št. 294 — V spomin M. S., umrlemu 15. decem. 1903. Dom. št. 102 (zlož. Bož. Flegerič).
- Slomšek Anton Martin. V oceno Slomškovega delovanja. Priobčil dr. Fr. Ilešič. (Pop. 17, 88, 269—277).
- Stritarjeva petdesetletnica. DS. 315—316.
- Svetličič Frančišek. Književna črtica. DS. 592—599. (J. Lokar).
- † Škrjanec Ivan. Slovan I. 298 (s sliko na str. 360; Fr. Govékar) — Zvonček 225—226 (s sliko; Lad. Ogorek).
- Šubic Jurij in Ivan. Spominski list. Slovan I. 218—219 (Vatr. Holz)
- Šubic Simon. (1830—1903) LZ. 744—748 — Slovan I. 330 (s sliko) — DS. 571 (s sliko) — Zvonček 262 (s sliko).
- Šuklje Hinko. Ilustr. nar. kol. XV. 71—73.
- Tavčar Ivan. Dr. Tavčarjeve novele v češkem prevodu. Slovan I. 26.

- † Urbas Janez (Selko). Slov. št. 9 (VI. K) — DS. 124.
- Valvasor Vajkart, baron. Pozabljena knjiga Valvasorjeva. Slovan I. 58 do 60 (P. pl. Radics) — Valvasorjeva „Pasionska knjižica“ iz l. 1679. DS. 424—426 (Pet. pl. Radics).
- Vega Jurij, baron. Životopisna črtica. Spisal prof. Makso Pirnat. Zvonček 273—280 (s slikami) — Slovan I. 333—335 (P. pl. Radics) — Prišč na Vegovem domu. LZ. 683—687 (Makso Pirnat) — Slov. št. 199 (M. Š.).
- Vesel Ivan. Kol. C. M. 26—35 (Vrhovnik Ivan).
- Vodnik Valentin. Vodnikovo šolsko poročilo iz leta 1812. Priobčil A. Aškerc. LZ. 342—344.
- Vrhovec Ivan. Životopisna črtica. Šolsko poročilo c. kr. prve gimn. V Lj. 1903. 21—27. (R. Perušek) — Hribarjev ilustr. nar. kol. XV. 74—76 (s sliko) — Dva zaslužna moža (J. Vrhovec in S. Rutar — s sliko). Zvonček 161—162 (Lad. Ogorek).
- Zajec Ivan. Slovan I. 237—239 (Fr. Govékar).
- † Žumer Andrej. UT. št. 8; Pop. 96; Ob grobu † A. Ž. Gorenjec št. 11; A. Ž. (s sliko) Zvonček 91 (Lad. Ogorek).

b) Neslovenski pisatelji.

- † Ban Matija. Slovan I. 199 (L. Dragutinović); DS. 380—381.
- † Folnegović Tomo. Slovan I. 329; Slov. št. 168.
- † Gjorgjević Pera P. LZ. 126 (dr. M. Murko).
- † Ilijašević Stjepan, nestor znamenitih Ilircev (1814 — 1903). Slov. št. 4. 5; DS. 188—189; Slovan I. 98.
- Lopašić Radoslav, hrvaški zgodovinar. DS. 667—674 (Iv. Steklasa).
- Starčević Ante. Slov. št. 235, 236.
- † Vojnović-Užički, dr. knez Kosta. DS. 510—511; Slov. št. 119.
- Zmaj Jovan Jovanović. K sedemdesetletnici njegovega rojstva. SN. št. 202.
- Arbes Jakob. Slovan I. 277—280 (Ant. Zavadil).
- Chodounský K. Slovan I. 235—236 (s sliko).
- Holeček Josip. Petdesetletnica. Slovan I. 163 (s sliko).
- Lego Jan. Ob sedemdesetletnici njegovega rojstva. LZ. 616—620 (A. Aškerc); SN. št. 164; Zvonček 198—200 (s sliko, — Lad. Ogorek); ob sedemdesetletnici prijatelja slovenskega učiteljstva in šolstva. UT. št. 27—28 (s sliko).

- Mikulaš Aleš. DS. 80—83 (J. Pretnar-Jeseniški).
- † Rieger František Ladislav. ZSM. V. 155—181 (s sliko; dr. Iv. Žmavc); Slovan I. 167; LZ. 254—255; SN. št. 51.
- Rubeš Frant. Jaromir. DS. 634.
- Sasinek Franko Viťazoslav. K petdesetletnici njegovega pisateljstva. DS. 152—157 (Fr. Štingl).
- Šercl Vinko, slovanski glotolog. DS. 125—127.
- Tomek Vaclav Vladiboj. Slovan I. 329.
- Vrchlicky Jaroslav. Slovstvena študija k petdesetletnici pesnikovega rojstva. DS. 229—234 (Fr. Štingl); Slovan I. 330; Slov. št. 39; SN. št. 40.
- † Karłowicz Jan. Slovan I. 328.
- Konopnicka Marija. Ob petindvajsetletnici nje pesniškega delovanja. KO. 88—98 (Fr. Ks. Grivec).
- Korytko Emil. O Korytku in drugih prognanih Poljakih. LZ. 180 (dr. Fr. Ilešič).
- Orzeszkowa Eliza. DS. 190.
- Tetmajer Kazimir-Przerwa. Slovan I. 197 (M. Vasičeva).
- Andrejev Leonid. SN. št. 84 (Mencéj); LZ. 190 (Cv. Golar); Slovan I. 163, 232 (Minka Vasičeva).
- Cajkovskij Peter Iljič. SN. št. 280.
- Dmitrijevna Valentina. Slovan I. 197 (M. Govekarjeva).
- Gorkij Maksim. Romantik vagabundstva. Slovan I. 259—261 (Fr. Krašovec).
- Kobyljanska Olga. DS. 255—256 (L. Lénard).
- Markov Evgenij Lvovič. Slovan I. 197 (M. Vasičeva).
- Nekrasov Nikolaj Aleksejevič. DS. 191—192.
- Peskovskij Matvjev Leontovič. Slovan I. 164. (M. Vasičeva).
- Pobědonoscev K. P. DS. 318—319.
- Pypin Aleksander Nikolajevič. K sedemdesetletnici. SN. št. 106 (Jos. Mencej); DS. 635.
- Salias Evgenij Andrejevič. Slovan I. 232 (M. Vasičeva).
- Skitalec Stepan Petrovič. Slovan I. 232.

Slěpcov V. A. DS. 635.

Slovanskij. Kritik in urednik. Književna slika. SN. št. 19.

Suhovo-Kobylin Aleks. Vasiljevič. Slovan I. 199 (P. Miklavec).

Žukovskij Vasilij Andrejevič. DS. 190—191.

Heine Henrik. Heinejeva bolezen in smrt. Slovan I. 35—36 (Cv. Gojar).

Scherzer Karel vitez. LZ. št. 6—8 (Bog. Vošnjak).

Stöckl Anton. SN. št. 6, 7 (Ant. Trstenjak).

Leger Louis. LZ. 127.

Zola Emil. Pop. 26—28; Naši zapiski št. 4—6 (K. Linhart).

† Snoilski Karel, grof. LZ. 423—425 (A. Aškerc); Slovan I. 266
(s sliko — A. Aškerc); pesem zložil A. Aškerc (v Slovanu I. 240).

IX. Zgodovina. Zemljepisje. Narodopisje.

Apih Josip. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. Gl. II. Zborniki. Knjižnica realna.

Aškerc Anton. Dva izleta na Rusko. Črtice iz popotnega dnevnika. Napisal —. Pretisk iz „Ljubljanskega Zvona“ 1903. V Lj. Knjigar L. Schwentner, založnik. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1903. v. 8°. 71 str. (DS. XVII. 242. dr. E. Lampe.)

Foerster Vladimir. Po desetih letih. 1893—1903. Izdalo „Slovensko planinsko društvo“. Tiskal Drag. Hribar v Ljubljani. 1903. 8°. (Prim. Desetletnica „Slov. planinskega društva“ DS. 700—702).

Funtek Anton. Spominski listi iz zgodovine c. in kr. pehotnega polka št. 17. vitez pl. Milde. Po rokopisni polkovni zgodovini in drugih virih sestavil —. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1903. (DS. XVII. 307).

Karlin Andrej. V Kelmorajn. Potopisne črtice s slikami. Spisal dr. —. stolni kanonik v Lj. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1903. 8°. 176 str. (DS. XVII. 171; Veditelj VII. 248—251. Fr. Kovačič).

Lavtižar Josip. Med Jugoslovani. Gl. II. Zborniki. Knjižnica zabavna.

Perne Franc. Trstenik. Prispevek k zgodovini župnij v ljubljanski škofiji. Spisal dr. —. V Lj. Založil pisatelj. Tiskali J. Blasnika nasledniki. 1903. 8°. 88 str. (IMK. 106. A. Koblar; DS. 627—628).

- Štrekelj Karel.** Slovenske narodne pesmi. Iz tiskanih in pisanih virov zbral in vredil dr. — —, profesor slovanske filologije na vseučilišču v Gradcu, člen dopisnik cesarske akademije znanosti v St. Peterburgu in češkoslovske narodopisne družbe v Pragi. Izdala in založila Slovenska Matica. V Lj. Natisnila Zadružna tiskarnica. 1903. v. 8°. str. 593—900 + XXVIII str. 7 snopič. (Konec II. zvezka.) (DS. XVII. 304—306. dr. E. Lampe; Slovan II. 289—291. dr. Jos. Tomišek).
- Vošnjak Bogumil.** Zapiski mladega potnika. Gorica. Tiskala tiskarna A. Gabršček. 1903. 8°. 402 str. (LZ. 634—635. A. Aškerc; Slovan I. 325. Ivo Šorli; slika pisateljeva v Slovanu II. 121; DS. 754—757. dr. E. Lampe).
- Andrejka pl. Livnogradski.** Slovenski vojaki pri Livnu. Slov. št. 217 — Kako je bilo pred 25 leti in kako je danes v Livnu? Slov. št. 222.
- Bohinjec Peter.** Nekaj o Gotnem brdu. Zgodovinska črtica. DS. 655—658.
- Gruden Jos.** Gospodarski razvoj na Slovenskem v srednjem veku. Zgodovinska študija. KO. 155—166.
- Hoenigman Franc.** K 25letnici c. kr. 19. lovskega polka. Slov. št. 108—120.
- Ilešič Fran.** Das nationale Leben der Windisch-Bäueln im Jahre 1848/49. (Ponatis iz „Südsteierische Presse“). Laibach. Im Selbstverlage. St. Cyrillus Buchdruckerei in Marburg (1903) m. 8°. 31 str. (LZ. 184).
- Kavčič Fridolin (Sevničan).** Slovenci, vitezi vojaškega reda Marije Terezije. Slov. št. 214.
- Koblar Anton.** Šole v Kranju. IMK. 40—48.
- Kos Franc.** Iz arhiva grofa Sig. Attemsa v Podgori. (Nadaljevanje.) IMK. 70—101, 109—134.
- Levec Vladimir.** Iz furlanskih arhivov. IMK. 1—39.
- Munda Jan.** Arhivalni izpiski za zgodovino lavantinske škofije. Voditelj VI. 62—63.
- Pestotnik P.** Jan Has v Kostnici. SN. št. 150. — Životopis Jana Husa do Kostniškega koncila. SN. št. 151. (Prim. članek v Slovanu I. 295—297).
- Pirnat Makso.** Pripraviški tečaj v Idriji. Drugo izvestje mestne nižje realke v Idriji. 17—41.
- Pokorn Frančišek.** Cerkev na Šmarjetini Gori pri Kranju. IMK 49—51 — Še nekoliko duhovnikov, rojenih v Kranju. IMK. 141—148.
- Radics Peter pl.** Iz nekdanjih samostanskih knjižnic v Stičini, Kostanjevici, Bistri in Ptererjah. IMK. 53—69 — Krvavo klanje na „Av strijski rivieri“ pri Opatiji I. 739. Slovan I. 216—218 — Papež Pavel II. iz kranjskega rodu grofov Barbov. Slovan I. 315—318.

- Rubin J. E. K dvestoletnici Petrograda. DS. 431—432.
- Steska Viktor. Nekaj kamenitih spomenikov v Ljubljani. IMK. 135—141.
— Novomeška gimnazija. SU. 210—213.
- Svetina Ivan. Cerkevni govor za proslavo 25letnice okupacije Bosne in Hercegovine. Slov. št. 188—190.
- Tramtè J. V proslavo 25letnice okupacije Bosne in Hercegovine. SN. št. 190—191. (Prim. tudi SN. št. 187).
- Trstenjak Anton. Oseminčetiridesetniki. (Iz zgodovine ogrskih Slovencev). SN. št. 237—247.
- Ušeničnik Frančišek. Katoliška cerkev in kultura. KO. 132—154. — Stare krščanske knjižnice. KO. 166—177.
- Vrhovec Ivan. Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani. ZSM. V. 1—88.
- Vrhovnik Ivan. Prošnje procesije v stari Ljubljani. Danica, št. 15. — Sv. Ahacij s tovariši mučenci, pomočnik kranjske dežele. Danica, št. 22—24 (tudi v ponatisu). — Zatrite nekdanje cerkve in kapele ljubljanske. Danica, št. 2—44 (s presledki).

* * *

- Belokranjci. SN. št. 210.
- Bezenšek Anton. Jedi-Kule in Podrum-Kale. Slovan I. 137, 182.
- Gumpłowicz Ladislav. Srbi in Hrvati. SN. št. 18—21.
- Korošec Anton. Zbirajte narodne noše! Slov. Gosp. št. 52.
- Kovač Veselko, o. Boksarji. Krvava slika s Kitajskega. Naslikal —, apostolski misijonar. Kol. Moh. 29—33. — Narobe svet. Narodopisna črtica. DS. 213—217. — Pisma s Kitajskega. Slov. št. 50, 157.
- Krenčnik J. Lisica in trije bratje. Narodna pripovedka (Sv. Duh pri Lučah). Večernice 157—159.
- Lupša Ferdo. Črtica o severnem tečaju. Hribarjev ilustr. nar. kol. XV. 89—102. Prim. istega pisatelja: Die Nordpolsphinx oder Frage der modernen Nordpolforschung. Laibach. Druck u. Verlag von Dragotin Hribar. 1903. v. 8^a. 92 str.
- Macher Ivan. Ledniki. PV. št. 4—7.
- Marjan. Narodne pripovedke iz kranjske okolice. Gorenjec, št. 35—44.
- Mlakar Janko. Grintovec in Kočna. K turistovski sezoni. DS. št. 7—8 — Jalovec in Razor. PV. št. 4—6 — Mangart. PV. št. 2—3.
- Oblak Jos. C. Pikel. PV. 169—171. — Zlatorog. Slovan II. 81, 115.
- V Ogleju. Slov. št. 212.

- Orlovec P. O položaju v Makedoniji. Slov. št. 290—292.
- Orožen Franc. Kaj pripoveduje Valvasor o Krmi (Triglavu)? PV. 201—202.
- Pirnat Maksö. Magdalenska gora pri Idriji. PV. št. 11—12.
- Poljanec Leopold. Žigertov stolp na Pohorju. PV. 148—150.
- Postojinski. Čegava je Postojnska jama? SN. št. 159—160.
- R—š Fr. Ks. Hrastniška dolina. PV. 198—200.
- Rubin J. E. Kovač Peregrin. Bajka. Večernice 139—157.
- S. J. Taber na Visokem. IMK. 101.
- Soúvanova Lujiza. Pisma iz Amerike. SN. št. 277—279.
- Sp. Zaježera pod sv. Višarjami. Slov. št. 124, 125.
- Stiasny Ljudevit. Iz Carigrada v Tiflis. Potopisne črtice. Kol. Moh. 26—49.
- Šijanec Ignacij. Logarjeva dolina. Dom. št. 65. — Spomini na Zagreb. UT. št. 5—14.
- Tominšek Fran. Dva dni v Grintavcih. (Tura na Kočno in Grintavec). PV. št. 6—8.
- Tominšek Josip. Okrog Grintavca čez tri dežele. PV. št. 7—9. — Preševanje pri igrah. Slovan I. 363.
- Trstenjak Anton. Pogreb v Srbih. SN. št. 143. — Haruzin o slovenskem domu. SN. št. 166—168 (Prim. Debevčevo oceno Haruzina v DS. 438—441.)
- Zupanič Niko. Makedonija. LZ. 243—245. Prim. študijo istega pisatelja: Macedonien und das türkische Problem. (Von K. Gersin). Wien 1903. v. 8^e. 50 str. (LZ. 314—315. A. Aškerc; Dom. št. 36).

X. Prirodoznanstvo. Matematika.

- Senekovič Andrej. Gl. Šolske knjige (VII).
- Derganc Franc. Fragmenti. LZ. 209—213, 266—269.
- Dolenc Hinko. O gozdu in nekaterih njegovih ljudeh. LZ. št. 3—12.
- Jarc Anton. Alkohol in njega fiziološki učinki. DS. št. 5, 6.
- R. A. O postanku in koncu solnčnega sistema. (Predavanje). Zora IX. št. 1, 2.

XI. Tehnika. Trgovina. Obrt.

Sbrizaj Ivan. Ljubljansko barje in njega osuševanje. Spisal — —, deželni nadinžener. V. Lj. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 40 str. (Prim. istega pisatelja Ng.V. II. št. 1-2; LZ. 760; DS. XVII. 371).

Carnegie A. Beseda bodočemu trgovcu. Slovenski priredil M. Meža. Dom. št. 82, 84.

Jovan Janko. Domači obrti na Kranjskem. (1. Lončarski obrt, 2. Lesni obrt, 3. Slamnikarstvo, 4. Sitarstvo, 5. Žebjarstvo, 6. Čipkarstvo. S slikami). DS. št. 5-12.

V ta oddelek spadajoče članke manjšega obsega so prinašali: DS., Dom., Narodni Gospodar, Ng. V., Slovan, Slov. List, Slov., SN., LZ.

XII. Kmetijstvo. Knjige za prosti narod.

Guzelj Avgust. Navod za oskrbovanje malih gozdnih posestev na Kranjskem in Primorskem. Spisal — —, c. kr. gozdarski komisar v Novem mestu. Izdalo in založilo gozdarsko društvo za Kranjsko in Primorsko v Ljubljani. Natisnila lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 1903. 8°. X+112 str.

Hedvika, banditova nevesta. Povest iz sedemnajstega stoletja. Za prosto ljudstvo po T. Körnerjevem igrokazu predelal M. Kramar. II. natisek. V Ljubljani. Založil in prodaja Anton Turk, knjigovez. Tiskala Katoliška Tiskarna. 1903. 8°. 80 str.

Kaj je Tomásova žlindra in kako se rabi. Izdalo društvo tvornic za Tomasov fosfat v Berlinu. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Lj. 1903. 8°. 23 str.

Kažipot. Ročni — po Goriškem, Trstu in Ljubljani in koledar za navadno l. 1903. Sestavil A. Gabršček. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1903. m. 8°.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1904. V Celovcu. 1903. m. 4°. 144+80 str. (DS. 753).

Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za l. 1904. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Šestnajsti letnik. V Lj. Izdalo in založilo „Katoliško tiskovno društvo“. Natisnila Kat. tiskarna. 1903. 8°.

Koledar. (Vestnik) XVI., XVII. šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1904. Izdalo in založilo vodstvo. Tisek „Narodne tiskarne“ v Lj. 1903. 8°. 124 str. + naznanila. Cena 1 K 20 v. (UT. 278. M. Pirnat).

Koledar. Ilustrovani narodni —. 1904. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celju. 1903. 8°. 126 str. + oglasi. (DS. XVII. 116).

- Koledar.** Slovensko - amerikanski — za prestopno leto 1904. Izdalo in založilo uredništvo „Glasa Naroda“ v New-Yorku. 1903. 4°. X. letnik.
- Koledar.** Stenski — za leto 1904. Založil Jernej Bahovec, trgovec s papirjem, pisalnim in risalnim orodjem v Lj. Tiskal A. Slatnar v Kamniku. 1903. Cena 40 h.
- Koledar.** Žepni — za leto 1904 za slovenske delavce. Izdala soc. dem. okrajna organizacija v Idriji. Založil Fr. Rinaldo v Idriji. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. IV. letnik.
- Koprivnik Janez.** Domači vrtnar. Gospodarjem in gospodinjam v pouk spisal —, profesor na c. kr. učiteljišču v Mariboru. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1903. v. 8°. 140 + (IV) str. s slikami. (DS. 754).
- Na indijskih otokih.** Poslovenil Silvester, izdal A. Turk v Lj. Tiskarna Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 160 str.
- Navodilo** za spisovanje raznih pisem in opravičnih listov običajnih v vsakdanjem zasebnem in medsebojnem življenju z mnogimi vzorci. Prirejeno za slovensko ljudstvo. V Lj. Na svitlo dal in založil J. Giontini, knjigar. Tiskala Katol. tiskarna. 1903. 8°. 280 str.
- Pesmarica.** Mala —. Zbirka najbolj priljubljenih narodnih in drugih pesmij. V Lj. Založil in prodaja Anton Turk. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 16°. 96 str.
- Pod turškim jarmom.** Povest iz vojske Grkov proti Turkom. Poslovenil F. H. Tretji natisek. V Lj. Založil in prodaja Janez Giontini. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 8°. 79 str.
- Pratika.** Družinska — za prestopno leto 1904. V Lj. (Samo-založba. Tisek Katoliške tiskarne. 1903. 16°.
- Pratika.** Mala — za prestopno leto 1904, ki ima 366 dnij. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Lj. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 1903. 16°. 32 str. Cena 20 v.
- Pratika.** Slovenska — za katoliško ljudstvo. Prestopno leto, ki ima 366 dni. V Lj. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bambergova tiskarna. 1903. 16°.
- Pratika.** Velika — za prestopno leto 1904, ki ima 366 dnij. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Lj. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 16°. 65 str. + naznanila.

- Pravila** dostojnosti. Kažipot na polji olike in uljudnosti. Po raznih virih sestavil J. M(arkič). V Lj. Založil in prodaja Janez Giontini. Natisnila Kat. tiskarna, 1903. 8°. 69 str.
- Skozi** širo Indijo. Poslovenil Silvester. Izdal Anton Turk, knjigar v Lj. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 132 str.
- Šaljivec**. Slovenski —. Založil in prodaja Anton Turk, knjigar v Lj. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 112 str.
- Šušteršič** F. S. Poduk rojakom Slovencem, ki se hočejo naseliti v Ameriki. Spisal Rev. —, Joliet Ill. Založila zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki. Tiskal „Amerikanski Slovenec“. 1908. 8°. 128 str. (DS. XVII. 115—116; Slovan II. 60.)
- Vasičeva Minka**. Dobra kuharica. V Lj. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. IV+544+XXX str. + 8 l. barvanih slik. Cena vez. 6 K.
- Zrinjski**. Nikolaj —, hrvatski junak. Po raznih virih sestavil F. H. V Lj. Založil in prodaja Janez Giontini. Natisnil v. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°.

Članke so prinašali: Kmetovalec, Slov. čebelar, Ng. Vestnik, Nar. Gospodar, Kol. Moh., Dom., Slov. Gospodar.

XIII. Leposlovje.

- Aleksandrov**. Pesmi in romance. V Lj. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 8° XLVI. +136 str. + heliogr. slika. C. broš. 3.50 K. (O pesmih Aleksandrova. LZ. 298 do 303. Oton Zupančič; DS. 245—247. dr. E. Lampe; SN. št. 68, 69. C. Golar-Demeter).
- Aškerc Anton**. Balade in romance. Drugi, pregledani natis. V Lj. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1903. 8°. 156 str. C. broš. 2 K. (LZ. 182—183. Josip Regali; DS. 246—247. dr. E. Lampe).
- Cankar Ivan**. Ob zori. Zavitek in okrasje izdelal Mat. Jama. V Lj. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. 8°. 174 str. C. broš. 3 K. (LZ. 370—372. dr. Ivan Merhar; Slovan I. 229—230; SN. št. 99. dr. Ivan Robida; DS. 374—375. dr. E. Lampe).
- Kersnik Janko**. Zbrani spisi. Uredil dr. Vladimir Levčec. Zvezek III. Sešitek 1. Rošlin in Vrjanko. V Lj. Založil L. Schwentner. Tisk „Narodne tiskarne“ 1903. 8°. 150 str. C. broš. knj. 2.50 K. (DS. 434—435. dr. E. Lampe).

- Kveder Zofka.** Iz naših krajev. V Lj. Založil L. Schwentner. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 169 str. C. broš. 2·50 K. (LZ. 566. M. P. Nataša; LZ. 693—695. dr. Ivan Robida; Slovan I. 298; SN. št. 235, 236; DS. 565—567. Fr. S. Finžgar).
- Mihalek Pavel.** Iz nižin življenja. Izdali „Naši zapiski“ v Lj. Založili Fr. Rinaldo in tovariši v Idriji. Natisnil R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 96 str. (Slovan I. 358; LZ. 636).
- Murnik Rado.** Bucek v strahu. Burka v enem dejanju. Lj. Založil L. Schwentner. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. m. 8°. 51 str. C. 70 h. (Gorenjec št. 19).
- Sienkiewicz Henrik.** Mali vitez. (Pan Volodijevski). Zgodovinski roman. Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski. (P. Miklavc). V Lj. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. m. 8°. II—III. zvezek. 224+336 str. 3. zvezki broš. 7 K.
- Silvin Sardenko.** (Alojzij Mrhar). V mladem jutru. V Lj. V zalogi „Dom in sveta“. Tiskala „Katol. Tiskarna.“ 1903. 8°. 119 str. C. broš. 1·50 K. (DS. XVII. 51—53. dr. E. Lampe; LZ. XXIV. 250—251. J. Regali; Slovan II. 92. Iv. Cankar).
- Šmid Krištof.** Spisi. Poslovenjeni mladini v zabavo in poduk. Novo mesto. Tisk in založba J. Krajec nasl. 1903. 8°. XIII. zvezek: Sveti večer. Prosto poslovenil Fr. Salezij. 80 str. Cena 60 h.
- Šorli Ivo.** Človek in pol. Roman. Lj. Založil L. Schwentner. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 174 str. Cena broš. 2·50 K. (LZ. 310—311. dr. Fr. Zbašnik; SN. št. 93—95. dr. J. Robida; Slovan I. 195. Fr. Govékar; Novi zapiski I. 174—176; DS. 305—306. dr. E. Lampe; Vienac 1903. št. 16. Milan Marijanovič).
- Trdina Janez.** Zbrani spisi. V Lj. Založil. L. Schwentner. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. I. Bahovi huzarji in Iliri. Spomini iz moje profesorske službe na Hrvaškem (1853—1867). X+299 str. C. broš. 3 K. (LZ. 629—631. Iv. Cankar; Slovan I. 298; SN. št. 209).

Leposlovje v časnikih, časopisih in zbornikih.

a) Izvirno.

- Baloh Ivan.** Ločitev in svidenje. Slov. št. 297.
- Barbič Jožef.** Po praznikih. Zvonček 18—21.
- Borisov.** Bilo je v maju... SN. št. 107, 108 — Iz skritega življenja. SN. št. 188, 189 — Miklavž. SN. št. 281 — Silvestrov večer. SN. št. 301.

- Brinar Josip.** Heautontimorumenos. LZ. št. 2—4 — Žrtve zlata. Slovan I. št. 1—6.
- Cankar Ivan.** Greh. LZ. št. 10—12 — Izpoved. Slovan I. 169 do 174 — O prěščah. LZ. 516—526 — Pozdrav iz domovine. Slovan I. 37—39 — Prijateljica. Zaljubljena fantazija. SN. 54—57 Tinica. LZ. 195—208 — V temi. Slovan I. 269 do 275 — Živeti! LZ. 322, 388 — Življenje in smrt Petra Novljana. Knezova knj. X. 1—72.
- Cvetko Slavin.** Bajka v tihem večeru. Zvonček 7 — Jutranji izprehod. Zvonček 230—233 — Miklavž ga je rešil. Vrtec 204—206 — Pomladni mrazovi. Vrtec št. 3—9.
- Cvetko Samko.** Slamnik. SN. št. 254.
- Danič Ivo.** Večer pri Svetnikovih. Zvonček. 39—42.
- Derganc Franc.** Legenda o ženski sreči. LZ. 346.
- Dolinar Josip:** glej Kostanjevec Jos.
- Dolinčan Fr.:** glej Zbašnik Fran.
- Doljan F. J.:** gl. Zbašnik Fran.
- Feodor.** Ko se mu je vrnila duša. Slovan I. 215—216.
- Finžgar Fr. S.** Moja duša vasuje... DS. št. 1—12.
- Gangl Engelbert.** Moj kabinet. Pesem v prozi. SN. št. 228 — Z doma. Zvonček. 3—6.
- Gostič J.** Mlada ljubezen. LZ. 365, 426.
- Govékar Fran.** Gorjančeva Marijanica. Slovan I. št. 7—12.
- Grafenauer Ivan.** „Je slan'ca pala“. Odlomek iz dijaškega življenja. Zora IX. 47—52.
- Gregorc Pankracij.** Ne popivaj! Kol. Moh. str. 26—28.
- Jelenc Vit.** Na kresni večer. SN. št. 142.
- Jeranov Jos.:** gl. Brinar Josip.
- Josephus.** Mara Slemenova. Gorenjec št. 1—13.
- Kamenšek Oskar.** Sreči. Odlomek iz življenja dveh razprtih. SN. št. 295, 296.
- Kostanjevec Josip.** Ella. Knezova knj. X. 72—157. — Lahko živci. Slovan I. št. 7—12. — Trenotki iz učiteljskega življenja LZ. št. 3—12.

- Knaflič Josip.** Gospod Kljun in kmetica. SN. št. 29. — Žena. SN. št. 22—24 — Žena z začaranim očesom. SN. št. 60.
- Kožuh M.** „Nekad bilo“. Dom. št. 51, 55.
- Krajnc Jos.** Nenavadna oporoka. Domoljub št. 2.
- Kraščan VI. Mati.** Fantazija s cecilijanske 25letnice dne 6. nov. 1902. Zora IX. 17—19 — Na sestanku. Zora 143—153.
- Kveder-Jelovšek Zofka.** Cestar. SN. št. 206 — Črtice I—V. LZ. 221, 337 — Črtice: Sovraštvo. Svetilka. Vrtar. Zakaj ga spoštujem. Glasek. Tudi ljubezen. Vodnjak. Za premog. Iz vasi. SN. št. 257, 259, 260. — Nada. Slovan I. št. 8—12 — Na ogrski ravnici. SN. št. 201 — Obisk. SN. št. 246 — Pod večer. SN. št. 105 — Spominjajte se! SN. št. 252 — To so bili ljudje. SN. št. 206 — Utrinki. SN. št. 203, 204 — V hribih. LZ. 467—472 — Vsakdanja tragedija. Slovan I. 17—19 — Zločin. LZ. 23—31.
- Levin Rajko.** Peter in Marko. Zvonček št. 7, 8.
- Levstik Mihael.** Pozabljena pipa. Smešna dogodba. Kol. Moh. 19—26.
- Lokar Janko.** Pismo kneginjici mojega srca. SN. št. 157.
- Lubič Juraj.** Najboljša kapljica. Humoreska. SN. št. 40, 41 — Naš Pavle. Dom. št. 25, 27, 29 — Prvi honorar. Humoreska. SN. št. 170 — Tat. Dom. št. 40 — Živi mrtvec. Humoreska. SN. št. 176.
- Maister Rudolf.** Zaradi škandala. SN. št. 25 — Moj god. SN. št. 89 — Profesorjev dnevnik. SN. št. 58, 59.
- Malograjski:** gl. Zbašnik Fran.
- (Malovrh Miroslav.)** Opatov praporščak. Zgodovinska povest. SN. št. 211—264 — Renegat. Povest iz tržaškega življenja. SN. št. 177—199 — Žrtev razmer. Zapiski kranjskega kaplana. SN. št. 1—27.
- Marija.** Liljana. Novela. DS. št. 5—8.
- Medved Anton.** Na ogledih. Veseloigra v treh dejanjih. DS. št. 1, 2, 5 — Zakonska sreča. Kol. Moh. 64.
- Meško Fr. Ksaver.** Človek, ki stoji ob grobovih in plaka. DS. 140—151 — Malo spominov s pota. DS. št. 11—12. — Prevare. Črtica. DS. 13—23 — Romanca o beli cesti. Slovan I. 6—9 — Sosedov Peterček. Kol. Moh. 1—5 — Zapadla zvezda. Kol. C. M. 39—43.

- Mrhar Alojzij.** Pet modrih devic. Štiridejanski igrokaz v proslavo papežkega jubileja Leona XIII. DS. 202—213.
- Murnik Rado.** Slutnja. SN. št. 231—233. — Adut. Ng. Vest II. 73—75 — Pismo iz Amerike. Ng. Vest II. 168—170.
- Pangrac Juraj.** Klemenovega Šimna zajček. Vrtec št. 6—8 — Skrb in Smrt. Igrokaz v dveh dejanjih. Po I. Božiču za oder priredil. Zvonček 105—112.
- Perko Pavel.** Davna pravljica. Vrtec 94—95 — Brez opore. Črtica. Zora IX. 87—93 — Polakinca. Odlomek iz življenja. DS. 407—413 — Pot do zmage. Zora IX. 6—7 — Rotijin Blaže. Večernice 44—117 — Slepa. Iz življenja ubogih. Kol. Moh. 16—19 — Velikonočni dih. Silhueta. DS. 218 do 220 — V svet... Črtica. DS. 522—526.
- Podlimbarski.** Potresna povest. LZ. št. 1—12.
- Podnik V.** Sam sem preslab... Dom. št. 38.
- Polak J. E.** Pomladni sen. Dom. št. 30 — „Niste nadarjeni!“ Dom. št. 81.
- Prelesnik Mat.** Naš stari greh. Polabska povest. DS. št. 1—12.
- Radovan.** Našla sta se. Ilustr. narodni kol. XV. 104—116.
- Rapè Andrej.** Izpreobrnila sta ga. Vrtec 11—15 — Krivična izpoved. Zvonček 34 — Naše Pavle cvetični vrt. Zvonček 164 — Sam sebi... Vrtec 46 — Tonček. Zvonček. 14—16 — Vaški Janez. Zvonček. 208—211.
- Regali Josip.** Jesenski večer. Slovan I. 120, 143 — Mati. LZ. 85—93 — Mira. LZ. 260—265.
- Resman Ivan Nep.** Tam po svetu. SN. št. 200, 216, 222, 234.
- Rinaldo Fr.** Višji vzori. Ilustr. nar. kol. XV. 82—87.
- Rojec Fr.** Kam pa danes? Zvonček 138—140 — Tinče — ptičji lovec. Zvonček št. 2, 3.
- Roman Romanov.** Na valovih mladosti. Novela. DS. št. 2, 3.
- Rubin J. E.** Malka. Slika. Vrtec št. 10, 11 — Slovo. Spomin. DS. 622—625 — Voz z oslicami. Slika. DS. 221—228.
- Sever Adam:** gl. Regali Josip.
- Silvin Sardenko:** gl. Mrhar Alojzij.
- Sojanov K.** Izza kulis življenja. Črtice. DS. št. 2—12.

- Sorin.** Iz življenja bednih. SN. št. 32—35 — Kdor hoče živeti. SN. št. 85.
- Steržaj F. Ks.** Po njeni krivdi. Povest. Večernice. 118—138.
- Strnad Fr.:** gl. Zbašnik Fran.
- Strnad Marica.** Bajka o vinskih duhovih. Slovan I. 161 — Ljubezen. Slovan I. 61.
- Stukelj Ivan.** Ob božjem grobu. Zvonček 74—76.
- Šorli Ivo.** Hic Rhodus! Slovan I. št. 1—6 — Povest o neki drugi. LZ. 4—13 — Zemljiškoknjižni izpisek. LZ. 95—105.
- Trošt Ivo.** Niko — ribič. Zvonček. 125—126 — O svetem letu. Ravnotam 267—270 — Škrat. Ravnotam 50—53 — Vrlji bratec. Ravnotam 249—250 — Živa Velika noč. Ravnotam 101—103.
- Vasiljev Samo.** Zorica. LZ. 450—462.
- Vened Bogdan:** gl. Prelesnik Mat.
- Vojanov:** gl. Maister Rudolf.
- Vuk Ivan.** Čudne sanje. Dom. št. 55 — Hajduki. Dom. št. 53. V vragevom skladišču. Dom. št. 67 — Zatrti. Dom. št. 57.
- Zbašnik Fran.** Fanatizem. Vaška slika. LZ. 541—545 — Hvaložnost in ljubezen. LZ. 484—490 — Josipina. LZ. 273—282. — Krst. Slovan I. 242—246 — Lea. Slovan I. 205—211 Miklova lipa. Zgodovinska povest. Večernice 1—43 — Na vseh svetnikov dan. LZ. 666—674 — Prepozno. LZ. 610—615.

Prevodi.

I. Jugoslovani.

- Mayer Milutin.** Mučenci. Starokrščanska povest. Danica št. 1—49 (poslov. Emonski = Iv. Vrhovnik; tudi v ponatisu, prim. DS. XVII. 499).
- Mulabdić Édhem.** A la franka ali à la turka. Dom. št. 13, 15.
- Tomíć Jos. Eug.** Birma. Dom. št. 99. — K polnočnici. Dom. št. 102. — Lov na predbožični dan. Dom. št. 101 (vse tri poslov. Silvester).

II. Iz češčine.

- Čeh Svatopluk.** Dvoboj. Dom. št. 5, 7. — Jablan. Dom. št. 21, 23.
- Fišer Frant.** Spomini iz potovanja po slovanskih gozdih. Dom. št. 47, 49 (Vrhovski = Fil. Miklavec).

Hurban-Vajansky Svetozar. Slovaška omladina. Novela. Slov. št. 24—45.

Křen. Starčkov pot v Jeruzalem. Slov. št. 79—81.

Machar J. S. Magdalena. SN. št. 173, 174; prim. II. Zborniki.

Pochop A. Jazbec. Obraz iz življenja. Dom. št. 34, 36 (Pohorski).

Svoboda P. Ks. Svidenje. SN. št. 154—158.

III. Iz poljščine.

Sienkiewicz Henryk. Pisma s pota. Slov. št. 227—300 (s presledki —posl. Podravski = Peter Miklavc). Prim. zg. Mali vitez in II. Zborniki. Slovanska knj. „Križarji“.

IV. Iz ruščine.

Andrejev Leonid. Laž. SN. št. 147—149; Molc. Slov. št. 178—184; Smeh. Dom. št. 83; V megli. Novela. SN. št. 214—230.

Cehov Ant. Pavlovič. Informacija. Naprej št. 9; Osveta. Dom. št. 81 (Lenart Kraner); Povest gospodične J. J. SN. št. 114; Radost. Slov. št. 219 (Jaklič); Sovražnik in prijatelj. Slov. št. 221 (Jaklič); Šampanjec. SN. št. 14, 15; Togoten človek. Črtica. SN. št. 211—213; Varljivo zrcalo. Slov. št. 219 (prel. Jaklič).

Dostojevskij F. M. Božično drevesce. Slov. Gospodar, št. 52.

Garšin Vsevolod. Rdeča roža. Dom. št. 93—97.

Gorkij Maksim. Boles. SN. št. 139, 141; Iz dolgega časa. Dom. št. 85—91; Nekdaj v jeseni . . . SN. št. 152, 153; Odhod. SN. št. 157.

Grieg Gregorij. Kako se je ženil Pompej Ivanič. Slov. št. 6—8 (poslov. N. K.); Poroka Pompeja Ivaniča. SN. št. 176.

Korolenko Vladimir. Morje. Dom. št. 59; Stari cerkovnik. Dom. št. 32; Stari zvonikar. SN. št. 197, 198 (prevel L. R.).

Markovič Evgenija Marija. (Marko Vovčok). Čari. Dom. št. 61; Gosposka volja. Dom. št. 19; Tašča. Dom. št. 63.

Potapenko J. N. Pismo. SN. št. 109, 110.

V. Iz francoščine.

Arène Pavel. Stric Sambug. Slov. št. 61.

Bourrier André. Protipapež. Pravljica. SN. št. 207.

Daudet Alphonse. Fotograf. Slov. št. 86; Oblega berlinska. Slov. št. 53; Partija na biljardu. Slov. št. 157.

Lemaître Jules. Zvon. SN. št. 175.

- Margueritte P. Gospod notar. Slov. št. 103.
- Maupassant Guy de. Mati. Slov. št. 52; Nekdaj. SN. št. 185; Stari. Slov. št. 58. 59; Volk. Lovska povest. Slov. št. 104.
- Mendès Catulle. V srčnem spominu. Slov. št. 4, 5.
- Mirbeau O. Giboryjeva spoved. SN. št. 73, 74.
- Murger Henry. Franičin muf. SN. št. 42—52; Kako se je sklenila zaveza ciganov? SN. št. 116—135.
- Normand Jacques. Adolf. Crtica. Slov. št. 90—92.
- Prévost Marcel. Zapuščeni mož. SN. št. 171, 172.
- Soulié. Kunci v Pere Lachaise. Slov. št. 47.
- Zola Emile. Kmetova smrt. SN. št. 64.

VI. Iz raznih slovstev.

- Amicis Edmondo de. Časnik. SN. št. 186 (Antonija Kadunčeva); Pogovor. Naprej, št. 3; Pridobivajmo Ideji nežne duše. Naprej št. 5.
- Andersen H. Chr. Pripovedka o krastači. Vrtec št. 9, 10. (Bekš Josip).
- Kuylenstjerna Elisabeta. Sopotnici. SN. št. 4.
- Modrić Jožo. Poroka na Cetinju. Slov. št. 11—18 (iz ital).
- Pottopidann Henrik. Bisaga. Holandska pravljica. SN. št. 31.
- Twain Mark. Moja ura. Slov. št. 84.

XIV. Muzikalije.

- Akordi Novi** — Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Izhaja šestkrat na leto. V Lj. Založil L. Schwentner. 1903. 4°. Let. III. (Poročila v Slovanu, SN. št. 104., DS.)
- Fajgelj Danilo**. „Ave regina coelorum“. Šmarnične pesmi za moške zборе. Op. 253. Založil skladatelj. 1903. 4°. Cena 1 K.
- Foerster Anton**. Cantica sacra. Cerkvena pesmarica za moški zbor. Drugi del. Uredil — —. Tiskala in založila „Zadružna tiskarna“ v Lj. 1903. Cena 2 K.
- Foerster Anton**. Slovenska maša v čast sv. Cecilije za mešan zbor in samospeve z orglami. Op. 82. V Lj. Založil skladatelj. Natisnili J. Blasnika nasl. 1903. 4°. Cena 1 K. (DS. 759—760.)

- Hladnik Ignacij.** Latinska maša. Po motivih Gregorija Riharja za mešan zbor zložil — —. Op. 46. V Lj. Založil skladatelj. Tiskala Katol. tiskarna. 1903. 4°. Cena partituri in štirim glasom 3 K, posamni glas 30 h.
- Hladnik Ignacij.** „Te Deum laudamus“. Za mešani zbor s spremljavo orgelj ali orkestra. Op. 47. V Lj. Založil skladatelj. Tisk Blasnikov. 1903. Cena 1 K.
- Hubad Matej.** Triintriideset mešanih in moških zborov. Uredil — —. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Lj. Izdaja muzikalij za društveno leto 1902/3. 4°. Zvezek XXXII. (DS. XVII. 309; Slovan II. 286).
- Laharnar Janez.** Missa pro defunctis ad duas voces aequales organo comitante. Op. 9. Labaci. Sumptibus auctoris. Typis „Zadružna tiskarna“. 1903. 4°. Cena 1·20 K.
- Laharnar Janez.** Planinke. Pesmi za mešan zbor, uglasbil — —, organist. Op. 10. V Lj. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikovih nasl. 1903. 4°. Cena 1 K 20 h. (LZ. 446. L. Pahor).
- Laharnar Janez.** „N'coj je prav lep večer“. Transkripcija za klavir. Zložil in velecenjeni gospej Nini dr. Rojčevi udano poklonil — —. Delo 11. V Lj. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1903. 4°. Cena 50 h.
- Lavtižar Josip.** Kyrie. Natisnila Katol. tiskarna 1903. 4°.
- Ocvirk Ivan.** Trije napevi za mešan zbor. 1. K pridigi, 2. k pridigi v Marijinih praznikih, 3. križev pot. Vglasbil — —, organist v Gornjem gradu. 1903. 4°. Cena posam. 80 h, pet skupaj 2 K.
- Parma Viktor.** Die Amazonen der Czarin. Operette in drei Akten von A. D. Borum. Musik von — —. Potpourri 2 m/s. Verlag von Emil Berté & Comp. Wien Nibelungenstraße 3. Preis 2 K. (DS. 760.)
- Parma Viktor.** Zdravice. Za petje in klavir zložil — —. Zaloga in lastnina Otona Fischerja v Lj. 1903. 4°. Cena 3 K.
- Pesmi.** Slovenske narodne —. Izdal Jul. Karolus na Dunaju, predelal Karl Jeraj (slov. in nem. tekst). 1903.
- Sattner Hugolin P.** Slava Jezusu. Pesmi na čast božjemu Izveličarju za mešan zbor, deloma z orgljami. Izdal — —. Ord. Ff. Min. V Lj. Lastna založba (franciškanski samostan). 1903. Partitura in 4 glasovi 8 K. (Voditelj VI. 492. Fr. Trop).

Vogrič H. O. Secession-Album slovenskih in hrvaških pesmi za mešan in moški zbor. Op. 3. I. knjiga. Lastna založba. Sarajevo. Umjetn. zavod A. Benda i dr. 1903. Cena 3 K.

(DS. 760; Dom. št. 83.)

Prim. Cerkveni glasbenik med I. Časopisi.

Važnejši članki o umetnosti.

Foerster Vladimir. Karla Kovařovica opera „Psoglavci“. LZ. 106—110.

Franke Ivan. Slovenska umetnost. Slovan I. št. 3—5.

Jakopič Rihard. „Slovenija se klanja Ljubljani“, alegorijska slika gospodične Ivane Kobilica. LZ. 252—253. — Štiri nove slike Petra Žmitka. SN. št. 240.

Kadivčeva Antonija. Lorenzo Perosi. Predavanje. SN. št. 17.

Kveder Zofka. Umetniške razstave v Pragi. LZ. 509, 573.

Lavtižar Josip. O estetiki glasbe. Cerkv. Glasbenik, št. 1—6.

„Manes Jos.“ Ob priliki njegove izložbe. SN. št. 169.

„Parma Viktor“ in njegova dela. K premijeri operete „Amaconke“. SN. št. 65.

Sattner Hug. P., P. Hartmann in oratorij „Sv. Frančišek“. Slov. št. 62—75.

Steska Viktor. Gotiški ciborij pri sv. Jakobu v Ljubljani. IMK. 103—105. Naše umetnine v graškem listu „Kirchen-Schmuck“. IMK. 105—106. — Slikar Julij Quaglio. DS. št. 8—9. — Stukatorji škofovskega gradu v Gornjem gradu. IMK. 105.

Vavpotič Ivan. Manes v Hagenbundu. LZ. št. 1—3. Prim. zgoraj „Manes Jos“.

Žmitek Peter. Rusko slikarstvo. Zgodovinske črtice iz XVIII. in XIX. stoletja. DS. št. 1—7. — Slike Petra Žmitka. Slov. št. 262; prim. zgoraj Jakopič Rih.

XV. Poročila, pravila in ostali važnejši drobiž.

Cenik J. Krajec nasl. Rudolfovo (Novo mesto). Knjigarna, tiskarna in knjigoveznica. Tisk in založba J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1903. 8°. 24 str.

Cenik strojev za poljedelstvo in obrt Karol Kavšeka nasl. Schneider & Verovšek. Ljubljana, Dunajska cesta št. 16. Trgovina z železnino na debelo in drobno in zaloga poljedelskih strojev. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. v. 8°. 56 str. — Posebej cenik „Vodne žage“. 4°. 4 str.

Cenik. Stare Fran, izdelovalnica vozov v Kamniku. Natisnil A. Slatnar v Kamniku 1903. 16°. 20 str.

Dvajsetletnica in XIII. letopis „Zveza slovenskih posojilnic v Celju“ za l. 1902. Natisnil Drag. Hribar v Celju. 1903. 4°. 180 str. Prvi del: Dvajsetletnica. Zgodovinske in spominske črtice o slovenskem posojilništvu ter pregled delovanja društva „Zveza . . .“ Sestavil Ivan Lapajne, šolski ravnatelj v Krškem. Drugi del sestavil Franjo Jošt, tajnik in revizor „Zveze . . .“

Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1902/1903. Na svitlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesthaler. V Lj. Založila c. kr. II. državna gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. v. 8°. 56 str.

Vsebina: Profesor Simon Rutar. Spisal dr. Dragotin Lončar, str. 3—12. — Šolska poročila. Sestavil ravnatelj.

Izvestje Narodne Čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1903. Založila Narodna Čitalnica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1903. v. 8°. 24 str.

Izvestje Narodne čitalnice v Spodnji Šiški ob 25letnici. 1878 do 1903. Založila Narodna čitalnica v Spodnji Šiški. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Lj. 1903. v. 8°. 52 str.

Izvestje. Drugo — mestne nižje realke v Idriji. Za šolsko leto 1902/1903. Izdalo ravnateljstvo. V Idriji. Založila mestna nižja realka. Tiskala „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1903. v. 8°. 83 str.

Vsebina: Kje naj postavimo mejo psihiškemu življenju v organiški narodi? Spisal dr. S. Beuk, str. 5—16 — Pripravniki tečaj v Idriji. Spisal prof. Makso Pirnat, str. 17—41 — Kratek popis novega realčnega poslopja. — Spisal ravnatelj, str. 42—47. — Poročilo.

Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1902/1903 durch den Direktor Andreas Senekovič. Verlag des k. k. I. Staatsgymnasiums. Buchdruckerei von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1903. v. 8°. 81 str.

Vsebina: Katalog der Lehrerbibliothek. Von Prof. Dr. Val. Korun. — Ivan Vrhovec. Životopisna črtica. Von Prof. R. Perušek, str. 21—27. — Schulnachrichten. Vom Direktor.

Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Josefs-Staatsgymnasium in Krainburg.

Vsebina: Narečje v Bočni in njega sklanjatev. Spisal dr. Josip Tomišek, 27 str.

Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1902/1903. Verlag der Lehranstalt. Druck von J. Krajec Nachfg. 1903. v. 8°. 62 str.

Vsebina: Das k. k. Staatsobergymnasium zu Rudolfswert (Fortsetzung). Von Dr. Kaspar Pamer. — Schulnachrichten. Vom Direktor.

Letopis Gospodarske zveze v Ljubljani, registrovane zadruge z omejeno zavezo za leto 1902. Sestavil Vekosl. Pelc.

Matica. Glasbena —. Sezona 1902/03. XII. leto rednih društvenih koncertov. Oratorij sv. Frančišek, zložil p. Hartman pl. An der Lan-Hochbrunn. (Program). Latinsko besedilo zložil škof. mons. G. A. Ghezzi, poslovenil Franc Finžgar. Tisk. Blasnikovi nasl. v Lj. 1903. v. 8°. 8 str.

Poročila. Poročilo o delovanju kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani leta 1902. Sestavil ravnatelj dr. E. Kramer. Lj. Založilo kmetijsko-kemijsko preskušališče. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 1903. v. 8°. 7 str.

Poročilo o stanju ljudskega šolstva v okraju goriškem za leto 1902/1903. Sestavil c. kr. okrajni šolski nadzornik Franc Finžger. V Gorici. Založil c. kr. okrajni šolski svet v Gorici. Tiskala „Narodna tiskarna“. 1903. 8°. 38 str. (SU. 289—290).

Konferenčno poročilo c. kr. okrajnega šolskega nadzornika Ljudevita Stiasnega. Zaloga krške in litijske okr. učit. knjižnice. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 8°. 26 str.

Letno poročilo štirirazredne dekliške ljudske šole v Kranju. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1902/1903. Založil krajni šolski svet v Kranju. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. v. 8°. 14 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Kranju ... 1903. v. 8°. 16 str.

(Poročilo). C. kr. umetno-obrtna strokovna šola v Ljubljani. Šolsko leto 1902/1903. Založila c. kr. umetno-obrtna strokovna šola. Natisnila Kleinmayr & Bamberg. 1903. 4°. 11 str. (tudi nem.)

Letno poročilo I. mestne šesetrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šol. vodstvo na koncu šolskega leta 1902/1903. Založila I. mestna šola. Natisnil A. Klein & Comp. 1903. v. 8°.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani ... Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. v. 8°. 32 str.

- Letno poročilo III. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani . . . Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. v. 8°. 24 str.
- Letno poročilo mestne sloven. osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani . . . Tisk J. Blasnika naslednikov. 1903. v. 8°. 32 str.
- Vsebina vsem poročilom ljubljanskih ljudskih šol: Staršem šolske mladine. Nemški spisal H. Trunk, ravnatelj meščanske šole v Gradcu; z dovoljenjem pisateljevim slovenski priredil nadučitelj J. Dimnik.
- Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani . . . Tisek Zadružne tiskarne v Ljubljani. 1903. v. 8°. (Slov.-nemški.)
- Letno poročilo petrazredne ljudske šole in obrtno nadaljevalne šole v Postojni. Založil krajni šolski svet. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903.
- Letno poročilo petrazredne deške, dvorazredne dekliške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Ribnici. Izdalo šolsko vodstvo. Založil krajni šolski svet. Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. v. 8°. 32 str.
- Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Rudolfovem. 1902/1903. Založil krajni šolski svet v R. Tiskal J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1903. 8°. 14 str.
- Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Rudolfovem. 1902/1903. . . 1903. 8°. 11 str.
- Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in z njo združene obrtno-nadaljevalne šole v Št. Vidu pri Ljubljani. Sestavil koncem šolskega leta 1902/1903 nadučitelj in vodja Janko Žirovnik. Založil in izdal krajni šolski svet. Natisnil Drag. Hribar v Lj. 1903. 8°. 26 str.
- Letno poročilo trirazredne ljudske šole in ponavljalne šole v Toplicah. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1902/1903. Založil krajni šolski svet v Toplicah. Tisk J. Krajec nasl. v Rudolfovem. 1903. 8°. 11 str.
- Letno poročilo ljudske in obrtno nadaljevalne šole v Trziču 1902/1903. (Slov.-nem.) Založilo šolsko vodstvo v Trziču. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. 25 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice v Ajdovščini. Natisnil R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 4 str.
- Letno poročilo posojilnice v Cerknici za upravno l. 1902. . . Natisnil R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 4 str.

- Letno poročilo posojilnice na Frankolovem... Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo bolnišnice usmiljenih bratov v Gradcu z dodatkom bolezni, zdravniške pomoči in stanu vseh oseb, katere so se v letu 1902 brez razlike vere, narodnosti in stanu v bolnišnico sprejele in tam zdravile. Založil konvent usmiljenih bratov v Gradcu. Tisk J. Krajec nasl. Novo mesto. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo. Občno konsumno društvo v Idriji... Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 4 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice v Idriji za upravno leto 1902... Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 26 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice za Il. Bistriški okraj... Natisnil R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 4 str.
- Letno poročilo posojilnice v Št. Ilju v Slov. goricah... Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903, 4°. 4 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice za Kandijo in okolico, registrovane zadruge z neomejeno zavezo za IV. upravno dobo od 1. januarja do konca decembra 1901. Založba hranilnice... Tisk. J. Krajec nasl. Novo mesto. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo odbora „Dijaške kuhinje v Kranju“ za šolsko leto 1902/1903. IX. leto. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. 6 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice v Litiji... Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 4 str.
- Letno poročilo hranilnice in posojilnice v Logatcu... Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 10 str. ... mlekarne v Logatcu... 4°. 8 str.
- Letno poročilo cerkvene družbe pri Sv. Lenartu v Slov. gor.... Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903.
- Letno poročilo Kmetijskega društva v Metliki, reg. zadruga z omejeno zavezo za peto upravno leto. Tisk J. Krajec nasl. v Novem mestu. 1903. 4°. 3 str.
- Prvo letno poročilo gospejnega društva kršč. ljubezni sv. Vincencija Pavlanskega v Novem mestu za upravno leto 1902/1903. Izdalo in založilo „Gospejno društvo“. Tisk J. Krajec nasl. Novo mesto. 16°. 7 str.

- Letno poročilo hranilnice in posojilnice v Postojni...
Tiskal R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo posojilnice v Radovljici, registrovane zadruga z omejenim poroštvo za dvanajsto upravno leto 1902...
Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju 1903. 4°. 16 str.
- Poročilo posojilnice v Ribnici... Tiskal R. Šeber v Postojni. 1903. 4°. 18 str.
- Poročilo posojilnice na Slapu pri Vipavi... R. Šeber. 1903. 4°. 8 str.
- Poročilo posojilnice za Stari trg, Lož in sosodstvo...
R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo hranilnice v Vipavi... R. Šeber 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo posojilnice na Vrhnikih... R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo posojilnice v Zagorju ob Savi... R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo mlekarne v Košanski župniji... R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo mlekarne v Kočah... R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Poročilo kmetskega društva v Rovtahn... R. Šeber. 1903. 4°. 4 str.
- Letno poročilo družbe duhovnikov v lavantinski škofiji...
Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°. 4 str.
- Letno poročilo družbe za zidanje cerkve v Središču...
Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°.
- Sedemindvajseto letno poročilo Vincencijeve družbe za Kranjsko... Izvestil društveni predsednik stolni dekan Andrej Zamejic. Tiskala Katol. tiskarna v Lj. 1903. v 8°. 20 str. (tudi nem.)
- Pravila.** Cerkevna stavbena družba sv. Petra v Radečah pri Zidanem mostu. Tisk J. Krajec nasl. 1903. 16°.
- Pravila dekliške in mladeniške Marijine družbe... Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°.
- Pravila deželne zveze kranjskih obrtnih zadrug v Ljubljani.
Tisk J. Blasnikovi nasledniki. 1903. 8°. 12 str.
- Pravila društva „Kamnik“... Natisnil Ant. Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 6 str.

- Pravila društva „Zabavni klub“ v Radovljici. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 32°. 8 str.
- Pravila društva zdravnikov na Kranjskem. Tisk. J. Blasnikovi-nasl. 1903. 8°. 6 str. (tudi nem.)
- Pravila in službeni red prostovoljne požarne brambe v Kranju. Založila požarna bramba v Kranju. Natisnil Iv. Pr. Lampret. 1903. 16°. 20 str.
- Pravila in vpisna knjižica društva orgljavcev. . . . Tiskarna sv. Cirila v Mariboru 1903.
- Pravila Marijine družbe za dekleta v Toplicah. Tisk J. Krajec nasl. Novo mesto. 1903. 16°. 14 str. . . . za mladeniče v Toplicah . . . 14 str.
- Posebna pravila mladeniške in dekleške Marijine družbe v Zatičini . . . Tisk J. Krajec nasl. Rudolfovo. 16°. 4 str.
- Pravila mestne hranilnice v Kranju. Samozaložba. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. 11 str.
- Pravila „Narodne čitalnice v Kranju“, potrjena od c. kr. deželne vlade. Z dopisom 21. febr. 1884, št. 1715 . . . Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. 4 str.
- Pravila okrajne bolniške blagajnice v Kamniku. Natisnil Anton Slatnar. 1903. 8°. 29 str.
- Pravila prostovoljne požarne brambe v Št. Rupertu . . . Tisk J. Krajec nasl. v Novem mestu. 1903. 16°. 13 str.
- Pravila veteranskega društva v Kranju. Samozaložba. Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 8°. 12 + 14 str. (slov. nemško besedilo).
- Pravila za „Prvo okrajno posojilnico in hranilnico v mestu Kamnik“, registrovano zadrugo z omejeno zavezo. Samozaložba. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 8°. 12 str.
- Pravila „Zgodovinskega društva“ za Sl. Štajersko. Založilo društvo. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1903. 8°. 7 str.
- Red. Vozni —. Železniške in poštnе zveze slovenskih pokrajin. Založil Jernej Bahovec v Lj. Natisnil Ant. Slatnar v Kamniku. 1903. 16°. 76 str.
- Regulativ za mestno klavnico v Kranju. Tiskal Iv. Pr. Lampret. 1903. 16°. 10 str.

Steska Viktor. Tretje izvestje društva za krščansko umetnost. Natisnila Katoliška tiskarna v Lj. 1903.

Trinko Ivan. V spomin nove maše. Udine, tip. pont. del patronato 1903.

Zaključki. Računski zaključek posojilnice za Bled in okolico za osmo upravno dobo. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. 4 str.

Računski zaključek mestne hranilnice v Kamniku za drugo upravno leto 1902. Založila mestna hranilnica. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 4°. 30 str.

Računski zaključek mestne hranilnice v Kranju za deseto upravno leto od 1. januarja do 31. decembra l. 1902. Založila mestna hranilnica. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. 34 str.

Računski zaključek posojilnice v Moravčah, registrovana zadruga z neomejeno zavezo, za sedmo upravno leto 1902. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 4°. 4 str.

Računski zaključek mestne hranilnice v Novem mestu za deveto upravno dobo od dne 1. januarja do dne 31. decembra 1902. Založila mestna hranilnica. Tisk J. Krajec nasl. Novo mesto. 1903. 4°.

Računski zaključek mlekarske zadruge v Prevojah. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1903. 4°. 4 str.

Računski zaključek mlekarske zadruge v Radomlju. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. 1903. 4°. 2 str.

Računski zaključek mestne hranilnice v Radovljici za VII. upravno leto 1902. Založila mestna hranilnica. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju 1903. 4°. 32 str.

Računski zaključek okrajne hranilnice in posojilnice v Škofji Loki. Za drugo poslovno leto 1902 . . . Založila okrajna hranilnica in posojilnica. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. 19 str.

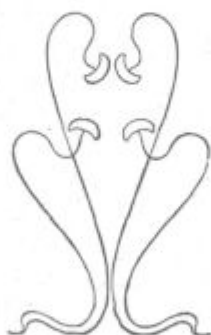
Računski zaključek vodovodnega društva v Škofji Loki, registrovana zadruga z neomejeno zavezo za prvo poslovno dobo leta 1902 . . . Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 4°. 3 str.

Zapisnik redne seje trgovske in obrtniške zbornice za Kranjsko v Ljubljani dne 26. februarja 1903. V Lj. Založila kranjska

trgovinska in obrtniška zbornica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1903. 8°. 18 str. . . . 28. aprila 1903, 19—38 str. . . . 10. julija 1903, 39—58 str.; 30. oktobra 1903, 59—112 str. . . . 30. decembra 1903. 113—135 str.

Zapisnik. Stenografični zapisnik II. shoda slov. odvetnikov, ki se je vršil dne 25. oktobra 1903 v mestni posvetovalnici stolnega mesta Ljubljana. S tremi prilogami. Tiskal Drag. Hribar v Lj. 1903.

Zaznamek književne zaloge J. Giontinijeve knjigarnice v Ljubljani, Mestni trg šte. 17. Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. 1903. 16°. 32 str.

Iz pozabljenih rokopisov.¹⁾

Priobčil L. P.

Jan. Nep. Primic je razun Collinovih brambovskih pesmi prevajal tudi druge stvari, n. pr. Homerja, Ossiana, Klopstocka. Pri tem njegovem prevajanju pa pogrešamo vstrajnosti, in tako se nahaja od vsakega samo začetek. Ti ulomki iz Iliade in Mesiade utegnili bi biti zanimivi tudi za proučevavca slovenskega heksametra.

Prve sledove slovenskega heksametra in pentametra nahajamo v prvem zvezku „skupspravlanja kraynskeh pissanz od lepeh umetnoft“ iz leta 1779. v dveh „milih“ in eni „viteški“ pesmi. Pri tem je opomniti, da pomeni „mila pesem“ toliko kot „elegija“ (t. j. pesem v distihih zložena), izraz „viteška pesem“ pa označuje junaško (?) epično (?) pesem (t. j. pesem, ki se giblje vseskozi v heroičnem heksametru). Ne vsebina, ampak samo vnanja oblika je dala dotičnim spevom tako imenitne naslove: „Mila pesm, katiro je J.* M.** k hvalli teh pregovorov pejl.“ — „Wytestka pesm, katiro je sloshil P.* M.* D.* unemu sa odgovor, katire je njemu na zhast hvallo teh pregovorov pejl.“ — „Mila pesm pejta P. Marku A. D. sa odhodno, kader je v' lejtu 1775. is Lublane na Dunaj shl. od W. V.**“ — — Dasiravno v Primicovih šestomerih pogrešamo še trdnih ritmiških pravil, kakor jih je ustanovila poznejša doba (Stritar-Levec), slabši od onih v „Pisanicah“ nikakor niso. Evo Primicovih verzov!

Iliáda Homérova.

Buk. I.

Jéso fhkodljivo pój, Boginja, Pelida Ahila,
Ktéra je bila Aházam veliko shaloft pernefta;
Ino veliko viteshkih dúfh junákov presgodaj
Kjè na un' fvejt poslála inó teifte sa shivesh
Pfam ter vfm ptizam sturila: takó Jupitérjova volja
Še je spolnila: kar fta fe pervizh sferla v' prepíri
Agamemnon vites is mósh ter Ahil imenitni.

¹⁾ Primeri Zbornik, IV. zv. str. 232.

Al med Bogóvi katir je niju k prepiru perpravil,
 De fta fe med febój vojfkvala? — Latóne in' Jóva
 Šin, ktér zhes kralja fardit, je med vojfko hudo bolesen
 Poftal: inó vojfháki fo merli: sató ker je popa
 Krísa Atrid oshmágal: sakáj ker je Kríse bil prishal
 K' hitrim barkam Ahájfkim odkúpit fvojo dezhéro,
 Ino pernéfel veliko plazho sa odkupilo
 Švítke v' ròkah dalezh štelijozhíga Apólla
 S slato palzo: inó na kolénah profil vfe Ahajze:
 Narvezh pak Atrida, dva vodnika kardélov. —

Mefias.

Perva Pefem.

Pój, nevmerjózha Dufha, Refhènje gréfhnih zhlovékov,
 Kár je Mefias na sèmlí vu fvojmu zhlovéhtvu dopòlnil,
 Škus katéro je ròdu Adámov'mu Boshjo Lubèsen
 S' drágo kervjó te fvéte savése súpet sadóbil.
 Tak' fe je Vézhníga vólja sgodíla. Saftójn fe je vsignil
 Šátan zhes Bòshjíga Šina; jenú saftójn je Judéa
 Vftála zhes njega; on št'ri nu dopòlni to vélko ísprávo.

Pak, o dèlo, katéro lí Bog na tánko pregléda,
 Al fe tí ímè lí od dálezh Pevfka vumétnost perblíshat?
 Shegnaj jo, Duh Štvárník, pred ktérim sdaj tího ješt mólim,
 Pèli mí jo ko posnémavko tvojo, samáknenja polno,
 Polno mozhi nevmerjózhe, v' fvitli lepóti naprúti,
 S' tvójim ognjam jo vshgl, tí, ktér globozhíne Bòshje
 Glédafh in pošvetífh sa tempel zhlovéka ís práha
 Štvarjen'ga! Zhíft' bodi moje ferze, tok ješt fe podfópim
 Ak líh s' trepézhim gláfam, vunder Svelízharja péti,
 Štráfhno pot s' fpotaknènjam odpufhènim pretèzhi.

Lúdfíva, posnate zháft, katéra vaf povíkshuje,
 Kér je Štvárník fvejta, ko ísvelízhar na Sémlo dol prífhaf?
 Tok pošlufhajte mojo péfem, íusebno ví rédkí
 Shláhtní, drági, sdrushlívi priatli prelubesnív'ga
 Šrédníka, vé s' príhódno vélko fodbo prav snáne
 Dufhe, pošlúfhajte mene nu pójte vézhnómu Šínu
 Hválné pésmí nu pálmé íkus bogabójézhe shívlènje.

Blíso svétíga Méfta, katéro fe je íkus flepòto
 Oftudílo nu króno vífóke ísvole nevédno prozh vérglo,
 Šízer Méfto velízhanfíva Bòshjíga, svétíh Ozhákov
 Ísredífhívo, sedaj en altár kerví prelíte
 Od rasbójníkov; tu fe Mefias je lózhil od lúdfíva,
 Ktéro je fízer njega zhaftílo al vuner ne s' ferzam,
 Ktéro nedólhno óftáne pred bíftrim Bòshjíim ózhéfam.
 Jesuf fe ískríje pred letím nefvetím. Ref je de tukej
 Pálme íeshé fpremíjózhíga lúdfíva, res je de tamkej
 Šlífhí fe gláfno krízhánje: Hofanna! Al vfe je to prášno,
 Téga oni ne fposnájo, ktér'ga ímenújejo Kralja,
 In de b' pošhégnan'ga Bòshjíga vídli, ózhi fo pretèmne.
 Sam Bog príde 's Nebéf. In ta ílíni gláf fe satlífhí:
 Pofe! ješt ím ga ózháftil in supet ga zhem ózhaftíti.
 Taki gláf je bíl osnanvavz prízheózhíga Boga.

Al de b' oni Boga saftopili, fo preveliki
 Gréšniki. Sdaj fe Jésuf perblisha Ozhetu, katéri
 Savol ludftva, k' je flifhalo glaf, ferdit fe prut' Nébu
 Vsigne. Sakaj she enkrat je hotel Šin fkep savése,
 Švoje zhlovéke refhit, ponishno Ozhétu osnanit'.

Pruti jutrovi stran' Jerusalemkiga méta
 Góra leshi, katéra je vezhkrat na fvojimu verhu
 Kakor v' boshjim švetóftvi Šrednika boshjiga fkrila;
 Kjár je famótné nozhi vu glédanju fvojga Ozhéta
 Jenu v' velikih molitvah prezhúval. Sdaj fe na goro
 On podá. Šam bogabojézhi Joannes s' njim grede
 Nóter do pókopalish Prerókov, ko njega priatel
 Bóshji, tam s' njim oftati in nozh dopernefti v' molitvi.
 Jenu Jésuf od tod fe prut' verhu gore vsigne.
 Tu ga obdá od vífoke Morije fvitlóba tih offrov,
 Kír' fo she sdaj k' eni fpravi v' podobi sa fvojpga Ozhéta. — —

Molitva na Boshizo Šlovenko (d. i. Gebeth an die Göttin der Weisheit v. Modrinjak).

1.

O velikoga Pana¹⁾ zhi,
 Po imeni Šlovenka²⁾
 Snánofti fi puna ti,
 No lepša kak Lublenka³⁾;
 Glej, jas tvoj malovréden fin
 Pred tvem Parnáfo⁴⁾ sdaj klezhim,
 Poflúhni, kaj te proflim.

2.

Vfegamogúzhen Otez Pan
 Je tebe rodil 's zhela
 On je nafh Bog, kral, gofpon, Ban;
 Šlovénfka vfa deshela
 Od negda njega she zhafti,
 Sato po njegovj zhaftoti
 Panonia⁵⁾ fe sove.

3.

Negda na fvéti nigde nizh
 Nikfha né snanoft bila,
 Naf ludftvu jefi naj pervizh
 Ti Abecé vuzhila:
 Sato she den denéshnji mi
 Po tvojem flavnom imeni
 Še sovemo Šlovenzi⁶⁾.

4.

Doklam fi pri naf bila ti,
 O Panija Šlovenka!
 Jas nemrem srezh' nit fpifati
 Tak sladkoga fpoména.
 Gde goder snanoft tvu vfadish
 Tam je semelfki Paradish
 Sa vfakoga zhlovéka.

5.

Al gde ga tvoje zirkve né,
 O Boginka Šlovenka!
 Tam nigdo sá-fe fam ne vé,
 Jel' moshki jo al' shenfka;
 Tam je sefhkólani diják
 Ravno tak veliki bedák
 Kak komedjánt Pajázo.

6.

Kaj fmo fe ti samerili
 Mi jména tvega⁷⁾ deza,
 V'zhem fmo fe ti snevérili,
 Da fe naf ferze leza
 Tvoju, povéj mi sdaj saka;
 Ši ti odífhla od naf v' kraj
 Vu sahodne deshéle?

¹⁾ Pan bei den Wenden soviel als erste Gottheit Jupiter od. Zevs. —
²⁾ i. q. Palas, habe einst in einer Slavisch. Mythologie gelesen. — ³⁾ i. q. Venus
 Göttin der Liebe (ist mein Gedanke M.) — ⁴⁾ Parnás können auch wir, wie
 andere Nationen, uns zueignen. — ⁵⁾ Freylich nur anonymische Mythfassung;
 — allein nil sine ratione sufficienti. — ⁶⁾ Bekanntlich heißt ein Buchstab bey
 uns Šlovo. — ⁷⁾ i. e. Šlovenzi.

7.

Morti fe ti Britanie
 Vodenjak¹⁾ bol dopada?
 Ali Teut²⁾ Germanie
 Kaj s' tvojim ferzom lada?
 Ali fi fe v' Italie
 Saléshanza³⁾ al Galie⁴⁾
 Šoldata salubila?

8.

Ali ſhtimaſh⁵⁾, da Atila
 Še pri naf isdaj luti,
 Ali fi ti [fe] ſvadila
 Ali te kaj drugo muti?
 Oftani gori, pufti vſe
 Vu tvo ſlovenſko paſzhi fe
 Nevolnu domovinu

9.

Glih kakti gda ga ſhkolnika
 Vu ſhkoli ne naſoží,
 Naftane hrupa velika,
 Da neje ſkoro mozhi
 Šve laſtne rezhi rasmeti
 Nit' pres zheméra terpeti
 Dezhije hujahaje⁶⁾.

10.

Tak ravno pri naf fe godi,
 Od potlam, da te né ga,
 Vſaki fe proti Goſpodi
 No tvojem Bonzom⁷⁾ krega,
 Ar pervi prevezh zezaju,
 Drugi fe dela lezaju,
 Tak vſe na opak ide.

11.

Tu dere en Nemſhki ſultan
 Meſto Gerkov ſlovenze,
 Tam ſhmizhe eden Edelmann
 Švoje poſlive Pemze
 Tó-ember guli ſlováke
 Plemenitaſhi Beſjake
 Tvo ludſtvo je v íuſhanſtvi.

12.

Tu zmuli eden Mandarin⁸⁾
 Vſo kerv is kmeta ſvéga,
 Tam poſherlivi Goſpodin
 Sa luzkim blagom féga
 Grof niti Pohtar Vrágovizh⁹⁾
 Ne pomilúje nige nizh
 V' nevéli firomáka.

13.

Šudez ſpoſnava pravizu
 Tomu, ki kaſhe plazhu,
 Tam eden térja krivizu,
 Smiſhláva novo dazhu;
 Iſtina je prefróhtana,
 Praviza pa ſaklóſhtana,
 Sdaj mora biti Nona. (ſtoſterſtan.)

14.

Ti tvojim Popom¹⁰⁾ rekla ti,
 Naj vužhijo Horvazki¹¹⁾,
 Da ludſtvo nje rasmélo bi,
 Pa prédgaju Diazhki¹²⁾.
 Tákva njihva zéla ſmef
 Je puna plev no ſkoro pres
 Serma tvoje mudróti.

15.

Oni fe tvé ſapóvedi
 Vu nizhem ne bojiju,
 Ludſtvo tvojo pri ſpovedi
 Kak Eskobar¹³⁾ fodiju,
 Nevérjeju tve mudroſti,
 No ſhiviju vu lénoſti,
 Kak Ai¹⁴⁾ ſtvar Afrikanſka.

16.

Jedni vſetiju Vinſzhaka, (Bacchus)
 Drugi lepu Lublenku, (Venus)
 Nekóteri Tershinſzhaka, (Mercurius)
 Drugi Jagrov Lovlenku, (Diana)
 Jedni fe karte igraju,
 Na takſho viſho imaju
 Ja poganinſko veru! —

¹⁾ Englands Gottheit Neptunus. — ²⁾ Deutschlands Theut. — ³⁾ Italiens Saturn. — ⁴⁾ Galliens Mavors. — ⁵⁾ existimas. — ⁶⁾ i. e. nugae. — ⁷⁾ Chineſiſche Priester. — ⁸⁾ Chines. Edelmann. — ⁹⁾ Eingefleischter Teufel. — ¹⁰⁾ Pop echtes Wort f. Priester. — ¹¹⁾ i. q. Hindiſch. — ¹²⁾ Die Mode iſt noch hie u. da, beſonders in Kroatien. — ¹³⁾ Ein Theolog weiß ohnehin, was Sanchez Eskobar & Busenbaum waren. — ¹⁴⁾ Ai nach ſeinem Laut das ſauſthier.

17.

Glej, negdašnji tvoj lep oltár¹⁾
 Je sdaj sarafnen s' mehom,
 No tvu framótu, fhpot no kvár
 Tam babe pri njem s' fmehom
 Šad luk no zhéfhjak tershuju,
 No ti ga Bogme (traut) dershuju
 Sa jeden ftari Praingar.²⁾

18.

Ludftvo fe je odvádilo
 Vezh tebe poštvuvati,
 Tak da she je pošábilo
 Tvu flavno ime svati.
 Pri naf sdaj vekšni zhaft Zígán³⁾
 Ima kak ti al Otez Pan (Ževš)
 Je ne to tebi na fhpot? —

19.

Sato hitro napravi fe
 V' tvu domovinu pravu,
 V' tvoj lep oklop⁴⁾ opravi fe,
 Deni fhifhak⁵⁾ na glavu,
 Vsemi kopje⁶⁾ no kazhni fhít,⁷⁾
 No pridi Pefoglavzov bit,
 Ki tebe framotiju.

20.

Rafégaj pri naf snánofti
 Is tvega Blagoroga⁸⁾,
 Fantí fe sbog obfhánofti,
 Ne ftráshí fe níkóga,
 Ti imash fzhít no kopiju,
 Nafh Radgof⁹⁾ tebe branil bu
 Pred Némzi no Madshári.

21.

O pridi skoro fem med naf,
 No oftro s-harabuzhí,
 Ki ne bu bógal tak kak jas,
 Ga s' tvojoj kopjoj druží;
 Naj fe níz ne leháriju
 Nek' naj tvu snanoft hvaliju
 Tvoji Šlovenki Šini.

22.

Sato ponisno profim jas
 Tebe, fsveta Šlovenka!
 Pólluhni moj pohlében gláf,
 O naj oftati Lenka.¹⁰⁾
 Sa eden mali dobe-zhaf¹¹⁾
 Bude nam lep pošhtenja gláf
 Po fofednih deshelah. —

23.

Horvat, Šlovénez no Morlák,
 Šlavonzi no Besjaki,
 Zheh, Kopanizhar, Masurak,
 Vlahi no Rusnijaki¹²⁾
 Profimo tebe, pridi k' nam,
 'S nesnáností pomágaj nam,
 Šveta Šlovenka, Amen. —

(Den 8. Xber 1811.)

¹⁾ Altvöndisch kosziol, Anspielung auf den heidnisch. Altar zu Pettau
 E. Aquilin. Jul. Caesar, Annal. Styriae. — ²⁾ Echandsäule. — ³⁾ Ein reicher
 Häcker. — ⁴⁾ Kürass. — ⁵⁾ Helm. — ⁶⁾ Speiß. — ⁷⁾ fhít od. fzhít Schid. —
⁸⁾ Füllhorn. — ⁹⁾ Kriegsgott der alten Wenden. — ¹⁰⁾ Trägheit in concreto.
¹¹⁾ Zeitraum. — ¹²⁾ Volksstämme der Slavischen Nation.

